

3.107

A DÉRI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK ISMERETTERJESZTŐ
KÖZLEMÉNYEI.

4. FÜZET.

NÉPIES HALÁSZAT A KÖZÉP-TISZÁN ÉS A TISZÁNTÚLI KISVIZEKEN.

XIV TÁBLÁVAL ÉS 78 KÉPPEL.

ÍRTA:

Dr. ECSEDI ISTVÁN.

DMF. 1145. Flotslöps, Ecse di István.

VOLKSTÜMLICHE FISCHEREI IM GEBIETE DER MITTLEREN
THEISS UND JENSEITS DER THEISS (TISZÁNTÚL).

Von Direktor Dr. St. ECSEDI.

VÁROSI NYOMDA DEBRECEN
1934

n

REV 2006

Atsz. - T $\frac{195}{1934}$ 2.84

RAA

Bevezetés.

Az elmúlt évben a vezetésem alatt álló Déri múzeum vadászati gyűjtemény anyagát dolgoztam fel. Töretlen úton jártam, nagy nehézségekkel küzdöttem meg, de feladatomat megoldottam.

Ez alkalommal a kisemberek halászatával foglalkozom. Ez is nagy munka, mert előttem van Herman Ottó klasszikus munkája a magyar halászatról. Azonban erőt, lelkesedést adott a feldolgozáshoz az, hogy Herman Ottó csak nagy vonásokban, csak a nagy halászok életét dolgozta fel; nyitva hagyta az utat az utókornak a részletek feldolgozására. Továbbá a kitűnő tudós a középtiszai halászzattal, a Tiszántúl apró halászsainak életével nem foglalkozott és így egész érintetlen területek maradtak a gyűjtésre és feldolgozásra. Végül közel félszázad telt el a munka megjelenése óta, ez a nagy idő amilyen káros a mai kutatóra, merthíszren rengeteg néprajzi anyag elveszett a levezetett vizekkel, épp úgy szükségessé tette, hogy egyes dolgokat másképpen magyarázzunk anélkül, hogy megsértenénk a kitűnő mester szellemét.

Kutatásaim az utolsó tizenöt évre nyulnak vissza. Felkerestem a Közép-Tiszavidékét Vásárosnaménytől Szolnokig. A tiszántúli kisvizek: Hortobágy, Körös, Berettyóvidékét. Az eltűnt Sárrét és Ecsedi-láp vidékén kihallgattam az örökké panaszkodó egykor pákászok szegény embereket, tanultam tőlük és visszaképzelttem a régi multat.

Igyekeztem szerszámukat lehetőleg teljesen összeszedni. Valamennyit úgy sem tudnám, mert folyton fejlődik és alakul a változott viszonyokhoz. Másfelől a halász folyton a szerszámok javításán, alakításán, új szerszámok kitalálásán töri a fejét. Ha újat csinált, oly feltékenyen őrzi, meg nem mutatná senkinek sem.

Felvételeim, rajzaim fekszenek ebben a munkában. Ha sok utánjárásom mellett sem sikerült úgy megoldani feladatomat, amint szerettem volna, mentse az a körülmény, hogy az Alföldről a kisvizek eltűntek, a hal elfogyott és a halászok is eltűntek. Nekem már csak az emlékek maradtak, amelyekből kellett több esetben rekonstruálni a régi halászeletet.

Az anyag közlésében a történeli sorrendet követem. Tár-
gyalom : 1. Eszköz nélküli halászatot. 2. Rekesztő halászatot.
3. Útó halászatot. 4. Horgászatot. 5. Borító-, 6. kereső, 7. kerítő,
8. vetőhalászatot. Külön fejezetet szenteltem a jégalatti halászat-
nak, hol a változott viszonyok közt minden szerszám dolgoz-
hatik. Ismertetem az összes víziállatok : csik, rák, béka, nadály
fogását. Befezem tanulmányomat a halászok életének ismer-
tetésével.

Térszíni formák a halászatban.

A halászat csak bizonyos térszíni formák közt dolgozhatik.
A nép nyelve rendkívül gazdag a térszíni formák elnevezésében.
Én ebben az esetben csak azokat a neveket jegyeztem fel, melyek
a mélységre vonatkoznak, melyekben víz áll és melyekben hal
is élhet.

Hejty Gyula érdemes dolgozatában „A térszíni formák
nevei magyar népnyelven“ már 1912-ben összefoglalta a térszíni
formák neveit, azonban ez különösen a mélyedés megjelölésére
annyira hiányos, hogy nem felesleges, ha én is ismertetem,
úgy, ahogy én láttam és hallottam a Tiszántúlon.

A tiszamenti halász eljár halászni a „*folyó Tiszára*“ és a
„*dög Tiszára*“, vagy mint ő rövidíti : „*elmennek a dögre*“. Ez
a holt Tisza, mely sok halat tartalmazván, gyakran keresik
fel a halászok. A Tisza melletti vidékeken és a Tiszántúlon
gyakori a *folyás*, mely még csak tavasszal ha *megszalad*, de
nyár elején már tesped benne a víz, nyár közepére egészen ki-
szárad. Ehhez hasonló az „*Ér*“ vagy *eri (ere)*, p. o. a Horto-
bágyon a Sárosér, Paperi. Ha az ér hosszan nyulik és végig víz
van benne, a végét „*farká*“-nak nevezik. P. o. *Paperi farka*,
Halaszfarka a Hortobágy-pusztán.

Sajátságos összefoglaló névnek tekintem a *Kadarc*s, *Kálló*
és *Pece* neveket. Ezeket kanyargós folyások vagy kanyargó
állóvizek megjelölésére használják. Debrecen, Balmazújváros,
Nádudvar között nagyon sok kanyargós állóvíz van. Ha kér-
dezzük a nevét, a pásztor és a paraszt Kadarcnak mondja.
Sőt Kadarc-ok néven ragozza is, ami azt a gondolatot ébreszti
fel, hogy ez nem egy folyó tulajdonneve, hanem a kanyargós
kisvizek összefoglaló neve. A nép birtokviszonyban is használja,
„Kertész Istvánnak is van Kadarcsa“, „még ugyan nagy
Kadarcsa van!“

Már Nádudvar, Hajdúszoboszló között az ilyen apró ka-
nyargós vizeket *pecé*-nek nevezik. Térszínileg olyan, mint a
Kadarc, de nagyobb partja mutatja, hogy fosszilis folyó végső
erődődése a kis víz a fenéken s több a nád is benne, mint a
Kadarcban. Ezt is használják birtokos névmással : „A Balogh

István pecéje“, „Maghajtották a vadászok a Kovács Péter
pecéjét“.

A *Kálló* is ilyen összefoglaló név lehetett, mert a halász ma
is Debrecentől a Berettyóig minden kis vizet Kállónak mond.
Nem törődik ő a térképpel, a szabályozó mérnök rendelkezé-
sével.

Debrecen, Nádudvar, Szovát határában ilyen bizonytalan
név a *Kösély*, *Kösi*, *Kösi-folyó*. Szabályozás után is felette
kanyargó víz. Az év nagy részében kiszáradna, ha a debreceni
csatornavíz nem táplálná. Ez a csekély szótól kapta nevét,
mivel Tiszafüred vidékén a kis vízre ma is azt mondják : *kecsé*
vagy *kecsély*.

Ezekhez a térszíni formákhoz vesszük a „*fok*“ elnevezést.
A kisebb vizeket, így a Hortobágy-folyóba szaladó apró mellék-
ágakat az ottani ember *fok*-nak, *szikfok*-nak nevezi. Ezek valami
rétet, lapost vezetnek a folyóba. Eltespedt vize nagyon kotus ;
gyalog és lóhátas, még a szekeres ember is messze elkerüli,
mert ha *beleszakad*, nem tud kievickélni belőle. A hortobágyi
pásztor mindig figyelmezteti az utast a veszedelmes fokokra,
melyeket el kell kerülni. A víz a fokokból gyorsan eltűnik, ellen-
ben átszenvedi a forró nyarat, sőt a teteje megkeményedik,
megporosodik. Ez még veszedelmesebb, mert ha rálép az ember,
térdig süpped a lágy kotúba. A Hortobágy-pusztán ismertebb
fokok : „Karács-on-fok“, „Borsós-fok“.

Ebbe a kategóriába tartozik a *hajlás*. Hosszú keskeny
mélyedés, melyet víz mosott ki. Ebben csak tavasszal van víz,
a növényzet benőtte, a legeltetők szeretik.

A *fenék* a hajláshoz hasonló mélyedés á pusztán. A meder
a szél munkája. Amannál azonban szélesebb, inkább kerek,
mint hosszú. A víz az év nagy részében megmarad benne. Nem
kákásodik, tiszta vízében hal van. Az orvhalászok, pásztorok
gyakran meghalásszák. A Hortobágyon ismertebbek : Ludas
fenék, Zoltán fenék, Nagy fenék, Hosszú fenék, Kíncses fenék.
Az apróknak nincs nevük. A pásztor „*fenekék*“-nek nevezi.

Aaj (alj), *aajföd* (aljföld) nagyon enyhe, legtöbbször kerek
mélyedés a Hortobágy-pusztán. A szél és a víz vájta ki, alig
észrevehetően sülyed a sima felszínbe. Bő, csaknem egész
nyáron zöld fű borítja. A pásztorok szeretik, mert jó legelő.
Kora tavasszal tocsogó. Esős nyáron sokáig víz van benne.
Nem halászóhely. Legmélyebb pontján terem pár „szeméthai“
(cigányhal).

Kórhany vizes, iszapos, kákás vízmeder a Sárréten. *Gyepes*
szintén az Sarkad Kötegyán vidékén. Halászó helyek. *Dábó*
kiszáradt meder Derecskén. Ha víz van benne, felkeresik a
halászok.

Az *drok* már mesterséges kiképzés. Ember ásta valamelyik

víz levezetésére. Az ilyen vizet a hortobágyi ember *Árkus*-nak (térképen *Árkos*) nevezi, a szamosmenti pedig *vájás*-nak.

A *kotú* függeléke az eddig megnevezett vízrajzi alakulatoknak. A mederben elhelyezkedett víz az altalajt mélyen feláztatja, a sűrű szikes altalaj kocsonyászerű képződményt alkot és megőrzi nedvességét akkor is, mikor a vizet belőle már elpárologtatta a forró nap. Nagyon nehezen szárad. Felül már száraz, sőt poros, de alul még azon nyers és hasadékaik közt lent csillog a víz. A közlekedésre veszélyes. A Sárreuten a folyók ki, öntését *Kotú*-nak nevezik. Ahol könnyen át lehet rajta járniki *kotúsföd* a neve.

A nagy lapos vizeket az Alföldön *tó*-nak nevezik. Ezek a tavak átlag nem mélyek, medrüket a szél vájta ki. A morotvamaradványaiból maradt tavak nagyon mélyek. A tóban egész nyáron megmarad a víz. Ha nyár közepén már kiapad, csak a kotu sivár képe van, *lapos* (és nem lápos) a neve. A lapost rendszeren ritka, főként vízi növényzet lepi el, a jószágoknak egész nyáron jó legelőt ad. Ilyen lapos sok van a pusztán és nagy becsben tartja a pásztor.

A lapos mellett a *rit* hasonló térszíni forma. Nagyon kis és nagyon menedékes mélyedékes van, sokkal dúsabb és változatosabb fű borítja, mely erősen a száraz talajú vegetációhoz hajlik. Mivel alulról jó nedvességet kap, egész nyáron tud legelőt adni a jószágoknak. Ott, ahol nincs mélyedés, de a víz hamar összeszalad, forró nyárban a növény sokkal tovább zöld, *rites-helynek* nevezi a pásztor.

Ezzel kapcsolatos elnevezés a *tocsogó* és a *locsogó*. Lapos, rétes hely, a fű benőtte, csak itt-ott villan fel a víz a fű között. Ezeket vízes-hely néven is emlegetik. Mert ha a víz a fűvet nagyobb területen elborítja, *Tóció* a neve.

Ez a név rokon a ma használatos *tócsa* elnevezéssel. Régi szó, mely itt-ott tulajdonnévvé fejlődött. Így Debrecen város nyugati szélén a szőlőskertek alatt húzódnak a tóciók egészen a Nagytóció és a Kistóció. A hosszú tónak is van farka, vadásis vége. Így Halas-farka a Hortobágy-pusztán. A rétek áradásos területén nagyon elsárosodnak. Ha ilyen helyen nem nő fű, egyszerű ember *sár*-nak nevezi. Így: *Veréb-sár*. Ha azonban fűvel, kákával jól van növe, *sárrel* a neve.

Fertő a tiszántúl kevésbé használt kifejezése az olyan mocsárra, tócsára, amelyikben nagyon leapadt a víz, ott maradt a sár.

A vízrajzi elnevezések közül nagyobb értékű a folyó. Itt vagy egész évben, vagy az év nagy részében folyik a víz. Ez az *élvíz* vagy *hígvíz*. A Tiszát *folyó-Tiszának*, néha *sebes-Tiszának* nevezi a halász. A folyók az Alföldön nagyon kanyargósak. A folyók kanyarulatát ma *kanyar*-nak nevezik. Régen

zug, vagy *szeg* volt a neve. A Tiszazug, Körösszeg, Szamosszeg, Kösélyszeg. A zug nagy hurokszerű kanyarulat. A Tiszán és a tiszántúli kis vizeken tömérdek sok a zug. Így a Hortobágyon: Malomzug, Pentezug, Kösély-mentén: Kis-álmzug, Nagy-álmzug. A Tisza medre nem egyenletes. A víz sodra még ma is egyik partot mossa, az elhordott anyagot a másik parton lerakja. Azon a helyen, hol a medrét tölti, van nagy élet. Mosnak, fehéritenek, súlykolnak, lovat fűrésztenek, maguk fürödnek. Ezt a lapos sekély partot nevezik *rapály*-nak. Fent Beregben *palaj*-nak. A palaj vagy rapály alján sok a víz. Ezt *langavíz*-nek, vagy *lágypíz*-nek nevezik. Sokszor mennek a „*lágypíz halásznia*”, jó zsákmány esik többször.

A *porong* homokzátony a Tiszában. A halász szereti, mert tetején tisztá a víz, a hal odagyűlik. A halász a porong tetején palónyával, oldalán horoggal halászik. Ha a víz elmegy, szárazon kimarad a vízből. Másik áradás elviszi.

A *sarkatgyű* természetes vagy mesterséges kiugrás a partból. Ha mély víz van mellette, kitűnő halászhely.

Emberi kéz alkotta a meredek parton a földlépcsőket, melyeket *tiszai lejárónak*, *tiszai meritének* nevez a nép. A rapályal szembenfekvő kiugró rész a *rok*. Ha rendszeren beugrás van, itt a víz szemben folyik. Ez az *örmény*, vagy Beregben, Szatmárban *langó*. Itt lehet horoggal szép nagy harsását fogni.

Kubik vagy *kubikgödör* a Tisza árterén vagy más szabályozott víz árterén talált mélyedések, ahonnan a földet a töltéshez kiemelték. Ebben az egész évben megmarad a víz és apró hal van benne.

Kút vagy *gödör* mint vízrajzi fogalom az egyes tavakban képződött nagyobb mélyedéseket jelenti. Rendesen több van egy tóban. Ezeknek keletkezése többféle. Lehetnek egykori vízforgók, áshatták a tó kiszáradt szélében vízszolgáltatás céljából a később a tó növekvő vize befedte. Lehetnek elhagyott liba-lesgödörök, melyeket a vadászok szezon után nem temettek be. Természetükre nézve veszélyes helyek, mert aki beleugrik, bele is fül. Halászati szempontból jelentős, mert sok pihenő halat lehet fogni az ilyen gödörökben vagy kutakban.

A nem folyó, inkább álló sikk vizet egyszerűen víz-nek, *víz-nek* nevez a magyar. Sőt jobban esik, ha folyóvíznél a tulajdon név mellé a vize szót is hozzászéli, p. o. Hortobágy vize.

Rigacs forgó. A Tisza lösz-partjában vagy medrében temérek a löszkonkréció. A nagy kemény, kőszzerű darabokat *rigacs*-nak nevezi a halász. A rigacs szó közeli rokonságban van a ragacs szóval és a fogalom is rokon egymáshoz. Az összeragadott, cementeződött rigacs a Tisza fenekén nagy lapokban fekszik, ellentáll a folyó kimosó erejének. Nem egyenlő kemény, hol porózusabb, a víz belebúvik s nagy üregeket váj ki. Ezek-

ben az üregekben tanyázik és lesz áldozatára. a harcra Innen sok szép harcsát kifog az ügyes halász. Máskor a rigacs tetejét

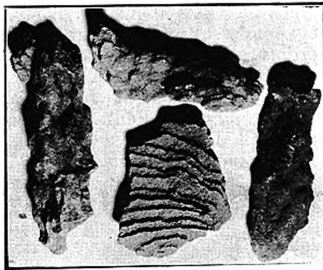

Fig. 1. ábra.

Rigacs a Tiszából.

Kalkkonkrezien aus der Theiss.

a halászzal foglalkozó emberek szükséges ahhoz, hogy munkájukat, ezen keresztül életüket megismerjük.

Halász volt-e a tiszántúli magyar nép?

Minden eddigi felfogással szemben meg kell állapítani, hogy a tiszántúli magyar népnek nem volt kedvelt és általánosan elterjedt foglalkozása a halászat. Régi közmondás: „Halász, vadász, madarász, éhenkórász!” A sárréti ember ezt a közmondást ilyen változatban ismeri: „Halász, vadász, madarász: üres tarisznyába kaparász!” Ez a régi, ma is gyakran használt közmondás minden írott emléknél ékebben beszél. A török-fajta népek, így a magyarok is, nem voltak halevők.¹ Ha egyik-másik ember, vagy embercsoport szerette is a halat, a halevés mégsem volt általános. „A hal nem ítel!” — mondja ma is a debreceni, illetve hajdúmegyei magyar ember. Nagyon sok embert ismerek, aki meg nem eszi, sőt sok egyszerű asszonyt, aki még a szagát sem állja a halnak. Holott én magam élelhalok érte. A magyarok is állattenyésztők voltak elsősorban, közülük többen és főleg szegény emberek halásztak, csikáztak. Ezt főleg a halevő szláv szolgálktól tanulták. Azt is fel lehet tenni, hogyha az előkelő urak a vizek mellett halászatból éltek,

¹ Br. Vratisláv utazása 1591. közli Szamota Régi utazások 229. lap.

szolgáikkal halásztattak. Nem tudom elképzelni, hogy a kényelmes magyar ezt a nehéz, éjjel-nappali éberséget, nehéz testi munkát igénylő foglalkozást üzte volna. Ma is a tiszaparti községek lakói elsősorban földművelésből, egy kis kertgazdaságból, állattenyésztésből élnek, vagy messze vidékre napszámra szegődnek el, mintsem halásszanak. Egy-egy nagyobb községben legfeljebb három-öt halászcsalád él, ezeknek is egy része nyáron mezei munkát végez. Csőszök, mezőőrök, révszékek elsősorban passzióból halásznak és nem hivatásból. Azon a területen, melyet dolgozatom felőlel, nagy halásztársaságok nem voltak, éppen ezért nagy halászélet sem volt. Az apró halászok szétszóródva a maguk kezdetleges szerszámaikkal, nyiltan vagy orvul üzték szegényes foglalkozásukat.

Megállapítást nyert, hogy a mai hazánkban betelepedett magyarság között elterjedt, de nem általános foglalkozás volt a halászat, hihető, hogy a kereszténység együtt terjedt el. Mert a keresztény, főleg görög egyház sok böjtös-napot rendelt, melyhez sok hal, csik kellett. Már maga az a tény, hogy főleg az egyházaknak adományozott földeken voltak a halastavak és a királyi parancsok az egyházak részére biztosítottak elsősorban a halászatot, feltevésünket erősíti. Világi uraink is tartottak halászközt, de korántsem olyan nagy számmal. A földesurak részére a halastavakon a jobbágyok halásztak, lehetséges, hogy ezek közt a halászok közt sok szláv is lehetett, mert sok szerszám neve szláv és a magyar halászok által használt szerszámok jó része megvan a déli szlávoknál is.

A tiszántúli magyar halászat életében négy korszakot különböztetünk meg. Az első korszak e hazában való megtelepüléstől a mohácsi vészig terjed. Ez a virágzás korszaka.² A másik az erre következő nagy hanyatlási korszak, melyet a török hódoltság idézett elő. A török nem halevő nép. Tönkretette a magyar halászatot, elrontotta a halastavakat. Ez a korszak a török kiveréséig tartott. A harmadik korszak szintén a virágzás korszaka, mely a XVIII. századra és a XIX. század kétharmadára terjed és a folyók szabályozásával végződik. A negyedik korszak a hanyatlás korszaka, melyet nem politikai tényezők, hanem ennél sokkal hatalmasabb erő, a vizek szabályozása idézett elő. A Tiszaszabályozás és a belvizek lecsapolása halálos csapást mért a természetes halászatra. Megszűntek a nagy és kitűnő keltető helyek. Megcsappant a haltáplálék, különféle halbetegségek pusztították a hal-, rákállományt.

A halászatot az eddigiekkel szemben teljesen új alapra kellett fektetni. A halászat védelmét országos törvényekkel bástyázták körül. Mesterséges halastavakat létesítettek. Az első

² Kolozsváry Gábor: Tiszavölgyi halászat és település. Budapest, 1928. 15. l.

kezdetnek nagy nehézségekkel kellett megküzdenie. A jövő fogja bebizonyítani, mit tud az emberi gondosság tenni a régi, a nagynevű halászat feltámasztására.

Jellemző adatokat tartalmaz a harmadik korszakra a régi balmazújvárosi községi jegyzőkönyv, mely 1712-ből ezt mondja :

Anno 1712. 22 Januari. Deliberatum, renovatum et approbatum. Az Hellynek megrögzött, mostani és ennek utána végig való Törvények Rendtartása : Közönséges Hellyre kell vinni a Kadarcsnak halát ; mivel közönségesen szokták gátaikkal tartani a vizet, edgy pénzen fontyát, sem jegen, sem maga hasonlóképpen a Csik is két Iceze edgy pulturán menvén, kemény büntetés alatt fellyebb ne adódgýik annyival is inkább az Hellynek kár szerzésére, sem titkon idegen emberek (ha lakos ember, sok adhattya) edgyik meg nevezett állatot is ne lehessen adni.

Judex Primar : Stephanus Lóky. Anno 1714 die 25 Januari. Deliberatum est. Közönséges meg edgyező végezett akaratumkból. Végeztük : Hogy határunkban találkozható halászó vizekben valakik halászatot visznek véghez és munkálódnak vagy is kezdenni fogják azonmunkát mindenkoron tartoznak az Hellynek közönséges szükségére kiadni edgy részt, amennyin fognak lenni, edgy személyre a mi obveniál, annyi summát akar in natura, akár kész pénzül Hellynek Birája kezéhez resignálni és megfizetni az Helyt.

Tempore Judicis Andreas Ignáth. Anno et die supra. Hasonlóképpen azon megedgyező akaratumkból végeztük : A, kik Csikászatot Határunkban levő vizeinkben munkálódnak és visznek véghez tartoznak azon Csikászatból közönséges szükségére az Hellynek kiadni az Hellynek Birája kezében akar in natura, akár kész pénzül az fellyül megírt kemény büntetés és ..... alatt tizedét.

Judex Primarius Andreas Ignáth. et Jud : Notár : Jh. Debrecey. Anno 1717 die January. Vezendi János, Szücs Mihály és több becsülletes Halász Társai eő kgmeknek és Juhász Mihály Uraimék között támadván valamelly peres altercatio Halásztból ki hagyván Juhász Mihály uramat magok társaságokból, melly amint első perlekedésekben adjungtáltatott törvény által, ismét új törvénykezést..... akarván Juhász Mihály uram maga kész akarattyából le térni mind perlekedéséről mind társaságokból Vezendi Uraiméknak ki állásából per amicabilem Compositionem edgymást követések által mentek edgyességre ; ugy hogy edgyik fél is nem hábor-gattyák ezen állapotot Sub : Vinc ..... mellyet p. futura protocolaltunk. Tempore Judicis Andreas Ignath et Jud : Notar Debrecey.

Ezek mellett az írásbeli bizonyítékok mellett tárgyi bizonyítékunk is jelentős van arranézve, hogy a balmazújvárosi Kadarcs partján a XVIII. sz. elején nagy halászat volt. A balmazújvárosi Erdős-sziget egyik pontján szántás közben az eke néhány hálósúlyt vetett fel. Utána keresgettek, meg is ásatták a környéket és összesen 35—36 darab egyforma típusú agyagból égetett hálósúlyt találtak. Az ásás azt mutatta, hogy ezek a hálósúlyok kis, alig egy négyzetméternyi területen voltak összerakva és a közelben egy jó tenyérnyi nagyságú füstös, égett földű tűzhely volt, ami azt bizonyítja, hogy efellett a hely felett a halászkunyhó állott. Varga Antal igazgató a hálósúlyokat a községi múzeumba helyezte, három darabot a debreceni Déri-múzeumnak juttatott (2. ábra).

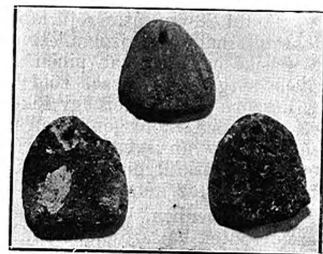

Fig. 2. ábra.

Hálónéhezékek égetett agyagból a XVIII. századból. Balmazújváros.

Netzgewichte aus gebranntem Ton XVIII. Jahrhundert. (Déri-museum.)

A súlyok alakja egyenlő szárú háromszög. Nagysága : alap 10 cm., magassága 11—12 cm., a csúcán 1/2 cm. átmérőjű lyuk van fúrva, mely a használattól felül ki van kopva. — Anyaga durván kimunkált agyag, égetése gyenge, késsel nehezen bár, de faragható.

A halászsúlyok alakra azokhoz hasonlítanak, melyeket eddig őskori daraboknak ismertek. Ámde ezek kétség-telenül a XVIII. század elejéről valók, azok a halászok használták, akikről a községi jegyzőkönyv szól és vagy a halász maga csinálta és égette, vagy fazekassal készíttette. A hálónéhezékek alakja évszázadok óta nem változott.

Fig. 3. ábra.

Halásztál 1746-ból.

Fischerschüssel aus dem Jahre 1746. (Déri-museum.)

A halászok életközösségét bizonyítja az a halastál, mely a XVIII. század közepén készült és a Déri múzeum halászati anyagának egyik érdekessége. (3. ábra.)

A tál 28 cm. átmérőjű lapos tál, a fenékén két egymásra-fektetett hal van rajzolva. Az egyik hal hátsó fele egy evezőn, a másiké egy csáklán pihen. A halak, az evező és a csáklya nyele sárga. Az egészet zöld rozmaring koszorú veszi körül. A koszorú felső részén egy fekete gömbből tulipán nő ki. Alsó részén pedig fekete gömb van magában. A tál karimáján nagy sárga virág van levelekkel. A tál a Tisza vidékéről került, talán éppen a tiszafüredi cserepesek készítették, de hogy halászok használták, az kétségtelen. Leltári száma V. 42—1920.

Debrecenben, bár a Tiszától távol volt, már századokkal ezelőtt éltek halászó emberek. Halászó joga is volt a városnak. Már 1462-ben Erzsébet, Mátyás anyja Debrecen városának ajándékozta a Hortobágy-folyó mentén a halászatot.³

1554-ben a tanács elhatározta, hogy senki az idegenek közül a Tóóc nevű mocsárban halászni ne merészeljen, a városbeliek közül szintén senki a bíró pecsétje nélkül. Hogy pedig senki se halásson többet egy napnál, a pecsétet a bíró úrnak hozza vissza, a kishalakat ne hagyja a parton, hanem a vízbe dobja vissza. Mindezeket áthágók 1 forintra büntetettek.⁴

A fogott halat a halászok a piacon adták el. Ennek árulását 1554-ben szabályozza a tanács: A hegyes orrú keszeg és a ponty húsának fontja 4 dénár és nem több és hogy senki ezeket 12 óráig nyereségre ne vegye.⁵

A debreceniek eljártak halászni a Hortobágy-folyóra, noha a város ezt tilalmazta, mert bérbeadás útján hasznosította 1606-ban. A tanács egyhangúlag elhatározta: Jóllehet a Hortobágy-folyó azelőtt is tilalom alatt állott, de a háború zavarai és a rablók pusztításai miatt megőrizni nem lehetett, néhány napra és aki akarta, halászott. Most midőn más hasznot hoz a halászó város javára, mint előtt volt, ezután is tilalmas lesz. Ha valaki akar Debrecen lakói közül, akár legyen az adót fizető jobbágy, tényleg a halászatot kaptatik, vagy ha elfut is, de rajta éretik, a tanácsosok és bírók részrehajlás nélkül 10 forint bírsággal büntessék és a halászok által fogott halak a város javára elkoboztassanak. Ha pedig nem városbelieket kapnak halászatot, lovaít, szekerét, vele együtt ott elfogva, minden halót és vele talált eszközt... És azok a halászok, ha személyesen elfogatnak, mint erőszakot tevők büntetessenek, ha pedig

³ Herpay: Debrecen sz. kir. város levéltárának regesztái. Debrecen, 1926. 62 lapon, 162. sz. jegyzőkönyv.

⁴ Városi jegyzőkönyv. 497.

⁵ Városi jegyzőkönyv. 1554. 520.

tényleg nem érik tetten őket, lakóhelyükön üldöztessenek és elfogattassanak.⁶

A vállalkozó szellemű debreceni halászok már a XVII. században jó halat fogni eljártak a Tiszára, noha ebben az időben erre járni még a török védelem alatt álló debreceni embereknek is veszélyes volt, mert kőbörgő törökök hamar elfogták. 1638-ban így emlékszik meg a Városi Tanács egy szomorú esetről: Törösi János és Szentpéteri, másként Callistus Ferenc debreceni lakók, Csege nevű tiszáninneni faluba menvén halászás végett, az egri törökök fogságába estek, nonnan Csontos Benedek szenátor nehezen tudta kiváltani őket.⁷

Debrecen város tanácsa a szennytól, piszoktól védte a város körül eső halastavakat. 1645-ben a teljes tanács egyhangúlag határozta, hogy a szücsmesterek semmi okkal, semmi alkalmattal, a Tóóc-nevű halastavat börmossággal beszennyezni és szennyes poggyászaikkal elpiszkolni és ártalmassá tenni, 12 forint büntetés alatt ne merészkedjék, a tanácsnak ettől a visszavonhatatlan határozatától kezdve.⁸

A halárulás a debreceni mészárszékekben nem nyert polgári jogot. A mészárszékek sohasem volt szabad árulni. 1615-ben a tanács egy értelemmel határozta: Mivel a hal más étel, mint a hús, ez által és úgy ne merészeljék mérni a halat a piacon feldarabolva, vagy másként mérve eladni nehéz büntetés terhe alatt, erre alkalmas más helyet kell választani.⁹

1656-ban pedig azt határozta, hogy: mind mészáros, mind vidék, mind lakos a piacon árulnyon fontos halat, senki se házánál, se székben ne árulja, mert a hal megkülönböztetik egyébféle victualétól, hústul, kiket az mészárszékekben szoktak árulni. Mivel nehányszor a halárulás az mészárszéket kedvtelenné tette és megvesztegette a szék tisztaságáért végezte az T. Tanács. Alioquin transgressores gravi poena puniantur.¹⁰

Debrecennek voltak halászei, akik főleg a Hortobágy-folyón halásztak, s akiknek a város időnként hálókat és hálóhoz való rátsokat, köteleket, gyalombokat vásárolt. Ez kitétszik a régi városi számadásokból.

Így 1735-ben a nemes város hálóhoz való rátsokat (háló darabokat) vesznek. Így tavasszal, február 9-én a bagaméri születésű Király Istvánnétól, 54 ritka rátsokat, csomagonként 34 dénárért, összesen 18 rfhrt 36 dénár.

Ugyanezen év június 6-án Medvés Mihálnétól négy sűrű

⁶ Városi jegyzőkönyv. 1606 febr. 5. 11. sz.

⁷ Városi jegyzőkönyv. 1638 febr. 7. 38. sz.

⁸ Városi jegyzőkönyv. 1645. 593. § május 18.

⁹ Városi jegyzőkönyv. 1615 okt. 28. 479. sz.

¹⁰ Városi jegyzőkönyv. 1656. 151. §. D. V. L. (Debr. Városi Levéltár.)

és 32 ritka rácsokat, á 36 dénárért; összesen 14 rfrt 24 dénár vesz a város.

Július 25-én 2 sűrű rácsokat vesznek 78 dénárért.

Szeptember 12-én Soproninétől 23 ritka rácsokat, darabonként 34 dénárért és a hozzávaló spárgákat 8 rfrt 18 dénár.

Október 28-án 29 rácsokat, á 34 dénár összesen 9 rfrt 86 dénár.

Két rendbeli háléhoz és gyalomhoz való hosszú vékony kötelek 15 frt 12 dénár.¹¹ Egy év alatt 66 frt 54 dénárt fizetett ki a hortobágyi halászosk hálójára Debrecen városa.

Debrecen városa 1748-ban ugyancsak a hortobágyi hálóbeszerzésért kifizet 57 frt 06 dénárt. Ez a háló állott 84 db hálóból és 238 öl kötélből.

Még ugyanez év május 27-én ugyanehhez a háléhoz csináltat egy 28 öl felkötő hálót 4 frt 21 dénárért, így a nagy háló 6 frt 22 dénárba került.¹²

Az 1755. évi városi számadásban ez olvasható: A hortobágyi halászhoz vásároltatott 78 öl rátsahálókért és össze-csináltatásra való fonalért fizettem 18 rfrt 09 dénárt.¹³ — Ugyanez év december havában a Nemes város halászaik kezek alá gyalomnak való hálért 15 frt 13 dénárt fizet ki.¹⁴

Debrecen város zálogos pusztáin levő vizeken halásztak. 1715-ben Ohaton halásztak és csikásztak.¹⁵ 1728-ban az országos összeírók kiemelik az Ohatnál a város halászati jogait: Az annyszor említett birtok határai a Tiszáig nyulnak és ott végződnek. Ebben a Tisza-folyóban a halászat jogát gyakorolják. Azonkívül más halasvizek is vannak, népiesen morotvák, melyekben a város a halászat jogát nagyon gyakorolhatja. Mihály Andor ohati provisor 1743-ban jelenti, hogy a csegeiek, mint az egyekiek az Árkusban halásztak, de a városnak nem adtak semmit.^{16, 17}

Debrecen város halászó, csikászó helyeit a nemes városnak régen birtokában levő Tiszáját, Völgyest, Szilágyot és a többieket árendázta 1790-ben Esküdt Csáti György ezúton a Debrecenben lakó Borsos Ferencnek és utódainak albérltetbe adta 70 forintért, melyet 1791. Szent Mihály napján fizet meg.¹⁸

1791-ben Debrecen város a Szent Ágotai fogadót vámmal, halászzal, csikászzal 3 évre árendába adja.¹⁹

¹¹ Városi számadás az 1735-ből. D. V. L.

¹² Városi számadás az 1748-ból. III/30. D. V. L.

¹³ Városi számadás az 1755-ből. IV/23. 99. sz. D. V. L.

¹⁴ Városi számadás az 1755-ből. XII/23. 118. sz. D. V. L.

¹⁵ Vegyes Iratok I. 109/a. sz. 1715. D. V. L.

¹⁶ Conscriptio praediorum Debrecen. 1728. Ohati iratok. D. V. L.

¹⁷ Ohati iratok. 290. sz. 1743. D. V. L.

¹⁸ Ohati iratok. 477. sz. 1791. D. V. L.

¹⁹ Városi jegyzőkönyv. 1791. 526. §. D. V. L.

Miódőn 1813 január 8-án a város vagyonának a kezeléséről intézkedik. 16. § elrendeli, hogy a halászó helyeket árverezésen kell kiadni.

16. §. A halászó helyeket árverezésen kell kiadni, az árverés feltételeit jóváhagyás végett felterjeszteni. Az árverezés idejét előre tűzzék ki, hirdessék meg, hogy a vidékiek is részt vehessenek, akiket kizárni nem lehet.²⁰

Eszköznélküli halászosk.

Az őseimbernek nem volt halászó eszköze, ma is sok szegény ember nem készít halászó eszközöket. Nincs rá pénze, nincs ideje, vagy türelme. Ha azonban halat lát, nem jön zavarba, hanem eszköz nélkül is el kezd halászni.

Van olyan szegény halász, aki kézzel is pompásan fogja a halat. Kitapogatja a bokor tövében, a kő mellett megbúvó halat és kezével lassan simogatja. A hal azt hiszi, hogy a víz simogatja és állja. A halász a kopoltyújába tapogat. Jobbkezének hüvelyk és mutatóujját a kopoltyújába dugja, balkezevel pedig a hal derekát átfogja, hogy ne fickándozzék és gyorsan kiveti a partra.

1933-ban Tiszababolnáól Tiszafüred felé gyalogoltam. Az ártéren már akkor visszavonult a nagy víz, csak kisebb vizek voltak a füzesek közt a bányákban. Ezekben sok apró hal maradt vissza. A faluból és tanyákból kijöttek a szegény emberek egy ilyen bánya szélére, a férfiak letették ruháikat, a nők felkötőzködtek, begázoltak a térdigérő vízbe és markukat összetéve nyulkáztak a víz alatt. Mikor a kis virgonc halat észrevették markukban, felemelték a víz felé és alul kicsorgatták a vizet, a halat kidobálták a szárazra, ahol egy öregasszony összeszedte kötényébe a kis halakat.

Arra a kérdésre, hogy mit csinálnak ezekkel az apró halakkal, azt felelték: „Jó lesz a macskának.” Hallottam azonban, hogy bizony maguknak is megfőzik paprikásnak. Ily kézzel halászó asszonyokat, suhancokat és gyermekeket több helyen láttam.

A tiszamenti kubikgödörökben a gyermekek úgy halásznak, hogy letépnek egy csomó fűzfagallyat. Azon levelesen összeteszik, a két végét a nyalábnak megfogják és ketten húzzák a part felé. A sekély vízben a nyaláb vesszői a feneket érik, a teteje a vízszínen megyen, néhány kishalat kihúznak a partra.

Régi egyszerű mód lehet, mert Vészton az öreg emberek még most is jól emlékeznek arra az időre, mikor még *hinár*-ral

²⁰ Különböző tartalmú iratok. 2037. sz. D. V. L.

halásztak. A vizekből feltépték a hinárt, összenyalóbták és úgy húzgálta egy ember vagy két ember a vizen és elég szépen fogtak is vele halat. Ha már pár napig húzgálták, a hinár összetört, elhajították. Mikor halászni akartak, újat, frisset téptek. Ez a halászati mód még a madzaghalók alkalmazása előtt volt divat.

Nem volt sokkal érdektelenebb az a halászati mód, amit a Kállók és Berettyó mentén láttam. Az emberek felkötözködtek a folyó, meder vagy tó partján, derekukra erős házi vászonkötényt kötöttek, a kötény két szabad végét két kezükkel megfogták, a víz alatt kiterjesztették közel a víz szintjéhez és úgy törekedtek előre. Néha, ha halat sejtettek, két kezükkel összecsapták és hasukhoz közel szorították a kötényt, a vízből kiemelték és így fogtak néhány pontyot vagy csukát.

Ehhez hasonló Tiszacsegen a *szükségkendő*-vel való halászat. Ez kenderből kötött lyukacsos kendő, 80×100 cm. nagy. A magyar nekivetkezik, derekára köti, két kezével maga előtt tartja és sétál a vízben, maga előtt tartván a kötényt kiterítve. A kendő menetközben szűri a vizet, ha egy-egy hal beleakad, magához szorítja és megfogja. Egyszerű, ötletes, szegény embernek való mód.

Ezt a halászatot nagy fiúk és férfiak is több helyen üzték. *Halászás jáskosárral.* A kisvizek mentén általános szokás, hogy előhoznak a fáskamarából egy vesszőkosarat és azzal elindulnak halászni. Meztelen lábakkal belegázolnak a sekély vízbe és a kosarat meregetik a vízbe. Így szűrik a vizet. Ha a kosárba hal akad, kivetik a partra és az ottálló gyermek összedüli és zsákba hányja.

Az egész kisvizeken, az alföldi vadvizeken, pecében, kadareokban a rekesztő halászatnak nagyon brutális módja, a *hallaposás* van divatban. E kis vizek nyár végén egészen lepadnak. A verse, vész, kimarad a vízből. Az apróbb, kisebb igényű halak szerencsétlen helyzetükben a kotúba menekülnek.

A szegény ember jól tudja ezt. Szerszámát félre teszi és taposással vagy családjával elkezdi jární, tapodni a kotúba. Taposás által a víz a sárba vesz, a hal pedig nem tudván oxigénhez jutni, kinosan vergődik a sár tetején. Elúszni nem tud, mert még a gödrökben is alig van annyi víz, hogy a hal testét elfedje. A lyukakban vergődő halakat zsákra hánnyják, és így viszik a kunyhóhoz, ahol megmossák és így kerül a piacra. Kegyetlen halászó mód: kitaposások a szegény halakat a vízből.

Ez a tiltott halászat sok helyen nagyban megy. Azok a földművelők, akiknek pecéjük van és halászni akarnak, nyár végén lóval taposztatják meg a vizes sarat. Hosszú féken épügy járatják körbe-körbe a lovat, mint a szérűn. Megtörténik, hogy

egy-egy ügyes fiú felül a ló hátára és három-négy lovat keresztül-kasul jártat a már kiapadó éren. A víz pár perc alatt elapad és a ló patája után támadt gödrökből egy nekigyürkőzött ember hánnya zsákra a vergődő csukákat és potykákat. E gyilkos halászat kiadós.

A rekesztőhalászat.

Amióta 1926-ban először írtam a rekesztőhalászatról és azóta átkutattam a Tisza kiöntését, a Sárret és Ecsedi-láp egykori mocsárvilágát. Kihallgattam számos öregembert, akik közül nem egy egykor jómódú halász volt. Ma nagyon szegény ember. A vízzel elvitték mindenét.

Ezek a kutatások 1926-ban meglévő adataimat új, nagyon értékes adatokkal bővítették és nem egy fontos néprajzi problémát oldottak meg.

A rekesztőhalászatnak ma már nagy irodalma van. *Sirelius* egész nagy könyvet írt a finn-ugor népek rekesztőszerszámairól, összehasonlítva más népekével.²¹ *Jankó János* szintén bőven tárgyalja a rekesztőhalászatot,²² de mindkét tudós csak *Herman Ottó* néhány adatát használhatta a magyar szerszámok tárgyalásában. Herman Ottó maga is kevés magyar rekesztő szerszámot ösmertet örökbeesü művében és utána csak kevesen próbálták az ő gyűjtését kiegészíteni. Ez a tanulmány az egyre pusztuló alföldi vizek rekesztőszerszámait kívánja ismertetni. Néhány eddig ismeretlen adattal pótolja a magyar ősi halászati módot.²³

Meg kell állapítanunk, hogy a rekesztőhalászatnak legősibb formája a *gátrekesztés*. Ez abban áll, hogy a szegény halász gátat emel a kis folyón, vagy nem mely állóvízben, ezen bizonyos meghatározott távolságban réseket hagy, a réseken át menő halat kosárral megfogja.

A Berettyó és az Ermelléken még ismerik a *hurcagát*-at, az egykori lápos vidéken a *csikgátat*. Mind a kettő egy és ugyanaz, amennyiben az alföldi ember gondolatvilágában a csik is hal (csikhal), csak kisebb.

A gátrekesztés ma is megvan hegyi patakoknál épügy, mint a Magyar Alföld meglévő tavainál. A hegyi patakoknál köveket raknak át a sebes vizen, a kövek között rést hagynak és ide alkalmazzák a fogó készüléket, mely lehet egy merettyú is. Járnak is át a gáton, halat is fognak.

²¹ Sirelius : Über die Sperrfischerei bei d. finnisch-ugrischen Völkern. Helsingfors, 1906.

²² Jankó János : A magyar halászat eredete. Budapest, 1900.

²³ Hermann O. : A magyar halászat könyve. I—II. k. Budapest, 1887-ből.

A magyar Alföld egykori ezer-tó világában nagyban folyt a halászat. A szegény embernek nem volt eszköze, csak két keze munkája. Anyaga a körülményekhez képest föld, nád-törmelék, sás, káka, községek közelében trágya, a fűzesek közelében fűzfagally volt.

A szegény ember a sekély alföldi tóban földből hányja a gátat. Magassága annyi, hogy a vízből kiérjen. Az alföldi szikes agyag jól is megáll. Egy-két méter távolra rést hagy rajta, melyet ő „síp”-nak nevez. Jól megtapossa, annál jobban megáll. A parttól egyre beljebb építi úgy, hogy lassan átgátolja a vizet. Az ilyen gát gyalogjárónak nagyon alkalmas. Ahol bomlik, vesszővel megerősíti, különösen a sípnál, hogy a kis nyílás be ne folyjon földdel.

A síphoz kosarat tesz és fel van állítva a rekesztő halfogó. Ez a gát évekig fennáll, csupán a szegény halásznak kell tavasz-kint újból megtölteni.

A magyar ember a vesszőből font merítő vagy tartó eszközöket *kosárnak* nevezte. Ismerte a *halfogó-kosarat*, *csikfogó-kosarat*. A halfogó-kosár már kiment a divatból, helyébe a verse jött, a csikfogó-kosár még megvan, akár mint csikfogókosár, akár mint csikkas. (4. ábra 2—4.)

Eddig nem ismert versét mutat be a Kálló-vidéki halászok halfogó-kosárnak, a berettyóvidékiek *hurcá*-nak nevezik. A néprajzi tudomány talán rövid versének nevezné. — Alakja kövér csomkakúp, jóval gömbölyűbb, mint a csikkosár. — Anyaga vessző.

Mérete a kisvizetekhez és csatornákhöz szabott, rövid. Hossza 105 cm. Első bővebb nyílása 53 cm. Ennek külvilága 62 cm. A hátsó része 22 cm. átmérőjű kerek lapban végződik, mely az egyik oldalán le van kötve a kosár széléhez, ezen mint sarikon nyitható. Egy, a sarokkal szemben levő füle segíti. Mikor a vízben van, a sarokkal szemben is le van kötve. Mikor azonban

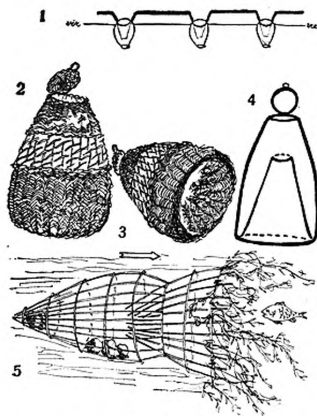

Fig. 4. ábra.

1. Hurcagát. 2—3—4. Halkosarak.
5. Fenékverse felgalyazva, kivéve.
1. Fischerdamm. 2—3—4. Fischkörbe.
5. Bodenreue mit Zweigen versehen und ausgestellt.

nyitható. Egy, a sarokkal szemben levő füle segíti. Mikor a vízben van, a sarokkal szemben is le van kötve. Mikor azonban

a halat kiveszik, ezt a lapot felemelik és a zsákmányt kiöntik. A versek a kosár testében 64 cm. mélyen benyúlik és a versek 15 cm. átmérőjű nyílásban szorul össze. Igazi kisvízi szerszám. Ezt a kosarat tették régen a hurcagátak nyílásaihoz és ez fogta meg a halat. Ez a szerszám Pocsaj vidékéről került a Déri múzeumba.

A hal a gáthoz ér, orrával végig tapogatja, ahol rést talál, bebúvik a sípba és belejut a kosárba. Mivel az állóvízben épített gát mindkét oldalánál kutat a hal, ép ezért a sípok felváltva mind a két irányba kiépítették és egyik kosarat a gát jobb, másik kosarat a gát bal-oldalára fektették. Így bármely oldalról érkezett a hal, belejuthatott a kosárba. Évek multán a keskeny gát kiszélesült. A sípok tetejét is gallyal lefedték, a gyalogúton járművekkel jártak és a hurcagát közlekedési út lett a vizek világában. A XVIII. században Sárrét térképén nem egy csikgát fel van tüntetve, mely egyik városból a másikba közlekedési útként szolgált. A térképen az út Várad felé Csikgáton megy a Körösön át. (5. ábra.)

Ott, ahol a földgát gyenge bizonyult, fűzfavesszővel erősítették. Mindkét oldalánál egymástól egyenlő távolságban kihegyezett karokat vertek le, a karok közeit fűzfavesszővel vagy bebélelték vagy kifonták és a belés közét töltötték ki földdel. Így azután sokáig ellenállott a vízmosásnak.

A nádasok közelében könnyebb anyagból építették a gátat. Nádtörmeléket hordtak a kijelölt helyre, egy irányba beleszórták a vízbe, földdel leszorították, megtaposták, a földelés előtt és utána is. Ezen is lehetett közlekedni, ez is soká eltartott. Falvak közelében trágyából építették a gátakat, karokkal erősítették meg. Ezek is évekig, sőt évtizedekig eltartottak, csak évenként kellett ráhordani és javíthatni.

Sőt a gátak akkor is megmaradtak, mikor a vizet levezették. Természetesen a víz elvonása, a halászat megszűnte után

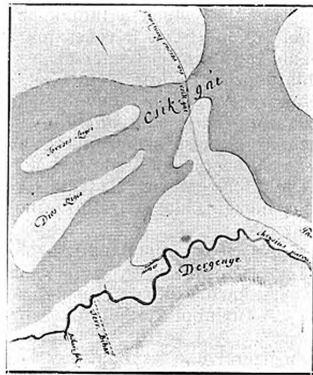

Fig. 5. ábra.

Csikgát a Körös kiöntésén, mint országút XVIII. századbeli térképen. Schlammbeiszerdamm über dem Fluss in einer Karte aus dem Jahr. XVIII.

csakhamar elromlott. Nem törődött vele senki, de nyomai még most is megtalálhatók árokban, hosszanti kiemelkedésben, melyeket gátnak, ördögároknak mond a nép.

A gátak felépítéséhez rengeteg munka kellett. A kultúra terjedése, a halállomány erős fogyása, nem tette gazdaságossá. Ezért a halász ezse könnyített az erős testi munkán. Nem emelt többé gátat, hanem csak egy falat készített, ezt állította a vízbe, ezzel rekesztett. Nem járt többé a rekesztő-szerszám tetején, hanem csónakjával ment a fal mellé és meríti meg a zsákmányt. Ennek a falnak az anyaga vidékenként más. Ott, ahol sok a fűzfa, a rekeszték fűzfagallyból készül. Ott, ahol pedig fa nincs, de tengersok a nád, nádból csinálják. Így közös tulajdonságuk van a régiéssel és egymással: a vízbe leállítják s akár évekig lehet egy helyen. Így lett a hal- és csíkgátból szerszám, mégpedig álló vagy rögzített, rekesztő szerszám. Szemben a rekesztő szerszám egy másik fajtájával, a mozgatható rekesztő szerszámokkal. E két nagy csoporthoz sorozzuk még az alkalmazott vagy összetett rekesztő szerszámokat, melyeket más mozgó halászati szerszámokkal együtt vetésszerűen alkalmaznak.

Az első csoportba tartoznak lészák, vészfók, vészek.

A másodikba a versék, csikkosarak, a véter, haboknya.

A harmadikba a turulyázás, Tiszaverés.

A fűzfából készült rekeszték neve lésza. A nádból készülté „vész”. Ez a kettő már szerszámeszköz, mert mindenikre fel van szerelve a csapda. Ez a Fő. A lészán lészafő, a vészen vészfő, melybe ha belemegy a hal, nem tud kijönni.

A rekesztőszerszámok régebbi, tehát ősi csoportját azok a szerszámok teszik, melyek állandóan le vannak rögzítve. E szerszámokat vész-nek, vészjé-nek, lészá-nek nevezi a halász. Ősi szerszám ez és mindenfajta halásznépnel megvan. Herman Ottó²⁴ négy vész-fajtát közöl. Jankó János²⁵ és utána Sirelius²⁶ egész kötetet írnak a rokon vagy még nem is rokon halásznépek vészjeiről. Antipa²⁷ az al-dunai, különösen a Duna deltájában használatos vész-fajtákat mutatja be.

I. Vészlek.

A magyar vész ősi szerszám. A Tisza mentén a gazdag fűzes adja hozzá a vesszőt. A távoli kisvizek medrében lengő nád nagyban szolgáltatja a nyersanyagot a vészkészítéshez. — A Tisza árterére az erős vessző-vész szükséges, a nem mozgó

²⁴ Herman O. id. m. I. 154—158. I.

²⁵ Jankó id. m. 49—153. II.

²⁶ Sirelius id. m.

²⁷ Antipa: Pescaria si pescuitul in Romania. Bucuresti. 643—657.

eliszaposodott kisvizen a gyengébb nádból készített vész is eleget tesz.

A vész legegyszerűbb fajtája a szegletes vész. Ezt lésza vagy lécka néven ismerik a tisztadai halászok. A lészka készí-

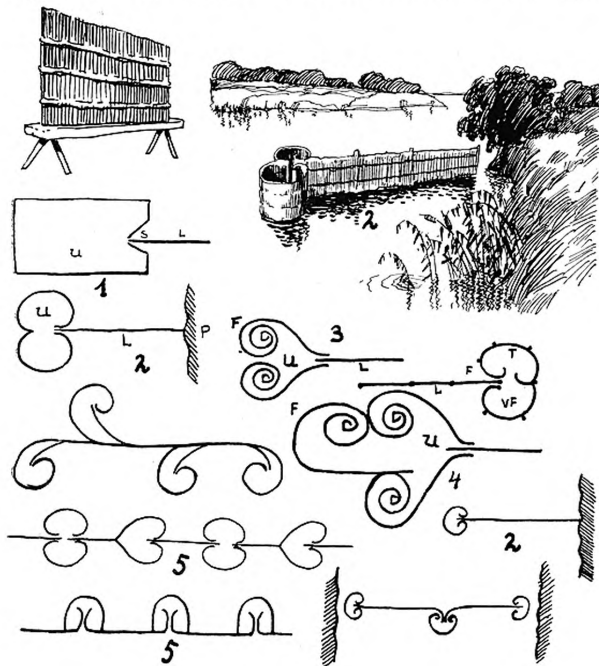

Fig. 6. ábra.

Vészfajták a kisvizeken. Fent lészaszék lészával. 1. szegletes lészafő (u = udvar; s = síp; L = lésza); 2. vakvészfők. 3. kéttömlőcű; 4. háromtömlőcű; 5. (felső) leveleslészka; 5. (alsó) középtömlőcű vész; jobbra kétvak vészfő.

Sperrarten von Hortlobgyltuz und Sumpfe.

tése igen egyszerű. A halász téli munkája. Ősszel jó érett vesszőt szed. Téli szállása mellett jó napos helyen leállítgatja a vastag vesszőket egymasmellé, szép sorjában, amilyen sűrűnek vagy ritkának kívánja elkészíteni. A vesszőket vastagabb végükkel

a földbe szúrja és aztán vékony, hajlós vesszővel a szükséghez képest *athimeli*. A négy oldalhoz négy darabot készített. Az ügyesebb halász szeket csinál. A *lészaszék* áll egy hosszú nyárfa- vagy fűzfagerendából. Felső része laposra van faragva; kellő távolságra kifúrva. Alsó része félgömbölyű. A két végén egy-egy pár láb van beleerősítve. Ezen áll. Ez a szék hordozható. A halász télen még a szobájában is dolgozhatik rajta. (6. ábra.)

Mikor így a lésza vagy a lészafő készen van, a halász kiviszi a kiöntésekre. Nyáron egyre lesi, mikor árad a Tisza gyorsan és ha erősen árad, siet ki a partra. Irtja a fűzest, helyet csinál a lészának. A négyfalú lészánál a négy fal téglá alakban van felállítva, vesszővel összekötve. Ez a *lészafő*. A lészafő belsejében van a tágas udvar (U). A keskenyebbik oldalon torkollik a tölsérré szűkülő *síp* (S), a sípba pedig 4—5 méter hosszú terelő-lésza (L).

Ha a hal a hosszú lészához ért, orrával óvatosan azt végig tapogatja. Ha nem elég ügyes, a sípon át az udvarba siklik, ahonnan nincs többé visszatérés. A négyágú lészafő a tiszadobi kiöntésekben volt régebben használatos.

Sokkal általánosabb a hajlitott lészafő. A hajlitott lészafő két részből áll: a kéttömlelő lészafőből és a hosszú lészából. A jobboldali, nagyobbik tömlőchöz simul a rövid *filleng* (F). Megtörténik, hogy az áradás nagyon gyors. A víz olyan magas, hogy a medret színültig megtölti, de az ártérre nem lép ki. Ilyenkor a vészlős halász egyszerű praktikus lészafőjét vállára kapja és kiviszi a Tiszára. Bozótos helyen, hol egy kis lapály van, vagy tisztás a partban, kiteszi és várja az eredményt. Különböző ezek a szegény emberek folyton lesik a Tiszát, s ha áradni kezd, a parti bozótban előre kiirtják a gatz lészájuk számára.

A lészát a halász úgy állítja fel, hogy jobbról egy négy lépésnyi darabot bekanyarít elipszis alakban, balról, vele szemben egy kisebb három lépésnyi darabot hajt csiga alakban. A két félfő felső részét egészen összeereszti, alsó részén egy nagyobb rést hagy és ebbe ereszti a 8—10 méter hosszú lészát. Hogy a lészához került hal könnyebben betévedhessen a tömlőbe, a bejárat elé egy 12 szál vesszőből készült fillenget állít és a lésza baloldalán a nyílást elzárja vele. A filleng tehát csapda. Egyik része a vészfőlésza baloldalához van kötve éppen a fordulónál, a másik vége az udvarban szabadon nyúlik.

A filleng a maga görbületével, mely könnyen is mozdul, betéveszti a halat a tömlőbe, ahonnan már nincs többé visszatérés, mert a filleng *torsos* része és a lésza hegyes vége visszatartják a kifelé tolakodót. A kétségbeesett hal mégis mindenképpen igyekszik menekülni a lészafőből. Végző kétségbeesésében a pottyka, csuka, mint jól ismert szökőhal, hatalmas

lendülettel keresztülveti magát a lészafőn. A ravasz harcsa pedig, mint mászó hal, simán felemelkedik a lészafő széléig és keresztülveti magát.

Tiszadobon és a Tisza mentén vesszőből fonják a labirintuszerű *vész* vagy *vejsz* nevű rekesztő-vesszőszámot. A vész Tiszarban és a Sárréten *vészinek* hívták. A helyhez és a vízhez képest számtalan alakú. Legegyszerűbb fajtája az, amelyet két fonatból egymással szembeállítva karóznak le és az egyik végén egy szűk nyílást hagynak a harmadik darabnak, a lészának bevezetésére. A vészfő két udvart alkot, melybe ha bejut a hal, vissza nem tud menni. A lésza külső vége rendszeren a partig ér.

Megtörténik, hogy a halász úgy látja jónak, hogy spirálisan állítsa fel a vészfőt. Ez esetben két darabot hosszú nyakra hagyva, spirálisan felcsavarja és a csavarodás végén van a vesszőszögalakú tömlőc (t). A hosszú nyakra 3—4 öles lésza vezet.

Ha a halász jó fogást remél, három spirális vészfőt állít fel. Ilyenkor a két szembelevő vészfő hátulós részét eltávolítja egymástól és ebbe jön a harmadik vészfő. Ennek a vésznek már három feje, három tömlőce és egy nagy udvara van, s az egész szerkezet egy 8—10 méteres lészán, mint terelőn áll. Áradáskor a tiszai ártérekben nagyon sok halat lehet vele fogni.

Az összetett vessző-lészának nagy, jellegzetes faja a 6. ábrán bemutatott Bodrogi lészka. (5.) Úgy néz ki, mint a falevel a gallyon. Négy vészfő mindkét végén van egy-egy vakvészfő. A szerszámot ez kezdi és végzi, egyfelől a halnak vészfőbe terelésére, másfelől arra szolgál, hogy a szűk nyíláson egyszer a vészfőbe jutott hal onnan ki ne meneküljön. A halászok szerint nagyon hasznos szerszám, csak sok anyag kell hozzá és jól kell érteni a halak járását, a víz szeszélyeit.

A tiszadobai áradásokban a vészlés nagyon ki van fejlődve. A szeszélyes Tisza amilyen gyorsan árad, oly gyorsan apad is és tömérdek sűrű iszap marad a vész körül. A vészlős halásznak sietni kell. A rövid pár napot gyorsan is kihasználják. A késedelmesnek üres maradt a vésze. Innen érthető meg, hogy két-három szegény ember összeállott, lésza és vészfők darabját kihordta a kiöntésbe és közösen állítottak fel egy vészcsoportot. Ilyen közös munka eredménye az a tiszadobai vész, melyen a vészfők két darabból álló vésedomiák. A lészát a vészfők feldarabolják és egy-egy lészadarab egészen az udvar közepéig bevezet. Az egyirányban felállított nyolc-nyolc vészfő nagyon tetemes zsákmányt nyújtott a vejszés halásznak egyszerű másszor.

A Tisza áradása nagyon gyorsan lemegy. A lészafők és vészfők szárazon maradnak a lábolthatatlan iszapban. Vejszés,

lészás halász várja az iszap száradását, ha megbírja, felhuzogatja az iszaptól a vészdarabokat és hazaviszi. Elteszi a padlásra száradni. Ha a víz szélén felejt, a friss tavaszi kötésű vessző-lésza a nedves talajban gyökeret ver és új életre ébred. A vézfő vesszői kezdenek kihajtani és lassan kilevelezni. A Tiszaparton járó gyakran talál egy-egy ottfeljett, szépen kileveledett lészáfőt.

A kisvízezen nincsen vessző, ezért a vész nádból készül.

A kisvízi halász a vészt nádból csinálja. Közepes vészhez 35 kéve nád kell. A szép nádszálakat egymásmellé állítja, azután náddal, gyökérrel összehímeli vagy korcolja és viszi oda, ahol

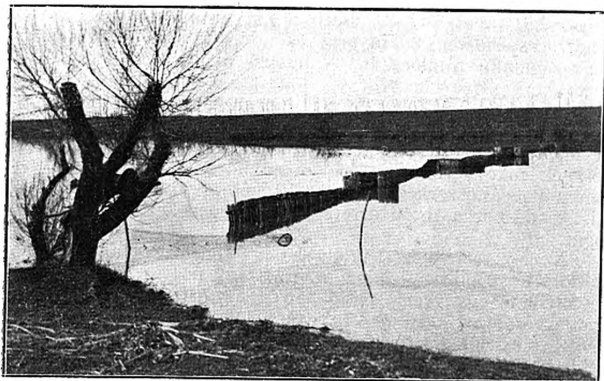

Fig. 7. ábra.

Vész a Hortobágy-folyón keresztül.
Fanggelecht über dem Flusse Hortobágy.
F. A. A. H. E. E. E. J.

a hal jobban jár. A vést rendszeresen tavasszal, haliváskor rakják le. Ott vár nyárig. Ha benthagyják a vízben, egy év alatt tönkremegy.

Ma a nádvész legegyszerűbb alakja a *vakvézfő*. Nem egyéb ez, mint egy félgömbalakú, két sarkán behajtott vézfő, melybe 5—6 lépés nádlésza vezet be a parttól. Egyszerű szegény halászok az ereken, fokokon és kis folyókon használják. (6. ábra 2.)

Fejlettebb fajtája a *háromfős-vész*. A Hortobágy és Kösely folyásokon megteszi a halász, hogy a folyások keskenyebb-részt nádvésszel elrekeszti, mindkét parthoz közel egy-egy vakvézfőt formál. Ezeknek udvarából hosszú lészát vezet a folyóba és a két lésza a víz közepén felállított nyitott vézfőbe hajlik.

A vézfő a vízfolyás ellenében nyílik azért, mert a hal mindig a víz ellenében úszik.

A hortobágyi halász gyakran nem rak vézfőt a lésza végére. Teszi pedig ezt akkor, mikor a lésza szélén nádas vagy sík víz van. Ilyen esetben a lésza két szélét szabadonhagyja. Csak a mélyebb vízben rak le három vézfőt. E vézfők kengyelalakúak. A lésza végét a halász a vézfőkre hajtja. Bejáratuk szűk, udvaruk elég kicsi. A hal könnyen betéved a szépen hajló nádfal mentén, sűrög-forog a vézfőben, de a túszerű nádfal nem engedi ki. Ezt a lészát nem merőlegesen állítják a víz folyására, hanem ferdén, hogy a lészához tévedt halat még jobban félre, a vézfőbe vezesse. (7. ábra.)

A vézelés nagyon kényelmes halászat. Ha a halász lerakta a vést, jól lekarózta, naponkint kétszer kimegy ladikján a vézfőig, ha van benne hal, *merlettyűjelel* kikanalazza a vézfőből a csolnakba. Ha jó szerencséje van, egy fél ladikkal is kikerül a három vézfőből.

II. Verszés.

A rekesztőhalászat minden módja több-kevesebb átalakítással megvan a magyar halászoknál. A *versék* vagy *verselyek* egyes fajtájával a kishalász alkalmas időben kimegy a vadvizekre, erekre. Kiveti verselyét, kirakja lészáit a *langókon*, az áradásos partokon, de az állószerszámokat legfeljebb csak holtágakban, a Tisza egykori fattyúhajtásaiban, az elnádásodó vadvizekben rakja le. A verse anyagát a környezet szolgáltatja.

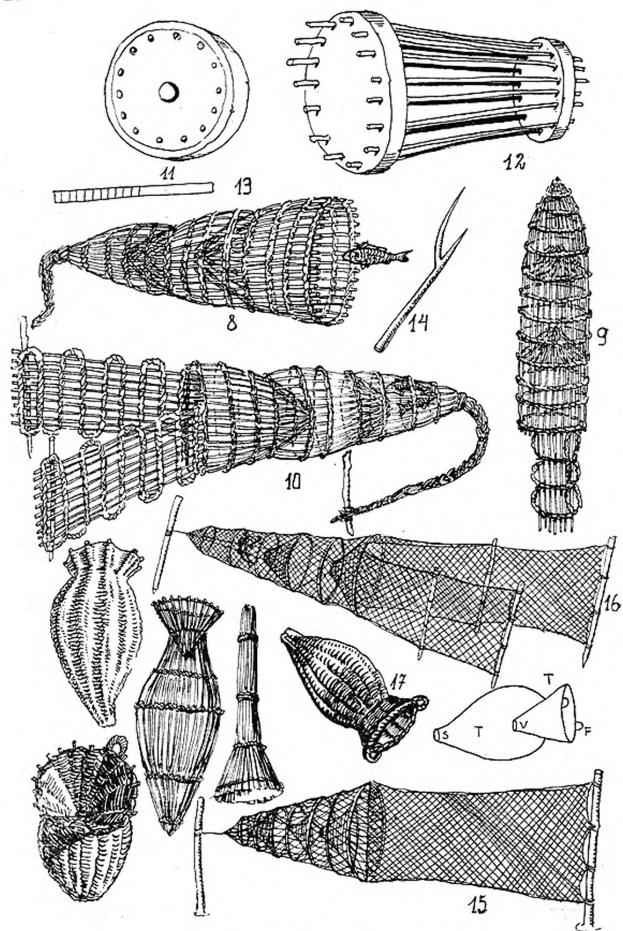
A tiszai halász, ha versé-t köt, szép vékony, hajlékony fűzfavesszőből készíti. Ez a „*vesszőverse*” lehetett a tiszai halász ősi rekesztőszerszáma.

A vesszőverse torpedó, vagy még inkább szivaralakú kasszerű készítmény. Hossza két-három, sőt négy méter is, szélessége a felmétert nem haladja meg. A verse készítéséhez nagy ügyesség kell. Téli munkája a kishalásznak.

Késő ősszel a halász elindul vesszőszedni. Jártában-keltében a Tisza mentén a fűzesekben a legszebb, a legérettebb vesszőket válogatja ki. Rendszeren nem ad hírt senkinek, hiszen a parti fűzeseknek annyi ellensége van, hogy ő már igazán nem jön számításba.

Ezután hideg, zimankós téli napon a boglyakemence mellett nekiül versét készíteni. Két fűzfadeszkalapot farag. Kóralakúak ezek. Az egyik átmérője 20 cm., a másiké csak 15 cm. Ez a *versékfa*. (I. tábla 11.)

A két versékfa szélén lyukakat furkál oly sűrűn, mint amilyen sűrűre a versét fenni akarja. Következő lépése a vessző-

Tafel I. tábla.

Rekesztő szerszámok. Versék. 11. versékfa; 12. síp vagy versék; 13. abroncsmérő; 8. fenékverse; 9. egyszárnyú verse; 14. versékaró 10. kétszárnyú verse.

Abschlussgeräte. Reusen.

válogatás. A két versékfát felállítja úgy, hogy a nagyobbik elöl, a kisebbik hátul álljon. A szép, egyenes vesszőből átdugdos egyeseket a két peremén kifűrt deszkákön, úgy, hogy csonkakúp keletkezik belőle. Ezzel elkészítette a verse „vesszőjét”, „síp”-jét, vagy „versék”-jét. (I. tábla 12.) E tölcseralakú betét hátulso nyílása szabadon álló vesszőkben végződik és egy kis környílást hagy szabadon. Ezen a derékhal beúszhat, de vissza már nem tud jutni.

A nagyobbik versékfán áthúzott vesszőt hozzáeresztik a verse testének oldalához. Mikor ez megvan, a versékfákat lehúzzák a vesszőről és kész a síp, vagy jobban kedvelt elnevezéssel a versék. Egy vesszőversében két versék van egymástól félméterre és erre építik a hengeralakú testet.

Shép szál vesszőket fektetnek a verséken keresztül. A vessző vékonyabb részét az egyre szűkülő vége felé eresztik, a vastagabb részét e verse szája felé hagyják. A vesszők között két ujnyi széles nyílást hagynak. A vesszőket 50—60 centiméter távolban keresztül „himelik”. Erre ismét a legvékonyabb vesszőt használgják.

A verse szűk végét bezárják, ehhez még egy hosszú farkat eresztenek vékony vesszőből. Ennek a segítségével emelik fel a versét használat közben a vízből.

A verse lényeges alkatrésze az ajtó. Ezt a hátulso versék mögött közvetlenül hagyják meg. A nyílásra pontosan záródó vesszőajtót tesznek, melyet egy hegyes fanyárrsal tűznek a verse vessző oldalához, miáltal az be van zárva. Az ajtó arra szolgál, hogy itt rakják a versébe a köveket nehezékeknek, és itt szedik ki a halakat. E munkák után elkészül a vesszőversék legegyszerűbb fajtája: a *fenékverse*. (I. tábla 8.)

Ezt a versét a Tisza fenekére rakják le. Szárnya nincsen. A letéves úgy történik, hogy a versét először felkövezik, ezután leeresztik a Tisza fenekére, de úgy, hogy végén levő farkát vagy vesszőkötélét egy megjegyzett helyen megerősítik. Ha most már időnkint a versét meg akarják nézni, a „kormányvező-kacsá-t” farkába akasztják és ezzel felemelik a versét. A verse szájára sokszor hosszú és leveles fűzagally-csomókat kötnek, egymással szemben négyet. Ez arra való, hogy mikor a versét a vízfolyás irányában elbuktatja, a hal pedig a folyással szemben úszik, belejut a leveles gally közé és gyanútlanul belejut a versébe.

A vesszőversék fejlettebb faja az „egyszárnyú verse”. Készítése másfél, két méter hosszan meg vannak nyújtva, át vannak *himelve* és a felső himelés ful alakjában nyílik ki, ami a kezelés megkönnyítésére szolgál. A kinyújtott vesszőszálak legtöbb esetben szabadon végződnek. Az egyszárnyú vesszőversének legtöbb esetben nincs farka. Ha van, akkor ezt a verse magas-

ságában egy parti karóhoz erősítik és ennek segítségével úgy emelgetik, mint a fenékversét. (I. tábla 9.)

Az egyszárnyú versét csapatostul használják. Nagyon szegény ember már az, aki csak egyet-kettőt rak ki. Valamirevaló halásznak 10—20, sőt ötven vesszőverséje is van. A versék kirakása áradáskor történik. A lankásabb partokon : „*rapály*”-on „*langó*”-kon rakják ki a folyás ellenében. Kövekkel terhelt farát a Tiszába eresztik. Szárnyát előlről, hátul egy-egy „*versekaró*”-val megerősítik s így hever a verse napokig, hetekig a Tiszában. A halász naponta kétszer megnézi, hogy mi van benne. Ha a szeszélyes Tisza apad, a verse szárazon marad. Ilyenkor felszedik és lejjebb eresztik a vízbe. Ha nem fog, akkor nem fárad a halász vele és így történik azután meg, hogy nyaranta Tiszafüred környékén százával hevernek a szárazon maradt egyszárnyú vesszőversék a parton.

E két versénél sokkal ritkább rekesztőszerszám a „*két-szárnyú vesszőverse*”. Ez már a kettő kombinációjából áll elő. Először egy fenékversét készít a halász, aztán külön két szárnyat vagy *terelőt*. A szárnyak vagy terelők nem a verse testéhez vannak építve, ezért csak a felállításkor alkalmaztatnak rá. Lapos partszélen, áradásokban használják.

Felállítása úgy történik, hogy előbb a szárnyatlan versét lefektetik a vízbe, azután hozzáillesztik a két szárnyat vagy terelőt. Lekarózzák és a verse testéhez kötik. A víz változásával a terelők összebb vagy széjlebb állíthatók. (I. tábla 10.)

Több halat nem fog, mint az egyszárnyú vesszőverse. Nehéz kezelhetősége miatt egyre megy ki a használatból, helyette inkább a kétszárnyú hálóversét használják. Régen minden verse vesszőből volt, a hálóverse csak egészen korai eszköz. Kovács Gergely halászmester állítása szerint csak a nyolevanes években hozták divatba.

A környezet, a kislályók, a *kadarcok*, *pecék*, az álló belvizek nagyban átalakítják a rekesztőszerszámokat.

E sekély, csendes folyásokon, melyet felvesz a dudva, telenő sással, kákával, náddal, a mozgatható rekesztőszerszámok közül a hálóversét használja a halász. A tiszai vesszőversét odahagyja a Tisza partján.

A kisvízi hálóversék kicsinyek. Rövid szárnyakat kíván a keskeny ér, alacsonyabb karikákat a sekély víz. A hálóverse szárnyai, s maga a verse teste annál inkább nő, minél közelebb vagyunk a Tiszához. A Tisza holt ágaiban gyakran találkozunk hatalmas hálóversékkal, melyeket a folyó Tiszában nem alkalmaznak. A hálóverse gyenge a folyóvizekben és felállítása is nehéz.

A kétszárnyú verse előlről nézve két szárnyból áll. A két szárnyat nagyobb vizeken nemcsak a két szárnykaró, hanem

derékban még egy „*bollo*” is megrögzíti. A szárnyak az első karikánál jönnek össze, amelyből az első, vagyis nagyversek rögtön kiágazik. A versek négy madzaggal az utána következő második karikához van kötve. Alakja csonkakúp, hátsó nyílása ellaposodása szűkül. A második vagy kisversek a negyedik karikából ered és a hatodik karikához van kötve. A karikák után jön a verse fara, melynek szemei egy madzagra vannak szedve és a madzagon nyitható vagy zárható. A madzag hosszan elnyúl vége a jó erős, néha kétágú farkkaróhoz van kötve. (I. tábla 16. kép.) Ez jobban beleszurható a kotúba.

A kétszárnyú verse a vizekhez és a halász anyagi erejéhez mérten lehet ötkarikás. (I. tábla.) Ilyet mutat be dr. Szabó

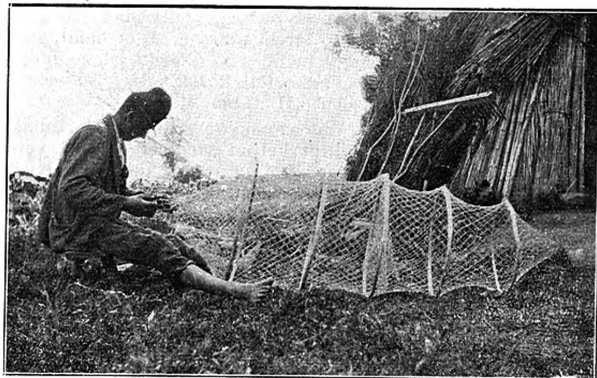

Fig. 8. ábra.

Halász köti a versét.
Fischer verfertigt eine Reuse.

Kálmán Kecskemét vidékéről, *Sztripszky* a Nyírség egykor virágzó halászeletéből egy pár szerszámot elbeszélés után közöl.

Az igazi kisvízi halások háromkarikás, egy versekes kis versét használják. Ezeket a nádasok szélén vetik ki egyesével, míg a sík vízben csapatostól rakják ki. A verse összeállításában a kishalász nagyon leleményes. Ha a víz megengedi, a Kösélyben az az egy versét is megtoldja egy vagy két oldalán terelővel (T). Nem egyéb ez, mint egy másfél vagy kétféleteres hálófal, melyet a verse szárnyaihoz tompa szög alakban fektet. Közepén egy *középkaróval* meg is erősíti. (II. tábla 18.) Az ilyen egyversekes versét a Berettyó mentén „*hurca*” vagy „*hurdza*” néven ismerik.

Két versét a kis Hortobágy-folyóban már több alakban állít fel. Leginkább szembeállítja a két versét, hátul a két karót egymás mellé szúrja és összeköti, a vízzel szemben kicsi nyílást hagy a két verse karói között és e nyíláson egy terelőt vezet be. (II. tábla 19.) Ha a hal a terelő mentén betéved, zárt udvarba jut és innen a versékbe csúszik.

Ha a víz iránya, a hal járása úgy kívánja, a két versét ellentétesen teszi a folyó medrébe. Ha a verseszárnyak nem zárnák a sík vizet, egy rövid terelővel megtoldják a szárnyat. (II. tábla 20.)

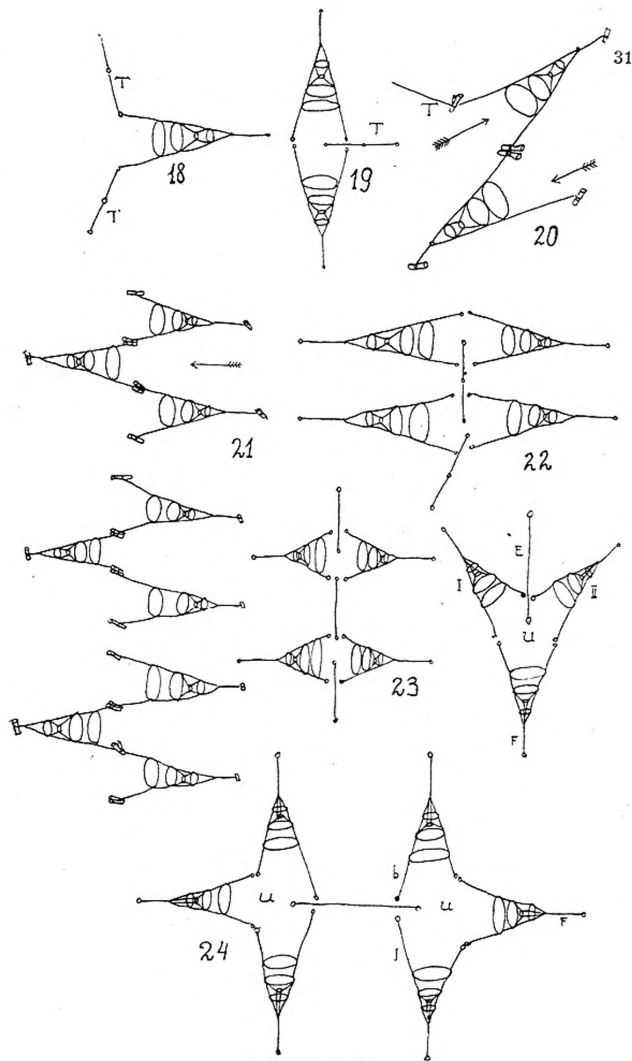
Szép, csapatos összeállítás történik három versével. A nádas felől letesz egyet. Ezzel ellentétes fekvésben lerakja a másikat. A belső karókat összeköti. Minthogy még a víz szélessége megengedi, ezzel ellentétben, az elsővel egy fekvésben, még egy harmadikat is letesz. Bár itt terelő nincsen, de a halat, akármeről jöjjön, elfogja. Hogy pedig a szájkarika el ne dőljön, le ne feküdjön, a kishalász valamelyik közeli karó felső részéhez megköti a karika felső szélét. (II. tábla 21.)

Négy verse páros összeállítása nagyon gyakori a Hortobágy-folyóban. Nem egyéb ez, mint kétpár szemben állított verse, melyet négy-hat lépés hosszú *terelő* vagy *tilló* köt össze. Kiegészíti az a lésza, mely a nádas felé nyúlik, s mely a nádasból előjövő halakat a versepár udvarába tereli. Ez a terelő öt-hat lépés hosszú hálófal, néha három karóval megerősítve. (II. tábla 22.)

Ha a víz széles és a halász csak négy versét rak le, nem tudja másképp elzárni jól a hal útját, minthogy a két pár verse mindkét oldalából egy-egy öt-hat lépés, szükség esetén még hosszabb terelőt rak le jobbról-balról. (II. tábla 23.)

A Hortobágy-folyó széles kanyarulataiban néha hat versével halásznak a kisemberek. Ilyenkor többen állanak össze és osztoznak a zsákmányon. Hat verse már teljesen elzárja a Hortobágy vizét, ezért itt a lészát vagy az *ellenzőt* elhagyják, csupán a verse szárnyait használják fel, terelőkül. Hat verse felállítására kétszer hármassal történik. Sokszor a hármassal csapat egy kis hézaggal is el van választva. (II. tábla 23-tól balra.)

A nagy állóvizeken, a Tisza kiöntéseiben nagyobb és érdekesebb rendszerrel rakják a verséket. Molnár Vidor Cibakháza környékén *bukrosverséket* rakott le. Egy bukor — szerinte — három verséből állott. Az első a *farverse*, erre támaszkodik a jobb *vállverse* és a bal *vállverse* úgy, hogy a három verse két-két szárnya egy udvart (U) alkot. Az udvarból egy öt-hat méteres *simaháló*, az *ellenző* vagy *ör* vezet ki a víz széléig, esetleg a partig. (II. tábla 23-tól balra.) Ebbe az ötletes labirintusba aztán legtöbb hal beletéved, csak az öreg potyka nem veszti el lélekjelenlétét

Tafel II. tábla.

Rekesztő szerzőmök. Versék felállítási módja.
Abschlussgeräte. Arten wie Reusen aufgestellt werden.

és kiszimatol belőle. Nagyon szép eredményeket értek már el a halászkok a bukrosversével.

Az áradásokban halászgató kisember ezzel sem elégszik meg. Rövid az áradás, ki kell használni a ma már ritka szerencsét. Ezért, ha a hely kedvező, két burokversét állít fel egymással szemben és a kettőt közepén egy 10—15 méter hosszú, 1—1½ méter széles simaháló, az ellenző köti össze és ez az ellenző másfél öl mélyen vezet a bukrok belsejében. Itt csak a vállversék külső szárnyai zárulnak. Az ellenzőnél csupán annyi nyílás van, hogy a hal besiklik a labirintusba. (II. tábla 24.) Hat verse így felállítva egy akol.

Ha egyszer a sima háló másik oldalát elérte a hal, többé nincs menekvés. Molnár Vidor halászmester előadása szerint az általa felállított aklos verse minden tavasszal tele van hallal, mázsaszámra lehet vele fogni a halat. Míg a bukros versét az állóvíz szélére vetik, addig az aklos versét a tó közepére helyezik.

Az aklosverse olyan kiépítését, mint Schenk Jakab a vajai rétről egészcsapat és félcsapat háló címen közöl, nem láttam sehol.

Az aklosversét kevés halász használja. Sok szerszámot igényel. Felállítása — Molnár Vidor szerint — valamennyi rekesztőszerszámnál több ügyességet és több helyi tapasztalatot, a halak szokásainak biztos ismeretét kívánja meg.

A versével való halászatot nem hagyhatjuk el, hogy meg ne emlékezzünk a hajtóhalászzal kombinált versézésről. Ilyen ősi halászmódról Sztripszky is hallott a nagyhalászi és dombrádi öregektől. A múlt század ötvenes, hatvanas éveiben a nagy seggesversét lecövekeltek a tóba és azután csapatos marhát, néha 5—600 darabot is behajtottak a tóba, a jószág felverte a halat és a versébe űzte. De ő ezt már nem látta és az öregek egy kissé nagyítottak. Én azonban a szabolcsi és zempléni belvízeket levezető csatornában láttam ilyen kombinált versézést.

A halász lerakja az egyes, de hosszúszárnyú versét a csatornába. Két szárnyát a partig nyújtja és ott lecövekei. Ha a szárnya nem zárna pontosan, frissen vágott fűzfavesszőnyalábbal kiegészíti. A verse szája a vízfolyással szemben áll. A halász egy önként vállalkozó társával messze előre megy a folyás irányában és jó távol visszafordul, előveszik a kézi kaparóhálót és húzzák a vízben a verse felé. A vízben levő halakat űzik folyton-folyton közelebb a verséhez.

A nagy potyka ravasz. Beleütődik a verse szárnyába. Orrával végig tapogat rajta. Kémlel. A verse előtt visszahökken és a másik oldalon próbál szerencsét. Közben a két ember közeledik a kaparóval. Nincs sok idő a kémelésre.

Az öreg ponty végső kétségbeeséssel visszahátrál, a versekarikától, nagy lendületet vesz és átveti magát a versén. Példáját többen követik. Közben, bár a kaparót a csatorna fenekén húzzák, a ponty a főenybe elássa magát és a kaparó alatt a lábuk között elmenekül.

A hálóversék egyik gyakori fajtája az *egyszárnyú hálóverse*. Míg az egyszárnyú vesszőversénél a verse egyik oldalából neveltek ki a szárnyat, addig a hálóversénél az első vagy szájkarika közepéből eresztik ki a nyolc-tíz méter hosszú, másfélméter széles szárnyat. Ez a sima háló fal mindkét oldalán a versébe tereli a halat. Az ilyen egyszárnyú versét a Tisza árterületén áradáskor használják. Főleg egyes verséként rakják le. Jó áradás esetén jól fizet. (I. tábla 15.) Az egyszárnyú hálóversével is ritka halász tud már ma banni. Ez is nagy ügyességet kíván. Felállításához gazdag tapasztalat kell. Éppen ezért e verséfajta ritka. Szárnynélküli hálóversét nem találtam.

A tiszai halászkok csak az áradások idején verséznek. Legfeljebb egy-két hétig áll a hálóverse a vízben. A kisvízi halász az év legnagyobb részében a vízben tartja verséjét, ezért hamar nyövik. Hogy tovább tartson, be szokta a hálóversét kátrányozni. Ha a halász ráér, folyton a verséket javítja, vagy új verséket csinál. Leszúr egy facöveket a földbe, abba akasztja a verse hálóját és a halótükkal köti zsákalakká. — A kisvízi halász verséjét nemcsak kiszáritja, hanem kátránnyal jó bőven bekeni. Ez ugyan a gyors rothadástól megóvja, de a tiszai halász azt állítja, hogy nem szabad bekátrányozni, mert a kátrányszag a halon megérzik. (9. ábra.)

Ha versehálóját megkötötte, karikát hajt neki az abroncmérő fa után. Egy-egy méteres fapálca, mely rovátkázva van a kisebb vagy nagyobb versék abroncsainak megfelelően. (8. ábra.) Mikor pedig a kisvíz teljesen elapad, a haljárás megszűnik,

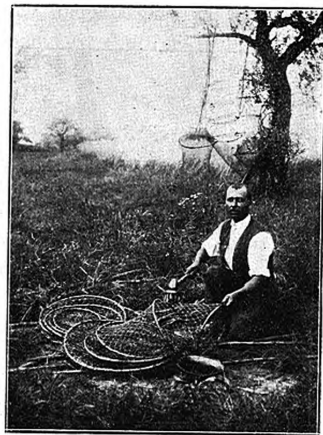

Fig. 9. ábra.
Kishalász kátrányozza a versét.
Der Fischer bestreicht mit Teer
die Netze.

felszedik a hálóverséket a vízből, a folyók, erek partján kiszáritják, azután karikára szedik és állóhelyre elteszik. Itt várnak az új áradásra. (10. ábra.)

A rekesztőszerszámok nagyon ősi szerszámoknak tekintethetők a csikkasok. A szerszám elkészítése igen egyszerű. Vékony vesszőből sűrűre fonják, felül meghagyják a tányérját. Tányérja egy szűk versek által van a kashoz kötve. A versek a tágas tömlőbe nyílik, a végén van a feneke. Felállításuk úgy történik, hogy a csikkas fenekét kákacsutakkal bedugják. Azután fenékre ültetik, de nem merőlegesen, hanem ferdén. Tányérja a vízszintjével egy magasságban van. A csik a vízszintjén jár és

Fig. 10. ábra.

Versek száradnak a fákon.
Reusen trocken auf dem Bäumen.

beleveti magát a csikkas tányérjába. Onnan a szűk verseken át a tömlőbe esik. A csik kivételéül úgy történik, hogy a végéből a csutakot kihúzzák és a kashoz a csikot kirázzák. (I. tábla 17.)

A versek szintén ősi fajtája a tarajosverse. Ennek a szerszámoknak nincs szárnya, azt egy széles tálalakú taraj pótolja. Vesszőből készült szerszám. Száján kívül hatalmas köralakú taraj van. Teste két méter hosszú. A szájából befelé szűk versek szabadon végződnek domború hasában. Alsó vége zárt. A versébe tévedt halat az oldalán levő ajtón szedik ki. Bodroglközön és a Pallagosa mocsaraiban még ma is gyakori eszköz.

Nagyon hasonlít hozzá a véter. A véter embermagasságú, fűzfavesszőből készült rekesztőszerszám. Szárny helyett taraja

van, de a taraj itt lényegesen kisebb, mint a tarajos verséé. Teste domború és öblös. A taraj már a szájban a nyak előtt versekbe megy át. A verseken át a véterbe került halat az oldalán hagyott ajtón szedik ki. A Tiszakiöntésben és a Bodroglközben használt szerszám. (I. tábla balsarokban.)

Sztripszky a szabolcsi morotvákából egy olyan vétert közöl, melynek sem terelője, sem taraja nincsen. Lapos, zsebpháralakú. Hosszát 1.4 m., szélességét 0.7 m. és magasságát 0.3 méternek írja le. Szűk kerek száját mutat az ábrán, versekjéről nem szól semmit. Sűrű nádasokban használják. Én ilyet csak haltartóban láttam versek nélkül. Erről a különös szerszámról sem Herman Ottó, sem Jankó nem tesz említést. Pedig ez legjobban hasonlít a finn és osztyák vesszőversékhez.²⁸

Különös nevű és alakú szerszám a haboknya. Ez a szerszám két-három méter hosszú és harminc-nyolcvan centiméter belvilágú. Egyenletesen hengeralakú vesszőből font cső. Hengeralakú teste csak szájánál bővíti ki hirtelen. A tiszai ártér szűk csatornáiban szokták lerakni. A halak a haboknya nagy száján beleúsznak. A nagy halnak még helye sincs a megfordulásra. Szabó Sándor bodroglközi jómódú halász állítja, hogy tavasszal haljárás idején egy éjszaka annyira telemegy, hogy a halások csak kihengerítik a csatornából és kiöntik belőle a halat. (I. tábla 17.-től balra.)

A rekesztőhalászatnak ritkább, bár érdekesebb módja az, amikor a rekesztőhalászatot mozgóhalászzal kötik össze. Ilyennek nevezhetjük azt a fent említett halászó módot, mikor a csatornát elzáró versével szemben kaparóhálóval húznak. Ez lenne a rekesztőhalászat harmadik csoportja: az összetett halászat.

Ennél sokkal nagyobb szabású az a mozgóhalászat, melyet a tiszáörvényi halások szoktak a Tiszába ömlő kisvizeken, csatornákon véghezvinni. Ezek a nagyhalások akkor mennek a kis erekre, csatornákra, mikor már a Tiszából kikoptak. Kicsi a víz, nem jár a hal. Vagy nagy az áradás, mikor meg a halász nem járja a Tiszát.

Az örvényi Pócs-testvérek a kisvizet órhálóval elrekesztik. A nagyszemű, öreghálóval átteszik a vizet. Nehéz láncokkal lesúlyozzák, két apacsát a víz két partján leeresztik. Az órháló túlsó, előretolt apacsához kötelet kötnek, melyet az innensó parton egy ember tart. Egy nagy húzóhálóval hat ember elmegy jó előre.

Az órhálótól távol, de azzal szemközt, bevetik a nagyhálót. A háló apacsa a part mentén, a vízben halad. Mindkét parton hosszú vontatókötélen két-két ember húzza a hálót. Hogy

²⁸ Jankó J.: id. m. 196. I. Herman O. haltartónak tartja. II. 240.

pedig a háló zeg-zugos és bokrokkal benőtt part mentén meg ne akadjon, mindkét apacsra egy hosszú kötél, *rántókötél* van kötve. E köteleket az ellenkező parton tartja egy-egy ember. Ha a háló megakad, akkor ránt egyet rajta. Így biztosítja a háló útját a víz szélén.

A négy ember pedig lassan vontat, jól vigyáznak, hogy a háló egyik széle előbbre ne menjen, mint a másik. A megriadt halak a lassan húzódó hálónak szaladnak. A háló „szebeszt”-e már akkor tele van hallal, mielőtt a háló az őrhálót elérné. (11. ábra)

Mikor a halászok elérték a lerögzített háló előretolt apacsát, az ez oldalon levő vontatók abbahagyják a nehéz munkát.

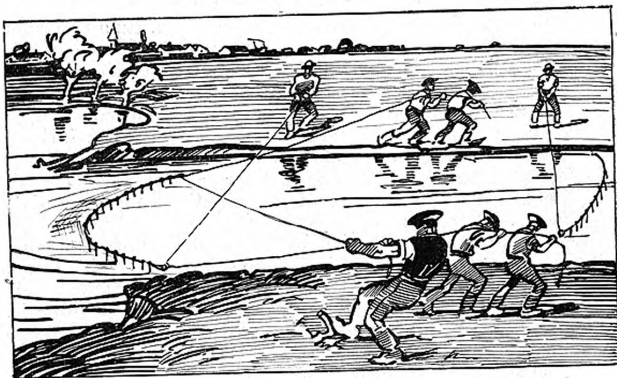

Fig. 11. ábra.

A hálókat összehúzzák.
Netze Zusammenziehung.

A halászegények összekötik a mozgóháló apacsát az őrháló apacsával és várnak, míg a mozgóháló másik apacsa az őrháléhoz közel nem ér. Ha ez megtörtént, akkor az összekötött apacsokat egy halászegény felhúzza és a túlsó parton levő ember lassan áthúzza. Az így keletkezett körben a halak vadul úszkálnak, néhány elmenekül, de nagyon sokat megfognak. Embereink gyorsan szedik partra mind a két hálót és összegyűjtik a gazdag zsákmányt. Kevés halász alkalmazza ez összetett módszert, de azt állítják, hogy bőségesen fizet.

A rekesztőhalászatnak hajtó és kerítőhalászzal való egyesítése a *tiszaverés*. A halászok mindig szeretik a halat verni,

zavarni. A megijesztett hal jobban ugrik, nem olyan óvatos, mint nyugalmában és hamarabb horogra akad. A tiszaverés késő őszi munkája a halászoknak. Rendesen a környék összes halászlai összejönnek az utolsó nagy hajtásra.²⁹

Késő ősszel a Tisza vize erősen hűlni kezd. A hal mélyen jár, sebessége nagyon megcsendesedik. A halászszerzőmódot beszedik. A környék halászlai ez időre tartják a tiszaverést. A próbált halászlók a Tisza mentén kimernek egy alkalmas helyet. Olyat, ahol kevés a *tönk*, elég mély a víz és a Tisza medre jó darabig egyenes. Ahol a víz megtekeredik, egy nagyszemű őreghálót elzárják a vizet.

Az elzárás úgy történik, hogy az őreghálót két jó erős karóval a két partba lecövekelik. Alsó, ónos inára nehéz súlyokat, sőt láncokat tesznek, hogy erős falként álljon. Tetejére a palánkon kívül kis ladikot kötnék. Ez a víz szintjétől pár arasznyira feljebb tartja a *tetejt*. Szükséges ez azért, hogy a szökőhal, mint a ponty, át ne ugorja. Ez az így kikötött háló „*őrháló*”.

Ezután a halászlók ladikjaikkal az őrhálótól szemközt, messze előre mennek. Mikor néhány kilométer távolságra el távoztak, a ladikok csata sorban állnak fel keresztül a Tiszán. Elöl a *bonésok*, *kecések*. Hátrább a nagyobb halászlók a *lapsolóval*.

Az egész hadjáratot vezető halászmester jelt ad. A kis halászlók előre *ciklendeznek*. Szörnyen kiabálnak, bottal, doronggal, láncsal verik a Tisza vizét, riasztják a halat.

A bonésok, kecések kis szerszámaikkal hajszolják a halat, köztük a nagyhalászlók húzóhálójával köröznek a Tiszán. Az egész halásznép lassan, de nagy zajjal közeledik az őrháló felé.

Az őrháló közelében még egy utolsó nagy iramot tesznek. Itt a legnagyobb kiabálást, csörtetést viszik véghez és roppant verik a Tiszát. A bonék, kecék, lapsolók itt aratnak igazán. Ha csak van a Tisza e szakaszában valamire való hal, most foglyul esik.

Az ügyes számítással keresztül vitt tiszaverést bő zsákmány követi. Ezzel vége van a Tiszán a nyári halászatnak. Békét hagyunk neki a téli jeges halászatig.

Helyi jelentőségű, de érdekes rekesztőhalászat dívik a Sebes-Körös egyes szakaszán. Ez a „*matatás*”. Itt a húzóhalászatot mint kerítő és rekesztőhalászatot fejezik be. — A matatáshoz kilenc ember kell. Éspédig: *két bottólvívó*, *négy taposó*, *két matató*, *egy turulyás*. Ez a kilenc ember mind nekivetkezik és gázolja a vizet. Szerszámuk a 14 méter hosszú

²⁹ Ecsedi I.: Poros országutakon. Debrecen, 1925. 38—40. II.

kétközháló, melynek mindenik végén egy-egy *botlója* van. E fáknál fogva húzza az alacsony vízben két ember a hálót. A halfogáshoz padmalyt, vagy öreg fűzfa tövét keresik, mely alól a víz kimossa a földet. Itt sok hal meghúzódik, hűsöl.

A botlófát vivő két ember óvatosan bekeríti az alkalmas helyet. A botlófák alsó végét ferdén alászúrják a padmalynak. Amikor a hálót megrögzítették, már körül van zárva a fűzfató vagy padmaly. A körön kívül a négy taposó tapossa a háló ónos inát a fővenyben. A két matató pedig bemegy a körbe és kézzel-lábbal keresi a halat. A matatók kézzel kapnak a hal után s ha megkapják, kiadják a hálón kívül figyelő turulyának, aki kezében a hegyesvégű haltartó kast, a *turulyá-t* tartja. Körösladány vidékén sokat próbálkoznak a matatással és néha egy mázsa halat is matatnak egy nap.

Az ütőhalászat. Szigonyozás.

Az ütőhalászat kétségtelenül az emberiség legősibb halászati módja. Az ember ősi szerszáma az ütőszerszám volt. Ez kezdetben nem is szerszám, hanem egy darab kő, vagy egy keresetlen fa, mellyel a halat a vízben elütötték. Lehetett egy tompa balta, talán éppen kőbalta, melyet hosszú nyélre alkalmaztak és úgy ütötték a vízben a meglátott egy vagy több halat.

Mi sem természetesebb, minthogy az ilyen keresetlen fával való halászat mielőbb a szűrőhalászatba ment át. A primitív halász kihegyezte a vékony erős rudat, rálesett a halra, ügyes csapással felnyársalta azt és a partra vetette a zsákmányt.

Ezt a fából készült szűrőt csakhamar egy jobbminőségű vasszűrő követte. Több méter hosszú rúdra vashegyet erősítettek. Az erősítés módja egészen primitív volt. A vékony vashegyet gyökérrel, vagy másik vashuzallal a fa végéhez kötötte és kész volt az egyágú szűrő. Ezt az ősi szerszámot ma is szigony-nak nevezi a nép.

Mint hogy a primitív módon felkötött vashegy sokszor leszaladt a rúdról, arra jött az ember, hogy ha a vashegyet a rúd végére húzza, jobban megáll. A szűrő végére *köpű-t* képzett ki. Ezzel már a kimunkált szigonyhoz jutunk.

Kimunkálatlan szűrő ma már csak a gyermekek kezében található, akik a rúd végére drótot kötnek, vagy a rúd végébe szegget vernek, reszelővel kihegyezik és a Tiszántúl mocsaraiban halászatnak vele. (12. á. 1.) Ha a tél beállt, a kis víz befagyott, a szigonyt korcsolyázásra használják fel. Két ló-lábszárcsontra állanak, vagy fából faragnak korcsolyát, a szí-

gonyt a lábuk közé veszik és így hajtják magukat a jégen „szigonyoznak” „iszázkodnak”, vagy iszonkodnak.

A kimunkált, köpűs szigonyt sem használja ma már a magyar halász. Még a Berettyó, Sárrét, vidékén megtaláljuk

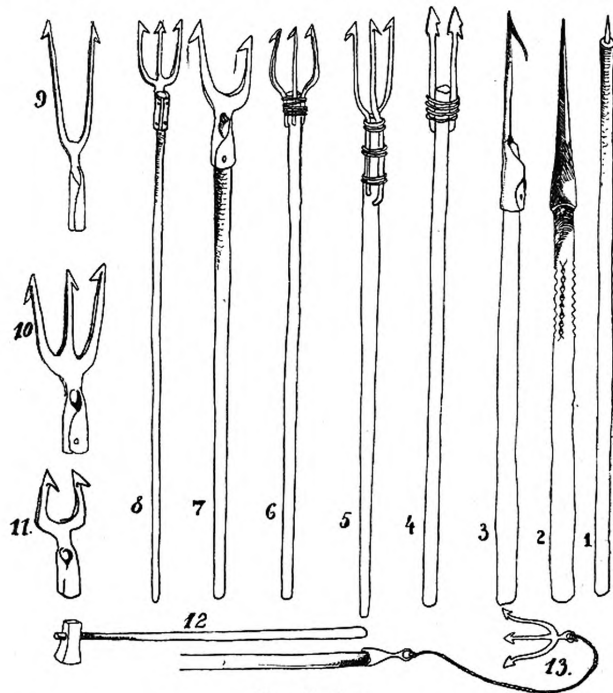

Fig. 12. ábra.

Szigonyok. Horgonyok fejlődése. 12. Koppantó. 13. Háromágú, szíjjon levő szigony.

Harpunen. 1—11. Entwicklungsgang. 12. Schlagzeug. 13. Dreizackige am Riemen befestigte Harpune.

a padlásán. Télen elvételre gyermekek síkálnak vele a jégen. Ámde, mivel nehéz, ők is eldobják. De a neve : *szigony*, mutatja régi rendeltetését és ez a név csak újabban változott „*kuszlongy*”-nyá. (12. ábra 2.)

Hogy pedig egyszerű szűrő szerszámmal is lehet halászni, mutatja az, hogy a magyar alföldi paraszt sokszor háromágú vasvillával beáll a tanyája megettí vízbe. A nádaszt megzörgeti. Űti, szúrja és kiveti a fürge halat. Nem kell hozzá, csak jó szem és ügyes kéz.

Az első szigonynak sem volt meggörbítve a hegye. Sokkal későbbi folyamat volt, hogy a szűrő hegyét meggörbítették. Az egyeneshegyű szigonyról a sok hal megsebesülve is elmene-kült. Hacsak az ügyes halász a szűrővel egyidejűleg ki nem dobja a halat a szárazra. Ez a tapasztalat arra készítette a halászó magyart, hogy a szigony végét meggörbítse, visszafelé hajtja. A hajlást hegyesre kalapálja, hogy tudjon vele szűrni. A *visszá-ját* élesre kalapálja és reszeli, hogyha a halat felszúrta és az vic-kádozik, a szigony bajusza újra felszúrja és ne tudjon szab-adulni a szigonyról. Az egyágú szigonynak most már volt *visszá-ja*, *szaka*, *szakáll*. Kész volt a mai értelemben vett szigony.

Igy csinálja ma is szigonyát az öreg vízparti ember, a fel-nőtt suhanc. Kerít egy darab telegráfdrótot. Hidegen kiková-csolja. Előbb meggörbíti, azután jól rákalapálja alsó végét, kissé meggörbítve a nyelbe veri, hozzá még a rúdra is rákötí és megyen halat fogni. A Bodroglköz mocsaraiban eldugott helyen még sok ilyen szigonyt láttam, néhányat behoztam a Déri múzeumba.

Az egyágú köpüs szigony is sokáig használatos volt. Haszná-lata nagy ügyességet kívánt, nem mindenki tudta kezelni és szaporítlan volt. A haladó élet kiküszöbölte... Az utókor már a szénaboglyáknál, szalmakazlaknál használja, mint széna, szalmahúzó horgot. Nagyon kevésbé becsüli meg, mert ott hever a boglyák és kazlak tövében. (12. ábra 4.)

A kisvízi ember az egyágú szigonyt tehát kibővítette. Egy szigony helyett kettőt kötött a rúd végére. A szakát össze-fordította, hogy a zsákmány semmiképpen ne tudjon kievickélni és a szigonyról elmenekülni. Az ilyen primitív szigonyokat a Bodroglközben a Pallagesa eldugott nádasáiban találtam és vittem be a debreceni Déri múzeumba. Ennek a pénz nélküli, ősi kulturát élő halász, pákász embernek nem kell sem kovács, sem cigány. Kerít egy jó darab vastag drótot. Fejszékével ki-egyenetí. Végét meghegyezi. Élesre kalapálja, sőt meg is reszeli. Jó erős gyökérrel, vagy vékony dróttal a fűzfáruđ végére köti, kész a szigony, megyen vele halászni. Sokszor, hogy erő-sebben álljon a rúdon, a rúdfelölí végét laposra kalapálja, meg-görbíti és a rúdba veri. Teszi ezt azért, hogyha a fa szárad, nem jön le a szigony. (12. ábra. 5.)

A kimukálatlan szigonyok leginkább kétágúak és a rúdból egyenesen vezetí ki az ágakat. Néha nagyobb gonddal és mun-kával háromágú szigonyt csinálnak. A két oldalsó ág közé

még egy harmadikat is kötnek középre. Itt már lassan ki-alakul a szigony mai formája. Hogy a középső ág elférjen és használható legyen, a két szélső ág tövét ívesen meghajlít-ják. Ebből alakul ki a *szigony karja*, de a középső ág mindig egyenes. A felkötési mód nagyon egyszerű és ősi.

A szigony szakállának összefordítása mindig praktikus. Az egyiknél még mindig megmarad a kétágú szigony alakja. A két szakállat egymással szembefordítják (12. ábra 5.), csak a jobboldali szélső fordul kifelé. A másik már eltér az ősi formá-tól. A két szélső szakáll kifelé fordul, míg a belső egyenes az egyik vagy a másik irányba néz. (12. ábra 6.) A primitív ember ügyesen halászik ezekkel a szerszámokkal. Bár a szerszámok ősi kimukálatlanok, köpjűjük nincs, a karok már kezdetleges alakulásban vannak.

A szigony továbbfejlődése már a kimunkálástól függ. A falusi, különösen cigánykovácsok nagy mesterei voltak a szigony készítésnek. Ezek a mesteremberek már mind köpűse csinálták a szigonyt. Tartó karokat képeztek ki rajtuk. Legősibb formája a kétágú szigony. (12. ábra 7.) *Kettős szigony*-nak is neve-zik. Primitív cigánykovács munkája Tiszacsegéről. Köpjűjénél fogva a rúdra húzzák. Régen csak a köpűbe szorították a rúdat, újabban a köpűn egy lyukat fúrtak és ezen a lyukon egy szeg-gel felütötték. Tartósak, kezdetlegesekek, kicsinyek. Szakállai szükség szerint szembefordulnak.

Ennek a halászati módnak korunkig fennmaradt szer-zszámát találtam meg Tiszaszentmárton határában talált *kop-pantóban*.

A koppantó életlen 1 kgr. súlyú vaskalapács. Hossza 15 cm., szélessége 3 cm., mindenik feje 4×4 cm. négy-szög. Köpjűje közepén van, elyipsis alakú. A köpű nagytengelye 4-5 cm., kistengelye 3-3 cm. nagyságú. Ez a tompa vaskalapács egy 118 cm. hosszú akácfanyélen van. (12. ábra 12.)

Használata akként történik, hogy a halász 1 m. léket vág a holt Tiszán. Várja, míg a halak a lékre gyűlnek levegőzni. Mikor már elég sok hal uszkal a léknel a koppantóval köz-éjük vág. Rendesen a legnagyobbat veszi célba. Ha eltalálta, a hal elbódult. Elveti a koppantót, felkapja a merettyűt és utána nyul, kimeríti addig, míg a hal el nem tűnik a jég alatt. A tiszaszentmártoni halászok azt állítják, hogy régen, mikor még sok hal volt a Tiszában, szépen fogtak a koppantóval. Ma már nincs hal, a szerszámot nem használják. Még ezt a darabot sikerült a Déri-múzeumnak megszerezniem.

Az ütőhalászat egyik átmodernizált módja az, mikor a halat gummipuskával vagy rendes vadászfegyverrel lövik. A puskás a víz partján lesben ül, ha észrevesz egy halat, gummi-

puskájával ráereszt egy kavicsot, vagy fegyverével rálő, ha eltalálta, a hal döglötten felvetődik a víz színére.

Fejlettebb a háromágú szigony Ároktőről. Ez a kisközésg régi, híres halászfalu a Tisza partján. A tartók rendszeresen vannak kiképezve. A jobboldali ág és a középső ág szaka szembefordul, a baloldali kifele. (12. ábra 8.)

A tiszadobi *négységű szigony* azért érdekes, mert a szigony köpűjéből nagy tartókar ívesen van kiképezve és a tartókarból jön ki a két középső ág. A szakállak egyirányba jobbra állanak. (8. ábra.) Rúdja, vagy nyele nagyon hosszú. A halászok ezzel a Tisza bokraiból zavarták ki a halat.

Nagy fejlődést mutat a nagyegigándi háromágú szigony. Jó kovácsmunka, praktikus összeállítású. Köpűje bő, egyenes. Tartókarja kicsi és csinos. Ennek közepébe szélesen van összekovácsolva a harmadik egyenes ága. Ez az ága dárda, vagy nyíl-szerű. Két oldalra van szakálla. (12. ábra 10.) Rendelgetése az, hogy akármelyik oldalról jön az ágak közé a zsákmány, nem ereszti el.

Az eddig tárgyaltaktól eltérő az a Kösély mentén használt szigony, mely Hajdúszoboszlórról került a Déri múzeumba. Jellemző sajátága hosszú erős, de szűk köpű, mely 4—5 méteres rúdon van. Szűk és erősen hajló tartókarok, rövid vékony ágak és hosszú visszák. A két szélső ág szakálla előre, a középső hátrahajlik. A kösélymenti halász *horgony*-nak mondotta, de elismerte, hogy szigonynak is hívják. (12. ábra 10.) E kis szer-zással a Kösély és Hortobágy nádasaiban szokták a halat üzni.

A szigonyt ma már főképpen az orvhalászok használják. A rendes halász kezéből kivette a törvény. Csupán hajtó-halászat alkalmával a kisvizeken, a nádasban vagy öreg lűz-fák tövénél pihenő halakat zavarják ki vele. Téli halászatkor ezzel piszkálják meg a jég alatt a tuskó alá búvó halat.

Még 1933 telén érdekes szigonyt lehetett megfigyelni Tiszaszentmárton határában. A szigony alakra és alkalmazásra is elút az eddig ismert szigonyoktól, bár ősi szerszám, Herman Ottó alapvető könyvében nem szerepel.

A szigony alakja egy háromágú vasmacskához hasonlít a különbséggel, hogy a vége nagyon hegyes és alul-felül éles *szaka* van. (12. ábra 13.)

A szigony szára 17 cm., ágának hossza 10 cm., a három ág sugarasan ágazik el és a vége ívesen felgörbül. A szigony feje egy cm. vastag körbe hajlított vas. Ezalatt egymáshoz forrasztva a három szár, mely lent szigonyszerűen szétápaszkodik és egyre vékonyodva, hegyben végződik felkőr alakú ívben hajolva. A szigony fejhajlásában egy 5 cm. átmérőjű forgó karika van foglalva. Bele egy 50 cm. szifjonat fonva, melynek végére

bőr-telek van varrva és ebbe erős teleksúly húzva, mely egy másik bőrtelékhez köti. Ez a telek már egy 40 cm. hosszú botra van kötve. Az egész egy szigonyos korbácshoz hasonlít.

Használata ütőrendszerű. Téli halászatnál használják. A halász a holt Tiszán 1 m. nagyságú léket vág, hol a hal levegő-zik. Ők maguk *levegőlék*-nek nevezik. A halász a lék mellé áll és vár. A halak csakhamar a lékhez gyűlnek, ott sűrűnek. A halász egy pillanat alatt szigonyos korbácsával belevág a vízbe. Ha a nehéz szigony eltalált egy halat, puha testén áthatolt az éles ág felnyársalta. Vissza már nem tud esni róla, mert a szigony szaka feltartja. A halász a szigonyt a hallal

Fig. 13. ábra.

Szigonyozás éjjel a nádasokban.
Harpunearbeit in der Nacht.

együtt kirántja. Az épen maradt halak elmenekülnek. Csend lesz egy darabig. Nemsokára újra gyülekeznek és a halász újra közéjük csap. Esetleg siker kíséri szigonyozását. A visszás szigonyt használják nyáron kérész járáskor is, mikor a nagyobb halak a víz felszínéhez közel járnak és így könnyen felé vágható a szigony.

A Palagcsa óriási nádasában ma is megtörténik az éjjeli halászat. Az éjjeli halász itt szigonyval dolgozik. Szabó Sándor elbeszélése szerint az éjjeli halászathoz elő kell készülni. — Először is a nádasban hosszú sikátort váganak. A ladik fenekével fellele ott pihen a sikátor végén, a zöld fűvön. A halászat előtt egy tapasztalt halász a vízre száll és kikémleli, hol jár a hal.

Halászni este indulnak. Rendesen három ember megy el. A ladikot telerakják nádcsőrmővel. A *jeles helyen* a ladik megáll. Az emberek így oszlanak meg. Egy a ladik faránál az evezőt kezeli. A másik egy marék nádcsőrmőt összefog, meggyújtja és a vízre világít. A harmadik előveszi a szigonyt és a ladik elejére áll.³⁰ Itt a szigonyt vagy kétkezével ütésre, vagy jobb-
 jában szúrásra magasan tartja.

A halak a szokatlan fényre a lassan haladó ladik felé úsznak és a víz színéhez közel tartózkodnak. A szigonyos pedig erősen csapkod a vízre. Úgyes keze minden ütésre egy halat vet a csolnakba. A halak meg-megrebbenek, de csak a csónak közelében járnak. Ha továbbmennek, a ladik megy utánuk. A második ember oldalt világítja a vizet. Új és új szalmacsóvát gyújt. A harmadik a ladikot tartja helyes irányban. Egy fél-éjszaka, ha haljárás van és a szerencse kedvez, pár mázsa halat is összeszed az éjjeli szigonyász. Amde ki is fárad a nehéz munkában. (13. ábra.)

Hajnaltal megpihennek. A hús szellő indulásra készíti őket. Visszaeveznek a sikátor végére, a telő Hold kíséri az éjjeli halászokat.

A szigonyval való halászat a magyarság legrégebbi, de ma már teljesen kiveszett, kiirtott halászati módja. Durva szerzősám. A halász annyira szereti a halat, hogy a szigonyos halászatot megveti, a törvény szigorúan tiltja, így már egy emberöltővel ezelőtt Herman Ottó megállapítja, hogy ez a szerzősám csaknem teljesen kiszorult a használatból.³¹ Az öreg halászkönnél a kis és félreeső nádas, bokros vizeken lehet még megtalálni. Még gyakoribb eset az, hogy a használatból kiüldözött szerzősámot a régi halászrend tagjai, mint a régi jó idők emlékeit dugdossák és azt a kunyhókban, vagy a halász egyszerű házának nádas padlásán eszi a rozsdá.

Én magam évekig járván a Tiszát és kisvizeit, még találtam használatban is a Bodrogköz tavai közelében. A halászfalukból pedig néhány ilyen kedves emléket hosszas rábeszélés után tudtam megszerezni és beszállítani a debreceni Déri múzeumba.

Azt hiszem, hogy helyes úton járok, ha azt állítom, hogy a primitív ember kezdetben ütötte a halat. Ez az ősi halászati mód a Tiszántúl pusztuló mocsaraiban, a kisvízű pecékben és fenekekben ma is megtalálható. A serdülő suhancok egy bottal a vízbe gázolnak és a sekély vízben küszködő csukát, pontyot bottal leütik. A hal megszédül, lábbal megtapossák, kézzel kikaparják a kotúból.

³⁰ V. ö. Ecsedi István: Az éjjeli szigonyász. Poros országotakon 14—16.

³¹ Herman O.: id. m. I. k. 339. 1.

Horgászat a Tiszántúl.

A horog a szegényembernek halászszerzősáma. Ősi egyszerű szerzősám. Kis- és nagyvízen jól használható. A *horgász* vagyis *horgos halász* célja az, hogy szerzősámaival megcsalja a halat, rászedvén, megfogja azt.

A szegény ember, a részes halász a falusi kováccsal, vagy kőbor cigánnyal eldobott *kaszaoromból* hajtja a horgót. A horog idomtalan derekát meggörbíti, kikalapálja a *szakát*, hátrahajtatja a *fejét* és kész a horog.

A kishalász ezzel még nem elégszik meg. A hegyét és szakállát egy avult reszelővel jó élesre reszeli, egy jó erős kender zsinetet köt a nyakára és elindul horgászni.

A horgászat türelemjáték. Órák hosszat elüldögél a parton, vagy az *ülés*-en és várja a horogra került zsákmányt.

A horog nagysága, alakja és alkalmazása más a kis, más a nagy halnál. Más a gyorsan folyó vízben, más a kis alföldi érben. Más ismét a nyári napsütötte melegvízben, mint az ősi hideg, vagy téli jeges vízben.

Nyáron a hal futama gyors, erősen kap. A hideg vízben ellenben a hal járása gyenge, a nyárinak csak egytized része. Az apadó tiszta vízben jobban kell álcázni a horgot, nagyobb a szerencse az áradó zavaros vízben.

A horog a hal nagyságához és erejéhez készül. A nagy *harcshorog* erős kaszaoromból készül, jól megvan edzve, a kis halak részére elég egy gombostűből hajlitott horog is.

A horognak derekával szemben hajlik a finomra reszelt hegye. Ez a *visszája*, *szaka*, vagy *szakáll*. Felül van a *füle*. Ennek ősi alakja karikába hajlitott (III. tábla 4.); újabban laposra kovácsolják.

A fülére jön az arasznyi hosszú erős kendermadzagból készült *pék* (3. ábra), vagy mint a Bodrog vidékén mondják *paton*. A péket régen egyszerűen a horog füléhez kötötték, vagy a nyakára hurkolják. (III. tábla 6. és 8.) Újabban a horog derekára vékony, erős házcérnával *rásodorítják*. (III. tábla 5. és 7.)

A kisvizek legegyszerűbb horgászszerzősáma a *pedző*, vagy *peccő*. Ezzel *picézik* az Alföld kis vizeiben a szegényember. A peccő részei a hosszú hajlékony fűzfárud. Erre van kötve két-három öl zsinég. Ez az *ina*. Az ennek harmadik harmadában csutka kóróból vagy gyékényből kicsiny *pálha* van. A derek végéhez kötik a péket, melynek végén van a horog.

Halásznak *felgílisztázza*, vagy *feljérgeli* a horgot, azután a rúd segítségével beveti. A rúd fogóját kezében tartja, vagy a földbe szúrja és nézi, hogy mikor mozdul a pálha. Ha a pálha

megmozdul újjongva kiált fel: pedzi mán! és kiveti a halat a partra. (III. tábla 16.)

A picések szerszáma a *fenekespike*. Ez a nagyvizek véges horgának legősibb fajtája. Leginkább az Ér, Kálló, Berettyó folyókon halásznak vele.

Az egész szerszám négy-öt öles vékony zsineg. Minden fél öltre egy-egy vékony potnora egy kis horg van téve. A végére egy nagyobb, közben még pár kis kő van kötve. A horgokra legyet, gilisztát tesznek. Az elejét bevetik a vízbe és a végét egy petri fához, sáshoz kötik és így picéznek.

A fenékpécének fejlettebb, nagyobb faja a *betető*. Ez is fenék-horog és az alföldi kisvizeken használják. Rajta 10—15 horg van. Végére nagy és derekára több kisebb követ kötnek. A bevetőt a partról ferdén vetik a vízbe. Kikötik. Másnap jöreménység fejében felszedik. Kisvízi embernek egyszerű eszköze. Az Ér, Körös, Berettyó, Kálló folyócskákban találtam. Azt mondják, szeles időben nem lehet vele halat fogni.

Ezek a kisvízi horgok nem alkalmazhatók nagyvizekre. A nagyobb vizekben nagyobb halak élnek. A nagyobb halak elszakítják a vékony zsinórt, vagy ami még nagyobb baj, elviszik mindenestől. Ha a kisvízi halász az ilyen gyenge szerzőmál nagyvízre kerül, nagyon óvatos. Ha észreveszi, hogy egy nagy hal szerszáma felé jön, kiabálással, göröngyök dobálásával elzavarja, hogy az egész vagyonát el ne vigye az erős ragadozó, esetleg félmázsás harcsa.

A nagyobb folyók, így elsősorban a tiszamenti halászok erős horogszerszámmal dolgoznak. A Tisza középső szakaszán, a nyárjasok, füzesek mentén száz és száz karó hajlik a folyó nyugodtan hömpölygő szöke vízére. Mindenikhez horg van kötve, s mindenik horg áldozatára les. A legegyszerűbb szerzőmál ezek: *lazahorog*, *csapóhorog*, *csáphorog* a neve. A *lazások* szerzőmálai ezek.

A horg maga primitív készítmény. Símitatlan kidolgozása a falusi kovácsok elnagyolt munkájának bizonyítéka. Erős, vastag horg kaszaoromból van kalapálva és edzve. A szaka gyilkos, éles és hegyes. Fülénél fogva egy 60—80 centiméternyi hosszú, vastag kenderzsinegre van kötve. Újabbban a zsinórt nem kötik a horg fülére, hanem a horg fejét laposra kalapálják, a zsinóret a *horognyelén* végigfektetik, vékony kenderfonállal erősen rácsavarják. Ez a fonalterkeres olyan erősen szorítja a zsinóret a horg nyeléhez, hogy bármennyire rángatja a horogra került nagy, erős hal, azt a horg lapos *füle* megtartja. Sokszor nagyobb biztonság kedvéért erős telegrádrótra köti a lazás. A zsineg ellenkező vége egy, vagy másfél méter hosszú *lazakaró*-ra van kötve. Erős hurokkötés ez az erősen a partoldalba szúrt karóhoz. A lazakarót alul egy mögötte

partba vert kisebb 20—30 cm. hosszú karóhoz ki szokták kötni. Az így biztosított horg a *partilaza*. (IV. tábla 10.)

A lazás rendszerint az örvénybe, a *forgó*-ba ereszti lazáját. Az örvény forgatagában ott ólálkodik a falánk harcsa. A lazahorgon eleven hal fickándozik. A harcsa nem kap döghal után. A halász eleven hallal *felhalazza* a horgot. A felhalazás maga is művészet. A lazás tapogatóval vagy versével apró *keszeget*, (Abramus vetula) vagy *kárászt* (Carassius vulgaris. Nils.), vagy *menyhalat* (Lola vulgaris Cuv.) fog. Legszívósabb a csuka (Esox Lucius), *márna* (Barcus fluviatilis), *csik* (Cobitis fossilis), *orsóhal*. Ez utóbbi legszívósabb. Az eleven halnak hátuszonya, vagy mint ők mondják a *hátuszója*, a *sirinye* (sörény) alatt óvatosan áthúzza az éles horgot. Vigyáz, hogy az áldozat gerincét, vagy nemesebb részét meg ne sértse a horg. Minél ügyesebb a mütét, annál tovább él a hal a horgon. Hideg vízben három-négy napig él a halálra sebzett kis hal. (IV. tábla 1.) *Orsóhalat* és *keszegét* nem kap el a harcsa, mert nincs pénze.

Az így felhorgozott kis hal kinjában uszkál a horgon. Jön a nagy harcsa óvatosan. Ha tisztá a víz, meglátja a körülmenyt, nem kap hozzá. Kémleli áldozatját. Körül uszkálja. Pofájával, majd farkával csapdos a kis áldozathoz. A halálra rémült kis hal kétségbeesetten menekülne a nagy ragadozó elől. Rángatja a horgot, de nem szakad le róla. A nagy ravasz otthagytja. Majd ismét visszajön. A felhorgozott hal farkát otromba szájával óvatosan megfogja. Lassan addig húzza, míg le nem szakítja és jó étvággyal felfalja. Aztán elmegy. A halász megnézi a lazát és bosszankodik.³²

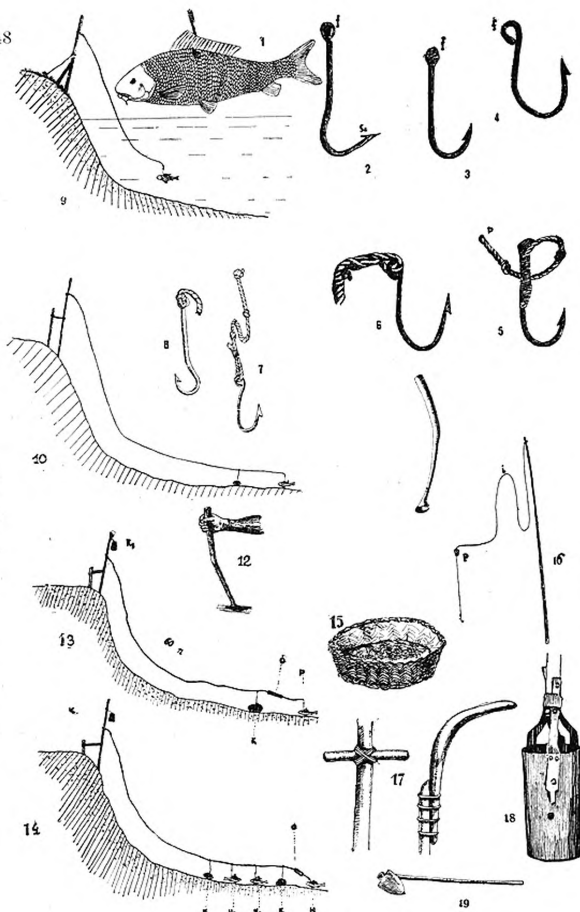
Zavaros vízben, különösen májusi *zöldárban* nem lát a hal. Mohón kap a felhorgozott halhoz és horogra kerül.

— Hiába, csak a zavarosban lehet halászni! A nagy hal menekülne. A horgokarót behúzza a vízbe, úgy, hogy a halász már messziről látja, hogy szerencséje van. Menekülne. Erősen rángatja a horgokarót. Ha a horg rosszul edzett parázsvas, kiegyenesíti, vagy eltöri. Ez utóbbi esetben horoggal pofájában elmenekül. Némelyik öreg harcsa pofájában két-három horg található.

Rendes, vagy kisvíz idején a kishalász nem használhatja a partilazáját. A hal lát, másfelől meg a Tisza fenekén is jár. Ilyenkor tehát *fenéklazát* csinál. Ez nem egyéb, mint 60—65 méteres jó erős kenderzsinegre egy szem horgot tesz. A pék végénél a zsinóron már egy hüvelyknyi vastag ólom is van. Az ólom arra szolgál, hogy a horgon felhalmozott hal vergődésében a fővénybe ne forgassa a horgot. Az ólomtól egy ölnyre egy nagy kő van felkötve, hogy a fenéklazát a Tisza fenekéig

³² Ecsedi I.: Poros országúton. Hajtóvadászat a Tiszán.

Tafel III. tábla.

Horgászati eszközök. Egyes horgok. 1. A horog felhalazva. 2—8. Horgok és felkészítések. 9—10., 13—14. Laza horgok kivételével. 11—12. Puttyogatók. 15. Horogkosár. 16. Bevető horog. 17—18. Kérészbogár-szedők. 19. Kérészbogár-szedő kapa.

Angelgerät. Einzelne Angeln. 1. Angel mit Fische. 2—8. Angeln und ihre Befertigung. 9—10., 13—14. Freischwimmende Angeln. 11—12. Schtaghölzcher. 15. Angelkorb. 16. Einwurfsangel. 17—18. Eintagsfliegensammler. 19. Hacke zum Sammeln Eintagsfliegen.

húzza le. A zsineg másik vége egy, a partba szúrt horogkaróhoz van kötve. A karó felső részén *pergő* van azért, hogyha a horogra került nagy hal rángatja a horgot, a pergő figyelmeztesse a halászt. (III. tábla 13.)

Néha jószerencse reményében nemcsak egy szemet, hanem többet, de legfeljebb három szemet lehet a zsinórra tenni és közel jól kell kövezni. Ha a halász ügyes és szerszámát kellőképpen használja, jószerencse érheti. (IV. tábla 14.)

Nagy Lajos 60 éves öreg halász évtizedek alatt sok halat kiszedett ezzel a horoggal a Tiszából.

— De akkor vót benne! — szokta bánatosan mondani.

Pál Imre, a nagyon ügyes tiszacsegei halász mutatott egy *laza-horgot*. Ez 35 méter hosszú volt. A vége felé 15 ólomgomb volt és a végén egy jó lazahorog. A horog tövénél vörös haraszt szálaból volt a csali. Harcsafogáshoz lótetűt (*Gryllobatpa vulgaris*) szed. Kikeresi a porhanyós humuszos áradásos területeket. Megfigyeli a lótetű útját, leás és ott a lótetű. Egy delután 50—100 darabot is megfog. A megfogott rovarnak kihúzza a fejét, hogy megdögöljön, mert ha életbe marad, az erősebb felfalja a gyengét és ha száz darabot szed is össze, végre egy darab marad, a legerősebb. Pál Imre hajóra ül, mély vízre megy. Sajátos lazáját felfergeli, leereszti a fenékre, aztán másfél ólet visszahúzza, hogy játéka legyen. Jobb kezefejére csavarja a horogzsinórt, ugyanebben a kezébe veszi a puttyogatót és szabályosan üti a vízhez. Amint a keze ütemszerűen jár, úgy jár a mélységben is a horog a csalival le s fel, sőt a vörös pamutszálak is csalogatóan mozognak. A mélyben, talán éppen az eldölt fatörzs alatt leselkedő harcsa észreveszi a csali játékát, kíséri a pompás falatot, buborékok szállnak felfelé: „a galáris (buborék) jön egyik a másik után“. A halász annál jobban veri az ütemet. Semmi nesz, csak a puttyogató csalo hangja! A harcsák észreveszik és egyik merészen bekapja a lótetűt és megvan fogva. Ha nagy, megugrik, ereszt utána s megpihen.

Pál Imre beszéli, hogy Tiszapalkonyánál 84 kgr.-mos haresát fogott ezzel a lazával. Alig tudta csónakjába emelni, mutogatva kezét is, amint a harcsa összeharapdálta.

Álföldünk száraz nyarán a folyóvíz annyira leapad, hogy nagyhalóval halászni nem lehet; ilyenkor a háló a *teritsfán* szárad és nagyhalászok is horgásznak.

A nagyhalászok *végeshoroggal* dolgoznak. A *végeshorog* vagy *véghorog* 180—200 öl hosszú. Részei a *bevető*, vagy *bevezető-zsinór*, a *horogderék*, vagy *derekzsinór* és a horgok. A derekzsinóron minden másfél öltre van egy *horogszem* vagyis egy horog. Maga a horog 30—40 centiméter hosszú, erős zsinegben a péken, vagy *potonyon* (IV. tábla) lóg. Beeresztés előtt minden horgot felhalaznak: halat, békát, nádalyt tesznek rá. Ezzel minden-

féle halat csukát, harcsát, márnát halásznak. Ha ellenben a Tisza büszkeségét, a pompás ízű kecsegét akarnak fogni, akkor túszerű horgot kell használni és arra kérészpondrót kell tenni. Valamennyi végeshorog nyári szerszám. A végeshorog egyes szemei vékonyabbak, csinosabbak, mint a lazások horgai.

Télre *kákóra* vagy *cserepcsik*-ra felszedik úgy, hogy a horgok a kákó fáján fekszenek és száraz helyen, legtöbbször a padláson várják az új nyarat. (IV. tábla 11.)

A véghorog legrégibb és legegyszerűbb fajtája a *fenékhorog*, melyet kitünően alkalmaznak a tiszai *fenekesek*. (IV. tábla 1.)

Hideg vízben a hal vackon van, nem kél fel. Tiszta vízben a sok apró hal a fenéken uszkál, nem mer feljönni a ragadozó harcsáktól, csukáktól. A tiszai horgász mind a két esetben *fenékhorgot* nyújt.

A fenékhorog a bevető fejleménye, de annál hosszabb, erősebb, jobban le van kövezeve. Amaz a tiszamenti kis vizeken, emez a Tiszán használatos.

A tiszai halász ma már kecségefogásra csak fenékhorgot használ. A kecsége (*Acipenser Ruthenus* L.) a Tisza fenékén uszkál, hegyes orrával a kemény part oldalából turkálja ki izletes eledelét, a *kérészpondrót* (*Palingenia longicauda*. Oliv.).

A kecségehorgásznak tehát mindenekelőtt kérészpondrót kell szedni. A kérész álcája három évig szerves anyagban gazdag szurokfeke tértben a víz alatt él, hogy kifejlődvé, pár óráig élhessen és meghalhasson, mint *Tiszavirág*. A halász egy három-öt méter hosszúnyelű kapával a víz alól vájja ki. A kapán kiemelni a szurokszerű sarat a ladikba. Ujjával kiszedi a sárból az undok férget. (III. tábla 19.)

A kapával csak kis mélységig lehet dolgozni, ezért a kecsgehalász bádoggpléhből, vagy vasppléhből alul szűk, felül bővebb dézszerű feneketlen szerszámot készített. Ezt Pál Imre halász Tiszacsegén *fűrű*-nak, másik kérészpondrót fűrűnek nevezte. Felül három karszerű a bronz tart egy köpűt, melybe öt-hat méteres rúdat tesznek. A rúd felső kéznél való végénél egy keresztfát kötnek, hogy jobban megnyomhassák. Sőt sokszor még hajlítotfát kötnek a végébe. (III. tábla 17.) Ezt a szerszámot erősen a víz alatt levő fekeke partszegélybe nyomják. A bádogszerszám telemegy sárral, óvatosan kiemelik és a ladikba kiűtik. A kérészbogarat kiszedik. A Tisza mentén a fából készült, Herman O. által bemutatott szedőt a halászok nem ismerik. Nem is hiszik, hogy ilyenekkel lehessen pondrót szedni.³³ A sárból kiszedett kérészbogarat egy kis kéregbarkába hányják. (IV. tábla 18.) A barkán apró lyukakat fúrnak, a Tiszába bemerítik. A víz belemehet, de a bogár nem jöhet ki.

³³ V. ö. Herman O. : id. m. 375. 1.

A kis barkából szedi elő és szúrja túszerű horgára egyenként a kecsgehalász a *csalit*. Mikor horgát így *feljürgeli*, beveti a Tiszába. Ehhez is művészet kell. A halásznak kitünően kell ismerni a Tiszát, a kecsge jérékát.

A felférgelt horog a ladik oldalán renden hever. A sok halálra sebzett kérészbogár keservesen rugdalózik. Pokoli kép. A halász társával kivez a Tisza közepéig. Itt megáll, tájékozódik. Ha alkalmas helyet talált, a horog végén levő követ beveti a Tiszába. Megkezdődött a *horognyújtás*. Az evezős lassan viszi a csónakot a part felé. A halász pedig hányja a horgot a vízbe. Úgyesen kell vele bántni, mert a tüvékony horog könnyen a kezébe akadhat. Két keze jár, mint a kelepce, a zsinórt nyeli a Tisza, néhány perc és a partnál vannak. — A horgot elnyújtották és végét megkötik a Tiszába hajló fűzbokor valamelyik ágához. Ha árad a víz, pár óra múlva szedi is fel. A horog felszedése a nyújtás ellentéte. A ladikot az evezős a fűzághoz hajtja, eloldja és az evezős indítja a csónakot a zsinór mentén. A halász nagy ügyességgel szedi be a zsinórt, két kézzel dolgozik, vigyáz, hogy a horog kezébe, vagy ruhájába ne akadjon. Minden szem horgot gondosan a ladik párkányára akaszt. Egyik szem horgon érintetlen a döglött csali, másik szemről hiányzik, valami kis hal leette, a harmadikon egy kis kecsge vergődik. A halász a vékony zsinóron rögtön észreveszi a zsákmányt. Mert amint meghúzza, a kecsge visszaránt rajta és mindig húzza, menekülni akar. Itt megfeszül a finom zsinór. Mikor a sugár kecsge a víz színére jut, még egy nagyot ugrik. Hiába. A halász megkapja. Óvatosan kitépi szájából a horgot és a halat a ladik aljába, a horgot a ladik oldalára teszi. Némelyik kecsge nem szájánál, hanem farkánál fogva van fennakadva a horgon. Ez azért van, mert a kecsgeének hosszú porcos orra van és szája messze bent van. Hosszú, hegyes orrával durja a partot, keresi a kérészbogarat. A csali után nem a szájával kap, hanem farkával fordul felé és hajlékony hátsórészével csapja szájába a csalit. Néha, amint farkával odacsap, a hegyeshorog bevágódik és minél inkább menekülne, annál mélyebben vágódik testébe, fogva marad. A kecsgehalász egyszerre több véghorogot nyújt. Egyiket felszedi, azután új horgot nyújt. Így folyton áll a vízben pár horga és ő folyton jár egyikőtől a másikig. Mindig dolga van.

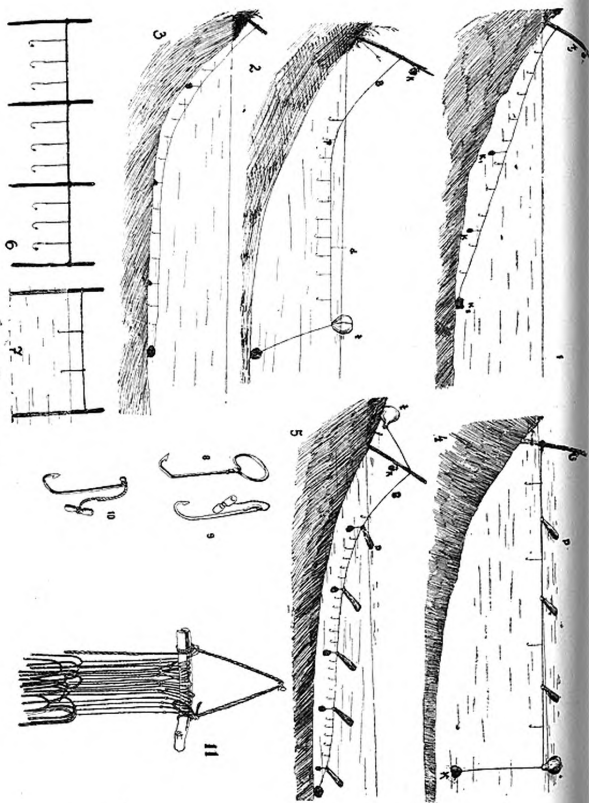
Nagy József és fiaival sokat horgásztam kecsgejére. Ősi halászcsalád, ügyes, elismert kecsgehorgászok. Szerintük hajnalban és akonyat felé lehet jószerencsével kecsgejére horgászni.

Egy gyönyörű nyári tiszai hajnalon, hat óra alatt száz pompás kecsget horgásztunk össze. Sürgött, forgott a sok szép hal a ladikban. Mindenik sűrű, nyálszerű váladékok

Horgászati eszközök. Véges horogok. 1. Horogsor haranggal. 2. Tökshorog. 3. Fenékhorog. 4. Tetejhorog. Angeltreth. Angeltreth. 1. Angeltreth mit Glocke. 2. Angel mit Korbis als Schotzimer. 3. Bodentangel. 4. Hochangel. 5. Butykhorog. 8—9—10. Vágo horogok. 11. Végshorog felszelve. Felhe. 5. Angeltreth mit Helzcher. 8—9—10. Schweißangeln. 11. Angeltreth zusammengesetzt.

Tafel IV. (abla).

bocsátott ki magából. A csónakban levő kis víz valóságos habban úszott. Nagy hire volt a sikerünknek.³⁴

A körösi halász fenékhorogja 300 m. hosszú és 93 horogvas van rajta. A pék 20—30 cm. hosszú. A csali gilisza. A Holt-Körösben két-három óra alatt leeszik a csalit a csigák, mert a víz nem folyik.

A végeshorog másik, gyakran használt faja a *tetejhorog*. Ez az igazi nyári szerszám. A Tisza vize lassan felmelegszik. Derült, nyári verőfényes napokon itt cicázik a potyka, csuka, márna. Ezek után kapkodnak a ragadozó halak: csuka, harcsa. Ezekre vadászik a tetejhorog.

Szerkezete hasonlít a fenékhoroghoz, csak terhelése más. Részei a *beeresztőzsinog* erősebb zsinog; a 10—15 öl hosszú *horogderék*, melyen 20—80 szem *horog* van és egy *horogtök*. Ez utóbbi egy kobak tők, mely a horog végén szárával van a zsinórhoz kötve, vagy hogy még szilárdabb legyen a tők egy kasornyába van foglalva és így van a horogderék végéhez erősítve. (IV. tábla 2.) A tők alatt egy zsinóron egy kő van a horogderék végére erősítve, mely a horogrendszer a víz alatt tartja. A tetejhorgot *tökshorognak* is nevezik. A horogtöktől némely halász be is kátrányozza, hogy a víz ne egye meg. Az egész horogrendszer egy partba szűrt karóhoz van kötve, melynek felső végén van a *kolomp*. Ennek az a rendeltetése, hogyha a horogra került hal a horogzsinórt rángatja, a kolomp megszólal és figyelmessé teszi a parton foglalatokodó halászt. A felférgezés és halazás épp úgy történik, mint a fenékhorognál. Ha a hal fennakadt, a kolomp szól, a horogtök táncol és a halász felszedi a horgot. Dorogma, Tizsaszóllós körül sok ilyen horog van elnyujtva.

Minden év június végén és július elején a Tisza virágzik. Csúnya szurokszerű partszegélyéből kibúvik a kérészpöndró, felveti magát egy selyemzszakban a víz zsinére. A zsák kiszakad és a kisszárnnyas, hosszufarkú kérész kimarad belőle. Örül a szabadságnak. Nem eszik többé, csak táncol a víz felett, szeretkezik, míg nem szerelmi mámorában holtan bukik a Tisza vizére. Pár óra: születik, örül, szeretkezik és meghal. Minél melegebb a Nap heve, annál több születik. Kora délután születik legtöbb, Napszálltával elműlik az egész tünemény. Este ezer és ezer hulla úszik csendes szöke vizen.³⁵ E nagy temető csupa élet, mert a halottakban tömérdek pete hordja az új élet csiráját.

A Tiszavirágzásakor megélnékül a vízi világ. A parti fecskék előbújnak odúkból. Százával szállodognak a víz felett. Kapkodják a kérészt. A víz alatt a hal is közvetlen a vízszinten

³⁴ Ecsedi István: Száz kecségét fogtunk a Tiszán. „Magyarság.”

³⁵ Ecsedi István: Virágzik a Tisza. „Magyarság.”

úszik. A bátortalanok a dög kérészt eszik, a bátrabbak az eleve- nek után szökkelnek. Ilyenkor a harcsa, csuka *kérészt* vagy *keszeget* a meleg vízben. A horgoshalász is ébren van és *palás-horgot* használ. A paláshorog tetejhorog. Palának nevezik a halász azokat a 30—40 centiméter hosszú, fenyődeszkából faragott egyik végén vékonyabb, másik végén lapos, fejes lécdarabokat, mellyel a horgot közvetlen a felszín alatt tartja. A paláshorog rövidebb végeshorog.

A beeresztő zsineg után a horogderékra minden öltre egy szem horgot tesznek. Minden ötödik horogszem után két horog közé középre van kötve egy pala. Négy pala után jön a horogtök. Ez alatt hosszú zsinegen egy nagy kő lóg. Az egész egy jó erős horogkaróhoz van kötve. A hurok itt a karó alsó részében van. A horogkaró egy segédkaróhoz van erősítve és a karó tetején van a kolomp. (IV. tábla 4.) Tiszafüreden a hídnál a szigeten sok ilyen horgot láttam kivetve.

A paláshorog és a fenékhorog kombinációjából állították össze a Pócs-testvérek a *butyók-horgot*. Ez is végeshorog. A víz szintje és teteje közé van eresztve és inkább a fenék felé hallgat. Van beeresztője. A horogderékon minden öl távolra egy-egy szem horog van feltéve. Így 50—60 horog van felrakva a vég-horogra. Minden tizedik szemre köt a halász egy-egy 30—40 centiméter hosszú báb alakú palát s közvetlen a palahurok alá egy arasznyi zsinórra egy-egy követ. A horogrendszer végén olyan nehéz kő van, mely a horog végét a fenékre húzza. A többi horog nem éri a fenéket, hanem pár arasznyi magasban lógnak a horggal a fenék felett.

Ehhez a horoghoz is hozzátartozik a horogtök. Ámde itt nem a horogderék végén, hanem a beeresztő zsinór külső végén van és egy félőlnyi zsinóron a parton hever.

Az egész horog lazahurokkal a horogkaró felső harmadában van felakasztva és e hurok alatt van a kolomp. (IV. tábla 5.)

Ez a horog az alantjáró halakra les. Őszi szerszám, mikor már a víz lehül. Ha a hal bekapja a horogszem csaliját és meg-rántja, a karó a víz felé hajlik; a lazahurok leszalad, a vízbe esik, a kolomp erősen szól. A hal viszi az egész horogrendszert. Hogy merre viszi, mutatja a tök. Nem viszi gyorsan, de nem viszi messze sem. Fáj a horog szúrása, vérzik erősen, mert a horog végén levő nagykövet is vonszolni kell a Tisza fenékén. Inkább meghúzódik egy parti odúban vagy egy fenék *bányában*. Az úszó tök azt is mutatja, hogy hol pihen.

A halászok csónakba ülnek és a tök után eveznek. A tökököt beveszik a ladikba és a horgot óvatosan szedik befele a csónakba. Ez nagyon nehéz munka, kivált, ha nagy harcsa van a horgon. Úgyes embernek kell lenni és vigyázva kell szedni. Vigyázni kell arra, hogy a szedésközben a horog a halász kezébe ne vágód-

jon, mert annyira behatol, hogy csak szakítással lehet kihúzni, ami érzékeny fájdalmat okoz. De vigyázni kell a halra is. Megesik, hogy a nagy harcsa addig vergődik a horgon, míg a horog a pofájába törik és elmenekül. Megeshetik az is, hogy merész ugrással elszakítja a horogzsinórt és elviszi.

A halász tehát szedésközben egyre kémlel. Ha a nagyharcsa megbicsaklik, vagy menekülni akar, a halász zsinéget ereszt neki. Ha így megpihen, akkor sebesen feléje evez és közben gyorsan szedi a zsinéget. Ha megrántja, a hal újra menekül és húzza a zsinéget. A halász nem erőlteti. Ereszt neki zsinéget. Hagyja menekülni. Kiséri a csónakkal. A hal újra megpihen. A halász újra szedi a zsinéget. Ez a hajszá mindaddig tart, míg a hal teljesen ki nem fárad, megadja magát és ennek jeléül hasával felfordulva a vízszintre veti magát.³⁶

Ez esetben a halászok gyorsan felé eveznek és a vérző, kimerült halat nagy merettyűvel kimerítik. Ha a harcsa nagy, *vágóhorgot* vesznek elő. Ez gyilkos szerszám. Félméteres fa-vagy vasnyelű, élesszakállú horogóriás. (IV. tábla 8. és 10.) Egy jó erős kötél van a fülebe hurkolva. A kötelet a halász a hajó farához köti, a horgot a harcsa álla alá vágja. A harcsa óriási fájdalom-ban megegyeszer neki rugaszkodik. Ezért jó a kötél a végén, mert vergődhetik, de fogva marad. Ilyenkor azt mondja a halász: *sereg a harcsa*. Megtörténik, hogy a halálra sebzett harcsának olyan nagy ereje van, hogy a horgot kiegyenesíti és visszaesik a Tiszába. Ez nagyon ritka eset és soká közzsájon marad a halászok közt. Legtöbbször a harcsa már nem próbál menekülni és a halászok az óriási állatot csónakba emelik. Lekötik, a hátára ülnek és diadalal viszik ki a partig.

A tiszai halász csak eleven halat szeret megenni, élő halat szeret a piacra vinni. Ha a harcsa 20 kilogrammnál nagyobb és nincs nagyon megsérülve, kikötik a parthoz és így megkötve tartják mindaddig, míg el nem adják.

Halászaink a parton ismét egy súlyos műtétnek vetik alá a megfogott nagy harcsát. A csónakban, vagy ha a harcsa túl nagy, a főnyes partoldalán *felpeckelik* a száját egy arasznyi kemény fával. Vigyázni kell, hogy a körülte dolgozó emberek kezét meg ne harapja. Az egyik halász most egy vékonyabb kötelet vesz elő, ezt a kopultyúján keresztül tolja egy vékony fával a szájába. Mikor a vége kiér a szájból, óvatosan kihúzza és oldalt a pofáján jó erősen megkötöti. A kötél másik végét pedig egy partba vert karóhoz jó erősen megkötöti. Ezután a szájából kivieszi a fát és a nagy halat beleeresztik a Tiszába.³⁷ (14. ábra.)

³⁶ Ecsedi István: Izzalmas harcsafogás a Tiszán. Poros ország-utakon. Debrecen, 1925. 33. l.

³⁷ Ecsedi István id. m.

A sok vért vesztett állat így kikötve is nyáron három-négy napig, ősszel és tavasszal a hidegebb vízben egy hétig is él. Ez idő alatt sikerül a halászkoknak valamely közeli városban eladni.

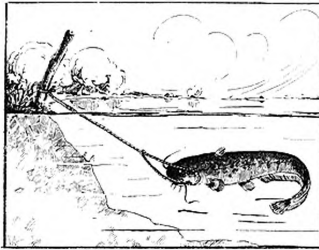

Fig. 14. ábra.

A harsca kikötve a horgon két hétig is él.

Die Hecht ausgebunden.

Nyáron a halász a csendes Tiszán csónakázik. Csendesen úszó ladikja mellé két-három szem horgot ereszt. Míg legénye lassan evez, maga a hajó farán ülve egy fakanál-szerű szerszámmal a vizet ütögeti, s a víz pukkanásszerűen szól.

A puttyogás hallatára a ladik körül ólalkodó harsca azt hiszi, hogy a hal megugrik, vagy más hal kap a csali után: eszevesztetten kap ő is és rajta veszt a vigyázatlanságán.

Gyakran nagy baj éri a végeshorgot. A halász addig húzgálja, vagy a zsákmány addig rángatja, hogy elszakad és egy része a Tisza fenekén marad. A halász nem hagyja odaveszni a horogdarabot. Találékonyságán nem fog ki. *Fentő*-t csinál. Keres a

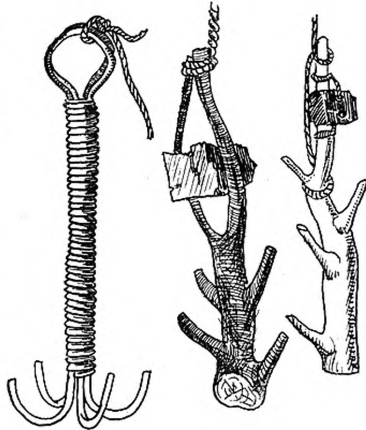

Fig. 15. ábra.

Fentő. — Angelsucher.

Tavaszi áradáskor a tiszai morotvákön, vagy réteken a sekély vízben sikerrel alkalmazták a *stangli horgot*. Az egész két szem horoghól áll, melyet a sekély vízbe vert két karó közt kifeszített zsinigre kötnek. (IV. t. 7.) Ha a víz széles, több szerencsére van kilátás, többször két szem horogot kötnek ki és több stangli-horgot állítanak fel. (IV. t. 6.) Doroigna környékén számos ilyen horgot lehet találni.

füzesben egy ágas-bogas jó vastag faágat. Derekéra az ágak közé egy jó darab követ köt. Az így elkészített szerszám felső végére vékony, de erős köteleket köt. (15. ábra.) és elkezd a vízben húzgálni. Főleg a Tisza fenekét karmolja vele ott, ahol gondolja, hogy az elszakadt rész fekszik.

Az ügyes halász a ladikról hamar megtalálja. A fentő, vagy *frentő*, vagy mint jobban nevezik *fojglár*, lehet vasból. Azóta erősebb drótból is csinálják. (15. ábra.)

A horog nyári szerszám. A horgászok szegény emberek. Ők csak nyáron dolgoznak. Ha eljön a tiszai komor ős, a hal megcsendesedik, téli fészek után néz a Tisza fenekén. Többé nem kap a horog után. Ilyenkor a véges horog a kákóra kerül. A kákó két végére zsiniget kötnek és ennélfogva a padláson száraz helyre felakasztják s így pihen tavaszig.

Pál Imre a horogzsiniget időnként rézgálic-oldatba áztatja és azt mondja, hogy így sokkal tovább bírja a munkát, mint a be nem áztatott horog. A horogvasakat azonban nem eresztí bele, mert ezek réz-roszdát kapnak az oldattól. Állandó munkánál jó két hónapokint megáztatni a horog zsinigrezzét, így öt évig is kibírja.

De mégsem pihen ilyen hosszán. Tél végén még befagyva áll a Tisza. A halász lékre megy. A véges horgot pihenni hagyja. Egy szem horgot köt egy nádcsomóra, a horogra csalit tesz és beeresztí a vízbe. A horgot egy nádtutajon a jég két partja tartja. Sokszor egy távolabb eső kiemelkedő tárgyhoz kötik. A szegény horgos halász így próbálja meg szegényes szerencséjét. A jég alatt megszorult hal előkerül *pipálni*. A falánk csuka bekapja a csalit, fennakad a horgon, a lék mellett szalmán ülő halász kihúzza a jégre. (16a, 5. ábra.)

Nagyon érdekes horgot sikerült megszerezni a Déri múzeumnak a Sajóban dolgozó halászkóttól. A halászok *csukahorog*-nak nevezik. Csukára halásznak vele. (16. ábra.)

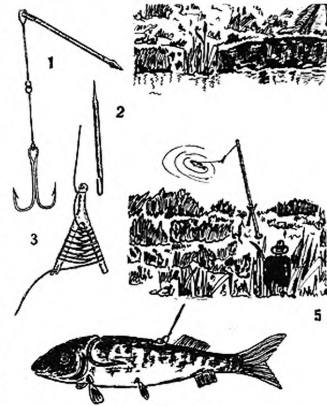

Fig. 16. ábra.

Csukahorog 1. A kétágú horog. 2. A tü. 3. A horogzsinég. 4. A horog felhalazva. 5. A horog kivetve.

Hechtangel. 1. Zweizackig. 2. Nadel. 3. Angelschnur. 4. Angel mit Fisch. 5. Angel ausgeworfen.

A horog maga 5 cm. hosszú, kétszeresen hajtott acéldrót, a hajtás fülként használható. Horga szög alatt hajlik a horogszárra. A horog 2 cm. hosszú szaka kifelé áll, kissé a közepe felé hallgat. Falusi kovács munkája.

A horog két darab 10 cm. hosszú, vékony sárgaréz dróton függ, melyhez egy méternyi hosszú vastagabb zsineg van kötve. Nyugalmi helyzetben a zsineg 17 cm. hosszú, kétágú gallyra van csavarva, mely gallynak alsó vastagabb végén nyak van faragva a tartózsineg részére, mely az előbbi zsineg folytatása. A kétágú fagally egyik vége be van vágva, a horogzsineg vége ebbe van behúzva és ezen át hurkolva. A szerszám tartozéka még egy halasztű. A halasztű egy 9 cm. hosszú acéldrót, melynek egyik vége fülbe van hajtva a drót vezetésére, másik vége kopjaszerűen élesre van kiverve, illetve kihegyezve.

A horgászás a csukahoroggal úgy történik, hogy a halász fog egy sügért vagy balintot. Egy halótüvel a bőre alá szúr és a tűt 3—4 cm. hosszan vezeti a bőr alatt. A tüvel a bőre alá húzza a drótot, a drót után a horgot, úgy, hogy a hal a horgon fekszik. Kegyetlen munka, de szívós életű sügér vagy balint hal kibírja három-négy napig.

Az így felhalazott horgot beleereszti a vízbe, de úgy, hogy csak 10—15 cm. mélyen legyen a víz alatt. Most a horgot egy vastagabb gallyra köti és beljebb nyújtja a vízbe. A halálra sebzett csali kinjában sűrűg-forog a vízben, a halász vigyáz rá, hogy körbe-körbe forogjon.

A falánk csuka jön. Körülnéz, úgy látja, hogy a hal menekül előle, bekapja, de nem nyeli le. Ekkor a madzag szabad lesz és a csuka viszi a zsákmányt. Most már a csukának semmi kétsége nincsen aziránt, hogy a zsákmány szabad és próbálja lenyelni, horogra kerül. A Sajóban még sok kishalász használja csukafogásra ezt a horgot.

A horgászok a Tiszán jobbára szegény emberek. Nagy dolog az, ha a nagyhalászok végeshorgot nyújtanak. Rendesen részes halászok, akik a fogott hal felét, harmadát adják a főbérelőnek. Az albérlok a halászbérletől bizonyos mennyiségű halért veszik albérletbe a horgászatot. Sovány kenyér ma már ez a Tiszán.

Borítószerszámok.

A borítószerszámok kétségkívül ősi szerszámok. Együtt használták a rekesztőszerszámokkal, jóval a háló alkalmazása előtt. Igazi kisvízi szerszám. Inkább sekély, kissé kákás vízben eredményes a használata. Az *aprószerszám*os halászok egyenként dolgoznak vele. Sok ügyességet kíván az alkalmazása.

Borítószerszámok elsősorban a *tapogatók*, azután a *lepiháló*. A tapogatót a kishalász maga készíti vesszőből. Rendesen fekete

gyűrű, veresgyűrű és orgonavesszőket használ, szükségből szívesen veszi a fűzfavesszőt is. Ősi alakja csonkakúp-alak volt. Felső részére fűzfaágból egy kávét hajtottak, mely 40—50 cm. átmérőjű volt. Ezt hajlékony vékony vesszőből körülhímelik és ebbe állítják a lefelé nyuló oldalvesszőt, melyeket lefelé egyre nagyobbodó távolságban körül *hímeknek* (kötnek). (V. tábla 4. ábra, K-káva, H-hímelés.) Legalól egy erős hímeléssel befejezik. Kész a tapogató. A káván egymással szemben egy-egy rést kötnek ki, olyan nagyot, hogy egy-egy jó nagy marok, illetve kézfej beferjen. Munkaközben itt markolják meg.

A fenti tapogatóról a víz gyorsan leszalad, zaj nélkül rakja a halász ide-oda. Ámde a Déri múzeum kapott egy tapogatót Vésztőről, mely oldalt nagyon sűrűn be van hímelve. Ezáltal erősebb és a Sárréten nagyobb számmal tenyésző apróhalak fogására alkalmasabb, de a víz nehezebben csorog le róla és nagyobb zajjal lehet a vízben továbbrakni, ami elzavarja a halat. (V. tábla 7. ábra.)

A mai tiszai halász már alakítja ősei tapogatóját. Hálót húz a külsejére azért, hogy így az apróhalat is megfoghassa, mint ő mondja, *csalí-nak*. A kerekkávjú tapogatót 60 cm-től lehet 150—180 cm. nagyságban találni. Ez utóbbi fűzfavesszőből készül és ezzel a mélyebb morotvákban már *ladikról tapogatnak* (V. tábla 3. ábra.) A halásznak nagyon vigyázni kell, mert a ladik könnyen billen és ő a vízbe esik. A zsákmány kiszedése is nehezebb, mint a kistapogatóból. (18. ábra.)

A nagy tapogatónak egyik ritkán előforduló fajtája a *seggestapogató*. Ezt is mély, álló vizeken, morotvákban használják. Ez abban áll, hogy a nagytapogatót alsó részét kivágják, egy 30×30 cm. nyílást, *kapu-t* kötnek ki vesszőből. Erre egy hálózszakot kötnek, szegletes végének mind a két csúcsára egy-egy nagy követ kötnek. (H-háló, K-kő) (V. tábla 8. ábra.)

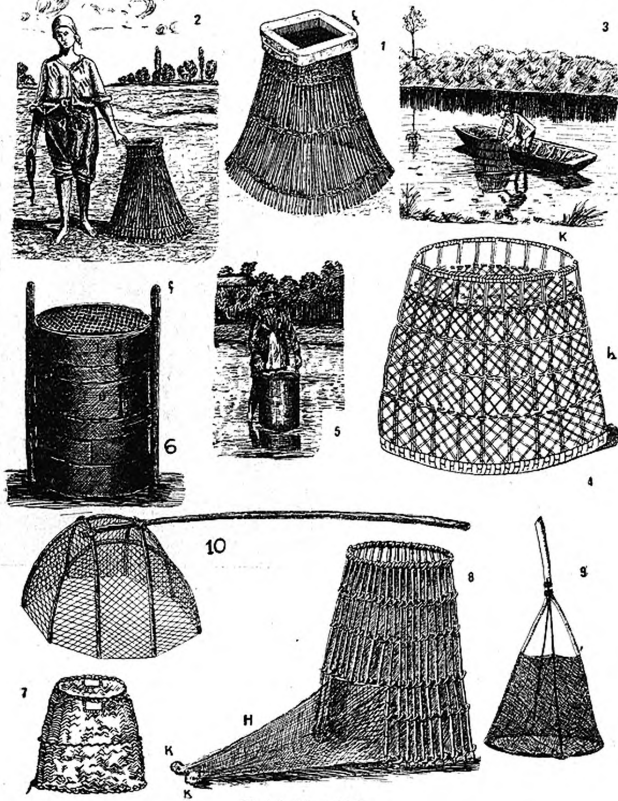
A tapogatóval a kis halász úgy dolgozik, hogy felgyürközik

Fig. 17. ábra.

Kishalász tapogatóval. Kálló-folyón. *Kleinischer mit Tástgeräte beim Flusse Kálló.*

Ezzel is ladikról tapogatnak. Előnye az előbbivel szemben, hogy a zsákmányt nem kell okvetlen kivenni belőle. A halász

Tafel V. tábla.

Borító szerszámok. 1—9. Különböző tapogatók. 10. Lepiháló.
Deckgeräte. 1—9. Verschiedene Tastgeräte. 10. Überraschungnetz.

többé nem kezével, hanem egy rúddal kavarja a tapogatóban a vizet, zavarja a halat. A hal addig bujdosol, kering a tapogatóban, míg megtalálja azt a rést és beleszalad a hálósákba.

Itt kell megemlékeznünk a *nyelestapogatóról*. Ez már egész a mai kor szerszáma. A halász vesz egy két-három ágú fűzfát. Ezt vasrúddal kipótolja négyágúvá. Alul egy vasabroncsot helyez el és az ágakat ehhez köti. Ezt a vázat 80—100 cm. magasán hálóval körül fogja, az ágak találkozásánál vaspánttal megerősíti és kész a *nyelestapogató*. (V. tábla 9. ábra.)

Ezek a tapogatók a Tisza kiöntéseiben a morotvákön használatosak. A kisvízekén az apró tapogatók járnak. Ezek nagyon felkapott a fűzfa vagy nyárfa kávástapogató. Ez a tapogató felül négyszög alakú faragott fából készül, kávéval kezdődik, melyen két rászegezett fül van a fogásra. A káva alatt sűrűn van himelve. Félhosszban csónakgúla-alakú sűrű vesszejű. Ettől lejjebb erősen kiöblösödik és a tapogatók hagyományos csónakgúla-jába megy át. Csak a derekán és az alján van egy-egy keskeny himelés. Az alsó himelés az aljától egy jó arasszal van feljebb. Erős szerszám, bírja a kotút (V. tábla 1. ábra.) Ezt a darabot egy asszony-halásztól szereztem meg a Déri múzeum számára a szentágotai csárdánál.

A Kösely-folyón *rostakéreg tapogatót* láttam és szereztem. A szegényember négy darab rostakérgel dróttal összekötött és kétoldalt egy-egy lécdarabot szegezett rá úgy, hogy egy jó arasszal túlérte a szerszámot. Ez volt a *fül-e*. Ennél fogta meg, mikor dolgozott a folyóban. A felső nyílásának felét hálóval befedte, hogy a halki ne ugorjon, míg ő a tapogatóban kaparász. (V. tábla 6. ábra.)

Ugyancsak a Kösén egy öregember *bodontapogatóval* halászott. Egy méteres bádoglemez henger alakban meg volt hajtva. Felső és alsó része egy-egy abronccsal megerősítve. Két fafüle van a fogásra. Kéltésemre elmondta, hogy a sógora, aki falusi bádogos, csinálta neki. Annyira szerette a szerszámot, hogy alig akart megválni tőle, mikor a Déri múzeumnak megszereztem. (V. tábla 5. ábra.)

Fig. 18. ábra.

Tapogatózás ladikról a Holt Tiszán.
Tasten aus dem Kahn im toten Arm
der Teiss.

kötésig. Belegázol a vízbe. A tapogatót felemeli és lenyomja a vízbe. Most vár, hogy mozdul-e a víz. Ha igen, kezével belenyúl a tapogatóba, keresi a zsákmányt. Addig úzi, míg meg nem fogja és a vállán átvetett madzagú hálózacsóba teszi, melyet menetközben a vízben húz maga után. Ha nincs mozdulás a tapogatóban, nincs zsákmány sem. Ilyenkor felveszi, lép egyet és újra lenyomja. Így gázolja a vizet, nyomkodja a tapogatót fél nap, sőt egész nap is előre, jobbra, balra. Nagy munkájának kicsi a jutalma, de ő kevéssel is beéri. (19. á.)

Végezetül meg kell emlékeznünk a *lepi háló*-ról. Ez is borítószerszám, de ezt inkább a nagyvizekben használják. A szerszám egyszerű. Ez a szerszám a háló és tapogató összerakásából áll. Alakját tekintve megegyezik azzal a szerszámmal, melyet Hermann O. borító-néven említ a Velencei-tó vidékéről.³⁸ Négy fűzfagallyat meghajlítanak és ezt páronként egymáson keresztül teszik, megkötik. Alul egy nyolcszögletes gúlán áll, felül egy négyszögletes nyílás van, melyen egy 3–5 méteres rúd van keresztül fektetve. A szerszám oldala hálóból van bevonva. (V. tábla 10. ábra.)

Ősszel a halak, különösen a ponty, csapatokban jár. Pihenni összebúvik, bányát ver. Nagyhálójával való halászatkor a körbe beszorult pontyok sokszor leszállnak a Tisza fenekére, gyorsan gödröt ásnak, bányát vernek és így akarnak a veszélytől kimenekülni.

Az előbbi esetben a halász veszi a lepit, óvatosan oda-férkőzik és hirtelen lefedi, meglepi őket. Ódamegy és felül kiszedi a zsákmányt. Az utóbbi esetben szintén ódamegy ladikon, hol a víz erősen buborékol, a nagy háló megáll és itt is leborítja az összebújt halat. Vállalkozása jól sikerül, megérdemli a fáradságot.

³⁸ Herman O. id. m. I. k. 337 l. 221. ábra.

Fig. 19. ábra.

A halászok tapogatnak a Hortobágy-folyóban.

Fischer tasten den Fluss Hortobágy ab.

A borítószerszámmal nagyon sok kisember keresi élelmét. Egyszerű és népszerű szerszám. A Tisza-mentén fekvő falvakban, a halász- és révész kunyhók körül még ma is megtalálható ez a szerszám.

Emelő-halászat a Tisza-vidéken.

Emelőszerszámmal a szegényemberek, a kisvízi halászok dolgoznak a Tisza vidékén. A Tiszán csak akkor dolgozik a nagyhalász e szerszámmal, mikor a víz olyan kicsi, hogy más szerszámmal nem lehet rajta dolgozni. Tehát kényszerűségből.

Leginkább a partról dolgoznak vele. A folyóra szállt halász csak egyes szerszámokat használ nagy ritkán.

Az emelőszerszámnak legegyszerűbb és általánosan használt szerszáma a *szak*. Főalkatrésze a fűzfából hajlított káva és a villaalakban végződő rúd. A hosszas körben hajlított kávé összekötik a rúd villája ágához és erre egy félméteres hosszú hálózákot kötnek és kész a szak. (VIII. tábla 11. és 12.) Ezzel meregetnek bele a vízbe.

A szakhoz hasonló a *merettyű* vagy *mereggyű*. A merettyű régen fűzfavesszőből készült. Ez az ősi darab. A hálóból készült merettyű csak az 1880-as évektől terjedt el, mikor a Kendergyár olcsón adta a hálót. A vessző-merettyűt ma már egy-két öreg halász tudja megcsinálni, de ez sem használja. A vessző-merettyű kávája kétágú villaalakú fűzfaág, melynek egyik ága jóval hosszabb, mint a másik. Mind a két ág vége laposra van faragva és a hosszabbik ágat a rövidebb felé hajtják és vesszővel elipszis alakúra kötik. Az öblét jó vesszővel befonják. Emelőszerszám ez is. A halászatban nélkülözhetetlen igénytelen, primitív eszköz. A *hálómerettyű* kávéját két szembehajlított fűzfagallyból ereszti össze. Sokszor az egyik görbegallyat egy jóállású kétágú fa helyettesíti s ehhez csak egy hajlított fűzfagally jön. A merettyű feje elipszis alakú. Hossza 30–60 cm., szélessége félmennyi. E merettyűkávára jön azután egy hálódarab, mely felkötve nagyon hasonlít a csolnakfejű evőkanálhoz. (VII. tábla 1.) A káva egy vékony rúdban végződik, mely félmétertől három méter hosszú. Ennek segítségével használják. Abban különbözik a szaktól, hogy a hálójá kisebb, mint a szaké, nyele is rövidebb. Magában kevésbé használják, mert szaporátlan, hanem inkább más, nagyobb emelő vagy rekesztőszerszámoknál segédszerszámmal alkalmazzák. Így különösen a vésznél, lészánál, versénél a kisvizeken.

A merettyűhöz hasonló szerszám a *milling*-háló. A kanálalakú szerszám egy méter hosszú, hegyes szerszám. Van egy fenék kávája és két derék kávája, rövidebb nyele. (VII. tábla 8.)

Ezt a szerszámot hegyével szűrva csónakról meregeti a halász a vízbe. Csongrád, Szeged vidékén is ismeretes szerszám.

Az emelő halászat főleg kisvizeken divik. Tavaszi és őszi áradáskor mozdul a hal. Tavasszal megindul téli fekvőhelyéről, ősszel meg már téli vackát keresi. A kisvízi halászoknak szerencsés szerszáma a *tesziháló*, melyet a nép *teszi-veszi*-nek nevez. A Berettyó, Kösely, Hortobágy-folyókban halászhók nagyon használják. Ha a víz áll, apadóban van, sikertelen szerszám, mert a hal a nád közt hűsöl. Jól él és nem mozdul. (20. ábra.)

A teszi-háló nagyon egyszerű szerszám. Áll egy *lepedő-háló*-ból. Ez a háló négyzetalakú fonalháló. Egy oldala 120—180

Fig. 20. tábla.

A halász teszizik a Hortobágy-folyóban.

Fischer läst sein Netz in den Fluss Hortobágy.

szem. (VI. tábla 6.)) Ezt egy kereszt-kávára szerelik fel. Hajlós fűzfa, vagy égerfa-vevő van egymásra keresztbe téve. A káva négy végéhez lazán erősítik. A vevő ívben hajlik és a hálónak *hasa* van. Az így felszerelt hálót 5—6 méteres erős rúd végére kötik. Nem szorosan, hogy imbolyogjon. Ez a rúd a *teszirúd* (T). (VI. tábla 3.) Ezt az egyszerű szerkezetű hálót Tiszadob vidékén *csempely*-nek, a Körös vidékén *csömpöly*-nek nevezik.

A kihalász úgy teszizik, hogy ezzel a szerszámmal a folyó partjára áll, a teszit a vízbe eresztí (teszi), néhány percig a vízben hagyja és vár, azután a hálót kiemeli (veszi). Így teszi-veszi sokszor, néha félnapig is, míg egy zsákmány a teszire

akad. Ha a víz a teszi felett mozdul, hirtelen kiemeli. Ha a hal nem tudott elugrani, a víz hirtelen leszűrődött róla és a hal a háló hasábjában vergődik. A halász a teszi rúdját a part oldalába szűrja és így rúdra állítja a hálót. Most előveszi a *mereggü*-t vagy *szak*-ot és a halat kiemeli a teszi hasábjából.

A tesziháló fejlettebb formáját egy kötél egészíti ki. Ez a háló kávája és a rúd találkozásától a rúd végéig ér. Ezt az erős kötelet azért kötik a hálóra, hogy könnyebben kiemelhessék a hálót a vízből. A kötél végén egy erős hurok is van, mely az első fogásra és arra szolgál, hogy a halász a kötelet maga mellett megakaszthassa és a vízbecsúszástól megakadályozza.

Az ilyen tesziháló rúdjának emberfeleli vastagabb végén, a végétől egy arasznyira felfele egy vastagabb, 30—40 cm. lapos, erős fa van keresztbe eresztve. Ez a *szivanó*, vagy *papucs*. Arra szolgál, hogy mikor a halász a teszit a vízből emeli és rúdját a parthoz támasztja, a rúd a lágy sárba mélyen be ne süllyedjen. (VI. tábla 2.)

Ezt a szerszámot a Bodrog-vidékén *zubbantó*-nak hívják. Sokszor a nagyobb zubbantó kötelére nagy göröcsöket köt egy-egy araszra felfelé addig, míg a keze jár. Ez arra szolgál, hogy a munkaközben a vizes kéz a vizes kötelen ne csússzon.

Nemelyik nagyobb szerszámmal a göröcsökbe egy-egy erős fapecket is kötnek, mely még az előbbinél is jobb fogást ad.

Ezzel a szerszámmal úgy *zubbantanak*, hogy a halász a parton megáll, a zubbantó végét a partra nyomja.

A két lábát a keresztfára teszi és míg így nyomja, addig a göröcsös kötél segítségével erősen húzza. A nádas, kákás folyóban, mint amilyen a Kösely és a Hortobágy, a *teszihalász* előbb helyet csinál a nádtengerben. Nehéz munka. Előbb kaszával kiveri a nádat, azután veszi a *torsoló*-t és a *nádvágó*-t és ennek segítségével kiveri a vízből a *tors*-ot. (VI. tábla 8.) A torsoló erősen edzett sarlóalakú acél, hosszú nyakon és erős kópübe, erős nyélbe eresztve. Ezzel dolgozik a sekély, kotús vízben. A nád és káva vízalatti részét is igrékszik kivenni, hogy a hálójárásnak helyet csináljon. Azután csónakba áll és a torsolóval, nádvágóval kiveri kákát, nádat, torsot, giz-gazt villával a csónakról a nádasha hányja és mikor így megtisztította a vizet, fog a tesziszéshez.

Ha a helyet a partról eléri, könnyen dolgozhat. Ha nem éri el, új munka vár rá. Ülést ver magának gazból. Ez is kétféle-képpen történik. A leggyakoribb az, amikor a kiverő nád és káva-gazból a parttól befelé egy 3—6 méter hosszú ülésgátat rak. Erre egy öl szalmát terít. A gát elebe két jó erős karót ver, mely tartja egyfelől a gátat, másfelől ennek feszül a *szivanó*. Ha a víz apad, az ülést beljebb építi. Ilyen üléseket Hajdú-

szoboszló mellett nagyon sokat lehet találni a Kösélyben. (VI. tábla 15.)

Sokszor a víz állása úgy követeli, hogy a halásznak el kell hagyni a partot, ha teszizni akar. Ilyenkor az ülést a parttól távolabb a vízben csinálja. A szegény halász ekkor is gazból ver magának ülést. Villával kerekre összehányja a levágott gazt. Jó négy, vagy hat karóval körülveri. A víz felé eső két első karó erősebb és jobban le van verve, ehhez feszül a szivanó. (VI. t. 2.)

A teszizhalász is éjszaka dolgozik. Estende csónakon az ülésgyűgy megy, ott letelepszik, rágyújt és késő éjjelig *szűri* a vizet. Teljes csend van, mikor teszizik, még a ladiknak sem szabad mozdulni. Ha szerencséje van és akad valami hálójába, merettyűjével kivieszi és a mellette levő ladikba vagy haltartó ládába veti. (VI. tábla 13. és 14. ábra.)

A teszizhalász ezermester és a nagyobb tesztiz úgy alakítja át használhatóbbá, hogy a háló négy széléhez közepén egy vastagabb zsineget kötnek. Ezt a négy zsineget a háló közepe felett összehozzák, egy másik zsinegen felkötik a rudak találkozáshoz. (VI. tábla 2. ábra.) Ez a segítség arra szolgál, hogy a háló széle fennálljon, a hálónak nagyobb hasa legyen és így a hal ne szökhesse meg könnyen. Számol a hálnak azzal a szokásával, hogyha megijed, lefelé menekül.

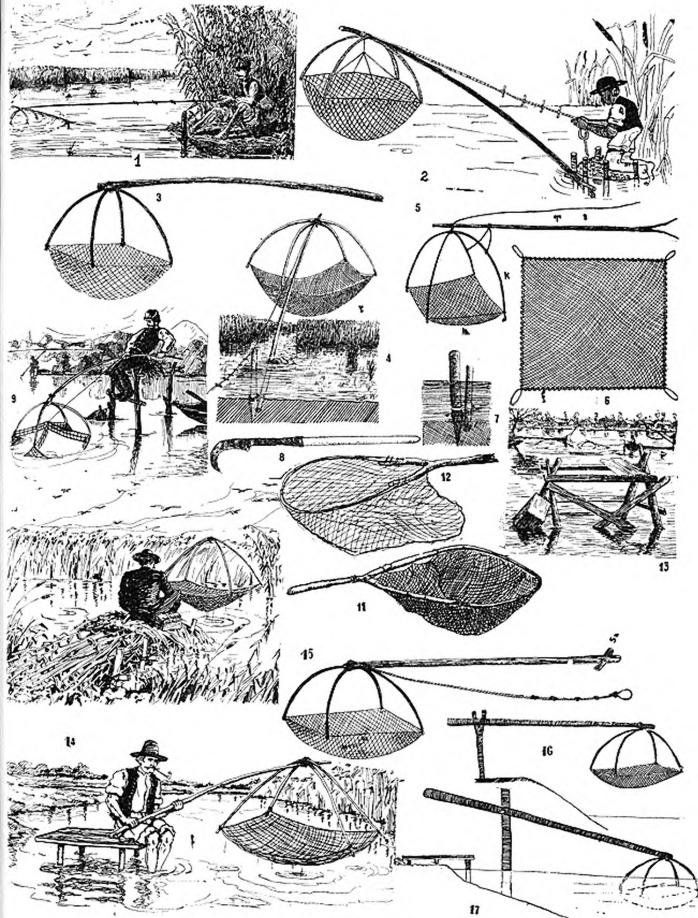
A módosabb kisvízi halászok nem a könnyen süllyedő, rothadó, öröklék nedves nádüléseken halásznak, hanem deszkából csinálnak maguknak hordozható *lábásülő*-t. Ennek az ülőnek hossza egy méter, szélessége 45 centiméter, magassága 60 centiméter. Egy keskeny asztal ez, melyet a vízre visznek, s egy-két ember elhalásztat rajta. (VI. tábla 17.)

Szovát határában a kishalász már primitívebb ülőn teszizik a Kösén. Két gömbölyű fát kecskelábra csinál meg. Két deszkával kiköti. Felső részén két deszkaoldalt tesz. Erre egy lócat helyez, végére ráül, úgy teszizik. (VI. tábla 13.)

Perge Ferenc kishalász a Hortobágy-folyón az Ágotai-csárdánál új rendszerű tesztiz halászik. Tesztizhálója túl nagy, 180 szemes. Rúdja jó erős. Vastagabb vége át van fúrva és egy jó erős vas van áttéve, melyen egy forgókarika mozog. A karika egy *tesztizkaró*-ba van húzva, melynek alsó hegyes végét a földbe verik. (VI. tábla 4. és 7.)

Perge a karó mögött sásból, trágyából ülőt ver magának és mint egy egykarú emelőt emelgeti nagy tesztizét a kitisztított vízben. Hogy pedig a nagy tesztiz ne imbolyogjon munkaközben, vagy pedig a szél össze ne tépje, jobbról és balról egy vékony kötéllal messze kiköti. Ettől a kikötéstől a tesztiz járhat, de csak fel és le, de nem hajolhat se jobbra, se balra. (VI. tábla 4. ábra.)

A Berettyó- és Körös-vidéken a tesztizhálónak más fajtát találjuk. A szerszám általában megegyezik a tesztiz általánosan

Tafel VI. tábla.

Emelő szerszámok. 1—10., 14—17. Tesztiz-veszi különféle változatban.
11—12. Merettyű. 13. Kullógó. 8. Torsoló.

Hebevorrichtungen. 1—10., 14—17. Verschiedene Formen. 11—12.
Schöpfer. 13. Sitzbank. 8. Haken.

ismert sajátjaival. Ámde sem a szivanó, sem a forgókarikás teszikaró nincs rajta, hanem a rúd emberfelőli végére vasköprü van húzva, mely kétágú, hegyes villában végződik. Ezt a kétágú hegyes villát a partba szúrják és úgy tesziknek. A teszikötél végén egy hegyesvégű fa van kötve, melyet a halász a partba szúr, hogy a kötél a vízbe ne essen. A háló nincs a rúdhoz szorítva és kávéja két köteldarral a rúd végétől egy vagy másfél méterre van kötve azért, hogy ne lógjon előre, hátra. Ezt az emelő szerszámot *emelő-hálónak* nevezik. A Berettyómentén némely halász ezt a hálót *lesi*-nek mondja.

Sarud és Kőtelek vidékén, de a Közép-Tisza más helyein is, a teszit valóságos egykarú emelővé alakították át. A teszirudat egy kétágú fába helyezik. A kétágú fát jól leverik a partba és ennek segítségével dolgoznak úgy, hogy a rúd végét ereszti, akkor a teszi a vízbe süllyed; lefelé nyomja, akkor a teszi emelkedik. (VI. tábla 16.)

A Szolnok körüli kis halász még jobban megjavítja a szerszámot. Ez már úgy készíti az emelőhálót, hogy kétágú fa helyett egyágú fát ás be a langós parton a víz szélébe. Az ágas víz feletti részét több helyen átfúrja. Átfúrja a teszi rúdját is. Csinál egy erős faszeget. Ezt átdugja a két lyukon és egykarú emelő módjára ezen mozgatja az emelőhálót. Hogy pedig maga a vízben ne álljon, lócát rak a Tisza sekély vizébe, erre áll és úgy dolgozik. (VI. tábla 17.)

A teszi vagy emelőhálót a halász mindig óvatosan emeli ki. Teszi ezt azért, mert a hal ilyenkor — szerinte — elgondolkodik és a háló hasában marad, ha ellenben megrántja, kiugrik belőle. Ha a teszizésnek vége, a halász kiemeli hálóját, felfordítja, hogy a háló ne érje se a vizet, se a nedves földet, hanem a víz lecsorogván róla, hadd száradjon meg. Az ülés mellett őrizetlenül két-három teszi ágaskodik lábával felfelé és szárad.

Az emelőhálók érdekes, ma már kivesző formája a *lesiháló*. Készítése hasonlít a tesziháléhoz, de a görbe kávék közt zongoradrótszerűen, sűrűn, hálófonal van kifeszítve. Ezek az *őrfonalak* vagy *örök*. Rúdjá nem vízszintesen, hanem függőlegesen van rá szerelve. (VII. tábla 13.)

Használata abban áll, hogy a halász a lesihálót nem a mély vízbe állítja. A parttól csak a függőlegesen álló rúdját figyeli. Ha egy hal a hálóra téved, a fonalfalhoz ütődik. Ha érinti, a rúd megremeg. A halász a hálóhoz kap és hirtelen kiemeli a hálót a téveteg hallal együtt. Ez a halászati mód nagy eredménnyel nem jár, nagy türelmet igényel. A Bodrogban és a Tisza kisebb mellékfolyóiban, általában sekély vizekben alkalmazható szerszám.

Az emelőszerszámok egyik nagyon ősi faja a Tisza vizén

elég divatos *villeg*- vagy *villegháló*. Herman Ottó szerint³⁹ nagyon ősi halászszerzősága a magyarnak, messze Keletről, talán Ázsiából hozta és Lóczy Lajos Kelet-Ázsiában ezt a hálót látta.⁴⁰ Idegenhangzású nevét Herman O. sem tudja megmagyarázni, azt hallotta, hogy nevét onnan kapta, mert a halász munkaközben „billegteti”.⁴¹

Magam is hallottam a halászköztől tréfásan, de nem tartom a névmagyarázatot valószínűnek. A villeghálót a Tiszán használják. A háló a felszínhez közel úszó halakra les. A Tiszán és nagyobb mellékvizein használt villegháló kétrészből áll és pedig a kis *villegpipából* és a nagy *villegpipából*, mindenik hajlított fa, vagy görbe fa és *mankó*-ban végződik. A nagy villegpipa a hajlason alul át van fúrva. (VII. tábla 2. és 3.) Mindkét mellékpipa szára be van fúrva és használatkor a két villegpipát (P és P) egy *derékrúd*-dal kötik össze. A nagy villegpipa két oldallyukába egy-egy vékonyabb rúdat dugnak. Ez a jobb és bal villegszárny (S) és az így elkészített vázra egy 3—4 méter hosszú hálót kötnek és kész a villegháló. (VII. tábla 1.)

A szerszám használatá nagyon kényelmes. A halász hajtja a ladikot. Legénye pedig a hajó egyik végén kiereszti a hálót, hegyével a vízbe meregeti, lassan *villegel* vele. Tiszavirágzás idején a hal a felszínhez közel jár, a *billeg*-háló sokkal szerencsésebben használható. A hal ugyanis ilyenkor a behulló kérész után kapdok, vagy napsütéses nyári napon „a felső élővízben pipál”. A villegháló könnyen kezelhető. Használat után szétzedhető. Hálóját megszáritják, összehajítják, elteszik. A farész is kicsi helyt elfér.

Az emelőszerszámok ismertetését a *bukorszák* vagy *bokorszák*-kal fejezem be. Ez a szerszám egykavájú szerszám. A káva hajlított fűzavesszőből készül, melynek két végét alul erős

Fig. 21. ábra.

A halászkö bokrálóval felverik a bokrokat a Tiszán.

Fischer heben das Buschwerk mit einem Buschnetz im toten Arm der Theiss.

DMF. 1113.

³⁹ Herman O.: id. m. I. k. 303. I.

⁴⁰ U. o. 303. I.

⁴¹ U. o. 304. I.

spárga köti össze. A káva tetejére egy kétágú rúd van kötve. A kávéra egy 2—3 méter hosszú, egyre szűkülő zsákszerű háló van erősítve. (21. ábra.)

A bukorszákot a morotvákön és a folyó Tiszában bokros helyeken használják. Hosszú rúdján szájával felfele öblös káváját odavetik a bokor alá, ott tartják hosszabb vagy rövidebb ideig, a bokrot megütögetik egy rúddal. A halat felzavarják és az ijedt hal beleesik a nagy zsákba. Úgyes halász nagy szerencsével halászhat. Ez a szerszám az emelőhálóból átmenetet képez a hajtó-szerszámhoz,⁴² mert itt a kettő már össze van kötve: az emelőszerszámba hajtják a halat.

Az emelőszerszámok főleg a kisvizeken használatosak. A haladó kor a Tiszáról a mellékvizekre és a mocsarakra szorította. Sok türelem kell használatához. A szegényember birja a türelmet. Egész éjjel fáradságos munkával szűri a vizet, ha így egypár kiló halat tud fogni, kevés igényét kielégíti kis szerencséje.

Keresőhalászat a Tiszán.

A keresőhalászatnak az a legfőbb sajátága, hogy a halász folytonosan mozogva dolgozik és úgy keresi a zsákmányt. A Tiszán folyton ladikon van. Nagy vizet bejár, s útközben a csónakról veti ki hálóját.⁴³

Holt Tiszákon a parton jár, hosszú nyelén benyújtja a hálót a bokrok, fűzek tövéhez és itt fogja el a halat.

Kisvizeken begázol a vízbe, kezében hordván kis szerszámát, folyton járkál, keresget a folyóban.

A keresőháló legősibb fajtája a *keceháló*. Ez a háló Herman Ottó szerint legősibb hálója a magyarnak.⁴⁴ A mai tiszai halászok azt mondják, ez a háló egyike a legkényelmesebb, legkiadósabb halászszerszámoknak. Keresésre és hajtásra a legjobb háló. (VII. tábla 14.)

A keceháló áll egy bakra állított *kecefé*-ből, melynek felső részét egy *közfa*, keresztfa feszíti meg. Két ága aljára két jó súlyos *kecekő* van erősítve. (K és K 1 és 2). A kecefa (K) felső harmadrészét *üstök*-nek nevezzük. (Ü.) Ahol a két fa összejön, kötik rá a húzókötelet. (H.)

A kecefára kettős háló van erősítve. Egyik a külső vastag zsinórból készült, nagy egész egy □ deciméter szemű *regena*, a másik egy beleálló finom háló, a *léhis*. A háló alsó részén, a kecefa egyik ágától a másikig vastagabb kötél halad. Ezen

⁴² Herman O.: id. m. I. k. 313. l.

⁴³ Herman O.: id. m. I. k. 324. l.

⁴⁴ Herman O.: id. m. I. k. 173. l.

súlyosabb ólomsúlyok vannak, míg az ólomsúlyok közt hatnyolc darab ló lábszárcsontot kötnek fel. Az in laza és a lábszárcsontok könnyen átviszik a fenék egyenetlenségein ezt a fenéken járó szerszámot. (VII. tábla 15.)

Kishalászok szerszáma a nagyobb folyón. A kisember „kecézni” megy a Tiszára. A *kecésés* úgy történik, hogy a kece egy kötélén a csónakhoz van kötve. A *kecés* a csónakról a vízbe eresztí és elindul lassan. A hal belejut a hálóba, nem sejt semmit, viszi az ár. Ha észreveszi a bajt, megugrik, már késő. A bő léhis zsákalakban keresztül nyúlik a regenán, a hal beleesik, a háló megfogja. Az egész Tiszamentén használják.

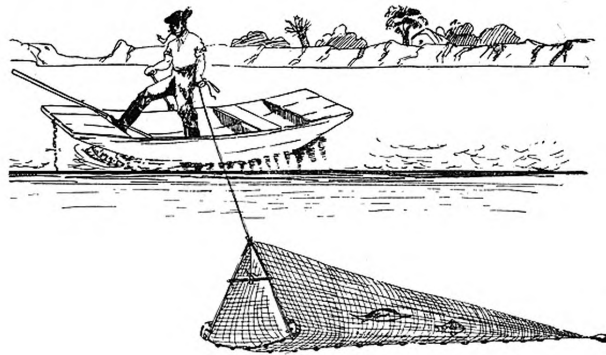

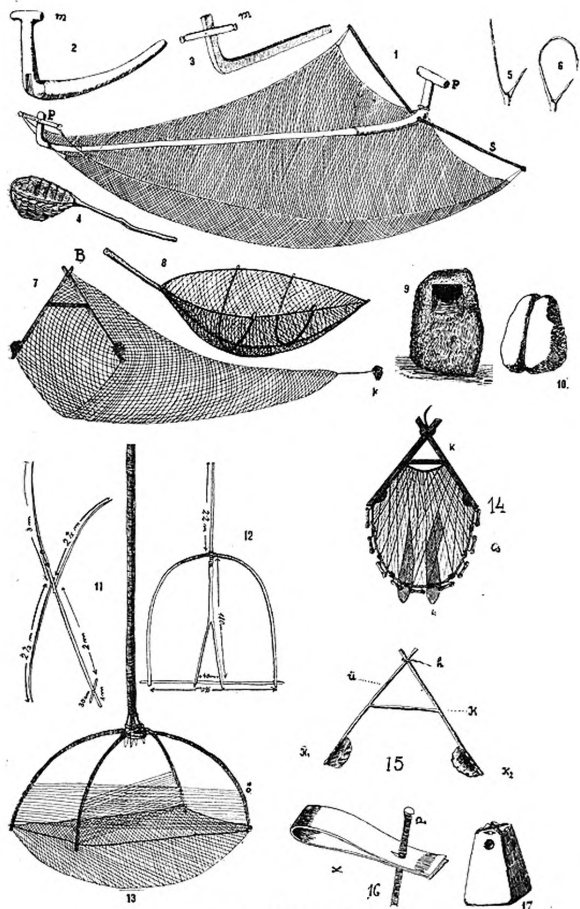
Fig. 22. ábra.

A halász bónézik. — Der Fischer führt die Bóné.

A keresőhalászat másik szerszáma a *bónéháló*. Részét a *bónéfa*, mely a kecefához hasonlít. Erre egyszerű hosszú, folyton szűkülő, zsákalakú három-négy méter hosszú fonalháló van szerelve. A zsák száján erősebb kőmadzagon ólomsúlyok vannak, a csúcsban végződő végén félméter erősebb madzagon a *bónékő* van. (VII. tábla 7.) A bónékő arra szolgál, hogy a hálót használat közben kifeszítse. A kecehálótól abban különbözik, hogy nincs regenája és elmaradnak róla a csontok. Herman O. hosszú kececék nevezi.⁴⁵ Megjegyzni, hogy némely halász bónéknak nevezi. Én a Tisza mentén azt tapasztaltam, hogy a halászok élesen megkülönböztetik a kecét a bónétól, a keceshalászt a bónéshalásztól. A Tisza nagyvize idején felváltva használják

⁴⁵ Herman O.: id. m. I. k. 329. l.

Tafel VII. tábla.

Kereső szerszámok. 1. Merettyű. 3. Villeg-háló. 2-3. A villeg részei, 5-6. Merettyű káva. 6. Millig-haló. 7. Bóné. 9-10-11. Bóné kövek. 13. Lesiháló, 11-12. a részei. 14. Kecsháló. 15. Kecfa. 16. Ciklend. Suchgeräte. 1. Tauscher, 3. Villegháló. 2-3. Bestandteile der Schöpfnetz. 7. Bóné. 9-10-11. Steine für Bóné. 13. Hebenetz, 11-12. dessen Bestandteile.

a bónét a kecével és a halászok azt tartják, hogy a kece sokkal sikeresebb halászó eszköz, mint a bóné. Külön halászrend van: a *bónésok* rendje.

A Közép-Tisza védékén nagyon felkapott szerszám. A kisemberek kötéltre kötik és a ladikról eresztik a vízbe. A kő lehúzza a bóné farát, nyitva tartja a háló száját. A bónés egyedül, vagy ritkán másodmagával a vízfolyás mentén, vagy azzal szemben *bónézik*. A hajó fülére akasztja a *ciklendel* és ennek segítségével *ciklendezik*.

A ciklend egy jó arasznyi erős szíj. Összehajtogatják és az alsó végét átlukasztják. Ezen a lyukon egy fapecket dugnak át. A peceknél fogva a ladik hátulján e célra szolgáló karikába akasztják. A halász az *övedző* nyelét átdugja a ciklend *kengyelén* és az *övedzővel örvényel*, vagyis kavarva hajtja a ladikot a víz ellen. A ciklend azért szükséges itt, mert a halász egyik kezével az evezővel dolgozik, másikkal a kecét és a bónét kezeli. (22. ábra.)

A kecések, bónésok Csongrád vidékén többen dolgoznak egy ladikon, Szolnok, Tiszafüred vidékén egyenként ülnek ladikra.

A keresőhálóknak egyre pusztuló ritkább faja a *kaparóháló*. Ez a háló abban hasonlít a bónéhoz, hogy hálója egyre szűkülő, zsákszerű. Különbözik a bónétól abban, hogy rövidebb és a végén nincs kő. A bóné helyett egy fél elipszisben hajlított fűzfagally kávája van. A káva tetejére egy nagy kétágú rúd van kötve. Néha nagyobb erő kifejtésénél a rúdat a káva két lábához is kikötik. (23. ábra.)

A *kaparóhalász* ezzel a szerszámmal magafelé dolgozik. Beáll a sekély vízbe, benyújtja a három-négy méteres rúdon a kaparóhálóját és húzza magafelé. Folyton halad tovább a part mentén. Ha nincs sekély part, a partról is *kaparnak*. Kaparóhalászokkal nagyon sokszor találkoztam a Duna oláh, szerb, bolgár szakaszán is. Ezek a part mentén haladtak, vállukon volt a kaparóháló. Alkalmas helyen bevezették a vízbe, maguk felé húzták, felfordították. Ha nem volt zsákmány,

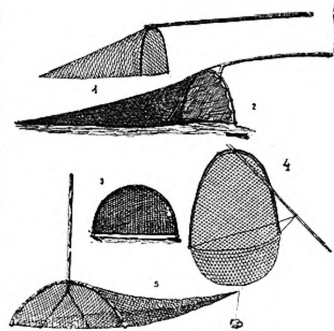

Fig. 23. ábra.

Kaparó szerszámok, kaparó hálók fejlődési sorrendben. Kratzgeräte. Kratznetze.

sietve léptek tovább és kapartak szorgalmasan. Sovány halászás, csak apró szemét halat fog a szegényembernek.

A kaparóháló a Bodrogon a következő: a háló nyílását egy méter magas sugarú fűzfakáva adja. A hálószákjának felső része a hálórúd vékony és meghajtott végéhez van tűzdelve. A rúd maga öt méter hosszú. A halász a parton áll és a kisvízi folyóba beteszi a hálót és húzza a fővenyes feneken, kaparja a feneket. (23. ábra.)

A kaparóhálónak egy visszafejlesztett fajával is találkozhat a Bodrogon csatornáiban. Nem egyéb ez, mint félbenmaradt kaparóháló. A kávat hajlós fűzfából maghajtja. A káva két lábát madzaggal átköti. A félkör alakú kávat hálóval vonja be. Bő lap, zsákja nincs. (23. ábra.)

Ezt a kisszerszámot két ember kezeli. Az emberek levetkeznek, nekigyürkőznek, belemennek a csatornába. Két ember (A és B) két oldalt két kézzel alul, felül megfogják a hálót és maguk közt tolják úgy, hogy a háló lába a víz fenekén, a háló teteje a víz szintje felett haladjon. Egy-egy kisebb szakasz meghúzása után felemelik, hogy vajjon a bő léhészben nem maradt-e hal. Ha igen, kivesszik, partra dobják, ha nem, viszik tovább.

Ha a halász így nem tud fogni, hajtóeszköznek használja fel. A szűk csatornában elhelyezi a versét úgy, hogy szárnyai a partot érik. Elmennek a kaparóval messze előre és innen indulva terelik a halat a verse felé. A megzavart hal félénk és nyugtalan. Amint menekülése közben a verse szárnyához ér, az első akadályra visszahátrál, lendületet vesz és átveti magát a versén. A halász szomorúan nézi a veszteséget. Kipótolja a verse szárnyát, vagy tetejét akként, hogy leveles gallyat, fűvet tép és ezt teszi a verse szárnya fölé. Ezt már nem ugorja át. A kishalász addig kapar, míg a versébe kerül pár darab csuka, vagy ponty. Elég neki ebédre.

A keresőháló közé számíthatjuk az alföldi magyar ama primitív szerszámát, melyet a tavaszi és nyári tócsákban szoktak használni. A paraszt, vagy pásztor kerít egy két-három méter hosszú hálót. Két végét ráköti egy-egy kétméteres rúdra. Nekimegy a tónak, fenéknek, foknak, magának feszíti a hálót és tolja maga előtt. Herman O. a kerítőszerszámok közé sorozza,⁴⁶ noha a hálóval csak húznak és nem kerítenek. Sztripszky az erdélyi őshalászáttal foglalkozva⁴⁷ keresőszerzők közé sorozta, melyet az erdélyiek is épügy, mint a tiszántúli kisvízi halászok, húzóhálónak neveznek. A húzó-

⁴⁶ Herman O.: id. m. 245. és 285. ll.

⁴⁷ Sztripszky H.: Adatok Erdély őshalászatához. Budapest, 26. l.

háló azonban bár ugyanilyen primitív szerkezetű, de jóval hosszabb.

Ez utóbbi két szerszámot a szegényemberek kezén találjuk meg. Jobbára alkalmi halászok ezek, akik, mikor a földművelés szünetel, az alföldi szikes mocsarakra mennek halászni.

A vetőhalászat.

A vetőhálóval való halászat is divatos a Tiszán és kisvízein. A vetőháló egyike a legősibb szerszámoknak, melyet a magyar keletről hozott és mind a mai napig használja. Kerek háló,

Fig. 24. ábra.

Halász dobja a hálót ladikról.
Fischer wirft das Netz in Kahn stehend.

melynek felső részén kör van. Ebbe szolgál a kötele. Innen terjed kör alakban a háló, melynek alsó inán 500 szem ólomgömb van. Az alsó inához őrmadzagok vezetnek.

Kétféle vető háló van: 1. a *pendelyháló* és 2. *rokolyaháló*. A kettő közt az a különbség, hogy a pendelyháló elvetés után, húzáskor csak összeszorul, a rokolyaháló pedig egy jó arasznyira buggyosan visszahajlik (rokolya) és a rokolyában fogja meg a halat. A vetőháló mindkét fajtájával Herman O. kiváló művében bőven foglalkozik, azért mi csak röviden foglalkozunk össze.

Elvetése nagy ügyességet kíván. A hálövető a folyó partján alkalmas helyen megáll. A tartókötelet balkeze csuklójára hurkolja, e közben a kötél többi részét karikára összeszedi. A hálót úgy veti a balvállára, hogy a karika a vállán van, az ölmos in pedig köpönyegszerűen feszíti a hálót. Erre jobbkézével megfogja a háló ölmos inát, egy darabját foga közé szorítja, s hirtelen sarkonfordul. A háló tányéralakra nyílik, (24. ábra) a halász elereszti a hálót és kötelet és az egész lap-

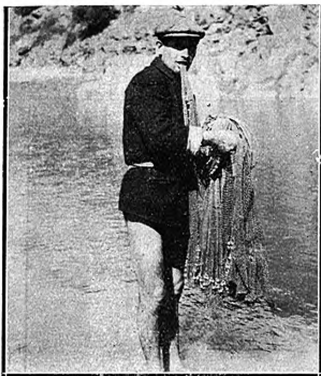

Fig. 25. ábra.

Bolgár dobóhálós az Iszkeren.

Bulgare mit Wurfnetz am Iszker.

Fig. 26. ábra.

Magyar halász a dobóhálót elvetésre készítentartja.

Kleinfiischer hält das Wurfnetz zum Wurf bereit.

jával a vízre zuhan, leborítja a halat, mely azon a ponton tartózkodott. Most a halász a tartókötelet húzza, az őrmadzagok körtelakú zacskóvá húzzák össze a hálót és a hal fogva maradt.⁴⁸ (28. ábra).

A hálövetést a Marica és az Iszker-folyókon hasonlóképpen láttam (az 25. és 26. ábra). Míg a magyar halász leginkább a partról veti el a hálót, csak olykor a ladikról, addig a bolgár halász belegázol a kisvízbe és úgy dobja el a hálóját. A Magyar halász nem gázol a vízbe, hanem vagy a partról vagy a ladikról dobja el a hálót. (27. ábra.)

⁴⁸ Herman O. : id. m. I. k. 330—333. l. bőven foglalkozik a hálövetéssel.

Kerítőhálóval való halászat.

Kerítőhalászatnak nevezi Herman Ottó az olyan halászatot, amelynél egy hálófalat a vízbe süllyesztenek és nagy körben a két végét egymáshoz hozzák s a hálófal olyan kört fog fel, melynek átmérője a víz két partja.⁴⁹

A tiszai, még inkább a kisvízi halász jól ismeri a halászásnak ezt a módját. A Tisza és mellékfolyóinak halásza is használnak nagyhálókat. Maguk is ezeket *nagyháló*-nak, *húzóháló*-nak nevezik. Ezt a hálót a Tisza vidékének más-más helyén másképp nevezik.

Fig. 27. ábra.

Pendelyháló eldobása. — *Aufwurf eines Netzes.*

A halászás a Tiszán többféleképpen történik. Leginkább vagy partról halásznak, vagy ladikról. Az előbbit a kisebb vizeken, holt Tiszákon, az utóbbit a folyó Tiszán alkalmazzák. Van még egy harmadik mód is : mikor az egyik ágát a hálónak a nyílt Tiszán, a ladikon viszik, a másik ágát a part mentén vezetik. Ehhez lapályos part, úgynevezett *lapály*, *rapály*, *langó* szükséges.

⁴⁹ Herman O. : id. m. I. k. 148. l.

Legtöbb halász maga köti a hálót. Ez a háziipar egyre kisebb lesz, a gyárak állítják elő a hálót.

Minden halásznak a csizmaszárában, vagy zsebében benne van a *hálókötőtű*. Ha újat nem is csinál, a régít mindig kell javítani, foltozni. Az új hálónál a szemeket a pálhafára szedi és így nyújtja a hálót.

Fig. 28. ábra.

Magyar dobóhálós kiönti a zsákmányt. *Ungarischer Fischer mit Wurfnetz leert die Beute.*

Ezek felgyürközve a vizbemennnek és húzzák a hálót. A part egyik pontján a két vízben álló ember összejön és a bekerített kis kört kihúzza a partra, a bentszorult halak szárazra kerülnek. Ennek a hálónak a szélessége másfél méter s az alig méteres vízben egy fél méter a vízszint felett van. Ez a húzóháló hasonlít a Herman Ottó által leirt *kétközháló*-hoz.

A balmazújvárosi kádarcokban, vagy a kunkápolnási mocsarakban gyakran találkozzunk ilyen húzóhálóval, melyet használat után az egyik húzófára csavarnak és eltesznek száraz helyre. Már sokkal nagyobb az a húzóháló, melyet a Kösün, vagy a Hortobágy-folyón használnak a halász. A háló szerkezete olyan, mint az előbbie, de hosszabb: 14 méter, amannál szélesebb is. Húzásához szintén két ember szükséges. Húzókötelet sem ennél, sem amannál nem használnak, hanem a két végén levő karók segítségével úgy viszik a vízben, hogy egyik kézzel alul, másik kézzel felül fogják és lassan úgy húzzák, hogy a háló alja a sekély víz sarán csúszik. (VIII. tábla 2.)

A nagyobb vizeken már erősebb és jobban felszerelt háló válik szükségessé. A halász más hálót készít az állóvizekre és mást a folyóvízre. A Tiszán és morotvájain erős, széles, öblös

hálót használnak. A nagy mélységű vízbe már nem lehet bemenni, így vagy a parton húzzák, vagy a csolnokról eresztik a hálót, vagy a kettőt összekötve alkalmazzák.

A háló nagyobb, mint a kisvízen. Felszerelése több ügyességet kíván. A nagy hálónak az összeállítás a következő: A háló felső részén a szemeket egy vékony, de nagyon erős kötélre szedik fel. Ez a háló ina vagy *parás* ina.

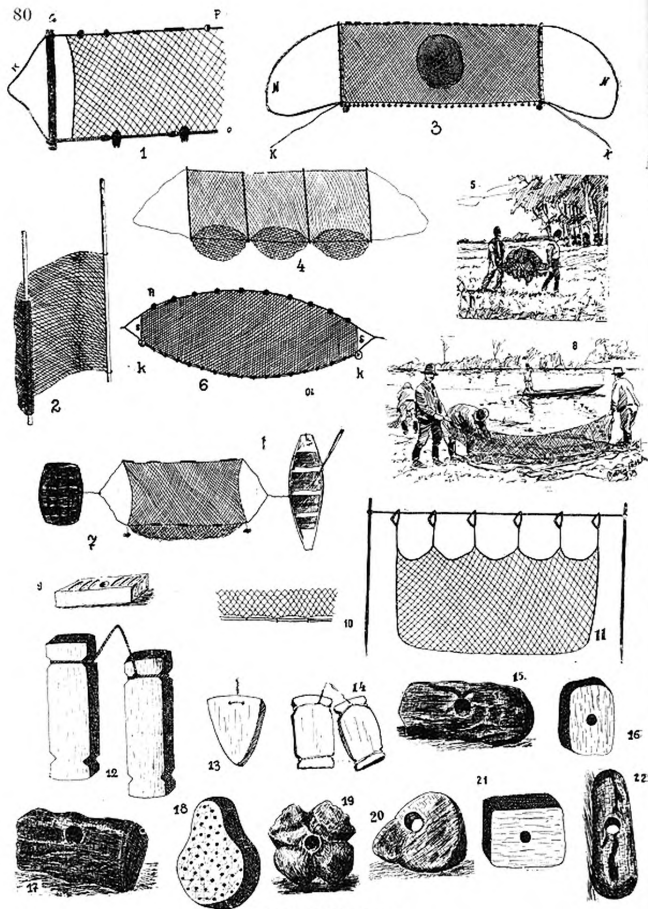
Az alsó inát kettős kötél képezi azért, mert ennek nagy erőt kell kiállani, ha a Tisza fenekén egy-egy tuskóba megakad. Az alsó inát minden négy szem után összekötik. Ez a négy szemből álló szakasz egy *üteg* nevet visel. (VIII. tábla 2.) Egy üteg 15 cm. hosszú. Két szem hosszú és négy szem van rászedve.

A háló felső inára könnyen úszó fákat *palá*-kat kötnek. Ezeket sok helyt *parák*-nak, vagy *pálhák*-nak, Tuzsér és Komoró (Szabolcs megye) vidékén *felső zalin*-nak nevezik. Ezeket régen hársfa, vagy egérfa héjából készítették. Kitűnően meg is feleltek a céljuknak. Újabban azonban megelőgesznek a nyárfa, vagy fenyőfa palákkal. A palák, vagy pálhák alakja régen kör volt. A közepén lyuk volt és ezen húzták át a kötelet. Ma a pala alakja négyszögletes, téglalakú, vagy hosszú lapos. Ez utóbbiakat *lapockapalá*-nak nevezi a halász. (VIII. tábla 12., 17., 21. és 22.) A palák 20—30 centiméterre vannak egymáshoz.

Míg a felső in rendeltetése az, hogy a háló felső része a víz színénél magasabban ússzon, addig az alsó in arra szolgál, hogy a víz fenekén ússzon. Ezért erre égetett cserepet, kődarabokat, újabban ónsúlyokat kötnek. Az ónsúlyokat a halász télen maga önti. A halász égetett téglába gödröket váj, az ónt, vagy ólmot megolvastja és azután formába önti, kihűlni hagyja és kész a hálósúly. A régi égetett agyagból készült súlyokat nagyszámmal találjuk a prehisztorikus halmokban. Az alsó inát ma *ónos in*-nak, Tuzsér és Komoró vidékén *alsó zalin*-nak nevezik. A felső palás in és az alsó ónos in közt van a hálófal, melynek *léhés*, *léhís* a neve. A léhés mindig bőven, buggyosan áll a két in közt, szélessége féltől kilenc ölig terjedhet. (VIII. tábla 3.)

Akármilyen fajta a háló, két végén kötél, vagy fa van. Érdekes és egyetlen a közép Tiszavidéken használt hálófajta-nak a *palónyaháló*, melynek az a sajátága, hogy fa nincs a végén. Palája legtöbbször hosszú és csak négy van. Ólma ritka és aprószemű. Mindenik végén egy-egy kötél van és a kötél alsó végén egy nagy kő csüng. (K.) A háló száját a szájadzag fogja össze (S). A háló léhise a közepe felé folyton bővül, közepén a legszélesebb. (VIII. tábla 4.)

A palónyaháló kezelése könnyű. Csolnokról halászik vele két ember. Két csónakon két-két ember dolgozik. Az egyik

Tafel VIII. tábla.

Húzó szerszámok. 1. Háló felszerelve. 2. Kétközhaló. 4. Palónya. 5. Hálóvitel. 9. Hálósúly-öntő. 11. Marászháló. 12—17. Háló párhák. 18—19. 21—22. Háló súlyok.

Ziehgeräte. 1. Netz gespannt. 2. Netz mit zwei Zwischenräumen. 4. Palónya. 5. Wie ein Netz getragen wird. 9. Form zum Gießen der Netzgewichte. 11. Zweispiegeliges Netz. 12—17. Netzschwimmer. 18—19., 21—12. Netzgewichte.

ereszti, vagy húzza a hálót, a másik *ciklendezik*. Ha kevés az ember, a négy helyett kettő bánik vele. Ilyenkor a két ember egy csónakot használ és a háló másik végét egy üres hordó közepéhez kötik. Halászás közben a hordó párhuzamosan halad a csónakkal. Tiszaszőlős körül találtam. (VIII. tábla 7.)

Ezt a hálót Herman Ottó nem ismeri. Ugyanis „A magyar pásztorok nyelvkinése”-ben a 727. lapon egy adatot közöl, melyszerint az Ónodi Urbariumban 1689-ből előfordul, mint olyan szerszám, mellyel csak apró halat, keszeget szoktak fogni, mivel „azon háló nem öreg halnak való”.

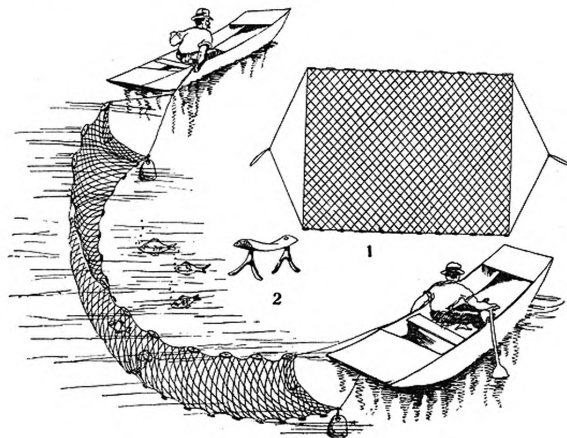

Fig. 29. ábra.

Palónyázás. 1. Palónyaháló kiterítve. 2. Palónyaszék. Palónya. 1. Netz ausgebreitet. 2. Stuhl.

A palónyahálót a közép Tisza mentén jól ismerik, sőt használják is. Pál Imre csegei halász megmutatta nekem 1934 tavaszán nemcsak a hálót, hanem a vele való halászást is. A háló maga 7-5 öl hosszú, 120 szem, vagyis 4-80 cm. széles. Kenderfonálból kötik, mint a többi hálót. Mindkét végén háromöles csatkötél van, melyben halászatkor a 25—30 méter hosszú húzókötelet kötik. A palónyaháló mindkét sarkához egy-egy csatkövet kötnek. Egy-egy kő két-három kilogramm nehéz. Alsó inához hét darab ölmot kötnek, mely lehúzza a mélybe, felső inához pedig kilenc darab fenyőfa palát erősite-

nek, mely a felső szélét a víz szinten tartja. Most a hálót összehajtják és alsó negyedrészt két szélén összevarrják. Ezáltal úgy néz ki, mint egy oldalán kihasított zsák. Ezt az összevarrott részt „kuk”-nak nevezik.

Ha a vízbe teszik, a kő és a súlyok az alját lehúzzák a víz fenekére, a palák a felső szélét a vízszintjén tartják. Két halász két ladikon húzza. A halász a ladikban a *palonyaszék*-en ül, úgy, mint a nyeregben. Egyik kezében a palonyakötelet tartja, másik kezében pedig a ladik oldalában levő karikában dugott evezőt fogja és evez. A partfelőli ladik mindig hátrább jár, mint a másik. Mivel a palonyának mindig a víz fenekén kell járni, a halász eszerint feljebb húzza, vagy lejjeb ereszti a köteleket, amint a víz feneké változik. Mivel mind a két keze el van foglalva, feljebbhúzásban sokszor a szájával is segít.

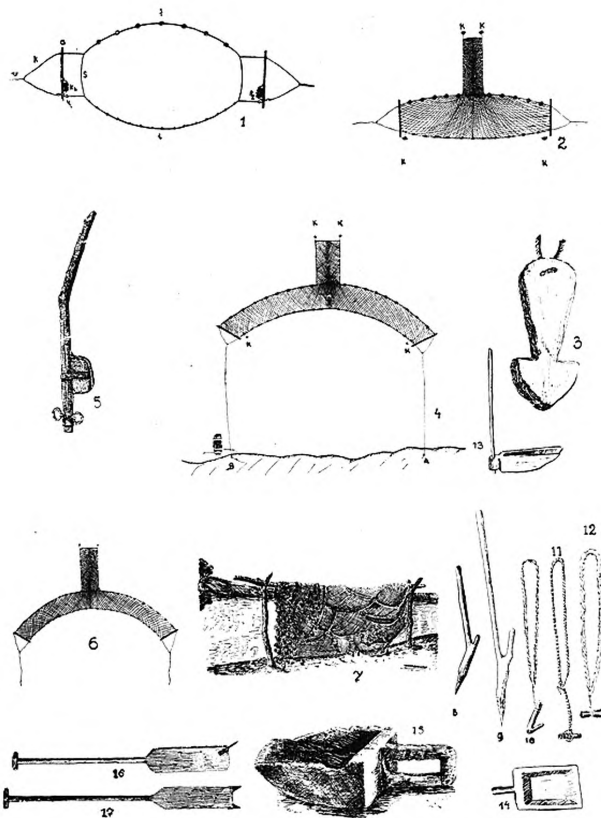
A hal belemeleg az összevarrott zacskószerű részbe, mivel visszafelé nem tud úszni, bentreked. A halász a ladikig húzza és kiszedi a zsákmányt. Így *palonyáznak*. (29. ábra).

A halásznak könnyen és simán megy addig, míg valami el nem akasztja a víz alján a palonyát. A vízben gyakran van fatönk, sőt egész fatörzs is. Ha a palónya ebbe megakad, jön a nehezebb munka. Ilyenkor a két ladikra rászerelik a palonyát, egy erős farúddal, melyet *tekerő*-nek neveznek, csavarják fel az egész hálót. Ha az akadály könnyű és könnyen áll a fenéken, feljön a hálóval, ha azonban nehéz, vagy nagyon benne van a fenékben; a háló széttépődik. Ilyenkor van nagy baj.

A nagy húzóháló másik fajtája a *kerítőháló*. Ez a háló harminc méter hosszú és öt méter széles. Alsó, felső palái sürjével vannak az inakon. A háló száján két rúd van, mely valamivel hosszabb, mint a háló szélessége. Ez a *csatpálca*. E mellett kötél fut végig, mely a hálót a pálcához szorosán köti. E csatpálca alsó végén egy-egy kő van. Ezenkívül az inak közé, a pálcához közel, két nagyobb darab követ, mint nehezeket kötnek. A háló közepén van egy zsákszerű öblösödés, ez a *szebesz*, vagy *sebesz*, vagy *segge*. Ezzel fogja meg a háló a halat. A szebesz végéhez kő van kötve, mely lehúzza azt. Felső nyílásához *farpálha* van erősítve, mely nyitva tartja az öblét. (XI. tábla 1.) A húzáshoz kell még *keresztkötés*, mely a csatpálca alsó és felső végéhez van kötve és egy *vezér*- vagy *húzókötel*. A kerítőháló húzásához három-három ember kell. Ezt a hálót a morotvákon használják, mikor *keritenek*, vagy mikor *kerekanyagát* vetnek.

A nagy halászhálóhoz jóelőre hozzákészül a halászgazda. Embereket fogad és a kintüött nap reggelén elindulnak. A községből ritkán mennek gyalog. Szekeren mennek, mert mindig van mit vinni. És az emberek se mennek gyalog.

A kerekantya vetése akként történik, hogy a halászok

Tafel IX. tábla.

Kerítőszerszámok. 1. Kerítőháló vázlat. 2. Kerítőháló. 4. Kerítőháló kivétel. 3. Matak. 5. Apacsfa. 6. Gyalog. 7. Háló a terítsán. 8—9. Laptárbot. 10—12. Laptárhám. 13. Nyeles szapoly. 14—15. Füles szapoly. 16—17. Kaccos övedző.

Umzäumungsnetze.

a parton *elvetik* a hálót. Ha a beeresztés szép lassú, a halászat is eredményes. A húzókötel végét fogja egy ember, aki a parton áll. A hálót pedig a ladik viszi befelé. A parttól néhány ölnyire megkezdik hányni a hálót. A ladik megy előre. Aztán fordul és parthosszábanhalad. A halászmester a csónak közepén áll, irányítja a munkát. Mikor a hálót mind elhányták, kifelé fordul és egyenesen kiteszi a hálókötelet a partra. Most a halászok vontatják a parton a háló két szárnyát egymás mellé. Egy középponton összeérnek, megállanak és kiszedik. A kiszedésnél két ember munkája fontos. Az egyik a háló inát *tapodja* folyton, hogy a hal el ne szökjön. Egy ismét a háló ónos inát, másik a tetejét szedi feltérdre állva szaporán. Ha a szükség úgy kívánja, kerekanya helyett *keresztanyát* vetnek. Keresztanyát a holt Tiszán vetnek. Ez úgy történik, hogy a ladikból egy a parton álló embernek kiadják a kötelet. (A.) Ez tartja és ereszti a kötelet, míg a ladik a túlpartot el nem éri. Itt kiteszik a csatpalcát és a part hosszában elnyújtják a nagy hálót. A ladikban levők a másik kötelet a partra viszik. (B.) Többé a ladikra nincs szükség. Ezért félreállítják. (IX. tábla 3.)

A B-ponton kiszállott öt emberből kettő A-pontba megy, segít az egyes embernek. Áthúzzák a hálót olyan hajlással, hogy mire a két csatpalcát a parthoz ér, a háló teljes félkört képez. Tovább húzzák most már úgy, hogy a két csapat ember szemben megy egymással mindaddig, míg a háló egy teljes kört képez. Most a szebeszes irányában kiszedik. A halak a szebeszebe szorulnak.

A morotvákön mégis legtöbbször hosszúra húznak. E célra két tiszai hálót, kerítőt, vagy húzóhálót használnak. Ezeknek a hálóknak jellegzetes sajátága az, hogy mindeniknek van *szebesze*. Leggyakoribb formája a *réti háló*. Ez a háló 120 méter hosszú, 5 méter széles. Szebesze igen nagy. Rendesen 6 méter hosszú és 120 szem, vagyis 5 méter széles zsák. A szebeszes a háló közepébe van beeresztve és a betorkolásánál jó nagy sás *csutak* van kötve, hogy lássák, merre megy a szebeszes. Ezenkívül még két-három pala van a felső részén, hogy a felső *léhist* fenntartsa. A szebeszes két végén két kő van, amely a fenék felé húzza. (IX. tábla 2.)

A háló vontatására a csatpalcát használják, melyre két kereszkötél van kötve, ehhez egy vontatókötelet kötnek és így használják.

A réti háló fajtája a *holttiszai háló*, a *gyalom*, mely nagy-ságra és kiállításra nézve megegyezik amazzal, a víz más körülményei teszik szükségessé.⁵⁰ A gyalomhálót a Körösön használják. Nemcsak kerít, hanem szebeszevel, vagy Herman szerint

⁵⁰ Györfly I.: Nagykunsgai Krónika. 40. l.

kátájával fog is. Régi háló. Berendezése miatt inkább tavakra való. Herman szerint neve a régi okiratokban a tóval együtt fordul elő pl. gyalmostó.⁵¹

Legnagyobb holttiszai háló a *kerítőháló*, amely 150 méter hosszú. Kiállítása olyan, mint a rétihálóé. Segge van, kettős alsó ina van. Ezen a hálón közel egymáshoz igen sok pala van. Ha ez a sok fenyőfa átmedvesednék, lehúzná a háló felső inát, a hal elmenekülne. Hogy ez meg ne történjen, fenyőfa helyett parafát tesznek a háló felső inára. (IX. tábla 6.)

A holttiszai halászat nélkülözhetetlen kelléke a *holttiszai bárka*. Ez egy, könnyen vállon vihető tovább, keskeny és gyenge alkotmány. Alakja olyan, mint a folyó tiszai bárkáé. Megkapó kép, mikor két-három halász vállon viszi egyik Holt-Tiszától a másikig. Csak a módosabb halászok teszik szekerre és viszik ki a kijelölt helyre.

A holttiszai hálók egyik ritkábban használt fajtája a *tükörháló*. E ritkán használt háló összeállításra olyan, mint a réti hálóé. A változtatás abban van, hogy nincs szebesze, hanem a háló falán elül is, hátul is *regena* van. A regena vastag hálózsinegből van kötve. Szemnagysága 30×30 cm. négyzetben. Az első és hátsó regena közé van foglalva a háló léhese olyan formán, hogyha a regena 2 méter széles, a sűrű háló 3 méter bő, tehát a háló a regenában öblöt képez.

A tükörháló sokkal sűrűbben van felpalázva, mint más háló. A sűrű palázás azért szükséges, mert a három háló nagyon súlyos és átmedvesedés esetén nagy súlya lehúzná a víz alá. Különbözik megvan a csatpalcája, szájamzaga és a húzókötele.

Előnye az, hogy áradásos területen, vagy holt Tiszákon a nagy hal nekiugrik a hálóknak. Az első regenán átmegegy, a háló beöblösödik a hátsó regenába. A nagy hálót átnyomván, e hátsó falon okvetlen fogoly lesz. Ha ellenben a regenák nem volnának, a nagy hal nekiütődve a sűrű háló falának, vagy visszafordulna és elmenekülne, vagy felemelkednék és átugraná a palát, lehetne egy harmadik eset: végső kétségbeesésében szétvágná a hálót.

A tükörháló ma már ritkaság a Tiszán. Nagyon ritka halász tudja megcsinálni. Még ritkább az a halász, aki sikeresen is tudja használni.

A nagy hálóval való halászat hasonlít a körvadászathoz. Minden tanyavetés egyenesen kihúzott hálófállal kezdődik. Ezután a háló két szárnya behajlik. Az így behajlított hálót egy darabon, mely lehet néhány 100 méter is, meghúzzák. Végül a két végét összehúzzák. Az egyik szárnyát lábolva,

⁵¹ Herman O.: id. m. I. k. 287. l.

vagy ladikon áthozzák az innenső partra és itt az egész hálót kiszedik.

Nagyon figyelemreméltó a halak viselkedése a körben. Már akkor, amikor a hálóval elrekesztették a holtmeder egy részét, a halak sejtik a bajt. Izgatottan uszkálnak körbe-körbe, vagy egyenesen a hálófalat tapogatják végig. Amint a kör, összebb záródik, félelmük egyre nő. Uszkálásuk szaporább Nagy mozgás van a körben.

Mikor a kör bezárul és lassan, de fokozatosan összebb szorul, a nagyobb és okosabb halak már a felső in közelében tartózkodnak. Lassan a palág úsznak. Orrukkal óvatosan kitapogatják a palás inat. Ekkor hirtelen visszahátrálnak, pillanatra megállanak és a következő percben nagy lendületet véve, átvetik magukat a háló tetején. Egyik a másik után nagy csobbanással repül át a háló tetején.

A halászok gyorsabban vonják össze hálójukat. Emelik a tetejét. Hiába, mert egyik nagy ponty a másik után veti magát át a háló tetején. Nagy loccsanás jelzi szabadulásukat. A halász bosszankodva számlálja elveszett szerencsését.

A kevésbé merészek nem kísérlék meg a repülést. Ezek a kör közepén nyúzógnak. Rendszeren egy öregebb hal körül csoportosulnak. A kör zárul, a veszély nő körülük is. Az egész csoport hirtelen leszáll a fenékre. A megrémült halak gyorsan beássák magukat, *bányát vernek* a laza fővényben. A bányában megbujnak addig, míg a háló alsó ina átvonul felettük. Lázás munkájukat a kör közepén felszálló ezer buborék jelzi.

Ekkora hálót megállítják egy pillanatra. Az ügyes halászfűi ilyenkor a közepre úszik. Lebukik a víz alá, belemarkol a remegve megbuvó ponty-társaságba. Pár darabot kézzel is felhoz, de ami fő, szétugrasztja az összebujtakat. Ezek újra uszkálnak a körben és többé nincsen menekésre idejük.

A gyakorlott halászegény már egy borítót is visz magával, leborítja véle a bányát. Vállalkozását szép siker szokta kísérni a tisztán csillogó morotvákön.

Tiszaörvény, Kőtelek, Abádszalók vidékén sokszor szemléltem a rekesztőhalászatnak ezt a módját.⁵²

Máskor megtörténik, hogy a félkörben kavart háló felé verik a halakat. Hosszú ágas-bogas faággal emberek hadonásznak a vízben. Verik a víz tetejét, kiabálnak. Ilyen nagy zajjal haladnak a hálóval szemben. Egy part mellett haladó ember hosszú rúddal a parti szakadékokat, az öreg fűzfák kimosott töveit kutatja, hogy az ott kényelmesen rejtőzködő rabló harcsát kiverje. Az ügyes halászegény két kézzel nyul a fató

⁵² Ecsedi I.: Poros országutakon. 40. l.

alá. Ha zsákmányt érez, megkapja a harcsa kifelé álló fejét, két hüvelykujját a nagy rabló kopolytúja alá dugja, a hal megszédül a meglepő fogástól. Az így megszedített 5–6 kilogrammos harcsát kihúzza a lyukból és diadalmasan tartja feje felett. A szokatlan fogás teljesen tehetetlenné tette a harcsát. Menekülni nem tud, sőt még csapdoki sem. A ragyogószemű vizes legény egy kavartással a parti gyepre hajítja a harcsát.

A kifogott halat a fűre vetik, felosztják és aztán zsákba rakják és sokszor a háló szébeszéhez kötik és így vontatják a hálóval. Ha több van, csónakba, bárkákba rakják és vízben hagyják estig, míg hazamennek.

Az állóvízben való halászat kényelmes, sok ügyességet nem kíván. Itt aztán sok az alkalmi, tanulatlan halász. A folyó Tiszán már nehezen boldogul az, aki nem tanulta a halászatot. Tanult halászok és nagyon ügyes halászmester kell hozzájuk, hogy a hálóban kár ne essék és a fáradságukat szerencse kísérje. A folyó Tiszán gyors mozgás, biztos és szakértő munka kívánatik meg.

Itt már a szerszámok is változnak. A háló alapsajátsga akként változik meg, hogy a folyó Tiszában járó hálónál nincs szébesz. Sőt még ha holttiszai hálót visznek is a folyó Tiszára, a szébeszt kivesszik belőle.

A folyó Tiszán leggyakrabban *lapsoló*-val halásznak, vagy mint röviden mondják: *lapsolóznak*. A lapsolót több helyt *lepsi*, vagy *lebszi* néven hívják.

A lapsoló 16 öl hosszú, 7 öl széles bő háló. Alsó ina sűrűn van ölmozva. Tartozéka az *apacs*. (IX. tábla 5.) Ez egy méter hosszú, jó erős vastag fadorong. Alsó részén két vas-karika van. Egyik karika hátra, a háló felé, a másik előre, a *keresztkötél* felé néz. (K.) A hátsó karika felett van az *apacs* (K₂), mely rendszeren terméskő és a közepén végighaladó vas félkarikával van az apacsfához rögzítve. A háló szájmadzaga (S) nem szorul az apacsfához, hanem ettől 1,5–2 méter távolra van. A keresztkötél alsó része a karikába, felső vége az apacsfa felső végéhez van kötve. A keresztkötél háromszög alakban végződik és itt van hozzákötve a vontatókötél.

A lapsoláshoz két ladik és hat ember szükséges. Mindenik ladikban három ember van. Egy-egy pár evez, a harmadik egy-egy ügyes halászmester, aki a hálóval bánik. A ladikhoz van kötve a lapsolós bárka, mely öt méter hosszú és félméter széles könnyű bárka a zsákmány befogására szolgál. A bárka oldalán nyílások vannak, s így a víz járhatja. A másik ladik mellett úszik a *tekerő dorong*. Ez a henger alakú dorong segítő szerszám arra az esetre, mikor a háló ónos ina a Tisza fenekén egy-egy tuskóban megakad. Jó erős fiatal fatörzs. Hossza 5 méter, átmérője 10–15 centiméter. Ha a hálót lefogja a Tisza fenekén

levő fató, először megkísérlik óvatosan felhúzni. Ha sok erőlködés után sem jön fel, akkor a „hetedik embert”, a tekerőfát veszik elő. Itt már a háló épségére nem számítanak. A két ladik egymáshoz közel párhuzamosan megáll. A dorongot a két

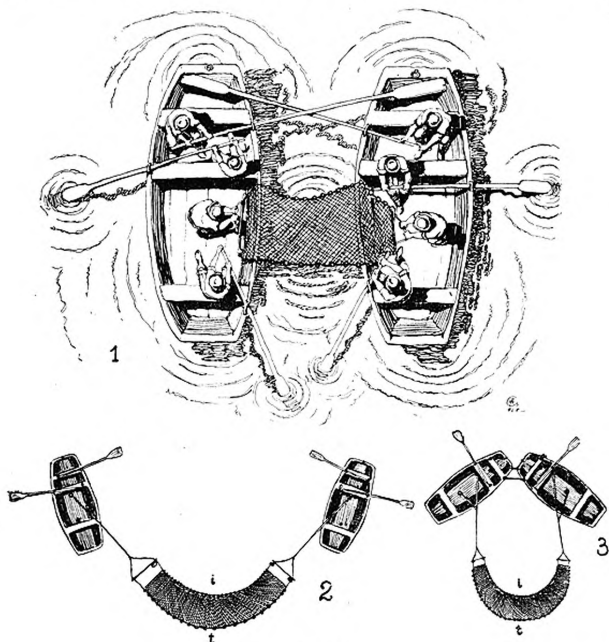

Fig. 30. ábra.

Lapsolás. 1. A háló elvetése. 2. A háló meghúzása.
3. A háló kiszedése.

Fang mittels Kahn. 1. Auswurf. 2. Anziehen.
3. Einnehmen des Netzes.

ladikon átfektetik és rátekerik a hálót. Így sokkal nagyobb erőt fejtenek ki. Nagyon nehéz munka. Sokszor kézzel nem is bírják tekerni. Ilyenkor a *tekerőpálcával* segítenek hajtani. Ez a pálcá egy méter hosszú karvastagságú bot, ennek a segítségével forogtadják a dorongot, s addig erőlködnek, míg vagy fel nem sza-

badul a háló, vagy el nem szakad erős ina. 1924-ben Tiszaórvény táján egy hatalmas mammut állkapcsot húztak fel a Tisza iszapjából a halászok. 1925-ben pedig ugyancsak nagy erővel az egész állkapcsot nem tudták felhúzni, hanem kihúzták belőle két hatalmas zápfogat. Ezek ma a debreceni múzeumban vannak.

A lapsoláshoz a jellegzetes tiszai ladikot használják. Ez a csónak vágottorrú, laposfenekű jármű. Hossza öt méter, szélessége két méter. A csónak oldalát a *balkony* tartja. Nem egyéb ez, mint a fenéken átmenő és a két oldalhoz feszülő fatámasz. Az orrában egy-egy méterre két *rántószek* van. Ennek a végében egy-egy *ránlogázs*. Az első ülésdeszka után van az *örfajészek*. Egy lyuk ez, melynek alján kétágú fa van lerögzítve. Ebbe támaszkodik a lyukon beeresztett 3—5 méter hosszú *örja*, melynek tetejére egy vékonyabb kötél van kötve, az *alacság*. Az alacság a partra kinyulik. Ennek segítségével húzzák viznek a ladikot. Két ilyen ladik indul lapsolásra.

A tiszai halásznak ismerni kell jól a folyó fenekét, a hal járását. A halászmester gyakorlata alapján tudja jól, hol lapos a fenék, hol hevernek nagy tuskók, melyek rengeteg kárt tesznek a vigyázatlan halásznak, összetépik a hálót. A halászmester folyton járja a folyót, figyeli, vizsgálja a vizet. A veszélyes helyeket megjelöli. Ha egy öreg fűzfa, vagy nyárfa áll a parton, jó jelző. Ha semmi sincs, ő szúr le egy-egy karót a parthba. A Tisza-partján nagyon sok ilyen jeles hely van. A halászmester előzőleg maga jelöli ki a helyeket, ahol tanyákat vetnek. Ha jó tanyát vehetnek, nagyobb szerencsájük van. A halászat a kijelölés alapján történik. A tanyától távol kezdődik és a kunyhó felé tart. Halászni leginkább alkonyatkor, vagy hajnalban kezdenek. Ilyenkor indul a hal. Nappal bányákban alszik vagy fürdik minden hal és nehezen lehet ráakadni. Munka és költség hiábavaló lenne.

A lapsolóval való halászatnak három fázisa van. Az első az indulás. A kétpár evezős az orrpadokon foglal helyet. Víznek evez felfele. A két ladik orrát összekötik úgy, hogy a két belső evezős evezőjével megtámasztja a ladikot. A támasztás következtében a két ladik eggyé lesz.

Ha elég messze felhaladtak, megfordulnak lefelé és a vizfolyása viszi a két ladikot. A halászmester a hálókötélet az első balkonyhoz köti, parancsot ad ki:

— Lököd el!

Erre a két belső evezős a két ladikot széjjel löki. A halászmesterek pedig hányják a hálót a Tiszába. (30. ábra 1.) A háló a Tiszába merül és félköralakban helyezkedik el. Lassan úszik a hajó a vizen párhuzamosan. (30. ábra 2.) Ekkor a hajó hajlik összefelé. A ladik orra lassan összeér. Az egyik ladikból átdobja

a kötelet a másik ladikba. Itt az egy övedzős megkapja és a hajó orrtökéjéhez köti egy szegbe. Így a ladik egy kétméteres kötéllal össze van kötve. A két hátulsó evezős (övedzős) ezalatt evez (övedzik). (30. ábra 3.)

Most az apacsokat felhúzzák a halászmesterek. A két hátulsó evezős evezőjét a ladik oldalára teszi és segít a halászmesternek. Az evezős szedi a háló inát, a halászmester a tetejét. E gyors munka közepette az első evezős feszíti széjjel a ladik orrát. Ezáltal a ladik fordul összefelé és megakadályozza, hogy léhes rácsapódjék az inra.

Mire a két ladik összeér, a háló ina és teteje fel van szedve. A két mester és a két hátsó inaszedő halászlégény kihúzzák a léhést, a halat kiszedik és a bárkába helyezik.

Ha a bárka nincsen velük, a csónakba hányják a zsákmányt. A tiszai halász, ha csak teheti, elevenen adja el a halat. A döghalat sem megvenni, sem eladni nem szereti. A kifogott és a ladikba hányt halra nagyon vigyáz, hogy meg ne dögöljön. Ezért a *szapoly*-val egyre méri rá a Tiszából a vizet. Majd kissé megpihen, ezután meg kifelé hányja az oxigénban szegény, nyálkás, piszkos vizet. Így változtatja a halakon a vizet, míg a haltartót el nem éri. Azután újra felfelé eveznek, újból kezdik a lapsolást, új tanyát vetnek. A tiszafüredi halászok egy kanyarulatban egy délután tizenkét tanyát vetettek. Végre hálójuk egy tuskóba megakadt, a *tekerőj*-val hozták fel. Elszakadt, hálójavításhoz kellett fogni, mely másnap reggeltől délutánig tartott.

A folyótiszai hálók másik fajtája a *kerítőháló*. Ezzel a hálóval a *rapályon*, vagyis a Tisza feltöltött lapályain halásznak. Két ember kell hozzá. Az egyik belegázol a sekély vízbe, a másik a parton marad és így kerítenek a hálóval. Az ilyen kerítőháló kisebbfajta tiszai háló. Az egész háló 15 méter hosszú és 4 méter széles, csatpalcája egy és fél méter.

Erdekések, bár ma már nagyon ritkák a *kecsgehálók*. A kecsgeháló sűrűszemű kisebbfajta háló. Nem széles. Szélessége 100—120 centiméter. Léhése öblös. A háló alsó inánál öböl-szerűen lefittyen. A háló hossza rekeszekre van osztva azért, hogy a háló falához minden méterre egy-egy pálca van kötve. (VIII. t. 4.) Ma már a kecsget horoggal fogják és az a szerszám csaknem teljesen kiment a használatból. Tiszadob és Tiszabercel körül mutattak, de már nem használták.

Jöreménység fejében középvíz idején, de nagyon ritkán meghúzzák a Tiszán a *tiszai nagy háló*-t is. Ez a háló 208 méter hosszú, szélessége a szájánál 5 méter, innen fokozatosan bővül 6—7, sőt 8 méterre is. Két apacsa van. Külső szájánál van a *kis apacs*, mely félméter hosszú; belső szájánál a *nagy belső apacs*, mely 4—5 méter hosszú.

Ezzel a nagy hálóval a Tiszán mindig keresztül húznak. Kezeléséhez hat ügyes ember kell. A tanyavetés úgy történik, hogy a rengeteg mennyiségű hálót ladikba teszik és feleveznek víznek oda, ahol kezdik. Itt a legügyesebb embert kiteszik a partra, ez a *laptáros*. A laptáros felszerelése egy *laptárhám*, mely egy méter hosszúságú több rétegű kötél. (IX. tábla 10—12.) A laptárhám a laptáros derekára van kötve. A laptárhám végén van a *pecek*, melyre a húzókötel végén levő hurkot akasztja. A lap táros a kezében tartja az épp oly fontos szerszámát, a *laptárbot*-ot. (IX. tábla 8. és 9.) A laptárbot egy 100—130 cm. hosszú erős bot, vége hegyes és 10 cm. hosszú kampója van. Ez a kampó a háló húzásánál nagyon fontos szerepet tölt be. Ebbe a kampóba akasztja a laptáros a hálózúzó-kötelet akkor, amikor már a

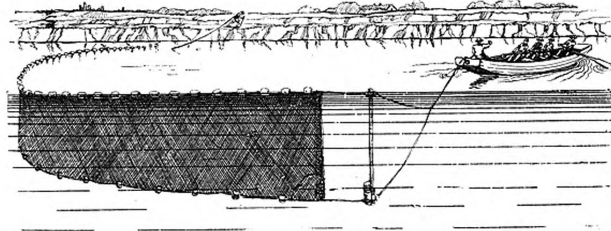

Fig. 31. ábra.

A tiszai nagyháló útja.

Weg eines grossen Netzes an der Theiss.

nehéz szerszámot nem bírja tovább tartani. A laptárbotot hegyével a földbe szúrja és így tartja erősen vissza a hálót.

A laptáros tartja a kis apacsot. A halászmester ladikon négy halászlégénnyel átmege a túlsó partig, és a vízfolyás irányába elindulnak lefelé. A négy *rántóevezős* lassítja a ladikot. A kormányvezető a halászmester kezében van, aki egyszersmind a hálót is hányja kifelé a Tiszába. A laptáros eközben a parton megyen a ladik után. Az óriási súlyú háló húzza az erős embert, annál is inkább, mert az ár megkapta a nagy hálót és nyomja. A halász tartja erősen. A laptáros botjával kapaszkodik a parton. Ha a hálónak néha enged feszessége, a laptáros előre szökik, különben ez az egy ember botjával tartja a háló óriást. (31. ábra.)

A halászmester végre kihányta a hálót. A nagy apacsot is betette a vízbe. A ladikot a kezdő part felé irányítják. Gyorsan evez, elérik a partot. Kiszállanak és a ladikot a bárkával felerállítják. A négy halász *húzóhámot* vesz fel. Ennek *matak*-ját

(XI. tábla 3.) a nagy apacs vontató kötelébe akasztják és teljes erővel húzzák a parton a nagy hálót a laptáros felé.

A laptáros lassan közeledik a húzók felé. Erősen tartja a hálót. Néha egy ember átszalad hozzá, segít neki tartani a hálót.

Végre összeérnek. Az óriás háló szép nagy kört zár be. Most hozzáfognak a háló kiszedéséhez. Egy-egy ember térden állva a háló alsó inát szedi, másik meggörnyedve a háló tetejét. Vigyáznak, hogy a tetejszedő ne siessen nagyon, sem pedig megfordítva ne történjen, mert ez veszélyezteti a zsákmányt. A halat a gyepe vagy a lapályra hányják, azután a bérkába

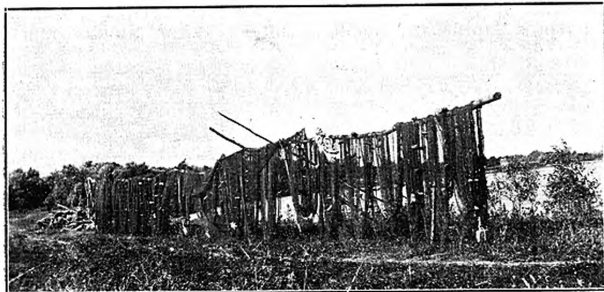

Fig. 32. ábra.

A nagyháló a terítzfán szárad a Tiszapartján.
Grossnetz am Trockenbaum am Ufer der Theiss.
DMF. 1133, Tiszacségye E. J. febr.

viszik. Naponta három, legfeljebb négy tanyát vetnek ezzel a nagy hálóval.

Szép, nyugodt Tiszavizen nagyon szép eredményt hoz ez a nagy háló. Azonban, mivel a vele való bánás nagyon bajos, a háló is nagyon drága, szívesebben dolgoznak a könnyebb lapolóval.

A rapályokon sokszor halásznak *marásza*-hálóval.⁵³ Ez egy kisebb hálófajta. Mindössze 6—7 méter hosszú és 150 cm. széles. Két rudat beszúrnak és a hálót háromszög alakú nád-darabokkal a két rudon keresztül fektetett kötélre akasztják. A hal nekiúszik és a sebes vízben addig vesződik, míg fennakad a hálóban. (VIII. tábla II.)

A ladik felszedte a hálót. Nem vetnek több tanyát. A csurgalék és a beszívárgott vizet a nyárfá *szapoly*-lyal kihányják

⁵³ A bolgár halász is ismeri e hálót a Dunán és az Iszkeren.

a ladikból. (IX. tábla 13 és 14.) Jókat isznak a pompás ízű tiszai vízből. Lassan eveznek a tanyára.

Ottthon a hálót a hosszú terítzfára kiterítik. (32. ábra) Maguk pedig pihenve terveznek új halászhelyet.

A téli halászat.

A halász télen sem pihen. Legfeljebb azokat a halász-eszközöket pihenteti, melyek csak a nyári vizekben használhatók, jégen, jég alatt, vagy jeges vizen nem alkalmazhatók.

Sőt a halász azt tartja, hogy a jeges halászat a legszebb, legtisztább halászat. Zsákmány is kerül a hálóba annyi, mint nyáron. Egy hátránya van, hogy sok hideget kell szenvedni, de ahhoz is hozzá szokik az ember. A téli halászatot jeges halászatnak, jég alatt való halászatnak szokták nevezni.

A hal pihen télen a folyó vagy az állóvíz fenekén. Bányát vernek, összebújnak és úgy alusszák téli álmukat. A halászó eszközöket, a halászás módját ehhez kell alkalmazni. A szegényember nem bajlódik az eszköz készítésével, pénze nincsen a megvásárlására. Legtöbbször egy-egy fejszével indul halászni, ezzel vagy a puszta kezével fogja a halat.

Tiszaszentmárton környékén a holt Tiszán is halásznak fejszével. Szegényemberek lemennek a Tisza jegére, léket vágnak alkalmas helyen és várnak. A hal a friss levegőre előjön és a lékben nyüzsög, kapkod a levegő után. A halász a nagyfejszével csapkod feléjük. Amelyiket eltalálja, megdöglök és felveti a víz. A halász megkiszedegeti.

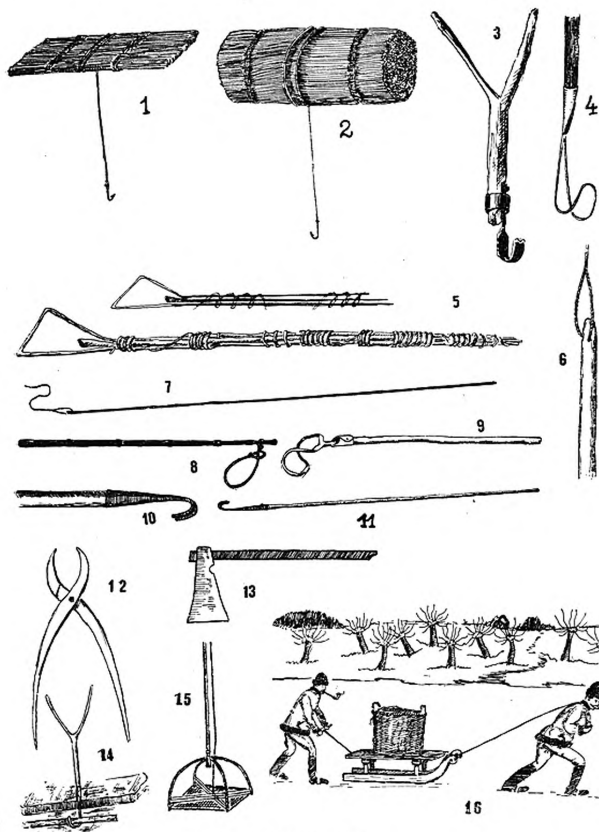
Szabó Sándor régi halász beszéli, hogy egy pár évtizeddel ezelőtt a bodrogközi falvak népe, téli hideg napon hóna alá vette a baltát, karjára öltötte a kaskát és elindult halászni. Az erősen befagyott jég alatt meggéberedve aludt a hal. Az átlászó jégen jól lehetett látni, hol van. A halász a hal feje

Fig. 33. ábra.

Téli halászat. Kiléktelt tanya. Emberek ütik a jeget, zavarják a halat.

Winterfang. Der Kreis ist gelocht. Man trommelt das Eis, um die Fische zu stören.

Tafel X. tábla.

Téli halászati eszközök. 1. és 2. Tutajos horog. 3—4. Gámzsa. 5. Hal-
kapzsi. 6. Hajtórúd. 9. Letartó villa. 3., 4., 10., 11. 12. Fafogó háló-
húzáshoz. 13. Jég vágó fejsze. 15. Téli háló. 16. Gyalogszánka húzása.

Wintergeräte für den Fischfang. 1. 2. Angel mit Schwimmplatte. 6. Treib-
stange. 9. Gabel zum Feshalten. 12. Holzstange zum Netziehen. 13. Eis-
hacke. 15. Winternetz. 16. Handschlitzen.

felett levő jeget fejszéje fokával jó erősen megütötte. A hal megszédült. A fejsze élével hirtelen meglékelte a jeget és kivette a halat. Régen nagyon sokan jártak így a jégre, ma már csak egynehány orvhalász kísérli meg e primitív halászatot.

A szerszámnélküli halászatnak érdekes fajtája divatozott Tépén. Balla Lajos 65 éves halászó ember beszéli, hogy régen, amikor még a Kállót „le nem vették”, kanyargó medrében nagyon sok hal volt. Télen ő és sok más ember elindult a Kálló jégre egy nyírfa seprűvel meg egy baltával. A havat a jégről elsepték és ott látszott a jég alatt a nagy potyka. Ekkor vette

Fig. 34. ábra.

Téli halászat. A tanya kijegélése.

Fischfang im Winter. Schlagen von Löchern im Eise.

a baltát, kivágta a léket és kezével alányult a jégnek, a szendergő potykát megfogta és kidobta a jégre.

Eszköznélküli téli halászatnak érdekes fajtája az, melyet a Túr folyón szoktak alkalmazni a szegényemberek.

A befagyott folyóra mennek egy-egy falapáttal. Léket vágnak a folyón és ketten nekiállnak, a falapáttal lapátolják a vizet. Ha hal kerül a lapátra, akkor azt is kivetik a jégre és már akkor megvan fogva. Ezek tehát falapáttal halásznak. Ez a példa is mutatja, hogy a halászatnak nincsenek kiszabott eszközei, mindenki úgy fog halat, ahogy tud. Éppen azért mindenki halászik, aki víz mellett lakik.

A Hortobágy, Kösély, Berettyó mellett tanyázó szegényember már léket vág a jégen. Erre egy tompaélű nagyfejszét használnak. Mikor a jeget négyszögletre meglékelte, egy hónalj szalmát a lék mellé tesz, egy nagy juhászbundában ráül és vár addig, míg a hal a lékre jön, levegő után kap; mint mondani

szokták „pipál”. Előbb egy-egy, később több sűrög a vízben. A szegényember pusztá kézzel feléje kap és ügyesen a jégre dobja a halat.⁵⁴

A Bodrogközön gyalommal halásznak a jég alatt. Ez kisebb háló, kevesebb ember kell hozzá. A halászatnál sok gyerek van, ezek fejszével vagy fával ütik a jeget, hogy a halat felzavarják és a hálónak kergessék. Ez a halászat halzavarással van egybekötve. Sőt az apró léksorok közé egy pár léket is vágnak, hogy a hal had mozogjon levegő után. Mikor fejk

Fig. 35. ábra.

Téli halászat. Kishalász léken szákkal halászik.

Winterfang. Kleinfischer fischte durch das Eisloch mit Schöpfernetz.
DMF. ААНН. Холода. Е. С. Лек.

gyen, még egy harmadik vesszőt is ereszt közbe. Ezt a három vesszőt vékonyabb vesszővel harántosan becsavarja és kész a halkabzsi (halkapzsi).

Ezzel a szegényember a lék vagy a jegen keletkezett kerek lyukon nyelvélő eleven víz mellé ül és vár. A szerszám a vízbe van állítva. Ha a hal a kengyelbe úszott, ő hirtelen kiveti a jégre. Ez a szerszám az Ecsedi-láp vidékén: Börvely, Tyukod, Porcsalma környékén ma is használatos. (XII. tábla 5.)

A Berettyó és Hortobágy-folyókon a téli halász lékeket vág. Bundáját felveszi, kezébe vesz egy merettyűt, pipára

⁵⁴ L. dr. Györfly István: A szilaj pásztorok. Kiadja a Debreceni Földrajzi intézet. 1928. 8., 9., 22., 11.

gyujt és a lék mellé fekszik. Amint a hal elkezd sűrögni a levegős vízben, merettyűjét a lék alá dugja és merít. Ha szerencséje van kimerít egy-egy halat. Néha hajnaltól délutánig elmereget, míg pár kiló apró halat fog. (35. ábra.)

A kisvízi halászatnál gyakori a téli teszi-veszizés. A kisvízi halász nagy léket vág, amelyiken teszi-veszizje könnyen járhat. Kiül a nyári ülésre és *teszizik*. A Kösén, Hortobágyon hálója olyan, mint nyáron.

A téli halászat egyik érdekes fajtája a *téli háló*-val való halászat. Egy ilyen téli háló 1934 elején került a Déri múzeumba a Sajóról. Ez a téli háló nagyon hasonlít a teszi-veszizéhez, vagy csempelyhez. Alapja egy 180—180 cm. háló, mely két egymásra merőlegesen fektetett erős mogyorófa káva végére van hurkolva. Eddig úgy néz ki, mint a teszi-veszi. Most a két káva szemben levő ágai egymásra merőlegesen fektetett öt-öt szál zsinórral, az úgynevezett *neszelő*-vel van összekötve. Az alsó zsinór a háló szélével egy síkban van elhelyezve. Ott, ahol a neszelő zsinórok egymást keresztezik, egy vékony zsinór van kötve, mely a tartórúdon megy felfelé és melynek a vége a halász kezében van. Ezt a halász *felmenő madzag*nak mondja. Ott, ahol a két káva egymáson fekszik, függőlegesen áll bele a rúdja. Rúdnak a halász egy öt méter hosszú, könnyű, alul öt-hat centiméter átmérőjű, felfelé egyre vékonyuló drugánt keres. A vastagabb végét egymásra merőlegesen négy felé, behasítja és ezen négy hasításba ékelődik be a két káva. Hogy a hasadás ne nőjön és a kávt ki ne engedje, a hasítás végeit egy vasgyűrűvel szorítja össze, alul még megbiztosítja gyökér vagy kőckötél kötélekkel és ezzel kész a téli háló. (X. tábla 15.)

Télen, mikor már befagy a folyó és a *halászok bandába verődnek*, elkészítik a hálókat. Mikor jó kemény, de ragyogó fényes idő van, kimennek a folyóra „*léket vágni*”.

A léket baltával vágják. A kivágott jégtáblát a lék alá nyomják, hogy a víz hadd vigye el és a lék a jégtől tiszta legyen. A lékvágást mindig a folyó felső végén kezdik, hogy a jeget az alsó rész felé vigye.

Két nagy téglalapalakú léket vágnak. Egy-egy lék 2½ m. szélességű, hosszúsága a folyó szélességétől, a víz mélységétől függ. A két lék közötti távolság 150—200 m. A két lék közé apróbb 25—30 cm. átmérőjű, kör alakú lékeket vágnak a hajtók-nak. Ezeket a lyukakat *rudaló lyukak*-nak nevezik.

A rudaló lyukat nem sorban és nem rendben vágják, hanem össze-vissza, vigyázva arra, hogy hajtatlan hely ne maradjon.

„*Erős időben* a hal nem mozdul” — mondják a halászok, lágy időben mozdul. Ha az idő meglágyul, kezdődik a halászat. Már kora reggel megindul a halásztársaság. A banda két csoportra

oszlik. Egyik csoport a halászok csoportja, másik a *rudalósok* csoportja. A halászok a téli hálóval, a rudalósok hosszú rudakkal felszerelve indulnak szánkán, vagy gyalog szánkát húzva. Mindenik járművön bőségesen visznek rőzsét vagy szalmát.

A rudalósok a hajtólukakhoz állanak. Baltával a bepíllézt nagy léket lepucolják, a rudaló lyukakat szintén kitisztítják a gyenge pille jégtől. A halászok pedig a szánkóról rőzsét vagy szalmát hoznak a nagy lékhez. A felső szélére teszik. Felső széle a léknek az, amelyik a folyás irányával ellenkezik. Ezt a rőzsével fedett lékszélt *halászállás*-nak nevezik. Ennek a rendeltetése az, hogy a halász lába meg ne fázzon a hosszú állástól.

Ezalatt a rudalósok a léket kitisztították, a halászok elfoglalják állásukat és a lék fala mentén merőlegesen leeresztik

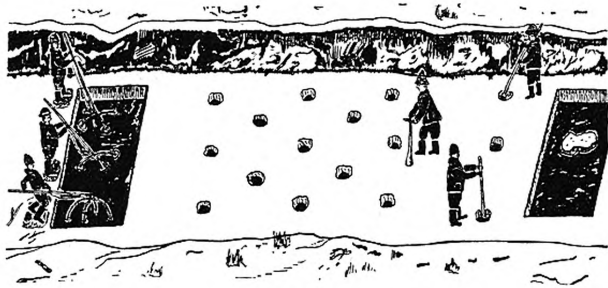

Fig. 36. ábra.

Halászat jég alatt téli hálóval. Elöl a rudalók, hátul a halászok.
Winterfang unter dem Eise mit Winternetz.

a téli hálót fenékgig. A hálórudat és az őrmadzagot kezükbe tartják, várnak. A rudalók most kis lékről kis lékre járva kavarrják, zavarják a vizet. Topognak, ütik is a jeget, hogy zajt csináljanak, szóval hajtának. (36. ábra)

A megzavart hal felfelé, vagyis a víz folyásával ellenkező irányban menekül, nem pedig „lefelé”, a vízfolyás irányában. A halász jól tudja ezt. Ámde azt is tudja, hogy a hal télen ha összebúvik és ha egy megijed, a többi is viszi magával és nagy-csoportokban menekülnek. Ezért a halász a felvezető zsinórt figyelni. A megugrott hal a fenékhez közel úszik. Menekül. Eléri a hálót, rámegy. Megüti a neszelőt. Megzavarodik, visszafelé menekül; találkozik a többi megijedtekkal, melyek viszik magukkal a háló felé. Mögöttük úgy is dübörögnek a vízben

kavargó rudak. Így még jobban összetömörülve, kavarnognak a háló közelében.

A halak menekülésében nagy szerepük van a *neszelők*-nek. Most, mikor a tömeg hal a neszelőkhöz ér és erősen megüti és megrázza az őrszinórt és ezt a rázást a *felvezető zsinór* mozgása a halásznak tudtára adja. Ha a halász mozgást érez, *ráemel*. Azt beszélik a halászok, hogy néha a hal olyan tömege jön a neszelő zsinórnak, hogy szinte megtolják a hálót, sőt megimboldogtják a fenéken.

Ha a halász egymaga nem bírná kiemelni a hálót a sok hallal, úgy a *rudalók*, akik akkor már véget értek a hajtással, a kiemelési munkával segítenek neki.

Ha egy ilyen tanyát meghajtottak és meghalásztak, mennek a másikra és egymásután a víz folyásával ellenkező irányban, meghalászzák a Sajó jó hosszú szakaszát.

Azt beszélik, hogy a halászatot csaknem minden héten megismétlik, míg csak halat fognak. Bizony így a folyó egyes szakaszából teljesen ki tudják pusztítani a halakat.

A Sajón használt téli hálónak további képzése a vasas szák, mely Bodrogsáráról került a Déri múzeumba, amelynek első részletes leírását és a vele való halászatot dr. Ébner Sándor írta le.

Érdekes és jellegzetesnek írja le Ébner Sándor a Bodrogon *vasas szákosok* téli halászatát.⁵⁵ Ez hajtó és lesóhalászat összetétele, mint az előbb leírt téli halászat. A szák két kávrá van kötve. A káva mind a négy lábán vas van, mely a szákot lehúzza a fenékgig. Olyan, mint a teszi-háló, csak a kávak közt keresztör van kihúzva. A két keresztör sorozat találkozási pontján van egy hosszú fonal: ez a *feljáró ör*, vagy *őrszinór*, mely kis hajlékony pálcikára, a *pedzöre* van csavarva. A szák kötelen van. Ezzel eresztik be és húzzák ki a lékből. A vasas szákkal Sára községben bandában halásznak. 10–15 szákos, négy-öt fejszész, nyolc-tíz rudas megy ki a Bodrogra halászni.

Ahol tanyát ütnek, szákleket vágnak. Előbb a pedzöt erősítik a jég szélébe. Beeresztik a szákot. A lyukvágók előre-mennek, a szákkal szemben egymástól három-négy lépésre kerek lyukat vágnak. A lyuksorban négy-öt méteres rudat dugnak be, minden irányban felkutatják a halak rejtekhelyeit és hajtják a szák felé. A halak egyenként kerülnek a vasas szákba. Egyik ereszt, a másik húzza *mindaddig*, míg a pedzés tart. Hasonló ehhez az *őrs kabóna szák*, (teszi-veszi), melyet Ung vármegyében a Tiszahát-i halászok használnak. Deák Geyza szerint ezt nem kötelen, hanem rúdon emelik ki, mint a teszi-

⁵⁵ Ébner S.: Adatok a Bodroghalászatához. Ethnographia XXXVII. évf. 1. sz. Értesítő XVIII.

veszit.⁵⁶ Alkalmazása nem hajtó, se nem tisztán leső, hanem a *geraggye*⁵⁷ által elrekesztett hal megfogására irányul.

Hasonlít ehhez a Szernye-mocsáron halászók *örvös háló*-ja, mely olyan, mint a teszi-veszi, de örök vannak a kávak közt kifeszítve és az örzsínór a halász kezében van. Ha a szerencse kedvez, rúddal emeli ki a hálót. E halászatot, mely télen és nyáron divatos, eleven színekkel külön fejezetben méltatja Herman Ottó nagy munkájában.⁵⁸

A kishalász a jegeshalászatnál sikerrel alkalmazza a hálóversét. A jeget egyenesszerű háromszögben vágja ki. Bő száját hagy neki vagy négy-öt versét a víz folyás irányában egymás mellé rak, vagy öt versét állít úgy, hogy harmat egysorjában, kettőt vele szemben. A jégtöredéket a verse szájából vesszőmerettyűvel szedi el.

A Tisza holt medreiben és kiöntéseiben a téli halászok horgásznak. A jegen léket vágnak. A horgot felcsalizzák és bevetik a vízbe s várják, míg a hal ráakad. Többen dolgoznak egymással és várják a zsákmányt. Egyik-egyik megunja a várakozást, horgát kiköti. Sáskévéből tutajt csinál a horgnak. Ezen úszik a horg. Ha a tutaj fent lebeg, nincs rajta hal; ha lemerül, hal vergődik rajta. (X. tábla 1. és 2.) Az eddig említett halászatot az aprószerszámok úzik.

Fig. 37. ábra. F. 2378

A halászok tisztítják a hirtelen befagyott léket.

Fischer brechen Löcher in das Eis im toten Arm der Teiss.

A tiszai halászok szerint a téli halászatnak legszebb fajtája a *jég alatt való halászat*. Ezt a halászatot gyakorolják a holt Tiszán épúgy, mint a folyó Tiszán. Megvárják a nagyobb fagyást. Mikor a Tisza már jól megbírja az embert, egy halászmester és hat halászlegény egy gyalogszánkóval és egy rakás halászszerszámmal kimennek a jégre. (X. tábla 16.)

⁵⁶ Deák Gevza : Az ungvármegyei Tiszahát halászatáról. Értesítő. XII. évf. 2—3. füzet.

⁵⁷ A Tiszántúl geraggya a neve.

⁵⁸ Herman O. : id. m. I. k. 499—504. II.

Kinézik a tanya helyét, azután *jegenek*. Minden halász felkötí csizmája talpára a *jégpátkót*. A jégpátkót a csima sarka elébe kötik. Viszik széles táblájú jégvágó fejszéküket és szép félholdalakúan vágják a lékeket. A kijegelés akként történik, hogy a halászmester a jégen kirajzolja a félholdalakú lékeket, a legények kifejszézik először a felkőr mentén, azután az átlóra egyet-kettőt ütnek és beszakad a jég; a kivágott jégdarabot *jégtü*-nek nevezik. Kiteszik a jégre a lék mellé, mert ha a lék alá engednek, a háló elé kerülne és akadályozná a munkát. A lék jegét pontosan a lyuk mellé helyeik. A lékeket olyan távol-

Fig. 38. ábra. F. 2380

Téli halászat. Hálókiszedés a jég alatt a holt Tiszán.

Fischen im Winter. Herausnehmen des Netzes unter der Eisdecke im toten Theissarm.

ságra vágják, hogy a *vezérrúd* elérje. A vezérrúd hossza tíz méter. A tanya 18—20 lékje egy görbe vonalat zár be. A görbe két végén van két nagy bányalék. Ez a két lék nagyon nagy. Egyik lék a *beadólék*. Itt eresztik be a hálót. Ez mindig félholdalakú a Tiszán és morotváin. A másik a *kiszedőlék*. Itt szedik ki a hálót. Ez mindig négyszögalakú. Kovács Gergely beadólékje a morotva közepén négyszögalakú 2×3 m. Ennek jegét kiszedik, hogy a háló elé ne kerüljön. Kiszedőlékje a partnál háromszögalak, alapja két lépés, magassága három lépés, a hegy csúcsa lekerekítve. Ezt úgy vágják, hogy a két szarát kifejszézik, alapélére csak harmat-négyet ütnek. Csúcsára állanak és rögtön lereped. Ezt a jégtáblát a víz alá lökik. (37. ábra.)

A Berettyó vidékén az apró lékeket *fiók lékek*-nek; a nagy léket *bánya lík*-nek nevezik. A jegelés szép ütemes csapásokkal jár, messze hangzik a téli világban a két part közt. (34. ábra.)

A tanya kijelzése után jön a háló beeresztése. A háló összeállítása a következő. Holttiszai hálót használnak. Rendesen harminctől ötven méter hosszú a háló, hét méter széles, hogy a fenéig érjen, mint mondják, a vizet *lábolja*. Szükséges ez azért, mert a halak télen a víz mélyén vannak. A háló két végén két apacs van, az apacson egy-egy 30—40 méteres húzókötel. A húzókötel végére kötik a *vezérrudat*. A vezérrúd vagy *vezér* 7—9 méter hosszú, vékony egyenes rúd. Alsó végét kifúrják, ezen keresztül fűzik a kötelet (XII. tábla 6.) A háléhoz két vezérrúd szükséges.

Fig. 39. ábra. F. 2379.

A jég alatti hálót húzzák a Holt-Tiszán.

Das Netz unter dem Eis wird im tolen Arm der Teiss gezogen.

eltűnt a lék alatt. A vezéresek a *hajtólék*-hez vezetik tovább-tovább a rudat. (X. tábla 14.) Most a halázmester beadja a hálót. Az apacsokat a vízbe eresztli. Két ember pedig egy-egy görbe vassal nyomkodja a lék alá a hálót.

A munka nehezebb része most jön. Két ember hajtja folyton a vezért. Meghajlított ágú vasvillával vagy e célra készült *gámsza*-val vagy *hajtórúd*-dal (X. tábla 10. és 11.) a hajtólékeken emelik, tolják, dobják a jég alatt, a víz felett a vezérrudat. A háló is bement, az apacs lassan mozdul a vízben. A hajtóléken két ember kiveszi a kötelet. Derekuon hám van. A hám matakjába akasztják a hálókötelet és nagy erővel húzzák a hálót előre. (39. ábra.)

A nagy háló megterül a jég alatt, lassan halad előre. (40. ábra.) Az átlátszó jégen figyelni a halázmester a háló lassan előre haladását. Megtörténik, hogy a háló megakad egy tönkőbe. Húzzák a legények a kötelet, de nem megy a háló. A halázmester keresi a bajt. Körüljárja a megterült hálót és a jégen keresztül észreveszi az akadályt. Megállást parancsol. Az embereket előhívja és a szebesznél kivágják a jeget. A görbe-vassal addig pisz-

kálják, míg újra meg nem indul a háló. Végre a vezérrúd a kiszedőlékhez ér. A halászlegény kihúzza a két rudat és jó erővel megdobja. A síkos jégen a könnyű rúd egészen a másik tanyáig csuszik.

Mikor a háló az egyik hajtólékhez ér, a legények azt mondják: Csát! — Ez azt jelenti, hogy a csatpálca a lékig ért, abba hagyják a húzást. Elmennek kettővel, hárommal tovább, ott veszik ki a kötelet és húzzák lassan a lékig. Mikor a háló a kiszedőlékhez ér, egy kört zár be. Az apacsot kiveszik, leoldják és félreteszik. Hozzáfognak a háló kiszedéséhez. Egyik legény összefogja a háló inát, hogy a hal ki ne szökjön. Jobb- és baloldalt a szárnyakon két-két legény húzza a hálót és mindenik szárnyat maga mögé rendben lerakja. Az egyik szól:

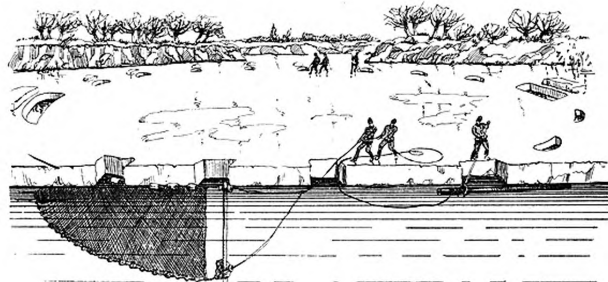

Fig. 40. ábra.

Hálóhúzás a jég alatt. — Zug unter der Eisdecke.

„csóva“. A háló két oldala az első csóváig kijön. Most a mélyvízi része jön. A halázmester előveszi a görbe letartó villát, beleakasztja mind a két alsó inát és lenyomja fenéig azért, hogy a hal ki ne szökjön. A görbe *letartóvas*-sal (X. tábla 9.) összetartják a háló alját, hogy a hal meg ne szökjön. Most jön a háló kiszédése. Egyik halász a palás inat, másik az ónas inat szedi, vagy mint ők mondják: *feji* a jég alól. A háló fejeséhez nagy gyakorlottság kell. Egyik nem maradhat el a másiktól. Egyenlően kell a hálót kifejni. A hálóba szorult halat pedig egymásután hányják ki a jégre. Jó fogás esetén mázsa halat is fognak egyszerre. De megtörténik, hogy egyetlen hal sem akad a hálóba. Ellenben a holt Tiszában temérdek sulyom, gaz, szemét jön belé.

Ilyenkor a másik tanyára mennek, innen a harmadikba. Rendesen naponta három tanyát lékelnek ki és húznak meg.

A jég alatt való halászatot szereti a tiszai ember. Tiszta és nem sáros az ember, a hal. Nincs olyan csikorgó téli idő, mely a halászt visszatartaná. Sőt, ha kemény idő van és a jég hizik, annál nagyobb örömmel megy a jégre.⁵⁹ Örül, ha nehéz munkáját jó szerencse kíséri, de nem kedvetlenedik el akkor sem, ha netalán hiába dolgozott volna.

A merészebb halász akkor remél jó szerencsét, ha tavasszal a jég megindul a Tiszán. Ilyenkor csónakra száll és a fordulókat keresi. Itt még áll a nagy jég, de előtte tiszta a víz. Az álló jég alól kiörvénylő vízben úszkál a nagy harcsa. Örül a szabadság első napjainak. Itt a halász horoggal, merettyűvel, szákkal jár és dolgozik. Vigyázni kell, hogy a zajló jég kárt ne tegyen ladikjában. Megtörténik, hogy kis ügyesség, de nagy merészség mellett gyönyörű hal esik zsákmányul.⁶⁰ Az úszó jég bizony a halakban is nagy kárt tesz. Nagy zajlás idején sok sebesült és összetört, vágott hal marad vízszélen a langókon.

A csikászat.

A népies halászatnak egykor nagyon virágzó ága volt a csikászat. Hajdan egész falvak éltek csikászatból. Az úri és polgári magyar lakomák inycene eledele volt a csik. Ma erősen kivészőben van ez a hal, mert őstalaját: a magyar lápokot, mocsarakat lecsapolták. Oda van a lápi világ, elszegényedett a csikász, pákászember. A csik hozzátartozott a jobbágyi szolgáltatásokhoz. Így a Sárréten a XVIII. században Bors község ad az uraságnak egy évre egy cseber csikot,⁶¹ Csökmő 1760 körül hat cseber csikot ad az uraságnak, melynek csebrét 51 kr.-ért veszik.⁶² Sarkadkeresztyúron minden jobbágy földesurának egypár teknősbékát és három cseber csikot tartozik adni a többi földesúri szolgáltatásokon kívül.⁶³ Sárrétudvariban ugyanezen időben a jobbágyi terheken kívül hat cseber csikot szolgáltatott a jobbágy, s csebrét 34 kr.-ért lehetett kapni.⁶⁴ Szentpéterszeg földesurának 1769-ben egy cseber csikot adott. A rábáciak, a bárándiak a plébános részére évenként 50 font halat, négy cseber csikot tartoztak adni, s a csik csebrét 34 kr.-ért vették.⁶⁵

A lép az állóvizeknek egy sajátos alakulata. Fent korhadó és rothadó szerves anyag tetemes vastagságban. Alul rothad,

⁵⁹ Ecsedi I.: Egy tiszai téli halászat. Poros országotakon. 147. l.

⁶⁰ Ecsedi I.: A Tisza hóse. Poros országotakon. 28. l.

⁶¹ Bihar vm. levéltára. Urbarium gyűjtemény.

⁶² U. o.

⁶³ U. o. 45. sz.

⁶⁴ U. o. 48. sz.

⁶⁵ U. o.

felül rozj, üde tenyészet van. A rothadó fekete anyag új életet teremt magából. E felső réteg alatt vastag vízréteg van. Ha árad a víz, emeli a felső tőzegréget, ha apad a víz, leszáll a tőzeg. A víz alatt vízhatlan agyagréteg van.

Magyarországon jellegzetes lápi terület az Ecsedi-láp 100,000 kat. hold területe. Mély föld, melyet a Kraszna és Szamos árviizei töltöttek meg. Most mindkét folyó le van csapolva. Kiapadt a lápi víz és a tőzegréteg az agyaghoz ragadt. Kisebb lápok a Körös folyásán a Sárrét, a Latorca, Ung vidékén a Szernye-mocsár, a Bodrog közén a Pallagesa. Sorsuk ugyanaz: az elmulás.

A felső tőzegterületen a hinár itt-ott megszakadt, nyílt víz lett. A nyílt vizet *lápikút*-nak nevezte a halász.

Máshelyt rengett a lép az ember alatt, ha valamivel átszúrta az ember az egy-két méter vastag tőzeget, friss vizet ért el. Ha egy csapat marha a lápi kúthoz ment inni, a lép lehajlott a súly alatt és a víz csakhamar felvette a jóságot. Még ahol nem szakadt meg is a tőzeg, sok helyt csak ritkán szötte be a vizet a hinár és a lápon járkáló lába beleszakadt a mélységbe. Ezt elkerülendő, a lápi ember mindig két-három ágú *lapi bot*-tal járt. Ezzel előre tapogatott és így biztosabb volt az átkelés. (XIII. tábla 7.)

A lápok sajátos fajtája az *ingó lép*. Nagy darab nádas területek nem voltak lerögzítve. A hosszú, nagy szél addig nyomta, hogy lecsúszott a vizen messzire. Ha most egy ellenkező irányú szél támadta meg, visszaúszott régi helyére. Az öregemberek még sokat beszélnek az ingólápról, de a vízszabályozás most már mindeniket leköttette.

Ezek a lápok valóságos eldorádói voltak a réti csiknak (Cobitis fossilis. L.). Most jött a csikhalász, vagyis a *csikász*. Hozta a *csikkas*-t, vagy mint ő nevezte: *csikkosarat*. Vesszőből font urnaalakú kas egy versekkel. *Lápmésző*-vel vagy *lápvdgó*-val átvágta (XI. tábla 4. és 5.) a tőzeg felszínét, bedugta a kas végét és az így keletkezett lápi kútba belehelyezte a csikkat.

A csikászatról Herman Ottó a Magyar Halászat II. kötetében 476—485. lapokon ír. Inkább hangulatos cikk, mint néprajzi leírás. Nem sorolja fel a csikász eszközeit, kunyhóját. Nem rajzolja meg, még körül sem írja a csikgátat, mely pedig ősi volt és nagyjelentőségű a vész megértéséhez. Én utána néhány évtizeddel az alábbiakat tudtam meg:

Szatmár megyében az Ecsedi-láp környékén a csikászkok csikgátakat építenek. Jégelmenés után a csikgödöröket, ahova télen a csik megbújt és örökös mozgásával kinyalta a jeget, csikgátakkal rekesztik el. A csikgát készítése erős munka volt. Gallyat, rőzsét hordtak, hosszasan beletaposták a ganét, szalmát, míg a gát felül nem ért a vizen. A gát nem volt összefüggő, hanem rajta nyílások voltak hagyva. Ide tettek egy csikkosarat,

oldalra leszúrták az altalajba és várták, míg a csik felszáll. Ha a gödör mély volt, két kosarat is helyeztek egymás fölé. Egy csikgáton két-hat rést is hagytak és ugyanannyi kosarat helyeztek ki. Nagy zsákmányt ejtettek.

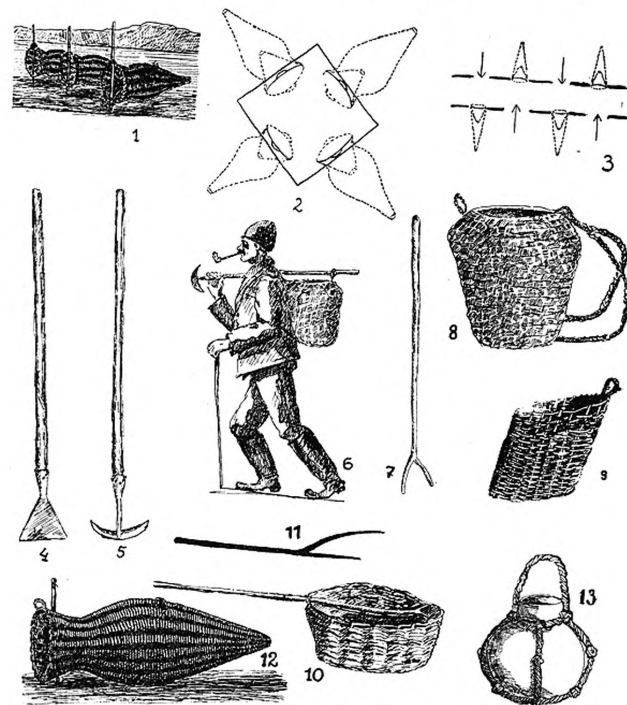
A nagy és mély gödröt *doh*-nak nevezték. Az ilyen doh 3—4 méter széles és 4 méter mély volt. Még élő öreg csikászok bemondása szerint 80 véka csikot is ki lehetett belőle szedni. Aki két ilyen doh-ra talált, egész éven át megélt belőle. Nem árulta el, sőt féltve őrizte. Kiköltözött mellé. Mert ha ott hagyta, ellopták belőle a csikot.

A nagy síkvizeken *lábót* épített. Nem egyéb ez, mint egy gát a lápon, mely úgy készült, hogy a csikász karvastagságú karókat szedett össze. Ezeket leverte a tőzegbe és arra hosszába rudakat rakott le. A rudak közeit *csörmelik*-kel meghányta és e keskeny úton roppant ügyességgel járt. A lábón itt-ott hézagot is hagyott. Ebbe szorította a csikkasokat. A kasok egymástól három lépésnyire voltak oldalt fektetve. Jellegzetes volt az, mikor ellentétes irányban állították. Egyik a lábón innen, másik a lábón túl feküdt. (XI. táb. 1—3.) Megegett az is, mikor a lápi kutakon taréjával lefelé állították fel a csikkast. Ezt két horgos karóval (XI. tábla 11.) leszorította. Ezt a lápvíz emelte, a csik beleesett.

A kitett kasokat a csikász mindennap megnézte, úgy, hogy a kas szájával lefordította, a kas fenekéről a csóvát kihúzta és belenézett. A kasban vickándozó barna, vékony *csikhalat* a *csíktöbbe* vagy *csikputtonba* töltötte. (XI. tábla 8. és 13.) A férget, csikbogarát, pecchalat (*Umbra canina* Mars.) kidobálta és a csikot elvitte.

A nyáron fogott halat a csikász elvermelte télére. A tyukodi (Ecsedi-láp) csikász a *libogós* (ringó) *láp*-on vermet vágott, abba belebujt és az alját jól megtaposta. Szükséges volt ez azért, hogy a csik meg ne szökjön. Az így elkészült verembe öntötte a csikot. A veremben a csik nagyon *mohogott*, vize pocsolya lett és ebbe megdöglött volna. Ezért a csikász gyakorta *megmerte* a csikot. Ez úgy történt, hogy a csikász a pocsolját időnként lemerte róla és friss lápvizet mert a csikra. A csik megmerésére nagyon kellett vigyázni. A verem bejaratát erős náddal, sással be kellett fedni, hogy a csik *el ne jaggyon*. Ha a tél tartós és szigorú volt, akkor a verem másik helyén lyukat kellett vágni, hogy hadd szeleljen. Ha a vermet rendesen kezelték, nem fult meg a csik, hanem élt addig, míg a kupec érte jött. A csikot vékával adták el a kupecnek, aki ezt az Ecsedi lápról Nagybányára, a Sárretről Nagyváradra vitte. A veremből a *merővel* (XI. tábla 10.) merték ki. Ez egy vesszőedény, mely hosszú rúdra van kötve. Beczö József, az utolsó öreg tyukodi csikász azt beszéli, hogy az ő fiatal korában még száz csikász is élt

Tyukodon.⁶⁶ De akkor még virágzott az Ecsedi-láp. Most azonban a lápot lecsapolták. A Kraszna-folyónak új medret ástak, a

Tafel XI. tábla.

Csikász szerszámok. Csikkasok kirakva. 2. Ugyanaz vázlatosan. 3. Csikgát. 4—5. Lápmetsző és lápvágó. 6. Csikász. 7. Lápi bot. *Geräte für den Grundelfang. 1. Körbe ausgelegt. 2—3. Dasselbe im Durchschnit. 3. Grundelschleuse. 4—5. Geräte zum Moorstechen und schneiden. 6. Grundelfischer. 7. Moorstock.*

Szamos kiöntésre hajló balpartját töltéssel zárták el. A víz elmaradt a lápról, a tőzeg leragadt az agyaghoz. Ahol egykor víz és víz volt, most ártézi kutakból kapják a vizet a marhák

⁶⁶ Herman O.: id. m. I. k. 205. és 485. II.

számára. Az egykor ingó, most lassan korhadó lápot a földműves ekéje járja.

A csikászat mégis inkább a téli halászathoz tartozik. Mihelyt a láp befagy, a lápvidék apraja-nagyja felkerekedik, megy a lápra, holt Tiszára, kisvízre csikhalat fogni. A csiknak az a tulajdonsága, hogy ha a jégert léket vágnak, mindenfelől tömegesen tódul a lékhez levegőért, vagy a levegőben gazdagabb vízért. Sőt a holt Tiszán kemény télen is van itt-ott egy tenyérnyi hely, ahol a víz nem fagy be, hanem félméteres jégperem közt fürge nyelvel a hideg víz. Az ilyen kis nyílt vizeket *csiklyuk*-nak nevezi a halász. Azt tartja róla, hogy a csik elnyalja a jeget; veszedelmes, mert az ember vagy a jószág könnyen belelép.

Az ilyen lyukak felett előzőleg fel volt dudorodva a jég. Ez a jég vékony. A vékony páncél alatt bőségesen van metángáz. Ha az ilyen harangalakú, különböző színű dudorokat megszurjuk, a lyukon nagy erővel lövel ki a gáz, ha hirtelen egy gyufát tartunk a kitóduló gáz fölé, meggyul, magasan lobogva, rohogva ég el. A vékony jégpáncél aztán berogyik a Tiszába és kész a nyíltvízi csiklyuk.⁶⁷

A csikász tehát kivágja a léket. Előkészíti a füles csikkast, mely nem egyéb, mint egy kis tarajos vesszővarsa versékkal. A varsa farát egy csóva csörmővel bedugja és így a jég alá dugja úgy, hogy a varsa fara feloldalt a jég alá dőljön, a taraja pedig félig a vízben legyen. Egy lékbe 3—4 versét is tesz egymással szemben, hogy akár merről jön a csik levegőért, bevesse magát a versékbe, honnan nincs többé visszatérés.

A csikász éjjelre nádcsőrmőből egy jó ölnyt a lékre tesz, hogy a lék be ne fagyjon. Másnap leszedi a nádcsőrmőt és kiemeli a vízből a kast. A farából kihúzza a csóvát, belenéz és ha van benne csik, a farán keresztül a csikputtonba tölti. Mikor valamennyit kiürítette, újra befedi a léket és ballag tovább, viszi a csikot a csikverembe, esetleg új alkalmasabb helyen új léket vág.

Tavasszal legelőbb csikra halásznak. Jó bőjti eledel ma is. Kis vizek mentén lakó szegényemberek alkalmi foglalkozása a csikászat. A jég elmenetele után hűsvétig üzik. Ahol a kisvíz összeszűkül és kissé gyorsabban folyik, oda rakja le a csikkast a csikász. A csikkas lerakása nagy helyiismeretet kíván. A csikkasok farát bedugja. A fülén keresztül egy hosszú, vékony rudat ledug, hogy jól kiálljon a vízből, ezzel leerősíti szemben a kasokat. Az egyik kast szemben a vízfolyással állítja, a másikat lehetőleg farral állítja a folyásra, de úgy, hogy a kasok taraja összeérjen és a csik könnyen el ne meneküljön. Ha nincs annyi kasa, rekesztéket csinál a kasok közt. Gallyal, földdel, deszkával

⁶⁷ Ecsedi I.: Egy tiszai téli halászat. Poros országúton. 148. l.

tölti ki a kasok közét. Így hagyja napokig. Ha a kasnak nincs füle, a karót egy dróttal köti a kashoz.

Az így lerakott kasokat naponként kétszer: hajnalban és a délelti órákban, lehetőleg naplement után megnézi. Sorban felhúzza a karókat, kiemeli a vízből a csikkast, felfordítja szájával lefelé, kihúzza a farából a csóvát, belenéz, ha van benne valami, kiönti a ladikban elhelyezett kosárba.

Nyüzösög a sok vergődő csik a vesszőkosárban. Vergődésében habot ver. A habzó csikok közt apró hal, sok csikbogár mászkál. Ezután a csikász a kas farát a régi csóvával újra bedugja. A karót a kas fülén újra átszurja, leereszti a vízbe és a karót a mély sárba erősen leszúrja. A ladikon a másik csikgáthoz megyen. Így tart ez napokig.

A csik az időjárás iránt nagyon érzékeny. Ha egy kicsit lehül az idő, nem mozdul, ekkor a fogás kevesebb; ha jó idő jár, megindul a csik, sokat fognak.

A csikért megjönnek a kupecsek és kofák. Szűrrik-mérik a csikot a vesszőből font *csikszűrő*-kön. A szegényember maga viszi a piacra. Ketten viszik a dézsát, néhány fillérért adják mérőnként. Kedvelt téli eledel a vizek mellett lakóknak, de csak hűsvétig, ekkor már ivik és bűdös. A Tiszamentén nagyobb mértékben a katolikus lakosságnak kedvelt bőjti eledele. A protestánsoknál nincsen bőjt, nem is nagyon veszik.

A pákász és a pákászat.

A pákászatot, mint foglalkozást nem ismeri a debreceni, általában a tiszántúli nép. Sőt a pákászt úgy ismeri, mint aki semmiféle komoly munkára nem alkalmas, hanyag, szédelőg, munkakerülő ember — „Halaggyatok mán, ne *pákászatok* össze-vissza!” — mondja ma is a debreceni öreg gazda a cselédeknek.

— Meddig *pákásztok még?*! — mir nem mentek dógotok után?! — kérdi az erre-arra támoigó emberektől bosszúsán.

— Elpákásznak ezek itthon Isten napig — feddi fiát az öreg.

— Ereggy mán szójj neki! — olyan pákászó ember a!

Ez a néhány feljegyzett mondat is mutatja, hogy a pákászfogalom a semmittevést, kutatást-keresést fejezte ki a debreceni nép nyelvén.

A régi irodalom is támogatta ezt a felfogásomat.

A Magyar Nyelv Szótára 1870-ben így írja le a pákászt: A tiszamelléki Sárreton pákászoknak nevezik azokat az embereket, kik folytonosan a réten és a rétből élnek. A pákász se nem vet, se nem szánt. se napszámha nem jár, hanem a kész után

nyul, vagyis „pákászodik“. Az elnevezés hihetőleg a már elavult „pák“ gyökszóból ered. A pákász valóban, mint valamely pákász eb, szünet nélkül koncot keres a réten, s minden zsákmanýon, mit magának itt kilesett, mohón kap. Ő az egész Sárrétnek korlátlan ura s birlálója, de egyszersmind nemtője, ki nélkül e roppant vadfészket elvesztesztek kellene tartanunk. Vétéreit, vészeit és varsáit kirakja minden irányban, azokban csikot, halat, pusztá kézzel nadályt, s nagy bosszúságára rákot fog, mely utóbbiról úgy van meggyőződve, hogy az Isten nem teremtette ételnek, miért is féregnek nevezi, s nagy méreggel hányja ki a fogóból. Minden vízi vad után leselkedik, s ha nincsen löfegyvere, csapófát és tört vet neki ; a vadludak, vadrucák, szárcsák és libucok fészkeiből a friss tojást ezrével szedi, apró vadlibát fogdos, kócsag, vakvarjú, s vadgém tollakat szedegget ; a vízi vadászatokon a vadász kalauza és kis sajkájával a közlekedést tartja fenn, stb. Ezeket is Bérezy Károly : Hazai és Külföldi Vadászrajzok 88., 89. lapjairól veszi.

A Magyar Tájszótár 59. lapján azt mondja : Rétségi kis halász, vadász, aki az egész évet a rétségen halászáttal és vadászattal tölti“. Ezt a megállapítást az Öklevél Szótár is átveszi. Herman Ottó : A magyar halászat I. kötetében szép hangulatos fejezetet szentel a pákászatnak. Ámde a kiváló tudós is a letűnt kort dicsőíti, annál kevesebb tárgyi néprajzi adatot sorol fel idevonatkozólag.

A pákászembert legjobban ismerteti dr. Györfly István, aki Nagy-kunsági Krónika című értékes leírásában „*rétes emberek*“ néven ír róluk és vadászó, halászó, őseink utódainak tartja és azt mondja róluk, hogy ezek az emberek kivesszik magukat a rétségre és ott mint halász, csikász, rákász, vadász, darvász, solymász, békász, méhész és piócaszedő élelmeskednek.

A pákász foglalkozása volt mindez. Ehhez járult télen még a *nádolás*, vagyis nádvágás, gyékénydolgozás. E sok foglalkozás mellett mégis szegények voltak.

Főfoglalkozásuk a vadászat, madarászat volt. Tojást szedtek, azt élték fel. Madarakat fogtak, azt is felélték, tollát dísznek adták el. Ha a tojás megritkult vagy a madarak elmentek ősszel, foglalkozott jobban halászáttal. Eszközei olyanok voltak, mint a kishalászké. Verse, vész, merettyű és tapogató. E szerzőmök anyagát a gyékényt, gallyat, a rétet termette. Neki volt ideje elkészíteni. Télen csikot fogott és adott el bőven. Sőt még a sulyomszedés is főfoglalkozásához tartozott.

Hogy milyen volt a rétes ember, dr. Györfly István egyszerűen, világosan megírja. Halász, csikász, rákász, darvász, pákász, vadász, solymász, békász, méhész és piócaszedő. Györfly szerint a pákász, általában a rétségi emberek hat hétig laktak egy helyen, azalatt annyira kiélték, hogy el kellett húzódnok

onnan. Kunyhóikat rendszeren valaminek szárazulatán állították fel, ha ilyet nem találtak, az ingó lápon is ellaktak. A kótúra vagy zombokokra építkeztek. A lápokon három-négy ágú tapogató bottal óvatosan járt. Ezt a járást maga sem nevezte menésnek, hanem lábadozásnak.

A határt járó hivatalos egyéneknek, úri vadászoknak, nádvágó parasztoknak jó és megbízható vezetői voltak.⁶⁸

Ósi soron szabad emberek voltak. Közszolgálatot nem teljesítettek, adót nem fizettek, rendes munkát nem végeztek. Nem nagy becsületük volt a megye előtt. Ugyanezt állítottam már egy évtizeddel ezelőtt és állítom most is a nádi, lápi emberrel. Ilyenekkel én még találkoztam a Bodroghközön, az Ecsedi-lápon és a Sárréten. Nem leli az ilyen ember a helyét, nem fogja a hely otthon. Megyen, kóborol a réten, a lápon, keres és mindig talál valamit.

Tehát a pákászás nem foglalkozás, még kevésbé hasznos foglalkozás, mint inkább állapot volt. Folyton keresgető, szimatoló, kutató embert jelentett. Hogy az ilyen ember vizek közelében halászáttal, csikászáttal is foglalkozott, azt lakóhelye és kutató természetete hozta magával. Azonban még így sem ez volt a főfoglalkozása. Nyugtalan kereső természetének a vadászat felelt meg legjobban. Felkeresni a vadmadarak fészkeit, kirabolni, a felnőtt madarakat a vizen és a lápon, a nádasban egész nap hajtani, ez volt az ő fő eleme. A hatóságok nem szerették őket, maguk is kiközösítették magukat a társadalomból. De szegénységükben szabadok és gondtalanok voltak. A nádvilág táplálta, ovtá őket. Kiténő vezetői voltak a vadászoknak. Talpig becsületes embereknek ismert és emlegette a letűnt kor világa őket.⁶⁹

Kiténő vadászok voltak egytől-egyig. Ha halat fogtak, vészt építettek, tapogatóval káptak a kisvizet. Versét, csikókosarat raktak ki. A hálóból csak a merettyűt használták. Járművök a nagyon hegyesorrú esónak volt. Hajlékuk a nádból, hinárból rakott kunyho.

Osváth Pál a régi bihari nádasokról megemlékezve, azt mondja, hogy a halászok kettős tarisznyát viseltek, melynek egyik fele elől a mellen, másik fele pedig a háton csüngött, ennél fogva *átalvető-nek* nevezték.

Rendszeren azonban ez az egyszerű nép vagy kecskeszörböl készült *szeredást*, vagy házivászonból készült zascót hordott, mely utóbbit *bakó-nak* nevezték.⁷⁰

⁶⁸ Györfly id. m. 35—37. ll.

⁶⁹ Dr. Györfly István Nagy-kunsági Krónika 2., 31., 1. Ecsedi István : Poros országutakon. Debrecen, 1925. 10. és 107. l.

⁷⁰ Osváth Pál.: Közbiztonságunk multja és pandurkorom emlékei. Budapest, 1905. 34. l.

Osváth Pál, az egykori bihari csendbiztos, nagyon rokonszenvesen ír a pákászokról. Különösen hűségüket, megbízhatóságukat emeli ki. Ritka eset volt, hogy a gonosztevőknek büntársai lettek volna, bár a betyárokkal saját érdekükben jóviszonyban voltak, sőt egyik Komádi környékén a nádasban élő pákásznak, akinek a Bach-korszakban tiltott fegyvere volt, ő adott puskaport.⁷¹

Ma a rétek lecsapolva száradnak az alföldi melegben. Az ekevas felforgatta a szűz földet. A réti emberek koldusok lettek, hírükkel, nevükkel elpusztultak.

A réti embernek egyik szándok foglalkozása a *gyékényezés*. Szegény, egyszerű emberek százados óta nyár utolján eljárnak gyékényezni, télen pedig feldolgozzák. A sáros, vizes vidéken, elsősorban a Sárréten, laposokon bőven terem a gyékény. A gyékényvágó emberek társaságba verődnek és elmennek gyékényt vágni. Ma már egy vállalkozó fogadja őket *riszibe*, rendszeren két kévét kap öt kévéből. A gyékényező dolgozó ruhája a fehéritetlen vászonból készült „kankó” (ing), „sinkó”, a hosszú, bő gatyá, csizmaszárból bocskor. Eszközük a kaszadarabból kikalapált hossznyelű kacor. Kötésig belegázolnak a vízbe, tövénél vágják el a gyékényt, kiusztatják a partra, kitergetik, forgatják. Tíz nap múlva kévébe kötik, keresztbe rakják, elszállítják. Ez a kinti munka.

Télen otthon feldolgozzák. Erre három eszközt használnak, a „*gyékényvágót*”, a „*szövőt*” és a „*kosárkötőt*”. A gyékény szövését részletesen megírta dr. Ébner Sándor⁷² és Szücs Sándor.⁷³ Amaz a bodrogközi, emez a sárréti gyékényszövést írja le részletesen.

Készítményekül a szakajtókosarat, a szatyort, kenyér, tyúkültető és ruháskosarat, lábtörlőt, kupulykót, gyékénycipőt említene.

Én az Ecsedi láp vidéki gyékényeseket láttam, akik csikputtont, szakajtót, méhkasokat, liszt és búzatartó-kosarakat készítettek. A Déri múzeumban levő ilyen edénybe 100—150 kg. búza is elfér. Magassága 110 cm., átmérője 80 cm. Ezeknek alakja ősi. Bizonyára a hatalmas búzatartó agyagedények után következtek, a magyar kulturális életben messze megelőzve a gabonáshordókat és a kenderből szőtt zsákokat.

Amde jól keresett a gyógyítófüvek árulásából is. A magyar ember azt tartotta: fűben, fában van az orvosság. Ki ismerte jobban a réti virágait, gyógyító füveit, mint a pákász. Nem volt olyan betegség, amelyre ő gyógyítófüvet ne tudott volna

⁷¹ U. o. 67. l.

⁷² Ébner Sándor, Gyékényszövés a Bodrogközön. Ért. XXI. (1929) 109—112. l.

⁷³ Szücs Sándor: A gyékény feldolgozása és eszközei a bihar megyei Sárréten. Debr. Szemle, 1933. évf. 10. (72.) sz.

adni. A fekélyfű és a vízikender a bőrbajt gyógyította. A csikó farkfű az orrvérzést megállította, a százlukú fű a gondot eltávolította. A pokolvarra az ördögharapta fű volt az orvosság. Virádiccsal a bénát gőzölték. A bénaember béna tagjait a méhfű levelével mosogatták. A süket vagy fájósfülü embert fülbe csepegtetővel gyógyították. Az ürmösbor készítéséhez a hamisítatlan ürmöt és a veresbor festéséhez a mályvarózsát a pákászok szedték. A gyujtovány füvet hideglelés ellen használták. A tetemoldó fű a boszorkányok rontása ellen volt jó. Erre jó volt a boszorkányléptefű, sőt az ebszőlő is. Az aranyistápfű a vízbetegség ellen nagyon jó. A vérre hulló fecskéfű sebet, a kiscsékűfű golyvát, a fekete csalánfű gugát gyógyított. A pemetefű, szikfű, párlata, köhögés, fejfájás, kifazás ellen volt jó. Csonttörés ellen feketenadályt ajánlatos. A vérfegyott embert az élek-halok fű állította talpra. Jó orvosságok voltak a kocbord, tókincs, párló, rétiszálya, csikorgófü, drótfű, ezerjófű.

Nemcsak az ember, hanem a jószág bajára is adott a réti füvet, melyet ismét a pákász szedett. Így a körömfájást ló-körömfű, a mételyt mételyfű, nyeregterési sebet a farkasalma, útilapú, rühet a rühfű gyógyította. A lusta lovat a nancsifüvel szilajították. A halat vadkenderrel, beléndekkel, szatyinnal bódították.

A vasfű kinyitotta a betyár kezében a békót.

A rétek minden bajra volt füve. A pákász volt a doktor és a patikárus.

Ma még elvéve árulnak füveket a debreceni zsibvásáron, de a detektívek, rendőrök háborgatják az árusokat és a nép sem hisz a gyógyító erejében. A réttel együtt e csodálatos füvek is eltűntek. A debreceni tanyákon még a szénamurva főzetével gyógyítanak köszvényt, de a hőforrás csodálatosa ezt is kifogja szorítani.

Rákászás.

A rák az Alföld tiszántúli részének folyóiban és tavaiban régen nagymértékben tenyésztett. Bakonszeg község cimerében most is ott a két rák. Osváth Pál azt írja, hogy Komádi utcáin mászkáltak a rákok. A Sárrétről Debrecenbe hozták eladni és az ő korában Debrecenben Kisúj-utca szagos volt a haltól és a ráktól. Szerinte ekkor készült a rákáruló lányról is a következő dal:

„Minap amint Debrecenbe jártam.
S a szekeren rákvevőre vártam;
Egy légátus állott meg mellettem
Szemem, szímem rajta fejejtetem.”

Komádiból ered az a közmondás: „Elverte a jég a rákot”. Ez a közmondás Osváth szerint onnan van, hogy a bírák a felettes tisztviselőknek mindig hal és rák ajándékkal kedveskedtek. Egyszer azonban elfelejtették az ajándékokat. Midőn a komádii bírót a főszolgabíró ezért tréfából felelősségre vonta, a bíró zavarában azt mondta „elverte a jég”.⁷⁴ Osváth azt is tudja, hogy az 1839. évben megégett komádii templom karzatán egy koszorú volt faragva és ebben a koszorúban négy veresre festett rák volt.⁷⁵ Ma már nincs meg.

Én még jól emlékszem, hogy néhány évtizeddel ezelőtt nagy délnyugati vihar után Debrecen utcáin rákok mászkáltak.

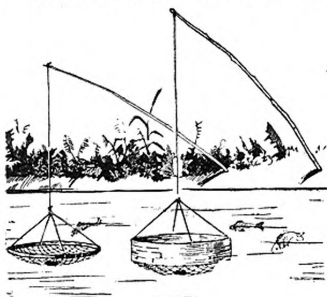

Fig. 41. ábra.

Rákfogás rácsával.
Krebsfang mit Sieb.

kipusztult, pedig most volna nagy kelendősége. A rákfogás ma már ritkaság, de egyszerűségénél fogva nagyon érdekes.

A rákfogást „rákászás”-nak nevezi a nép. A szegényember eszköz nélkül rákászik.

1. A Berettyó, Kraszna, Túr folyókba begázol a magyar. Kezével mélyen benyul a padmalyok alá vagy odukba, jól magkaparászza, ha akad kezébe rák, kiveszi. Oda sem néz neki, ha egy rák ollójával a kezét megcsipi.

2. *Pákával.* A vesszőnek meghasítják a végét és ebbe májat tesznek, leeresztik a vízbe. A rák rászáll és óvatosan felhúzza.

3. *Tálatakú vesszőfogóval.* Madzgot kötnek rá, közepére hűdös húst tesznek. A rák rámegey és vele kihúzza.

⁷⁴ Osváth Pál: Bihar vármegye sárréti járása leírása. Nagyvárad, 1875. 443. l.

⁷⁵ U. o. 445. l.

4. A Berettyómentén az ócska szita-rostakérget használják fel rákászásra. Ennek az alapját madzaghálóval vagy fűzfagallyal befonják és erre teszik a májat. A felső részére három zsinetet tesznek, mely kantárszerűen fut össze. Ebből egy madzag nyúlik egyenesen felfelé, ezt kötik rúdra és ezen függ a vízben a rákfogó. Kivetése úgy történik, hogy a keretre három egyenlő távolságú helyen egy ócska patkót kötnek. Ez a három patkó lehúzza a különben könnyű kérget a vízbe. Leeresztés előtt egy darab májat tesznek a fonadékra. Erre megy a rák, de elmenekülni nem tud.

Ilyen rákfogóból egy-egy három-négy tagból álló rákásztársaság húsz-harminc darabot lerakott a Berettyóba vagy az Érbe és sokszor szerencse kísérette munkájukban. (41. ábra.)

5. *Rácsával.* Ez a neve az Alföldön annak a külön szerszámnak, mellyel kizárólag rákot fog a magyar. Feltehető, hogy a rács szóból származtatják.

Egy ilyen rácsa Sajóról került a Déri múzeumba. Egyszerű nagyon. Egy 40 cm. átmérőjű hordóabroncs hálóval van bevonva. A kör szélén egyenlő távolságban négy darab 40 cm. hosszú madzag kantárszerűen egy csomóba összekötve, melyből felfelé egy 65 cm. függesztő vékony zsinór jön ki. Ez a zsinór arra szolgál, hogy ezt egy két-három méter gally végére kötik és a szerszámot ennél fogva eresztik a vízbe.

Kivetése úgy történik, hogy a rákász egy nagyobb szagos májat tesz a szerszám közepébe, a szerszámot vízbe eresztik, megerősíti a parton és vár. A rák rámászik a májra és eszi. A rákász óvatosan kiemeli a vízből és leszedi róla a rákot. A rákász legtöbbször nem egy rácsát, hanem öt-tíz darabot kivet és így nagyobb a szerencséje. Matolcon a rácsa alatt a tenyérnyi nagyságú kagylót értik.

6. *Hálóval.* A csegei halászok hálóval fogják. Beleakadt, kihúzzák és leszedik a hálóról. Maklári Sándor öreghalász beszéli, hogy Tiszacsegén, Ároktön, Dorgmán a nagyhalászat alkalmával annyi rák került a hálóba, hogy három-négy óráig szedték ki belőle.

7. A Túr folyóban ma is nagyon kezdetleges, de ötletes rákfogót használnak. Egy szál vesszőt meghasítanak, ebbe szöszszel beszótt gilisztát kötnek. A gilisztát azért kell beszőzni, hogy a rákok le ne egyék a fáról. Az így felcsalizott vesszőt beleeresztik a vízbe. Mikor a rák észreveszi a csalit, rákapaszkodik és bontogatja. Addig kinlódik vele, míg a rákász észreveszi és kihúzza a vízből. A kifogott rákot zsákba rázza.

Komádiból ered az a közmondás: „Elverte a jég a rákot”. Ez a közmondás Osváth szerint onnan van, hogy a bírák a feleltet tisztviselőknek mindig hal és rák ajándékkal kedveskedtek. Egyszer azonban elfelejtették az ajándékok. Midőn a komádi bíró a főszolgabíró ezért tréfából felelőségre vonta, a bíró zavarában azt mondta „elverte a jég”.⁷⁴ Osváth azt is tudja, hogy az 1839. évben megégett komádi templom karzatán egy koszorú volt faragva és ebben a koszorúban négy veresre festett rák volt.⁷⁵ Ma már nincs meg.

En még jól emlékszem, hogy néhány évtizeddel ezelőtt nagy délnyugati vihar után Debrecen utcáin rákok mászkáltak.

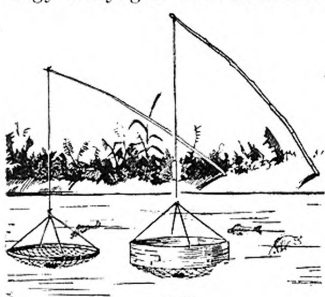

Fig. 41. ábra.

Rákfogás rácsával.
Krebsfang mit Sieb.

kipusztult, pedig most volna nagy kelendősége. A rákfogás ma már ritkaság, de egyszerűségénél fogva nagyon érdekes.

A rákfogást „rákászás”-nak nevezi a nép. A szegényember eszköz nélkül rákászik.

1. A Berettyó, Kraszna, Túr folyókba begázol a magyar. Kezével mélyen benyul a padmalyok alá vagy odukba, jól magkaparásza, ha akad kezébe rák, kiveszi. Oda sem néz neki, ha egy rák ollójával a kezét megcsípi.

2. *Pákával.* A vesszőnek meghasítják a végét és ebbe májat tesznek, leeresztik a vízbe. A rák rászáll és óvatosan felhúzza.

3. *Tálatakú vesszőfogóval.* Madzagot kötnek rá, közepére bűdös húst tesznek. A rák rámegy és vele kihúzza.

⁷⁴ Osváth Pál: Bihar vármegye sárréti járása leírása. Nagyvárad, 1875. 443. l.

⁷⁵ U. o. 445. l.

4. A Berettyómentén az ócska szita-rostakérgyet használják fel rákászásra. Ennek az alapját madzaghálóval vagy fűzfagallyal befonják és erre teszik a májat. A felső részére három zsineget tesznek, mely kantárszerűen fut össze. Ebből egy madzag nyúlik egyenesen felfelé, ezt kötik rúdra és ezen függ a vízben a rákfogó. Kivetése úgy történik, hogy a keretre három egyenlő távolságú helyen egy ócska patkót kötnek. Ez a három patkó lehúzza a különben könnyű kérgyet a vízbe. Leeresztés előtt egy darab májat tesznek a fonadéokra. Erre megy a rák, de elmenekülni nem tud.

Ilyen rákfogóból egy-egy három-négy tagból álló rákásztársaság húsz-harminc darabot lerakott a Berettyóba vagy az Érbe és sokszor szerencse kísérte munkájukban. (41. ábra.)

5. *Rácsával.* Ez a neve az Alföldön annak a külön szerszámnak, mellyel kizárólag rákot fog a magyar. Feltehető, hogy a rács szóból származtatják.

Egy ilyen rácsa Sajórol került a Déri múzeumba. Egyszerű nagyon. Egy 40 cm. átmérőjű hordóabroncs hálóval van bevonva. A kör szélén egyenlő távolságban négy darab 40 cm. hosszú madzag kantárszerűen egy csomóba összekötve, melyből felfelé egy 65 cm. függesztő vékony zsinór jön ki. Ez a zsinór arra szolgál, hogy ezt egy két-három méter gally végére kötik és a szerszámot ennélfogva eresztik a vízbe.

Kivetése úgy történik, hogy a rákász egy nagyobb szagos májat tesz a szerszám közepébe, a szerszámot vízbe eresztí, megerősíti a parton és vár. A rák rámászik a májra és eszi. A rákász óvatosan kiemeli a vízből és leszedi róla a rákot. A rákász legtöbbször nem egy rácsát, hanem öt-tíz darabot kivet és így nagyobb a szerencséje. Matolcon a rácsa alatt a tenyérnyi nagyságú kagylót értik.

6. *Hálóval.* A csegei halászok hálóval fogják. Beleakadt, kihúzzák és leszedik a hálóról. Maklári Sándor őreghalász beszéli, hogy Tiszacsegén, Ároktón, Dorogmán a nagyhalászat alkalmával annyi rák került a hálóba, hogy három-négy óráig szedték ki belőle.

7. A Túr folyóban ma is nagyon kezdetleges, de ötletes rákfogót használnak. Egy szál vesszőt meghasítanak, ebbe szöszszel beszótt gilisztát kötnek. A gilisztát azért kell beszőzni, hogy a rákok le ne egyék a fáról. Az így felcsalizott vesszőt beleeresztik a vízbe. Mikor a rák észreveszi a csalit, rákapaszkodik és bontogatja. Addig kinlódik vele, míg a rákász észreveszi és kihúzza a vízből. A kifogott rákot zsákba rázza.

Békázás.

Az Alföld álló és folyóvízeiben nagyszámmal élnek a különböző fajtájú békák. A békák beleférköznek a nyitott gémes kútba és jól érzik magukat. A magyar paraszt nem irtózik tőlük, sőt azt tartja, hogy az a jó ivóvíz, amelyikben béka van. Este az árok partjára kiülnek és a csendes nyári estéken pompás muzsikálást visznek véghez. A nép meg is érti beszédét és azt állítja, hogy a béka azt mondja: „varrok, varrok!” — A nőtény béka kérde tőle: „Mit varrsz?! Mit varrsz?!”. — Mire a hímbéka harsányan kiáltja: „papucsotcsotcsot!”.

Kisvizeknek nevezetességei a *mocsári teknősbéka* (Emys orbicularis L.) és a *kecskebéka* (Rana esculenta). Ezek a hullók és kételtűek a Tiszántúl vizes talajain nagyszámban fordulnak elő.

A derecskei jegyzőkönyvben 1761-ben részletezve van, hogy Mártha György dominiális bíró a Dominium részére, honnan mennyi teknősbékát szerzett be:

ápril. 18. Zsadányból 25 drb, à 9 dénár, összesen 2 Rfrt 25 dénár;
 május. 14. Zsadányból 59 drb, à 9 dénár, összesen 5 Rfrt 31 dénár;
 júni. 24. Zsadányból 69 drb, à 9 dénár, összesen 6 Rfrt 21 dénár;
 júli. 28. Zsadányból 41 drb, à 12 dénár, összesen 4 Rfrt 92 dénár;
 ápril. 18. Sassrul 30 drb, à 9 dénár, összesen 2 Rfrt 70 dénár;
 ápril. 23. Sassrul 36 drb, à 9 dénár, összesen 3 Rfrt 24 dénár;
 majus. 23. Sassrul 34 drb, à 9 dénár, összesen 3 Rfrt 06 dénár;
 júli. 1. Sassrul 13 drb, à 9 dénár, összesen 5 Rfrt 17 dénár;
 ápril. 20. Gáborjánhól 4 drb, à 9 dénár, összesen 36 dénár;
 maj. 30. Komádiból 162 drb, à 9 dénár, összesen 14 Rfrt 58 dénár;
 júni. 24. Komádiból 53 drb, à 9 dénár, összesen 4 Rfrt 77 dénár;
 júli. 11. Komádiból 11 drb, à 9 dénár, összesen 99 dénár;
 júli. 8. Zsadányból 12 drb, à 12 dénár, összesen 1 Rfrt 8 dénár;

Ebből megállapítható, hogy a teknősöket az év első felében, tavasszal szedték, nyár elején már nem.

A magyar nép a békát sohasem ette, sőt útálta. Fajrokona a török sem eszi a békát, teknősbékát, rákot. Ma a

Korán tisztátalannak tartja és tiltja, a Korán előtt pedig a nép nem szerette.

A békát a magyar nem tartotta hasznos állatnak. Míg a halat, a rákot, csikot megette, a nadállal bő tápláléktól elsűrűsödött vérért szivatta, tehát orvosságának használta, addig a békának legfeljebb babonázásnál vette hasznát. A Déri-Múzeumban van egy kecskebéka vállsont, melyet 1910 körül a csendőrség egy vén kuruzsló asszonytól vett el, s amelyet az öreg nő gyógyításra használt, olyanformán, hogy az emberen és állaton keletkezett daganatot a vállsonttal „kilencszer megkerekítette”.

A régi debreceni házak kamaráinak mestergerendáiban fehérruhában göngyölve fel volt téve a béka múmia, melynek csak az orra látszott ki a göngyölegből és az orrával kerekített körül a daganatot, vagy kelést kilencszer. Meg voltak győződve arról, hogy ettől a kelés vagy daganat elmúlik. Az ilyen gyógyerejű békákat Szent-György nap előtt fogták míg meg nem szólalt, nyársra húzták és a nyársnál fogva a nádas ereszbe dugták száradni. Ha kiszáradt, fehér gyoicsba göngyölték és álló helyre tették. Ez a béka múmia évtizedekig megvolt és apáról fiúra szált a háznál.

A békát a nép elvéte ette meg. A bihari kishalászok öregjei azt mondják, hogy inkább felvidékről idekerült emberek ették. A béka inkább az urak nyenc eledele volt.

Adatunk van arra, hogy századokkal ezelőtt a Tiszántúlon termelt teknősbékák grófi és hercegi asztalokra kerültek. Így, midőn 1702-ben Lipót Derecske környékén 400 ezer hold földet herceg Eszterháznak ad, Eszterházy kismartoni és eszterházi asztalára Bihar megyéből százával szállítják a teknősbékát. Sőt, hogy a nagy szükségletet fedezni tudják, Bajomban (Biharnagybajom) teknősbéka tavat létesítettek és a tavat először a Bereg vármegyéből hozott teknősbékákkal népesítették be.⁷⁶ Ezért a szállítmányért Bihar vármegye gyűlése 1761 augusztus 25-én 45 magyar forint és 70 dénárt szavazott meg Mártha György dominiális bírónak, aki a szállítást lebonyolította.⁷⁷

Furtán 1750 körül a jobbágyoknak teknősbéka-tavat kellett fenntartani.⁷⁸

A hercegi család nagyon szerette a teknősbékát, mert évenként sokat kellett szállítani. Így 1760-ban azt mondja a jegyzőkönyv, a Kegyelmes Hertzegünk számára 100 darab, a consiliarius részére 50 drb teknősbékát szállítottak. A teknős-

⁷⁶ Lőherer A.: Derecske nagyközség monografiája. Budapest, 1908. 16. l.

⁷⁷ Jegyzőkönyv Derecske iratárában. 80. l.

⁷⁸ Urbarum gyűjt. Bihar vm. levéltára.

béka ára ezidőben darabonként 19 dénár volt.⁷⁹ Ez alkalommal kifizetett a megye a teknősbékákért a bajomi bírának 3 frt 18 dénárt, a bajomi deputátusoknak 20 frt 55 dénárt, a sassi bírának 30 békaért, a 9 dénár, 2 frt 70 dénárt, majd ismét 2 frt 82 dénárt, a zsadányi bírának 25 drb békaért 2 frt 25 dénárt, újabb szállítmányért 12 frt 24 dénárt, a komádi bírának 15 frt 80 dénárt.⁸⁰ Az 1761. évben ezt olvassuk a jegyzőkönyvben: Bajomban a nemes Dominium Tavából Teknősbékákat kifogó emberséges embereknek fáradságokért három ízben, hogy fáradoztak, adatott 2 frt 4 dénár. (Derecskei jegyzőkönyv 36.) Amde az emberek ki is fogták a békákat, mert 1762-ben a tó már nem tudta fedezni a teknősbéka szükségletet és így Szabó István derecskei lakost Bereg vármegyébe expedieálták békák fogására. Szabó uram jól végezte megbízatását, mert 150 drb teknősbékát fogott és kapott a munkájáért szállítással együtt 20 frt és 40 dénárt. Ugyanez évben a derecskei határban fogott békákért kifizettek 39 frtot. A komádi bírának 23 teknős békaért, a 12 dénár, fizettek: 27 frt 76 dénárt.⁸¹

Csökmő 1760 körül 200 teknősbékát ad az uraságnak, ezeknek párját 10 kr.-ért szerzi be.⁸² Sárretudvari község jobbágyi szolgáltatásában 50 teknősbéka is volt, melynek párját 6—7 kr.-ért szerzi a be község.⁸³ Sarkadkeresztúron minden jobbágy földesúrának egy pár teknősbékát tartozik adni a földesúri szolgálatokon felül.⁸⁴

1763-ban az Adminisztrátor saját költségén szedett össze Zsadányban teknősbékákat, de a Nemes Dominiumnak átadja a 329 teknősbékát, és kap érte a megyétől 39 frt 48 dénárt.

1764-ben a zsadányi bírának teknősükért 3 frt 60 dénárt, a sassi bírának 7 frt 20 dénár. A bajomi teknősbéka-tó javítására 6 frt 14 dénár járt.

1765-ben újra Beregből hoznak teknősöket 38 frt 36 dénárért, ugyanekkor Furtáról, ahol 1750 óta a jobbágyoknak teknősbéka tavat kellett fenntartani, 7 frt 72 dénárért, Konyáról 7 frt 20 dénárért, Komádiból 18 frt-ért vesznek békákat.

E nagyszámú teknős elszállításáért Kismartonban Bojti Pál 28 frt 80 dénárt vesz.⁸⁵

Ügylátszik Bojti Pál megbízható fuvaros volt, mert 1766-ban ezt olvassuk róla a jegyzőkönyvben: Bojti Pál uramnak Kismartonban Felsőes Kegyelmes Hertzegünk számára felküldetett Teknősbékákkal tett felmeneteléért és az azok

⁷⁹ U. o. 15. l.

⁸⁰ Lőherer id. m. 16. l.

⁸¹ Derecskei jegyzőkönyv. 30. l.

⁸² Urbarium gyűjt. Bihar vm. levéltára.

⁸³ Urbarium gyűjt. 48a. sz. Bihar vm. levéltára.

⁸⁴ Urbarium gyűjt. 45. sz. Bihar vm. levéltára.

⁸⁵ U. o. 76. l.

körül tett éjjeli-nappali fáradozásáért és nyugtalanságáért resolváltatott alázatos instantiájára Rfrt 10.⁸⁶

A bajomi tó mellé néhány év múlva másik teknősbékátavat is csináltak. Legalább arra mutat a derecskei számadási jegyzőkönyv, midőn ezt mondja: „Mindkét rendbeli békástónak adatott 2 frt 38 dénár”. Ugyanez évben a Komádi bírák 140 drb teknőst adtak a hercegi asztalra és 16 frt 60 dénárt kaptak érte. Magánosok is tenyésztettek teknősbékákat. Ilyen volt Füredi János konyári lakos 1760-ban 100 drb, a 12 dénár, 12 Rfrt. Egy dénárért, 1765-ben, 1766-ban és 1768-ban adott el teknősöket a megyének.⁸⁷

Különben 1768-ban 300 drb teknősbékát küldött fel a hercegnek és azt nem tudták másképp előteremteni, mint hogy Debrecen városában lakó nemes Böszörményi Mátyástól vettek 200 darabot 48 Rfrt-ért.⁸⁸

1776-ban 606 teknősbékát 77 Rfrt 63 dénár értékben szállított Derecske a Hercegi asztalra.⁸⁹

A derecskei jegyzőkönyv 1777-ből közöl egy kimutatást, mely egyebek mellett azt is mutatja: évenként 1700 darab teknősbékát kellett az uradalomnak a herceg Eszterházy asztalára Kismartonban vagy Eszterházára szállítani. Ez a mennyiség az egyes községek között így osztódik meg:⁹⁰

Derecske	tartozott szállítani	200 drb-ot
Kaba	„	200 „
Berettyóújfalu	„	200 „
Konyár	„	80 „
Bagos	„	50 „
Sáránd	„	20 „
Gáborján	„	20 „
Félegyháza	„	100 „
Bajom	„	100 „
Sass	„	100 „
Komádi	„	200 „
Zsadány	„	100 „
Nagyszalonta	„	200 „
Feketebátor	„	40 „
Ó-szentmiklós	„	50 „
Méhkerék	„	40 „
Summa		1700 drb-ot

⁸⁶ U. o. 113. l.

⁸⁷ U. o. 124. l.

⁸⁸ U. o. 137. l.

⁸⁹ U. o. 260. l.

⁹⁰ Lőherer id. m. 16. l. — Der. jkv. 235. l.

béka ára ezidőben darabonként 19 dénár volt.⁷⁹ Ez alkalommal kifizetett a megye a teknősbékákért a bajomi bírának 3 frt 18 dénárt, a bajomi deputátusoknak 20 frt 55 dénárt, a sassi bírának 30 békaért, a 9 dénár, 2 frt 70 dénárt, majd ismét 2 frt 82 dénárt, a zsadányi bírának 25 drb békaért 2 frt 25 dénárt, újabb szállítmányért 12 frt 24 dénárt, a komádi bírának 15 frt 80 dénárt.⁸⁰ Az 1761. évben ezt olvassuk a jegyzőkönyvben: Bajomban a nemes Dominium Tavahől Teknősbékákat kifogó emberséges embereknek fáradságokért három ízben, hogy fáradoztak, adatott 12 frt 4 dénár. (Derecskei jegyzőkönyv 36.) Ámde az emberek ki is fogták a békákat, mert 1762-ben a tó már nem tudta fedezni a teknősbéka szükségletet és így Szabó István derecskei lakost Bereg vármegyébe expediálták békák fogására. Szabó uram jól végezte megbízatását, mert 150 drb teknősbékát fogott és kapott a munkájáért szállítással együtt 20 frt és 40 dénárt. Ugyanez évben a derecskei határban fogott békákért kifizettek 39 frtot. A komádi bírának 23 teknős békaért, a 12 dénár, fizettek: 27 frt 76 dénárt.⁸¹

Csökmő 1760 körül 200 teknősbékát ad az uraságnak, ezeknek párját 10 kr.-ért szerzi be.⁸² Sárrétudvari község jobbágyi szolgáltatásában 50 teknősbéka is volt, melynek párját 6—7 kr.-ért szerzi a be község.⁸³ Sarkadkeresztúron minden jobbágy földesurának egy pár teknősbékát tartozik adni a földesúri szolgálatokon felül.⁸⁴

1763-ban az Adminisztrátor saját költségén szedett össze Zsadányban teknősbékákat, de a Nemes Dominiumnak átadja a 329 teknősbékát, és kap érte a megyétől 39 frt 48 dénárt.

1764-ben a zsadányi bírának teknősükért 3 frt 60 dénárt, a sassi bírának 7 frt 20 dénár. A bajomi teknősbéka-tó javítására 6 frt 14 dénár járt.

1765-ben újra Beregből hoznak teknősöket 38 frt 36 dénárért, ugyanekkor Furtáról, ahol 1750 óta a jobbágyoknak teknősbéka tavat kellett fenntartani, 7 frt 72 dénárért, Konyárról 7 frt 20 dénárért, Komádiból 18 frt-ért vesznek békákat.

E nagyszámú teknős elszállításáért Kismartonban Bojti Pál 28 frt 80 dénárt vesz.⁸⁵

Ügylátszik Bojti Pál megbízható fuvaros volt, mert 1766-ban ezt olvassuk róla a jegyzőkönyvben: Bojti Pál uramnak Kismartonban Felsőleges Kegyelmes Hertzegünk számára felküldetett Teknősbékákkal tett felmeneteléért és az azok

⁷⁹ U. o. 15. l.

⁸⁰ Lőherer id. m. 16. l.

⁸¹ Derecskei jegyzőkönyv. 30. l.

⁸² Urbarium gyűjt. Bihar vm. levéltára.

⁸³ Urbarium gyűjt. 48a. sz. Bihar vm. levéltára.

⁸⁴ Urbarium gyűjt. 45. sz. Bihar vm. levéltára.

⁸⁵ U. o. 76. l.

körül tett éjjeli-nappali fáradozásáért és nyugtalanságáért resolváltatott alázatos instantiájára Rfrt 10.⁸⁶

A bajomi tó mellé nehány év mulva másik teknősbékástavat is csináltak. Legalább arra mutat a derecskei számadási jegyzőkönyv, midőn ezt mondja: „Mindkét rendbeli bekás-tonak adatott 2 frt 38 dénár”. Ugyanez évben a Komádi bírák 140 drb teknőst adtak a hercegi asztalra és 16 frt 60 dénárt kaptak érte. Magánosok is tenyésztettek teknősbékákat. Ilyen volt Füredi János konyári lakos 1760-ban 100 drb, a 12 dénár, 12 Rfrt. Egy dénárért, 1765-ben, 1766-ban és 1768-ban adott el teknősöket a megyének.⁸⁷

Különben 1768-ban 300 drb teknősbékát küldött fel a hercegnek és azt nem tudták másféltéremteni, mint hogy Debrecen városában lakó nemes Böszörményi Mátyástól vettek 200 darabot 48 Rfrt-ért.⁸⁸

1776-ban 606 teknősbékát 77 Rfrt 63 dénár értékben szállított Derecske a Hercegi asztalra.⁸⁹

A derecskei jegyzőkönyv 1777-ből közöl egy kimutatást, mely egyebek mellett azt is mutatja: évenként 1700 darab teknősbékát kellett az uradalomnak a herceg Eszterházy asztalára Kismartonban vagy Eszterházára szállítani. Ez a mennyiség az egyes községek között így osztódik meg:⁹⁰

Derecske	tartozott szállítani	200 drb-ot
Kaba	”	200 ”
Berettyóújfalu	”	200 ”
Konyár	”	80 ”
Bagos	”	50 ”
Sáránd	”	20 ”
Gáborján	”	20 ”
Félegyháza	”	100 ”
Bajom	”	100 ”
Sass	”	100 ”
Komádi	”	200 ”
Zsadány	”	100 ”
Nagyszalonta	”	200 ”
Feketebátor	”	40 ”
Ó-szentmiklós	”	50 ”
Méhkerék	”	40 ”

Summa 1700 drb-ot

⁸⁶ U. o. 113. l.

⁸⁷ U. o. 124. l.

⁸⁸ U. o. 137. l.

⁸⁹ U. o. 260. l.

⁹⁰ Lőherer id. m. 16. l. — Der. jkv. 235. l.

A békának ez az élvezete nem csak Eszterházy herceg udvarában, hanem másutt is megvolt. Így Fényes Elek azt írja Dombrád községről, hogy a „környéki tavak teknősbékákkal kedveskednek”.⁹¹

Gyarmat 1792-ben Almási Péternek Cséfa árendájában 800 frtot és 100 pár teknősbékát szállított Törökszentmiklósrá. A karcagiak is 1743-ban templomuk építése körül elkövetett szabálytalanságot egy szekér teknősbékával igazították helyre.⁹²

A teknősbékát ma is eszik a vendéglőkben. Kutatásaimban csak Orbán Gábor egykori daruvadász, ma öreg juhással találkozom, aki elbeszélte, hogy ő sokat evett békát és szereti is.

Orbán Bálint azt mondja, hogy a világháborúban Volhniában kapott a békaevésre, jó társa volt egy horvát katona. Esténként leültek a mocsár partjára és kurrogásszerűen füttyöltek. Erre a teknősbéka a part felé úszott, mikor a szárazra evickélt, Orbán kézzel kilökte a gyepre. Most a fejét levágták, testét felkötötték egy vasvillára és a parázs felett forgatták, nagyot csattant a teknője és a lapátja levált. A puha testet forró vízbe mártották és így lejött a bőre, ott maradt a szép fehér húsa. Az egy szál belét kihúzták, a testét feldarabolta, hagymás zsírban vagy faggyúban megsütötte és megette.

Egyes faragó-pásztorok is fogják a teknősbékákat, levágják a fejét, tűzön melegítik a békát, míg le nem csattan a páncélja. A páncélból faragják a karikásnyelek és botfejek berakásához szükséges alakokat.

A kecskebékát a halászok versével, merettyűvel fogják. A békások horoggal fogják úgy, hogy a horogra piros haraszdarabot kötnek és a horgot elég gyorsan húzgálják a vízben, hogy az lebegjen. A béka utána kap és horogra kerül. Ha megfogja, levágja a fejét és a hátulsó részét. Ez utóbbit megtartja, a többi visszadobja a tóba.

A csintalan gyermekek kövel ütik, gummi puskával és flóbert puskával lövik a békákat. Nagy az öröm, ha egy eltalált béka szétterpesztett lábakkal a vízszínen marad. Ezt eltalálták.

Érdekes béka fogást láttam a Tisza mellett. A békázó egy hosszú rúdra deszkadarabot szerelt. Ebbe be volt verve néhány hosszú hegyes szeg. Ezzel a számszámmal a gyeses partra hasmált és csendben várta a béka közeledését. Mikor a béka közel ért, felszúrta a szegre, kirántotta a gyepre. Levágta a fejét. Két combja végén a testét kettévágta. A combrészt megtartotta, a többi visszadobta. A combokat forróvízbe mártogatta, bőrét lenyúzta, körmeit eldobta. Szép fehér húsát hagymászsírba megsütötte és megette.

⁹¹ Fényes Elek: Magyarország leírása. Pest, 1847. II. rész. 408. l.

⁹² Györfly id. m. 43. l.

Még az is ritka eset, ami az idén Szentesen történt. A katolikus Kör egy novemberegi vacsoráján 500 kecskebékát fogyasztottak el a Kör ingyen tagjai.⁹³ A békacombok rántva készültek. A békaevésen a győztes 27 pár békacombot evett meg. A vacsorázók átlag 12 pár békacombot fogyasztottak egyenként és egy pár békacomb ára 10 fillér volt. Ez alkalommal ezt a nótát dalolták:

*Mocsárban, palakban,
Hej fura nép lakik ottan.
Zöld a háta, kék a lába,
Rettenően nagy a szája!
Ua! Ua! Brekk! Brekk! Brekk!*

A hírlapi tudósítás után a békavacsorát rendező Kreter István városi adópénztáriellenőrt kérdeztem meg e szokatlan kosztolás felől. Megtudtam tőle, hogy Szentesen a békát 35 éve eszik, minden évben egyszer nagy vacsorát rendeznek. Rendszerint tavasszal rendezik, de az 1933. év annyira hideg volt, hogy nem tudtak a halászok békát fogni, ezért hagyták ez évben őszre a vacsorát. Szerinte a békahús époly jó tavasszal, mint ősszel.

A békát a halászok hálóval és varsával fogják. Gyűjtik olyanformán, hogyhaszszámaikba kerül pár béka, nem dobják vissza a vízbe, hanem a tartóba teszik. Csak a kecskebékát eszik, a varangyos béka nem jó enni.

A béka megtisztításáról azt írja Kreter István: *A békaböllér*, ezt a tisztet én töltöm be, — mészárolja le a békákat. A békának a derekánál egy izületszerű, hajlós, mozgó része van. Ezt kell keresztülvágni, vagyis ezáltal a két combot, lábát lementzeni a testről. Hogy a béka a vágást ne érezze, elkábitom. Megfogom a két hátulsó lábát és a fejét az asztalhoz csapom, amitől elkábitul. Leírhatatlanul panaszos sírást, jajgatást csap

Fig. 42. ábra.

Békanyúzás Szentesen.

Zubereiten der Frösche in Szentesen.

⁹³ „Az Est” 1933 november 26. számában 13. oldalon.

ilyenkor a béka. Nincs hang, mely ilyen fájdalmasan tudná az élettől való elmúlást érzékeltetni. A béka kiegyenesedik, a száját eltátja, a két első lábát összeteszi, pontosan úgy tesz, mintha imádkozna. Bizony nem gyenge idegzetű embernek való látvány. (42. ábra.)

Amint a béka elkábult, egy éles késsel elválasztom az alsó testet a felsőtől, a törzset eldobom, aztán a lábak körmös részét — a bocskort — is levágom, úgy, hogy csak a combok maradnak meg. Az így kitermelt békacombot átadom a nyúzóknak. Ezek felhasítják a bőrt és így kifejtik a bőrből a combot, amit vízzel telt nagy edénybe dobnak. A békacombot többször — mindaddig — mossuk, míg minden vért eltávolítunk róla és a lekerülő víz tiszta lesz. A megmosott békacombokat a rendesnél jobban besózzuk, hogy a hús édeskés ízét elvegyük. Beszózáskor a békacombok mozognak, mint a pókláb: rángatóznak.

A békahúst paprikásnak, becsinálnak is lehet fogyasztani. Mi kirántva fogyasztjuk. Ez így készül: A békacombokat meghentergetjük lisztben, azután tojásban, végül prézliben és bőséges zsírban hirtelen kisütjük. Főlséges valami!

Mi évente egyszer eszünk békát szokásból és kuriózumból. Ma már nemcsak nadrágos emberek, hanem parasztok, egy-néhány gazda is bevetődik a békavacsorára. A békakedvelők száma mintegy 150—160-ra tehető.⁹⁴

A békabőr lenyúzásához nem szükséges valami éles kés, mert a debreceni ember minden életlen kést vagy fanyelű bicskát *bikanyúzó*-nak gúnyol ma is.

Nagycsereń, Debrecen északi erdős pusztáján sok a tócsa, vízlevezető árok, vizes rét. Rengeteg teknősbéka és még több kecskebéka tenyészik benne.

A tanyai gyermekek és suhancok el is jönnek és békára vadásznak. A teknősbéka meleg nyári napon kimászik a szárazra és itt nagyon nehézkes és ügyetlen a mozgása. A gyors-lábú fiúk meglepik és elfogják. Zsákba hányják és otthon játszanak velük. A nagyobbakat kádba, moslékba teszik, hadd hízzék. Azzal a szándékkal hízlalják, hogy Debrecenben a nagy vendéglőben eladják.

A kecskebéka fűgéből állat. Ha észreveszi a vidám támadókat, nagyugrásokkal szökdel a víz felé és nagyloccsanással már el is tűnt a posványban. Ezt a fűge állatot már fortélyal kell megfogni. A fiúk egy zöld kákamerítőt csinálnak. Anyaga azért frissen tépett káka, mert az így készült szerszám job-

ban beolvad a környezetbe és valószínűbb a béka megfogása. (43. ábra.)

Ez a primitív rögtönzött szerszám *kákamerettyű*. Kávája 15 cm. átmérőjű font zöldkáká. Oldala kákaszálakból 28 cm. hosszán csüngenek le és ezek végén a csomóba kötve végződnek, úgy, hogy a szerszám süvegszerű. A gyermekek tréfából egymás fejére teszik és úgy játszanak vele. A merettyű 1—2 m. hosszú, kétágú vesszőre van felkötve és úgy dolgoznak vele.

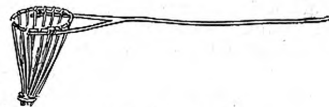

Fig. 43. ábra.
Békamerettyű kákából.
Tauchgerät für den Froschfang.

A békázó lefekszik (lehasmál) a víz partján, csendben vár, míg a béka felbukkan, akkor hirtelen alámeríti a merettyűt. Ha a béka benne van, kirántja s mielőtt elugrani tudna, kezével kiveszi, vagy leborítja a merettyűt a szájával a kis vízben és a merettyű alatt a kezével keresi meg.

Ezt a merettyűt nagyon ősi szerszámnak kell tekintelnünk, melyet egykor a kisvízi halászok használtak és amelyet nálunk ma már kiszorított a hálóból készült fakávára szerelt merettyű.

A csintalan gyermekeknek érdekes játéka a „*békarepítés*”. „Gyertek, repítsünk bikát” — mondják egymásnak a fiúk. Ez a tréfa abból áll, hogy egy félméteres keskeny székdarabot egy félméter hosszú, 8—12 cm. vastagságú lefektetett henger alakú fadarabra tesznek, úgy, hogy hosszabbik vége a földet éri. Erre a végére ráteszik az agyonkínzott vagy megsebzett békát és egyik a deszka fent-álló rövidebb végére teljes erejével ráüt. A deszka és a béka messze repül. A vásott fiúk szörnyen nevetnek a levegőben magasan kalimpáló békán. (44. ábra.)

E kizsóló csíny csak vásott tanyai suhancok csinálják. A komolyabb békázók vagy az egyetemnek szedik a békát kísérleti célokra, vagy az éttermeknek megéves céljából fogják.

Fig. 44. ábra.
Békarepítés.
Der Frosch muss fliegen.

⁹⁴ Kréter István hozzám intézett levele.

A nadályozás.

A nadály vagy pióca mindkét fajtája és pedig: az orvosi nadály (*Hirudo medicinalis* és a lópióca (*Haemopsis sanguisuges L.*) alföldi álló, különösen hináros békalencsés vizeknek nagyon gyakori lakója. A nadályos jól ismeri e két fajtát. Ennek hasa veres csikos, hátán veres pontok vannak és sokkal nagyobb, vastagabb, mint amaz. Nagyon falánkok és kíméletlen támadók. Megtámadják az embert, az állatot. Keresztül bujnak a ruha nyílásain, csak hogy az ember meztelen testét megmarhassák. Azért a kenderáztató nők férfi hosszúnadrágot és lábbelit húznak fel, szoknyájuk alá, hogy a kellemetlen víziállatoktól megvédjék magukat.

Nemcsak halakba, hanem békákba is csimpaszkodik, sőt a vízbe vezetett lovakba és tehenekbe is beleharap és a véruket szívja. Minden veszedelmes és utálatos volta mellett egyike a leghasznosabb férgeknek. A halász csalinak vágja horgára, de előbb leszereli elejét és hátulját, hogy a horogra ne tudjon gömbszerűen felcsimpaszkodni, a népies gyógy módokban egyik leggyakrabban használt orvosság a pióca.

A nadályt szegényemberek, főleg cigányok fogják. Az orvosi nadályt tavasszal fogják, míg még rossz vérrrel nem szívta teli magát. A nadály, mindenütt fogja a tiszaparti ember, hol a víz kecsij. (Sekély.) Térdig felgyürt nadrágban belemegy a vízbe, meztelen lábával köröz benne, így felkavarja a vizet, még a kotúját is. Erre a megháborított nadály kinyújtózza igyekszik a lába felé és beleharap. A nadályszedő levezsi és edénybe rakja. Király Tamás szegényember Tépén kis pálcikát csinál, beleáll a vízbe és úgy csalja magához a nadályt. Ez elkezd feleje kigyózni, ő alányul a pálcikával és kiveti. A szárazra került nadályokat a *bakó*-ba, egy *botos* (harisnya) szárba szedi és eladja.

Dorogma környékén egy madzagra húst kötnek és a vízbe eresztik. A nadályok észreveszik, hozzáúsznak, megszállják a húst. A nadályos felhúzza a húst és leszedi a nadályt. Tiszabedőden a húsdarabot erős kampós drótra akasztják, felkavarják jól a vizet, aztán vízbe „bocsátik“, rátapad a sok nadály. Lefejtik, köcsögökbe, tóvizbe „rakik“. Házzról-házza hordják liszt, zsír, tojásért „adik“. A nadályosok azt állítják, hogy a nadályt csak Szentgyörgy napig jó fogni. Addig tiszta. E nap után minden rossz vért kiszív és ha elfogják, két nap múlva megdöglik.

Vannak, akik úgy fogják a nadályt, hogy mellényzsebükben egy kis *lággy* (darált) söt tesznek és meztelen lábszárral bemennek a nadályos vízbe. A nadályok rárohannak, bele-

harapnak meztelen lábukba, felvágják a bőrt, szívják a vért. A nadályos lassan kihúzza a vízből a lábát, zsebéből egy csipet söt vesz ki, minden beleragadt nadályra hint egy parányit. Mihelyt a só olvadni kezd, egyre-másra fordulnak le és ő összekapodja, edénybe teszi.

Néha egy vagy két ember a vízben ül, egy harmadik meg rúddal veri a vizet, így fogják a nadályt. A lábára tapadt nadályt meleg pipával érinti, vagy füstöli és lehull a lábáról, ő meg felszedi.

A hajdúböszörményi mocsarakban a nadályos már másképpen fogja a nadályt. Egy tengeri kórót, melyen rajta a levél és a csuha, beledob a mocsaras tóba. Egy bottal megzavarja a vizet. A nadály hirtelen a csutka felé rohan és levelei közt keresgél. A nadályos kivieszi a kórót, kiszedi a levelek alatt megbújt nadályt, kiválogatja. A lónadályt elhajítja és az orvosi nadályt üvegbe teszi, a többi vizet merít rá és viszi árulni.

A cigány nem a saját lábával szedi ki a nadályt, hanem rossz lovat a vízbe állítja és a vizet egy vesszővel üti, kavarja. — A nadály a lóra ragaszkodik. Kis idő múlva kivetik a lovat a tóból és a nadályt leszedik testéről, kiválogatják és a javát üvegbe teszik.

Érdekes embertípusa az Alföldnek a *nadályos*. Tavasszal az alföldi városok utcáin fel-feltűnik egy öreg kopottas, szennyes külsejű, rongyos ember. Kezében bekötött szájú csuprot vagy üveget tart és harsányan kiabálja: „Nadályt vegyenek, nadályt!“ Be-be kukkant a gyógyszerárakba is és erősen ajánlja rútportékáját a patikusnak. Ez a *nadályos* ember.

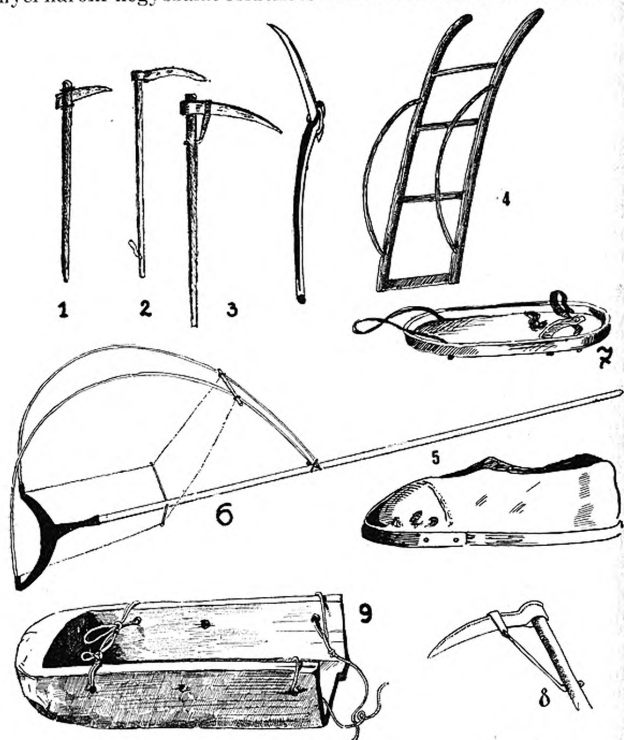
Az edény szája fehér ruhával van bekötve, hogy a nadály el ne szökjön. Ha valaki 2—5 fillérért veszi, kioldja az edényt és kikapdossa a kívánt mennyiséget. Régen a faluk, városok utcáinak érdekes alakja volt a nadályos, aki az utcán járva, kiabálta „nadályt vegyenek! nadályt!“ Minden háziasszony beszerzett egy csomó nadályt egész évre, befőttesüvegekbe tartották. Maguk használták fel, de szívesen adtak a jóismerősöknek vagy szomszédoknak is. Ma már ritka orvos rendeli ki, de a patikákban még mindig tartanak nadályt.

Érdekes, hogy Herman Ottó nagy művében a nadályfogást nem tárgyalja.

Nádvágás.

Az alföldi sekély folyóknak, ereknek, laposoknak, fenekeknek, mocsaraknak leghasznosabb növénye a nád volt. A házak falát nádból készítették, a házakat náddal fedték. A nád mindenre jó volt. Az udvarok kerítését nádból csinálták. A jószágok karámot, szárnyékot, kosarat nádból készítettek. A nádeszermő pompás tüzelőanyag még ma is. Györffy, a bajomi református

pap 1827 leírását idézi, mikor a bajomi Batonyás-réten olyan nádak termettek, hogy hossza a három ölet meghaladta, vastagsága egy jó hüvelykujnyi volt. A szegényemberek gyékény-nyel három-négy szálat összekötötték és szőlőkarónak használták.

Tafel XII. tábla.

Nádvágó szerszámok. 1—3. és 8. Kacorok. 4. és 6. Nádtolók. 5. és 7. Nádvágó papucsok. 9. Fabocskor.

Werkzeuge zum Rohrschneiden. 1—3., 8. Schneidesense. 4., 6. Sammelgerät. 5., 7. Bundschuhe zum Rohrschneiden. 9. Holzpantoffeln.

A nádnak csak a javát vágják le, a hitványát otthagyták. Tavaszra kelve felgyújtották, hogy légvén friss, és jobb minőségű nád vagy gyékény nőjön.

A nádat télen vágják. Mikor a víz befagyott, a nád megérett. A vízjáró emberek felhagytak a halászáttal, megkezdték a nádvágást.

A szegényember kézzel vágta a nádat. E célból kaszadarabból egyszerű félkész szerszámot csinált. Ezt a szerszámot *nádvágónak*, *kacornak*, *nádvágó kacor-nak*, az Ecsedi-lápon *gorzsá-nak*, vagy *garzsa-nak* nevezik. A szerszám nagyon egyszerű, egy 20—30 cm. ócska kaszadarab, mely egy 60—70 cm. hosszú fanyélhez van erősítve. A kaszadarab vagy át van dugva a nyélen és előtte, utána meg van erősen kötve, vagy ezen felül egy vaspánttal is meg van erősítve, hogy ne mozogjon.

Újabban a cigánykovács kikalapálja a kaszadarab végét, köpüt hajt neki és ebbe húzza a nyelet, ezután még pántot is ad neki, hogy munkaközben ki ne hajoljon. (XII. tábla 1., 2., 3. és 8.)

Ezt a nádvágót jobbkezebe fogja a magyar, balkezeével átölel egy öl nádat, a jég szintjén elvágja. Az öl nádat félretesz. Mikor egy-egy kévényi összegyűl, sásból, gyékényből kötelet sodor, aláteszi, felül összefogja, megtérdeli és összeköti egy kévének. Ez a kézzel való vágás elég szaporátlan munka.

Nagyobb munkánál a *toló-t* használják. A nádtoló egy darab 70—80 cm. hosszú kaszapenge, mely gyengehajlású körben van hajtva, s melynek első oldalát a falusi kovács kiélezte, hátsó része tompa marad. A hajlás külső részén egy hosszú köpű van. A toló két végére fület kalapál a mester. A köpűbe 3 m. hosszú erős nyél jár. A rúd első harmadából két vékony ág hajlik a toló füléhez. Ezeket vékonyabb fűzfa ágából csinálják, *kává-nak* nevezik. A két káva első harmadában egy keresztfa van kötve, mely a kávékat párhuzamosan tartja. A tartója mindkét végétől egy zsinég megy a rúdba fűrott fatartóra. Ez vezeti a drótot a toló füléhez. Így a nád nem hullhat ki a tolóból, több is fér bele, mint amelyikén nincs drót kihúzva. Az egyszerű nádtoló része csak a tolóvas, a nyél, a két káva. (XII. tábla 6.)

Bár a nádvágó ember neki van öltözve a munkának, bőr-téli ruhája jól melegíti, csizmájába egy jó csóva szalmát tesz, mégis a jó, vastagtalpú csizma talpa alá egy *fabocskort* köt, hogy fel ne fázzék alulról. Ezt a fabocskort újabban *fapapucs-nak* hívják. A fabocskor nem egyéb, mint nyárfatalp, melyet szíjjal vagy madzaggal a csizma talpa alá köt. A fa rossz hővezető, egész nap eljárhat benne anélkül, hogy a lába fájna. (XII. t. 7. ábra.)

A fabocskort kötözni nehézkes, ezért a talpnak szélére két ócska bőrdarabot szeg fel, mely középen szétnyitható és ebbe, mint papucsba dugja a lábát. Ez más, inkább mondható papucs-nak. (XV. tábla 8. ábra.)

É, hogy
a csizma
ne fájjon.
Ja a
nádtoló.

Tipikus régi fabocskort hoztak be a debreceni Déri múzeumba Demecserből a Nyírségből. Az egész egy nyárfavályú, melynek felső része nyitott, orra kerekre van faragva, hátulja nyitott és oldalt 5 cm. magas, úgy, hogy magasan védi a lábfejet. Mindkét oldalán egymással szemben három-három lyuk, ebbe zsineg van húzva és ezzel a madzaggal kötik fel a lábfejen és a csizma torkánál. (XII. tábla, 9. ábra.)

Ha a nádvágó fabocskort vagy fapapucsot nem használnak, jégpatkót köt fel, hogy a jégen el ne csússzon.

Igy felszerelve, hozzáfognak a nádvágáshoz. Az éles vaslemez tolják a jégen. Ez elvágja a száraz nádat és a levágott

Fig. 45. ábra.

Nádvágás tolóval. — *Rohrschnitt mit Schiebhacken.*
DMF. 1152.

nád belehul a kávak közé. Aki tölja, az nádvágó. Egy másik ember kimarkolássza a nádat a kávak közül és beköti kévébe. Ez a kévékötő. Ez a két ember, ha szaporán dolgozik, még a rövid téli napon is 200 kévé nádat betakarít, mely négy szekérré való. Ennek ára szekerenként 1827-ben 50—60 garas, ma egy kévé nád 10 fillér. (45. ábra.)

A nádat vagy hosszában elnyujtva fektetik a földre, mint mondják *halhij*-ba rakják, vagy a kévéket torsos végére állítják, hogy a bojtja lebegjen vagyis *kúp*-ba rakják össze.

A nádtoló sokszor saroglyaszerű. Két vastagabb nyár vagy fűzfakar között egyenes, széles, erős vas van alkalmazva. A vágó vastól felfele még három keresztfa van, mely arra szolgál, hogy a nádat felfogja. Ezenkívül két oldalt vékony fűzfa káva

hajlik, azért, hogy a nád le ne esússon a tolóról. (XII. tábla, 5. ábra.)

Régen a réti emberek, újabban a Tiszaparti emberek egyik jövedelmi forrása a vesszőszedés. Rekettye, fűzfavessző anyaga érdekelte. Akinek nincs is fűzése, másnak megy nap-számba vesszőt szedni. Ősszel a tiszai fűzesekben házmagasságnyi kazlakban van a vesszőkéve rakva, ezt lassan meghántják és akkor jön a kereskedő érte.

Fig. 46. ábra.

Nádhordás szánon. — *Heimführen des Rohres müttels Schlitten.*

A szegényember bizony sokszor eljár vesszőt lopni. Ladikja ott bolyong a fűzes szélén, ő maga kiszáll az esthajnalon szed egynéhány kévé vesszőt és szépen hazasiklik.

A vesszőkből kerítések, kapuk, házfalak, halászó eszközök, versék, merettyük, csikkosarak, haltartók készülnek. De szedik a finomabb vesszőt korcvesszőnek. Karámot, nádfalat, nádkunyhót ezzel korcolják be. Ez a felhasogatott hajlékony vessző mellyel tetőfedésnél a nádat a tetőfához kötik. A nádfedelek virágkorában rengeteg korcvesszőre volt szükség, ma már a gyáripár dróttal pótolja.

Haltartók.

A haltartó a hal raktározására szolgál. Az eleven hal pénzértéke sokkal nagyobb, mint a döglötté. A döghal hamar romlik, nem tarthatják el, míg bevő jön. Végül a magyar ember

csak eleven halból szereti készíteni a paprikást. Nem ismeri a jegelt halat. Újabban a nagyobb paraszt halászmesterek már primitív jégvermet csinálnak, télen televágják jéggel, s így egész éven át tartják benne a halat.

A legősibb haltartó gödör volt. A folyó árterületén gödröt ásott a halász. Ezt a gödröt olyan mélyre ásták, hogy a folyó alulról táplálja. Ebbe hányták az apró halat és ebben a hal nemcsak tovább élt, hanem nőtt is és a halász válogatott belőle, ha vevő jött. A halak enemű tartására azt mondta a halász: elvetette a halat.

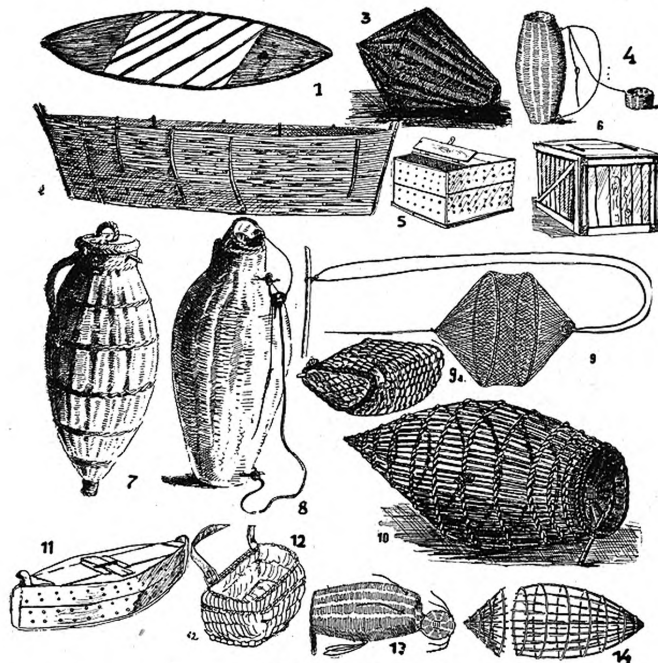
A csikot verembe tartották. A lápon vermet ástak és ebbe öntötték a csikot. Többször meg is mérték vízzel, hogy a hab lemenjen róla. Innen azután vesszőből készült csikmérővel mérték ki, ha eladták.

A gödör-haltartó helyhez kötötte a különben mozgó halászt. Sok és nehéz munkával ásta ki és tartotta fenn az iszapodástól. Ezenfelül könnyen meglehetett lopni. Ezért a halász már korán könnyen hordozható haltartót készített. A haltartó anyagát a környezet adta. A Déri múzeumban vannak haltartók nádból, vannak fűzfavesszőből, vannak gyékényből és vannak deszkából.

Nagyon ősinek tartom azt a hajóalakú haltartót, melyet 1914-ben hoztak be a múzeumba, a Hortobágy-folyóból. Ennek anyaga kenderkóró és nád. Alakja keskeny hajó, hossza három méter, magassága 70 cm., szélessége 60 cm. Oldala egymásmellé fektetett vastag nádszálakból, mely közé készítője kenderkórót tett, hogy erősebb legyen. A nádatok vastagabb kenderkórószárak fogták át, hogy a használatban szét ne essen. Tetején ferdén öt vadkender szár van fektetve, mely négy olyan széles rést alkot, melyen az ember keze könnyen ki és bejár. Ezt az alkotmányt a halász a Hortobágy folyóba tette. Beletette a halat szépen gyékénnyel, később hálóval lefedte és addig tartotta benne, míg el nem adta. Mivel a folyó vize járt rajta keresztül, a hal nagyon soká elélt. Ez a halbárkák ősenek tekinthető. (XIII. t. 1., 2.)

Kisvízi halász mégis legzűvesebben fűzfavesszőből csinálta a haltartót. Ezek alakja legtöbbször olyan, mint a vesszőversée, csak nincsen benne versek, szája a felső nyílásán van és kupakszerű fedelet kap, mely vagy peremével simul a haltartó szájához és akkor fedőszerű, vagy a csúcsa befelé fordul és a fedő domború. A zárja egy 50—60 cm. hosszú kihegyezett fa, melyet úgy dugnak át a vessző fonaton, hogy a fedelet a szájhoz hozzáfogja. Egy kötéllal a vízbe hajló fűzfához kötik. Ha fűzfa nincs, egy parti karó is elég a kikötéshez. A Tiszáról került egy hatalmas vessző-haltartó 170 cm. hosszú, 55 cm. átmérőjű és a kalapja 33 cm. átmérőjű.

A kisebb folyókról kisebbeket lehet hozni, így a Hortobágy-folyón ugyanolyan készítésű, de csak 99—110 cm. magaságú haltartók vannak. Kupakja befelé van fordítva. Érdekes

Tafel XIII. tábla.

Haltartók. 1—2. Haltartó kenderkóróból. 3., 4., 7., 8., 9., 10., 11., 14. Haltartó vesszőből. 5—6. Haltartó lécből. 9. Haltartó hálóból. 9a. Halszatyor vesszőből. 11. Haltartó deszkából. 12. Halszatyor gyékényből.

Fischbehälter. 1—2. aus Hanjstengeln. 3., 4., 7., 8., 9., 10., 14. aus Ruten. 5—6. aus Latten. 9. aus einem Netz. 9a. Fischkorb aus Rohr. 11. aus Brettern. 12. aus Binsen.

gerezdes, narancsalakú vesszőhaltartó került a Hortobágy és Kösé-folyókról. A gerezdes rész 60 cm. magas. Ebbe tölcészerűleg torkollik a szája. Fedője hegyes kupak, mely hegyével befelé zár. Zárja kihegyezett nyárs, mely zsineggel van hozzáerősítve.

Ha olykor a szerencse kedvez a kisvízi halásznak, elraktározza halát. E célra szolgálnek a *haltartók*. A haltartó anyagát megint a környezet adja. A halász, ha egy kis vesszőre tesz szert a tiszai fűzesekben, szívesebben csinálja vesszőből a haltartót, mint bárminő más anyagból. Szép, ritkafonású, urnaalakú vessző haltartó sok van a kunyhó körül. (XIII. t. 3., 4., 7., 8., 9., 10. ábra), vagy pedig kezdetleges vesszőfedőjét ráteszi, egy faszeggel átszúrja, már be is van zárva és így helyezi a vízbe. Ebben él a hal, míg bevője nem akad.

Ritka szegletes, gerezdes az a haltartó, melyet szintén a Hortobágy-folyótól hoztam a múzeumba. Sűrű fonása miatt a halászok nem használták, hányóban hevert a kunyhó mellett. Az egész félméter hosszú, egy lapos gúla és egy csonkagúlából van összetéve. (XIII. t. 3.)

A halászok azt állítják, hogy meleg nyáron a hal hamar összezsugorodik az ilyen haltartóban, azért a hortobágyi halászok egy dobszerű háló haltartót csinálnak. Két verse karikára hálót kötnek és a hálózásuknak egyik vége korcserűen egy spárgán fut, nyitható vagy zárható. Másik vége zsineggel van bekötve. A *nyári haltartó* egy a partba vert karóhoz ki van kötve és abba a hal állításuk szerint nem melegszik össze, tovább él.

A Kállók, Berettyó és vidékén, egészen kis haltartót használnak. Ilyen is van három fajta a Déri múzeumban. Anyaguk vessző, a halász maga csinálja. A Pocsajból kerültek hossza 55 cm., derekának átmérője 26 cm., fedele lapos és füle van. A tépei haltartó magassága 52 cm., derekának átmérője 25 cm., fedele kupak szerű. A kupak átmérője 11 cm., magassága 7 cm. Az esztári haltartó hossza 42 cm., átmérője 23 cm. Minden haltartó alsó és felső része vékony kötéllel van összekötve, hogy ennek a segítségével a halász a nyakába veszi úgy, hogy a haltartó ferdén a hátán fekszik, a kötél pedig a mellén húzódik át. Ha egy-egy szegényember ilyen halkosárral a hátán megy az úton, ha nem víz halászóeszközt, okvetlen halászni megy. (47. ábra.) (XIII. t. 4. és 8.)

Szabolcs vármegye régi vizes területein divatban volt a gyékényből készült *szatyor*. Ez egy széles és 40 cm. magas tarisznya, melynek felső végén szíj volt. A szatyort a halász a szíjnál fogva a nyakába akasztotta úgy, hogy a szatyor egyenesen a hátán volt és így vitte a halat. (XIII. t. 12.)

Érdekes félcsonkakúp alakú *szatyor* került a Déri múzeumba a Bodrogközről. Anyaga fűzfavessző, készítése technikája sűrűn fonott, magassága 35 cm., szájának átmérője 16 cm., fenekének 26 cm. Egy oldala egyenes, ez a sík metszette ketté a csonkakúpot. ez fekszik az ember hátán, a többi része gömbölyű. Két vesszőfüle van, melynél fogva a hátán hordozták. Igazi ősi haltartó és halhordó, melyben a piacra vitték és ott árulták a halat.

Városok közelében a halász ma már nem kinlódik sem vessző, sem gyékényfonással. E helyett egy kis ócska deszkát kerít és abból összevág egy ládaalakú haltartót. A deszkát keskenyre hasogatja és egy félcentiméter nyílást hagy. Ezen közlekedik a víz. A tetején ajtót hagy, melynek sarka két bór-darab és ebbe hányja a halakat.

A Kösély folyás vidékén már jobban módizik a szegény ember. Széles deszkadarabokból készít az előbbihez hasonló ládát, de nem hézagot hagy rajta, hanem kifúrja sűrűn az oldalát, hogy a víz jobban közlekedjen.

A kisvízi halász azonban ritkán kinlódik a törékeny náddal. Néhány deszkadarabot hoz a faluból és összeüt egy kis haltartót. Az egész 60–80 cm. hosszú, félméter széles és 30 cm. magas. A deszka közt hézagot hagy elegget. Ebben tartja a vízben a felesleges halat. (XIII. t. 5., 6.)

Érdekes, kis háromszög-alakú haltartót találtam a Kösély szlováti szakaszán. Az egésznek két oldala 50–50 cm., alapja 40 cm., magassága 10 cm. Kicsi eszköz, de az itt fogott halaknak nem kell nagy.

Érdekes kis deszkabárka került a Tiszáról a Déri múzeumba. A bárka hossza 2 méter, szélessége 52 cm., magassága 36 cm. Oldala nagyobb fűróval kifúrva. Hasonló a nagy halászbárkákhoz.

A szegény halász zsákba, vászontarisznyába gyűjti a halat. Ez utóbbi madzagját a nyakába akasztja, tapogatás közben húzza maga után a sovány zsákmányt. A zsákot a nagyháló után köti és úgy vontatja a nagyhálót a holt Tiszában. Ha a zsák kioldódik vagy lyuk van rajta, a zsákmány egy része elmenekül.

Még csak arról kell megemlékezni, hogy pakolja a halász az élő halat. Nedves csalánba teszi és órák hosszaiig élve marad a hal. Sokszor hozok hátizsákomban így elpakolt halat a Tiszából s négy és fél óra hosszat élve kibír a hal, míg a vicinális becammog Debrecenbe.

Fig. 47. ábra.

Kishalász megyen halászni. Hátán a haltartó.

Kleinfischer geht fischen, am Rücken trägt er den Fischbehälter.

F. 2386

Közlekedés a vizen.

A folyó és állóvízben közlekednek eszközzel és eszköz nélkül. Ez utóbbi régiebb és egyszerűbb, de kulturális szempontból nem olyan érdekes és értékes, mint a másik.

Az eszköz nélkül való közlekedésnek fő módszere az úszás. A tiszamenti gyermekek már jókorán tanulnak úszni. Bemennek a vízbe és maguktól veszik a tempót. A fiúk a gatyájuk szarát felfujják és ez a levegőhólyag fenntartja őket. A lányok disznóhólyagot, vagy könnyű faövet kötnek a derekuk köré és úgy úsznak ruhástól. Alaesony vízállaskor a felnőttek felgyürközve átsétálnak a Tiszán és mellékfolyóin. Érdekes jelenségnek tetszett 1930 nyarán, úri nők ünnepi ruhába, fejükön kalappal, napernyőt fenntartva sétáltak a lassan folydogáló folyón. Nekik térdig ért a víz. Kisgyermeknek nyakig a vízben a nagyok ruhájába fogódzva tipegetek át a vizen. Meleg nyáron számos lovat visznek a vízbe. Lemossák, felfrissítik. Az apró kocsisok felülnek a ló hátára és úgy vitetik magukat át a vizen.

Simon Józsiáról, a híres hortobágyi gulyásról beszélük, hogy lopott tinóit úgy vitte keresztül a Tiszán, hogy neki-verte a víznek s mikor a tinók a vízbementek, egyiknek belefogódzott a farkába és átvitette magát a hőmpölygő áron. Ez az átkelés elhíhető, mert a szilaj jószág gyönyörűen úszik a vízben.

A Hortobágy-folyón a pulik, disznók egész szépen úsznak át napjában többször. A hortobágyi vásárok a megugrott szilaj bikák nekiszaladtak a folyónak és pillanat alatt átusztak és eltűntek a pusztában, visszatértek a gulyába. 1931-ben a csegei Tiszaparton vendégeskedtünk. Muzsikált a cigány, szépen dalolt a vendégsereg. A szomszéd partról egy bivalycsorda, kb. 50 bivaly átúszott felénk. A vízből nem jöttek ki, csak a fejüket dugták ki és órák hosszáig elhallgatták a bivalyok a zenét. Okos szemük ragyogott, fülüket hegyezték és lógatták, tehát élvezték. Este visszausztak és a csordás ösztökélésére hazamentek.

A halász életének nagyobb részét a vizen tölti. Nemcsak dolgozik a vizen, hanem sokszor még a vizen alszik is. Nem egy esetben láttam, hogy a Tiszaparton kikötött ladikban heverészett vagy aludt a halász. Természetesen olyan ladikban, melybe nem ment a víz. A vizen való járás jó eszköze a hajó, csónak és a ladik. Mindegyik egyforma, teknőalakú szállító eszköz.

A felső Tiszán érdekes átkelési eszköz van divatban. Ez a *lábó*. Nagyon egyszerű eszköz. A magyar mindenik lábára

ráköt egy-egy két méter hosszú deszkát. Kezébe vesz egy evezőt és rááll a Tisza vizére. Lábát széjjelveti, az evezővel lendít magán és szép lassan átkel a Tiszán. (48. ábra.) Ezután a parthoz farol, a deszkákat leoldja, kihúzza a partra, mellé teszi az evezőt, elvégzi dolgait, visszajön újra, felkötö a talpakat és ahogy átjött, vissza is megyen.

A halász más járművet használ a híg vizen, mint az álló vizen; másat a sebes vizen, mint a csendes vizen; másat a mély tónál, másat a rétmocsarain, a sásban, mint a sík vizen.

A régi csónakot egy darab fából maguk vágják és égették ki. A régebbi nagy csónakot tölgyfa törzséből vágják. Az ilyet *hajó*-nak nevezik. A hajó a halász szerint az a nagy nehéz vízi jármű, melyet egy darab tölgyfatorzsából faragott ki. Súlyos darab, hegyes orra, vagy eleje van. A Tiszamentén nagynéha még találunk egy-egy ilyen primitív ősi csónakot, a mai halász a könnyebb, olcsóbb ladikon járja a vizet. Debrecen sz. kir. város Déri múzeumában van ilyen vajt hajó kettő. Az egyik Kunmadarasról került, 4 m. hosszú, 80 cm. széles, 27 cm. mély. A Tisza egyik morotvájában találak elsüllyedve és így került Madarasra az olajmalomba, hol félszázadon át olajpogácsát keverték benne, ezzel impregnálnán, súlya 156 kgr. Tagolva van, orránál egy 27 cm. és faránál egy 52 cm. hosszú rés van. A másik ennél is nagyobb, a gergelyi halászok emelték ki a Tiszából és behoztattam a múzeumba. Ez is tölgyfa. 430 cm. hosszú, 71 cm. széles, 28 cm. mély, 356 kgr. súlyú. Ez négy osztályú, elől egy széles borda. Ezek a hajók laposfenekűek, elől hegyesek, hátul ívesek, túl nehezek. Éppen ezért megülnek a vizen, nem borulnak könnyen. Három rekeszének két vége el van rekesztve a hosszú derekától. Az evező tartására nincs fülük. Hegyes orruk ki van lyukasztva. Ebbe fűzték a kötelet, amikor ki akartak kötni. Ez is tagolva van. Elöl 120 cm., faránál 65 cm., régen ez volt eleje. Amde itt megcsérélhették a helyet, mert régen az első részbe egy lyuk volt fúrva, melybe a kötelet húzták, de az utóbbi időben a farát használták elejének és ebbe van eresztve egy nagy vaskarika, melynek segítségével kikötötték. (49. ábra.) A nóta is ezt mondja:

Fig. 48. ábra.

Átkelés a Tiszán „lábó”-n.
Übergang über die Teiss auf einer
Fussritze.

Tisza partján van egy hajó kikötve,
Abba van egy halászelegin megölve.
Gyertek lányok öltöztessük bíborba,
Temessük el egy nejelejt bokorba.

Hajó alatt csak ilyen nehéz csónakot kell érteni.
Ma már ha fából faragnak csónakot, a könnyebb nyár-
fából faragják és két végét levágják és így a csónak kusza lesz.

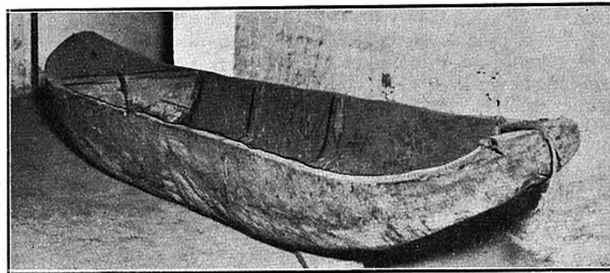

Fig. 49. ábra.

Tiszai hajó egy darab fából vágva. A Tiszában találták, most a Déri múzeumban.

Kahn aus einem Stück, gefunden in der Theiss, jetzt im Déri Museum.

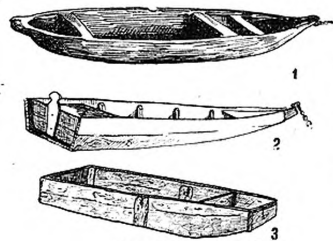

Fig. 50. ábra.

Közlekedési eszközök a folyón.

1. Hajó. 2. Nádtörő. 3. Csónak.

*Verkehrsmittel auf dem Flusse 1. Schiff.
2. Rohrbrecher. 3. Kahn.*

szabb, mint a másik. Ezt a csónakot a hinárba, a káka tövébe akasztja és így tolja vele a csónakot. A csónak a kunyhó előtt

áll. Ha elmegy a faluba, a csónakot néhány kéve náddal letakarja, hogy idegenek el ne lopják. (50. ábra 2.)

A kisvizéken, mint a Hortobágy, Kösély, Berettyó, egész kicsi hosszűderekű csónakot használnak. Ennek mind a két vége vágott. Ezt *ladik*-nak nevezik. A halász egy nagy rúddal, *csákkal* hajtja a kotúba, vigyáz rá, hogy vízzel tele ne menjen. Ha a víz belemegy, a szappollyal kihányja. (50. ábra 3.)

Vígh Miska, a leleményes juhászbojtár úgy csinálta a tutaját a Hortobágy-folyóra, hogy levette az ólajtót, rákötött elől-hátul egy-egy kéve nádat, rátette a Hortobágy-folyóra, erre az őrnivalót, ráült, ő meg a *ajkomája* és egy nagy rúddal

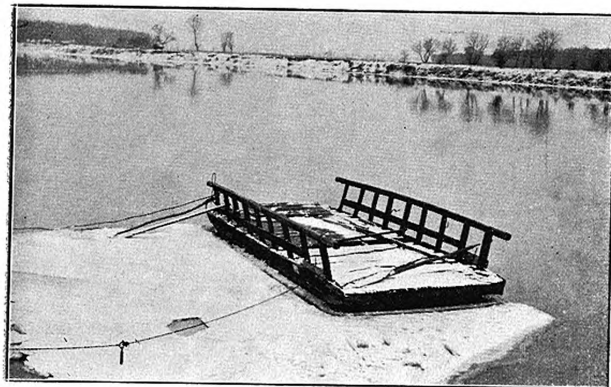

Fig. 51. ábra.

Csámesz a Tiszán jégben. A jég körül vágva.

Plüte im Eis der Theiss. Das Eis ist rundherum aufgebrochen.

nyomta által a vízen. Egyszer a nád kicsúszott az ajtó alul, a tutaj féloldalra fordult, leesett a komája a vízbe és az ajtó alá került, alig tudta Miska kihúzni a fiút a víz alól.

A holt Tiszán ugyanezt a fajta *ladik*-ot használják, mint a kisvizén. A *ladik*ot öt darab deszkából üti össze. Kettő a feneké, kettő a két oldala, egyet oldalt ereszt bele. A *ladik* hat méter hosszú, két sukk, vagyis 30 coll széles és 14 coll magas. Orra és fara le van vágva. Ez azért kell, hogy a szerszámot könnyebben vihessék és könnyebben dolgozhassanak vele a *ladik*ról. Ennek oldalán két *kallantyúja* is van, amibe a *rántó övedzõt* teszik. *Övedzője* kétféle: *kormányövedző* és *rántóövedző*. Amabból egy, emebből kettő van. Az *övedző*nek három része van. Van *lapátja*,

szár- és a kocs-a. A rántóövedzőnek nincs kocs, csak sima szára. A ladik elejébe egy karika van verve, ebbe kötik a kötelet vagy láncot és ezzel húzzák a partig, ahol a levért karóhoz kikötik. (53. ábra.)

A ladik belsejét öt-hat balkóny tartja, fent van két ülésdeszka, ezek előtt a kallantyú, ahova az evezőrud jár. Az ülésdeszka előtt az őrdeszka, melyen az őrfá részére lyuk van.

A csámesz gyakori szállítóeszköz a közép Tiszán. Leginkább partok között közlekedik. Szénát, vesszőt, rőzsét hoz egyik partról a másikra. Kisebb komp, melyet evezőkkel hajtanak. Télen a parthoz állítják, naponként körülvagják

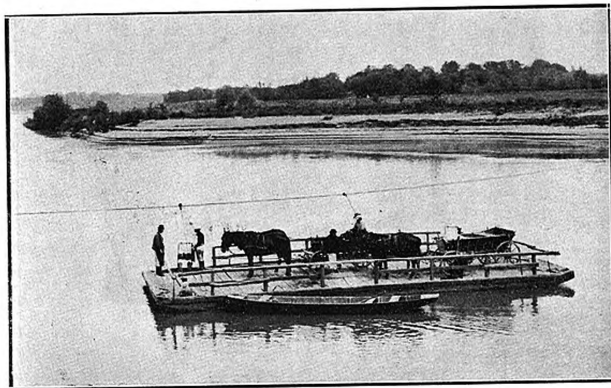

Fig. 52. ábra.

Komp átkelés a Tiszán. — Fähre über die Theiss. DMF. 1093. E. J.

és így várja a tavaszt. A tiszai nép csámesznek nevezi a kő vagy kavicszállító bárkákat is, melyet gőzös vontat a Tiszán. (51. ábra.)

A régi világ nevezetes szállítóeszköze volt a csajka, ez kőszállító bárka volt. Kezelőit csajkások-nak nevezték. A csajkát lovak, sokszor emberek vontatták. A Tisza árterén vontatták a csajkát, ezért ez szabadterület volt és a halász ide szabadon épített kunyhót. Mióta a vontatás megszűnt, a vontatóút magántulajdon lett s a halászt a tulajdonos elküldi.

A leggyakoribb közlekedési eszköz még ma is a hidas, mely egy nagy karfával ellátott szállító eszköz. Állandó helye van, ezt a nép „ri-nek”, kezelőjét pedig rivisz-nek nevezi.

A hidas maga egy 10—12 m. hosszú, 5—6 m. széles fa és deszkahajó, melynek két oldalán méter magas erős korlát van.

A part lejtősen van levágva, alul a víz szintjén egy deszkahíd építve. Ez a dobogó. Ez szükséges azért, hogy mikor a hidas hozzáfárol és kiköt, a deszkahíd és a hidas vége egy szintben van, a szekér könnyen rágördülhet és a lovak erős nógatásával sebes vágatva felmehet a szekér a töltésre. (52. ábra.)

A hidas útja felett a levegőben erős drótkötél van kifeszítve. Ez a két parton a kikötő mellett egy-egy ágason áll. A hidas karfájához elől és hátul egy-egy lánc van szerelve, mely felér a drótkötélig és egy gördülő vaskerekben végződik. Ez drótkötélen szalad. A hidas könnyebb kezelését teszi lehetővé. Kisebb forgalmú kompoknál, csámeszeknél se drótkötél, sem gördülő karika nincsen. Az induláskor magas a révésznek, azért egy hosszú faághorgot, kákó-t akaszt a kötélbe és erősen húzza maga felé előre és a komp indul. A hidas egyre beljebb megy a Tisza közepe felé, a drót lejjebb-lejjebb ereszkedik. A révész most kézzel fogja, úgy húzza. A hidast az, érkezői oldal felé már fékezi a révész. Lassan megérkezik, orrát a hídhoz vágva. Ott egy ember kiköti, a kötelet kihúzza. Előbb a gyalogemberek szállanak ki, azután a kocsik, autók, egymásután. A kiszállás alatt az utasok bejönnek és indul vissza a hidas. Fent a parton egy szerény nádfalú, nádfedelű kunyhó áll. Ez a riház.

A révész egy-két segéddel dolgozik. A révész éves cselédje a községnek, 12 mm. búzát vagy más természetbeni járandóságot kap. A segédrevész hat-hét mm. búzát, egy pár csizmát, vagy havifizetése nyugdíjas alkalmazottja a községnek vagy vármegyének. Nagyobbforgalmú helyen egy-két napszámos révést tartanak, attól függ, hogy milyen forgalmat bonyolít le a rév.

Az ároktói révész maga van. Fizetése kikelettől szorulásig 28 köböl élet, 1 hold tengeri föld, 1 hold füzes, egy pár fehér ruha, egy pár csizma. Télen nem szolgál. Hajnaltól késő estig dolgozik.

A révész egész éven át, éjjel-nappal kinn él a riház-ban, ünnep- és vasárnap épügy, mint hétköznap. A révház egyszobás kis lakás. A berendezése három dikó, ezen alusznak. Közepén van egy asztal, a sarokban konyha. Nyáron a szabadban vannak egész nap, télen pedig a ri-házban élnek életüket. Ételeiket maguk készítik kint bográcsban. A maguk részére halászhalt-nak, ezért gyakran esznek halat is, de legtöbb esetben Tiszacségén lacsuha (lebbencs) tésztából és krumpliból főzik a lacsuha-levest (lebbencs-levest) és a slambucot.

A révésznek nyáron elég könnyű dolga van. Csupán arra van gondja, hogy aki át akar kelni a Tiszán, minél előbb átvigye vagy áthozza. Nehezebb dolguk van a kiáradt Tiszán. Ilyenkor csak gyalogos embereket szállítanak a Tiszán csónakon.

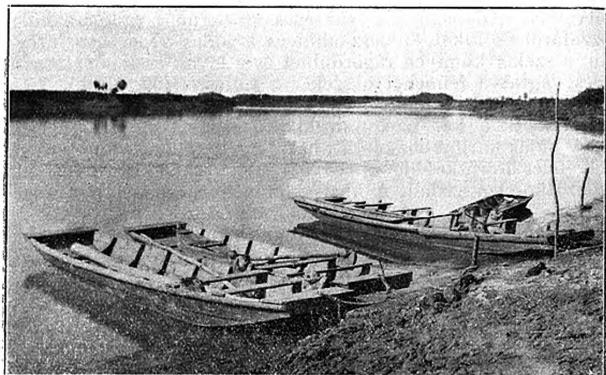

Fig. 53. ábra.

Ladikok a Tisza partján. — *Kähne am Ufer der Theiss.*

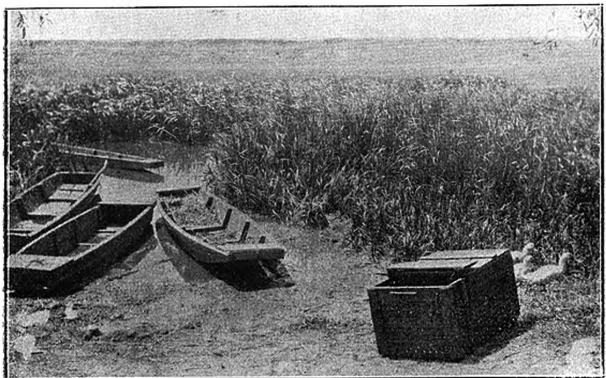

Fig. 54. ábra.

Ladikok, haltartó a Hortobágy partján.
Kähne und Fischbehälter am Ufer des Hortobágy-Flusses.
DMF. 1150. Hortobágy, 2. 1. fel.

A hidas ilyenkor nem jár, mert a tulsó parton nem tud kikötni. Ha a kiáradt Tiszán akarnak átkelni, csónakon csak nagy kerülővel jutnak Tiszacsegétől az ároktői védőgáthoz. A kiáradt Tisza nagyon sebes, s nehéz munka a csónakot „felkarolni”. A révjáratot virradatkor kezdik és naplementkor beszüntetik. Ősszel, illetve télen akkor szüntetik be a révjáratot, mikor a víz kezd befagyni, a jég zajlik. „Ilyenkor a víz megvan romolva!” A zajló vízen nem lehet közlekedni. Nagyon ritkán fordul elő, hogy a zajló vízen átvigyenek valakit. Ha mégis csónakba ülnek a révészek, itt meg kell mutatni ügyességüket a jegek kerülgetésével. Ha a Tisza beáll (befagy) egészen, elkészítik a jégen való közlekedést. Mikor a Tisza jége megbír egy embert, hajnalban 2 óraker megkezdik a jeget hízalni. Kijelölik a jégen az útirányt, gallyakat dugnak a jégbe. Léket vágnak a jégen és a kimerített vizet kiöntözik a jégre. Mindaddig hízalják így a jeget, míg 30—35 cm. vastagságot el nem ér. Ilyenkor már nemcsak gyalog lehet átkelni a Tisza jégen, hanem terhelt szekereket is átengednek rajta. Ha olvadni kezd a jég, újra beszüntetik a révjáratot. Ilyenkor táblát tesznek a tulsó partra: „Jégolvadás miatt közlekedni tilos!” A Tisza zajlása néha egy-két hétig is eltart.

A révésznek józanéletű, megbízható emberek. Foglalkozásuk hozza magával. Emberi életre és vagyonra vigyáznak. Ők szedik a szállítási díjakat és pontosan elszámolnak vele.

Közlekedés a jégen.

A Magyar Alföldön régen, abban az időben, mikor még a vízsapolást nem kezdték meg, télen nagy kiterjedésű jégmezők zárták be az emberi telepek környékét. A közlekedés meglehetősen körülményes volt. A szegényember ekkor sem esett kétségbe. Nem félt a jégen való járástól, nem tipegett rajta, hanem neki-neki iramodott és jó, erőstalpu csizmájával gyorsan haladt tovább. Ezt az utazási módot Debrecenben „*kanyargatás*”-nak, a Tisza mellett „*sinkózás*”-nak; Szatmárban, általában Szamos közén „*sikankózás*”, „*sikanyozás*”-nak, *sikárkózás*-nak (Tiszaszentmárton), a Sárreéten „*csúszkálás*”-nak, „*iszonkodás*” vagy *iszánkodás*-nak, Szolnok vidékén „*iringálás*”-nak nevezik.

A csizmatalp nagy surlódó felület és nem lehet elég könnyedén tovamenni. A magyar gondolt egyet, egyik lábát előre, a másikat hátra terpesz-állásba vette és nagy lendület után a csizmatalp szélén és a sarokpatkó szélén kanyargatott, gyorsan siklott és hasította a jeget. (56. ábra.)

Ez régen átkelési forma volt, ma sport. Parasztyermekek terpesz-állásba csúszkálnak a jégen. Némely ügyesebb a nagyon

síkos jégen erős lendületet véve, menetközben megfordul a jégen. Másik, szintén ügyességből, összetett lábbal csúszik, a többiek utána, az első menetközben leguggol, a többiek szintén és egymásután felsorakozva megfogják egymás ujjasát, hogy egyik se maradjon el. (55. ábra.)

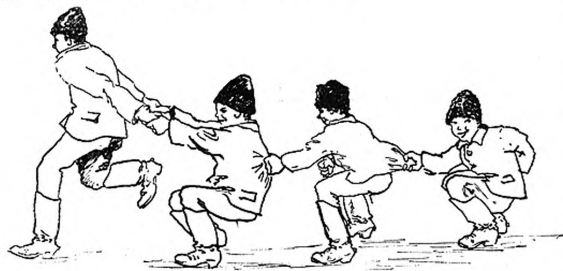

Fig. 55. ábra.
Közlekedés a jégen. Csúszkálás.
Verkehr auf dem Eise. Gleiten.

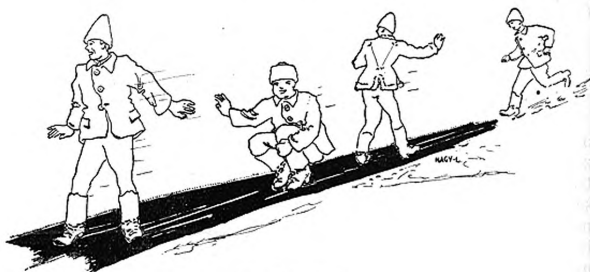

Fig. 56. ábra.
Közlekedés a jégen. Iszonkodás.
Verkehr auf dem Eise. Schleifen.

Megtörténik, hogy egyik gyermek leguggol a jégen, kezét kitarja. Két társa megfogja a kezét és húzza a jégen. Ezt látva a többiek, beleragaszkodnak a guggoló fiú ujjasa hátuljába, leguggolva vontatgatják magukat. Fényes téli napon kedves látvány. Megtörténik, hogy a legügyesebb gyermek kezébe kötelet adnak, s azzal vontatják nagy örömmel. Van jó kedv.

A jégen való közlekedésnek legősibb módja ez. Nagy távolságra elkanyargatnak. (57. ábra.)

A jégen való közlekedés másik módja az eszközzel való közlekedés. Az eszközzel való haladáshoz két eszköz kell: két csont vagy fatalp és egy szeges bot: a „szigony”. A talpat ma korcsolyának nevezik. Legősibb fajtája ennek egészen egyszerű. Használati szempontból a korcsolyát két csoportba osztjuk: *fel nem kötött korcsolyák* (ez az ősbibb) és a *felkötős korcsolyák*. A magyar rááll két darab lólabásár csontra, kezébe vesz egy hosszú szeges botot, melyet szigonynak nevez, a botot lába közé veszi, mintha ülne rajta, szeges végét a jégbe szúrva,

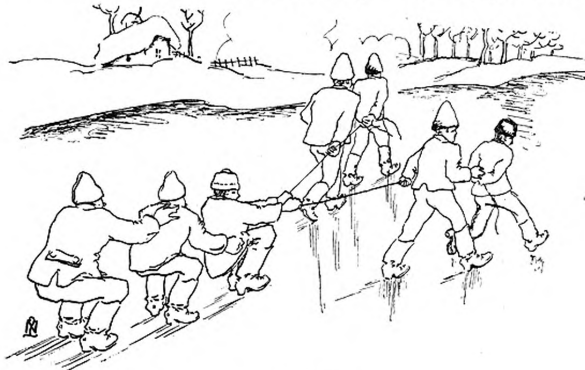

Fig. 57. ábra.
Közlekedés a jégen. Kötelen huzzák a csúszkálókat.
Verkehr auf dem Eise. Die Rutschenden werden an einem Seil gezogen.

így hajtja, tolja magát: Felső végét két markába fogva szigonyozik. Gyorsan halad toronyirányban. Lábszárcsont nem mindig van kéznél. A magyar nem esik kétségbe. Két darab fát kerít, melynek alja-teteje lapos, két-három cm. vastag, hossza 32—34 cm. Erre áll rá és szigonyával épügy tolja magát, mint a csonton. (60. ábra 1., 2.)

A lapos fa nagyon surlódik, ezért a talpra két darab vastag drótot fektet parallel, egymástól két-három centiméter távolságra. Ezen száguldoz vigan, a szinte beláthatatlan nagyságú jégen. Ezeket a lapolajú fákat ma korcsolyának nevezik. Régen bizonyára más neve volt, mert a magyar nem korcsolyázik, hanem „szánkózik”, „iringál”, „szigonyozik”, azonban

mi volt a régi neve, nem sikerült eddig megtudnom. Korcsolyának semmiesetre sem nevezték, mivel korcsolya elnevezés alatt egészen más eszközt értettek Debrecenben és így a Tiszántúlon is és a korcsolyások egy külön foglalkozási ágat képeztek Debrecenben. A laposaljú korcsolyát sohasem kötötték fel. Az éles alapúakat mindig fel kellett kötni. A Déri múzeumban levő két drótos-korcsolya 22 cm. hosszú, 1 cm. széles, 2,5 cm. vastag puhafa. A két drót 2-5 cm. távolra halad egymástól.

Fig. 58. ábra.

Közlekedés a jégen. Iszonkodás, szigonyozás, iringálás.

Verkehr auf dem Eise. Rutschen, Schleifen, Schnellen.

át, azt csavarja és szorítja meg jobban. A régi időkben csak egy korcsolyát kötöttek a jobblábra, a balra nem kötöttek, hanem ezzel hajtották magukat. Ez volt a régibb módja, mert a fellábon való korcsolyázás kisebb ügyességet kívánt és nagyobb biztonságot adott. Ma a szegény és ügyetlen gyermek egy korcsolyával kezdi a sportot, azután tér a kettőre, ha jól tud egyen. Mikor mind a kettőt felszorította, veszi a szigony szeges végét és a jégnek feszíti, felső végét két marokra fogja és úgy hajtja magát. Vigyázni kell, hogy a kötelék el ne szakadjon, vagy nagyon meg ne táguljon, mert a korcsolya leesik, az ember pedig elesik. (58. ábra.)

Hogy a korcsolya jobban sikamoljon a jégen, a csúszó szélébe egy vastag vasdarabot tesz olyanformán, hogy meg-

tüzesíti a végét, az első végébe süti, a csúszó élén viszi és a végén megint a korcsolya hátsó végébe nyomja. Szoktak ilyen vasat erősebb kaszaoromból vagy vasfazék (bogrács) füléből alkalmazni. Ez erősebb s így tartósabb, mint a drót.

Tóth Bálint juhászszámadó behozta 78 éves atyjának a korcsolyáját és szigonyát a múzeumba és elmondta, hogy a háború előtt a hajdúszoboszlói jégen téli időben sokszor mentek „rühelni” szigonyozva a tanyákra. Viszont a debreceni határban fekvő Haláp pusztáról hoztak olyan korcsolyát, melynek vasa kaszaorom. Némelyik már a csizmasaroknak egy kis helyet farag, hogy a sarok szilárdabban álljon. Korcsolyázás közben a sarok nem mehet előbbre, a sarok lépcsőbe akad. A tiszalöki fiúk a sarokba két szeget vernek, hogy a sarok ne mozdulhasson.

Keresztes fakorcsolya. Alakjára nézve szokatlan az a fakorcsolya, mely Vésztről került a Déri múzeumba. A korcsolya anyaga puhafa, felső része 22 cm. hosszú, 2,2 cm. széles, 21,5 cm. magas. Talpa 17 cm. hosszú. A talpon drót van végigerezstve, két végén felhajtva és egy-egy szeggel beleszorítva. Felső részén elől és hátul 11 cm. hosszú deszkadarab van keresztülfektetve, s közepén rászegezve. Úgy néz ki, mint a kettős kereszt. A keresztlfa két végén nyaka van faragva. E nyakra drótot vagy madzagot kötnek és ennek a segélyével kötik fel a csizmatalpára s szigonyval tolják magukat a jégen. (60. ábra 5.)

A korcsolya továbbfejlődése a *szánka*. Ilyen Tiszacsegéről került a múzeumba 1934-ben. Ez a szánka egy pár 28 cm. hosszú fakorcsolya. Talpa 25,5 cm. hosszú, eleje felfaragva, rajta végig vastag drót van fektetve, mely elől egy-egy görbe drótszeggel a korcsolya végébe van foglalva, hátul pedig a felső részére. A két korcsolya 24½ cm. távolságban párhuzamosan van állítva és három darab 4½ cm. széles lécc egymástól öt-hat centiméter távolra van szegezve úgy, hogy a két korcsolya

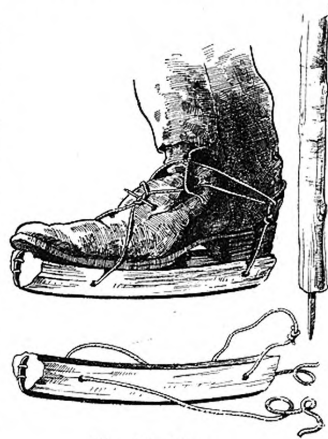

Fig. 59. ábra.

Közlekedés a jégen. Fakorcsolya és felkötése a csizmára. Szigony.

Verkehr auf dem Eise. Holzschlittschuh. Am Stiefel befestigt. Benagelter Stok.

teljesen rögzítve van. Használata úgy történik, hogy a fiú rááll és egy szigonnyal hajtja magát a jégen. Ez a közlekedési eszköz kicsi alakba *szánka*, nagyalakban *szán*. Fejlődése hasonló a finn-lap kapulkához, melynek az alján levő széles talp mutatja, hogy a sitalpból fejlődött, itt pedig a szánka és a szán határozatlan a korszolyából fejlődött ki. (60. ábra 7.)

A szánka vontatási módjában egy lépés a kényelem felé, amikor madzagot kötnek az első összekötő lécz közepére és az egyik rááll vagy ráül, a másik gyermek vonat. Még tovább az,

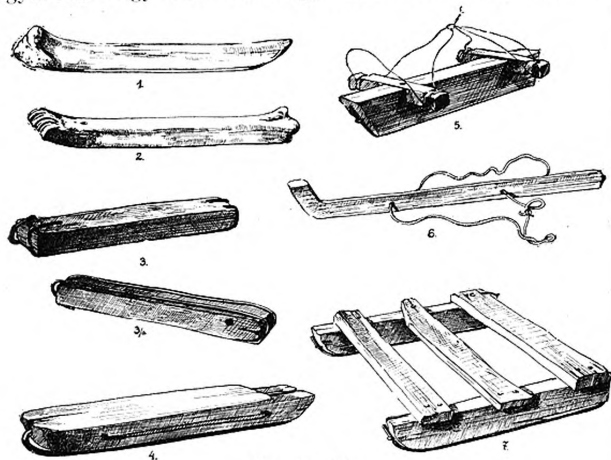

Fig. 60. ábra.

Közlekedés a jégen. Korszolyák. 1., 2. Csont korszolya. 3.—6. Fakorszolyák. 7. Szánkó, mint korszolya.

Verkehr auf dem Eise. Schlittschuhe, 1., 2. aus Bein, 3.—6. aus Holz. 7. Schlitten als Schlittschuh zu gebrauchen.

mikor a két lécz végére kötnek egy-egy erős madzagot és így vontatják. Ez utóbbi nagyobb terhet is elbir. Ez a *gyalogszánka*, a Tisza mellett.

Ha a szánkát a magyar nagyobb alakban csinálja *szán*, Debrecenben *szánka* a neve. A szánba már igavonó állatot, lovat, ritkán a lassújárású ökröt fogják, ezt a pásztorkodásban a téli takarmányozásban, méginkább a mezőgazdaságba, téli szállításra nagyon használják.

Így alakul ki a szánka két talpából a szánkó. De ezen a szánkán nem szánkózik, hanem iszkodzik, csak azt a két

talpat ismeri szánkónak, melyet híz maga után s melyet teherhordásra használ.

Ma már mindez szánkózásra szolgál. Gyermeknek, suhancok játékszere. Még én emlékszem rá, mikor az egész utca kiment a kubikgödörbe kanyargatni vagy korszolyázni. Előbb fél-lábon korszolyáztunk. A ballábra kötöttük a sajátgyármányú fakorszolyát, jobblábnkat térdben meghajlítottuk és felemeltük, két kezünkkel úszó tempót csináltunk és úgy haladtunk tovább. Az ügyesebb fiúk már könnyedén suhantak és gyors menetbe fejükről sapkájukat lekapva, felemelt lábuk alatt egyik kezükből a másikba kapkodták a sapkát. Mások már két korszolyát kötöttek és azzal igyekeztek a jégen Debrecen határában. Szigonyt nem használtak, nem is szigonyoztak.

„Ne menj a jégre, nem esel el”, mondja a magyar közmondás. Ámde a halász, vadász, nádvágó-embernek gyakran kell a jégen járni és hogy el ne essen, *jégpátkót* köt lábbelije talpára. A jégpátkó vasból készül. Falusi kovács munkája. M-alakú, egy centiméter széles vas, két végén füle van, ebbe szolgál a kötelék, mely kendermadzag vagy szíj. Hátral két-négy körme van, mely hegyes, ezt a jégbe vágják és így nem esnek el.

A Déri múzeum 12 drb különböző nagyságú és kiállítású és a különböző vidékről összeszedett jégpátkót őriz. Ezek típusonként így oszlanak meg: 1 drb fogas, 1 drb nyeles, 1 drb kéregtartó vassal felszerelt, 2 drb nagyon keskeny aljú, négy körmű, 3 drb keskeny aljú, széles erőskarú, négykörmű, 2 drb terpeszes kiskarú, karikafülű, 2 drb szíjjazott. (XIV. tábla.)

Kiállítására nézve: I. szíjjazott jégpátkó 11 cm. hosszú, 4 cm. széles, a talpa két nyitsszeggel van a szíjjathoz foglalva. A szíj a talpon kétszeres szíjjazata rézcsatokkal van ellátva. Felkötéskor a szíjakat a csizma fejére csatolják, így rögzítik rá. Két körme erősen elkopott.

II. A *szíjjazott fogas jégpátkó* 13 cm. hosszú és 3 cm. széles, két nyitsszeg foglalja a patkóhoz. Kiállításra olyan, mint a fentié. Körömmel felszerelt. A vas meg van hajtva és egyik végén hat, másik szélén hét darab éles fog van kapaszkodásra. Szélessége 11 cm., jellemző sajátossága az, hogy ennek karja nincs.

III. *Szélestalpú jégpátkó*. Hossza 8 cm., szélessége 5 cm., körme 2-4 cm. erős, karja 6 cm. magas, felső végén fülalakú lyuk van hajtva. Ebbe fűzték a spárgát, mikor felkötötték. Falusi kovácsmunka.

IV. Ez a patkó 10 cm. hosszú, 3½ cm. széles, kartávolsága 11 cm., karja erősen oválisan hajtva, felül füle van. Négy körme kényelmes járást ad. Alakja olyan mint a másiké, de nagyobb.

V. *Karos jégpátkó* távolsága 11-6 cm., rövid karja 14 cm. hosszú, fülét itt karika szolgál. Gyárimunka. Pókszerű.

VI. *Rövid jégpátkó*. Hossza 5 cm., szélessége 3 cm., karja

7 cm., távolsága 11 cm., vége karikába hajtva, közepében lyuk. Négy körme van, falusi kovács munkája.

VII. *Hidas-jégpatkó.* Elöl és hátul két-két kar, ezen két-két köröm van. A két kart egy 3 cm. magas, 8,5 cm. hosszú híd köti össze. A karokon karika fül van. Ennek segítségével lehet a csizma fejeére kötni madzag vagy szíj segítségével.

VIII. *Nyeles kétkörmű jégpatkó.* Sajátságos jégpatkó. Elöl két körme egy szögben hajló karon egy-egy köröm van. A szög végétől egy 10 cm. hosszú nyél vezet hátra. A nyél vége a sarkon túl ér és fülben végződik. A felkötése úgy történik, hogy a két kart a csizma fején átkötik és a nyél végén levő lyukban átvezetik és a sarokhoz is hozzászorítják azáltal, hogy a spárgát a csizma torkán átveszik.

IX. *Háromkörmű jégpatkó.* Egyszerű, de nagyon gyakorlati kivitelű az a jégpatkó, melyet Hegedűs Ferenc demecseri lakos ajándékozott a Déri múzeumnak. Ez a 76 éves öreg halászember már apjától örökölte a szerszámot, melyet az egyik demecseri kovács csinált.

Ez a jégpatkó háromkörmű. Két körme a csizmatalp szélénél, egy közepén, szögben összealkotott 9 cm. hosszú híd végén van. A híd mindkét végénél 3,8 cm. magas kar hajlik fel és mindegyik kar fülben végződik. Ebbe a fülbe madzag van húzva, amely a felkötésre szolgál. A talp alatti híd összeshövelésénél a sarok felé 4,2 cm. hosszú, 2½ cm. széles híd nyúlik hátra, melynek végén a harmadik köröm hajlik lefele.

Felkötése akként történik, hogy a két szélső köröm karjának a fülébe húzott madzagot a csizma fején összekötik hurokra és a hurkon kívül levő kb. 40 cm. hosszú madzagot hátra körülveszik a csizma kerge felett és a szabadonlevő végét még egyszer a hurokra kötik. Sőt azt is megteszik, hogy itt a kötésbe egy fapecket húznak és azzal szorítják fel.

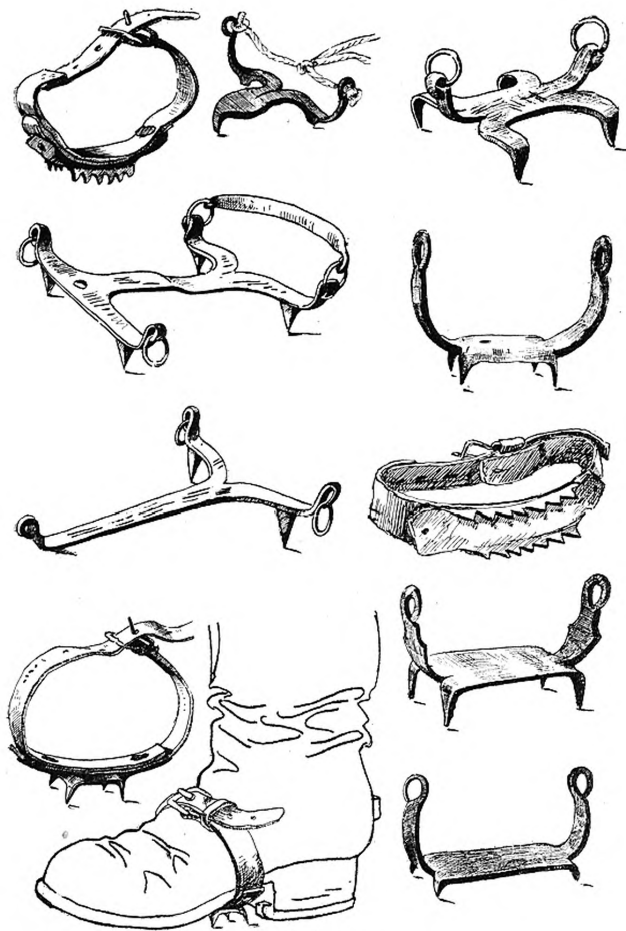
Az öreg Hegedűs azt állítja, hogy régen, mikor még téli időben a Nyírségen sok jég volt, ilyen jégpatkók segítségével járt a nép Demecserről Dombrádra gyalog a befagyott tavak jégén. Ezenkívül téli halászatkor a halászlégények mind ilyen használtak.

A réti ember a jégen való járásra a fabocskort használta. Ma már, különösen a város közelében lakók *fapapucs*-nak nevezik. Nem volt ez magyar eszköz, mert a népdal is ezt mondja:

*Az oláhok, meg a tótok
Fapapucsba járnak...*

Az ősi neve azonban fabocskor volt.

Egy ilyen ősi eszköz Demecserből (Szabolcs megye) került a Déri múzeumba. Úgy néz ki, mint egy kisebb fajta favályú. Külső méretei: hossza 35 cm., szélessége 15½ cm., magassága

Tafel XIV. tábla.

Közlekedés a jégen. Jégpatkók.
Verkehr auf dem Eise. Eiseln.

10 cm. Belső méretei: hossza 31 cm., szélessége 12·6 cm., mélysége 7 cm., talpa 2 cm. Oldalán egymástól egyenlő távolságra szemben 3+3, összesen hat lyuk van fúrva. Anyaga nyárfa, egy darabból faragva.

Felkötése úgy történik, hogy a réti ember beletette a csizmas lábát és hátul a kéregnél, a hátulsó madzagnál, elöl a csizma fején madzaggal jól megkötötte. A jégen csusztatva járt, ha állott, a vastag fatalp nem hült át. A csizma fejét

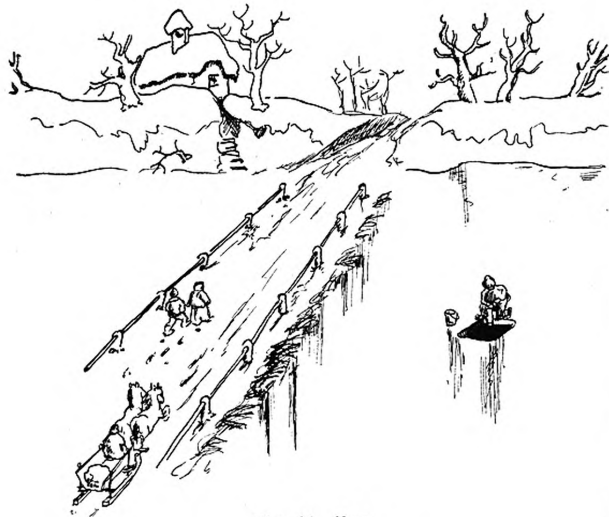

Fig. 61. ábra.

Közlekedés a jégen. A Tiszán a jeget felhizlalják a szekérnek.

Verkehr auf dem Eise. Auf der Theiss wird das Eis für die Fuhrwerke „aufgefüttert“.

az elülső és az oldalfalak védték a jégtől, hótól. A fabooskorokat sok esetben nagyobb gonddal készítették. Egyik a csizma orrának vajt ki kerek nyílást, másik a boka kényelmesebb elhelyezkedésére vajt egy lyukat. Halász és nádvágóemberek használták a vízszabályozás előtt a Nyírség nagy jégvilágában.

A *fapapucs*. A régi nádvágók fapapucsban dolgoztak a jé-

gen. A Déri múzeumban jelenleg két fapapucs van. Az egyik 32 cm. hosszú, 9 cm. széles akácia lap. Elöl kantárszíz, hátul saroktartószíz rajta.

A *fapapucs* másik típusa az, mikor a puha fatalpra oldalt ócska csizmaszárbórt szegeznek, olyan nagyságban, hogy a csizmafejet befedje. Ez a talpszegély egy vasszeggel megerősítve, felül egész hosszában kihasítva, eleje zárt, hátulja nyitott. Két oldalt két drótkarikára fut, ennek segítségével kötötték fel úgy, hogy a spárgát keresztülvették rajta és a csizma fején erősen rákötötték. Ebben aztán állhattak, járhattak a jégen napszámra, nem fázott fel a lábuk. (XV. tábla 5., 7., 9.)

Télen a Tisza jégén még talán nagyobb a forgalom, mint nyáron a folyóvízen. Ha a Tisza beáll, a merészebb és szegényebb emberek átsétálnak a Tiszán. A révésznek nagyon megszaporodik a munkája télen. A kompot járattja, míg tudja. Ha a víz pillédzik, csak azért átviszi járművét, hogy összetörje a gyenge jeget. Ha érzi, hogy a víz beáll, part mellé vontatja a kompot. Ott vigyáz rá. Naponként kétszer körülvágja, hogy be ne fagyjon, össze ne törjön, azután jégi utat csinál. Kijelöli az utat, keresztül gallyakat tűz a jégbe s ez jelzi az utat a magános utasnak. Azután készíti az utat a járműveknek. Léket vág a széles jégen, s ebből meri a vizet a jégre; hizlalja a jeget. Sőt egy pár szekér szalmát is elhint és ezt locsolja meg gyakran. Mikor jó félméterre megvastagszik, megindul a terhes szekér közlekedés. Meghízlalja egy méter vastagra is, ott, ahol nagy a közlekedés, karfát is állít mellé, hogy a szekér vagy gyalogos le ne csússzék róla. Tiszalökön, ha a jég gyenge, vastag deszkát raknak a Tisza jégén keresztül és ezen járkálnak. Lelépni a deszkáról nem szabad, mert a jég alá vész a könnyelmű. Mikor a jég zajlik, a révész nem közlekedik, ha mégis valami súlyos ok kényszeríti a közlekedésre, ladikba ülteti az átmenőket és a ladikkal kerülgeti a zajló jégtáblákat.

Teherszállítás a jégen. A tiszamelléki ember télen, mikor a Tisza beállott, állandóan a Tisza jégén jár át a szemben levő partra. Ilyenkor nem keresi a révhelyeket, hanem toronyirányt vesz. Rendesen a sima jeget választja, nem bukdácsol a nagy, élére állított táblákon. Nemcsak egymásután ballagnak gyalogszerrel, hanem szánon is kelnek át. Érdekes átkelést láttam az elmult télen Dorogma határában. A szegényember pár véka élelet vitt egyik tanyáról. Sietett a gáton, mert nagyon hideg volt. Amint a partról lement, egy nagy jégrögöt keresett, rátette a búzárt és botjával tolt a jéggel együtt. A teherszállításnak egy nagyon egyszerű és rendkívül ésszerű módját ismerem meg benne. (62. ábra.)

Fig. 62. ábra.

Búzaszállítás a jegen. — Weizentransport auf dem Eise.

Fig. 63. ábra.

Közlekedés a sáron teknőben.
Verkehr durch das Kotmeer in einem Troj.

Közlekedés a sáron.

A Tiszántúl zsiros földjén tavasszal és ősszel feneketlen a sár és így ősszel meg tavasszal szörnyű nehéz a közlekedés. A vagyonos ember régen lóháton járt, szegényember *sárhajón* hordta pár véka búzáját a malomba, gyermekeit az iskolába. A sárhajót Banner félhajónak nevezi, a szoboszlói öregemberek *teknőnek* nevezik. Azért, mert nagy vájt teknőt használtak ilyen célra. A végébe kampót tettek, ebbe kiféát akasztottak. Három-négy gyermek a teknőben ült, egy fiú a lovon és húzatta. Vészton félhajó a neve, azt mondják egy hajóból egy részt elváltak és ezt használták erre a célra. A sáron való ilyen közlekedést koratavasszal és késő ősszel használták, mikor még a föld nem engedett ki, felül sár, alul jég volt.

Dr. Godán Ferenc tiszti főorvos öregemberek meghallgatása után így írja le a *sárhajó*-t. Két-három méter hosszú, 50–60 cm. átmérőjű tölgy vagy nyárfatömbből készült, kivésték, kibaltázták. Eleje és hátulja lecsapott volt, hogy a jégen könnyen csúszszék. Elejére egy felhérc volt erősítve, melybe a hámfát akasztották, vagy pedig egy vaskampó volt belefúrva és a hámfára kötött láncot vagy kötelet ebbe akasztották. Egy ilyen sárhajóban búzát szállítottak a malomba vagy gyermekeket az iskolába. Egy-két ló volt befogva.⁹⁵ A fiú a lovon ült és úgy vontatta a sárhajót. Banner János dr. szerint Békésen 1794-ben minden malomnak volt egy sárhajója. Kiss György debreceni gyakorlóiskolai tanár még jól emlékszik, hogy az ő gyermekkorában a gyermekeket teknőben vitték az iskolába Szoboszlón. A teknő elejében egy görbe vas volt átfúrva, ebbe akasztották a hámfát. Egy jámbor lovat befogtak, egy idősebb fiú ráült, a kisebbek beültek a teknőbe és úgy vontá az iskolába őket a ló a koratavaszi sárban. Ez a szállítás addig volt jó, míg a sárnak a teteje olvadt fel, de alól még fagyott volt. Mikor a föld egészen kiengedett, *falábon* jártak.

A Déri múzeumba a sáros Balmazújvárosról került egy faláb. Hossza 90 cm. lába 45 cm. Itt egy álló van rajta lapos lécből 10 cm. szélesen, azon felül 50 cm. hosszú lapos léc, mely

⁹⁵ Dr. Godán Ferenc hozzám intézett levele.

Fig. 64. ábra.

Pásztor falábon.
Dorfhirt auf Stelzen.

a lábszárhoz simult és oda volt szíjazható. A pásztor felállott a faláb állójára, a felső részét a lábszárára kötötte, könnyen járt, egész gyorsan szaladt a jószág után. Nem ragadt be a feneketlen sárba, mely néha még a csizmáját is behúzta. Öregemberek emlékezete szerint régen a parasztok közül sokan használták a falábat, talán azért neveztek el sok embert falábúnak. Régen szükséges közlekedési eszköz, ma már csak a gyermekek ügyeskednek rajta. Az újavárosi ember *golyaláb*-nak nevezi.⁹⁶

A Sárrét szélén fekvő sáros falukban szokás volt még, hogy tavasszal és ősszel a nagy sárban, a nagyobb iskolás fiúkat lóháton küldték az iskolába. Egy szelid lóra három iskolás fiú is felült. A legügyesebb első kezelte a kantárt, a többi bele-ragaszkodott ennek a vállába. A nagy sáron átlábot a jó ló. Az iskola vagy inkább a templom grádicsánál leszálltak, a kötőféket a nyakába dobták és a ló magától hazament. Délben a lovat kieresztették és elment a templomhoz, várta a fiúkat, felültek rá, hazavitte őket.

A halászek kunyhója.

A réti, lápi, nádi ember kunyhója fedélkunyhó. Olyan, mintha egy fennálló ház fedelét leállították volna a földre s az ajtaja lenne a ház tűzfalára vágott hárszija lyuk. Az ilyen kunyhó nagyon egyszerű, ősi hajlék, a szegény réti ember maga eszkábálja össze. Fa nem kell hozzá sok. Négy darab erősebb ág a két végének és vékonyabb ágak a bordáknak és az erre keresztbe fektetett pálcáknak.

A szegényember jó egyenes, kissé magasabb helyre, mint ő mondja, szigetre fészkel. A sárréti ember az „ormágy”-on, magasabb helyen üti fel kunyhóját. Kikeresi a szép zöld pázsitos szigetet, kilépi a házhelyet négy-öt lépéssel és építi a kunyhót. Két vastag ágat befele dőlve beás a földbe. Felső végét benn összehajtja, tövét jól megtömi, hogy szilárdan álljon. Építménye hátsó végét megint megcsinálja így. E két tartón egy hosszú, vékony ágat fektet keresztbe. Ez a *girince*. Most egy lépés távol-ságra odafekteti a bordákat, hogy felső része X-et képezzen és ez is tartsa a girincet. Erre a vázra keresztbe vékony, hosszú ágakat fektet, fűfavesszővel átkötözi és ezzel elkészül a kunyhó váza. (65. ábra.)

Most jön a kunyhó befedése. A szegényember egy nádkötőtűt farag. Jó vastag, szálás nádat vág és azzal befedi a vázat úgy, hogy a nád tövét egy barázdába ereszti a földbe, a bokrétája pedig a girince felett összehajlik. Kívül a belső pálcával párhuzamosan korcot fektet. Veszi a nádkötőtűt,

⁹⁶ Banner János: A félhajú. Népr. Értesítő, 1912. évf. 89. 1.

abba vékony fűfavesszőt „korcvesszőt” húz és a nádkötőtűvel áthúzza a nádfedésen, a külső korcot összeköti a belső korccal. A gerincen a bokrétát ellenkező irányban lehajtja és leköti úgy, hogy a girince szépen és erősen be van szegve. Most jön a befedés. E célra frissen kaszált sást, kákát, dudvát használ. Ha ezt az anyagot, ha nem egészen szárazon hánnyja rá, jobban megnyomja és nem viszi le a szél róla. Ezzel az anyaggal a kunyhót bőven beszórja és akkor már lakhatja. Nem borítja fel a szél és nem ázik be. Erdekás az ajtaja, ezt a végére hagyja. A tetejét lefele 60—80 cm.-t lezár. Egy gallyal lezár egy csinos háromszöget. Ezt náddal befedi. Oldalt és alul korcvesszővel beköti a nádat. Ez az üstöke. A megmaradt alsó trapézalakú nyílást négyszögre alakítja úgy, hogy a vastagabb ágakból ajtófélfát formál és azt a földbe beléassza, küszöbje nem fontos, csak szemöldök fája és a két oldala. Mikor ez is készen van, ajtót készít. Ez vagy fából vagy nádból készül. Az utóbbi kezdetlegesebb. — Jó vastag nádat válogat össze, egymás mellé fekteti és gyökérrel vagy fűfavesszővel összeköti alul, felül és kész az ajtó. Fűfavesszőből koszorút fon és az ajtó sarka ebben mozog. Zárját pedig úgy oldja meg, hogy vesszővel beköti. Ugyanígy készül az ajtó fűfavesszőből és ugyanezt a célt szolgálja. A különbség az, hogy a vesszőajtó tovább tart, nem törik könnyen.

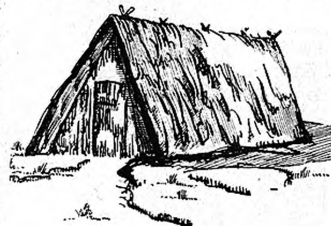

Fig. 65. ábra.

Pákász kunyhó a Sárréten.
Hütte eines Kleinj Fischers im Sárrét.

Ablak nincs a kunyhón. Nem is kell. Hiszen aludni megy bele. Van azonban egy füstlyuk a tetején, mely a tűzhely terjeszkedő füstjét vezetné ki. Éppen ezért a tűzhely felett nyitja ki.

A tűz az ilyen kunyhónál egész nyáron a kunyhó előtt, a szabadban ég. Hideg ősszel és tavasszal azonban a kunyhóba viszi a szegényember és itt tüzel. Ilyenkor tele van füsttel a kunyhó, nem is égeti soká a tüzet, csak míg az edelét elkészíti.

Az ilyen kunyhó nem nagy. Fekvőhelye a földön van. Lakója apróságai pedig a bordákra és a pálcákra felakasztva. Ha a nádi ember hosszabb időre akarja készíteni, a nádat belül sárral betapasztja. Így melegebb és tűzmentesebb. Ahol kevés a nád, sás, több a szikes agyag, ott kívül-belül sárral tapasztja be. Ezzel kész a *nádfal*. (66. ábra.)

A nádi ember igyekszik a föld felszínétől magasabbra

emelkedni. Falat hűz a nádkunyhó alá, de ezt is nádból. Nem magasat, csak két métert. Erre teszi a régi tető alatti házát. Ez már *fennálló kunyhó*. Ennek nádfalát kívül-belül betapasztja, a tetőt pedig náddal, gazzal fedi.

Amilyen egyszerű volt a kunyhó, egyszerű a berendezése. Bútorzata egy, néha két vacok vagy dikó. Négy ágast 80—90 centiméter magasságban a földbe ásnak, elöl és hátul egy-egy keresztfát tesznek és a közét fűzfavesszővel töltik ki. Az így elkészített ágyra friss sást, kákát, sőt bolhák ellen vad kendert tesznek és erre heverednek. Párna egy köteg sás, vagy egy rozszakba tett dudva. Rajta hanyódik a takaró és egy viseltes

Fig 66. ábra.

Nádfalu halászkunyhó a Hortobágy-folyó partján.
Fischerhütte am Ufer des Hortobágy-Flusses.

juhászbunda. A vacok nemcsak ágy, hanem szék is. Erre ülnek le, ha beszorulnak, erre ültetik a vendéget is. Az ilyen kunyhóba legfeljebb bolha van, de tetőt vagy poloskát sohasem vettem észre. A magyar is megbántva fogadta, ha kérdeztem, úgy utálja e pocsek férget; a poloskát meg nem is ismeri. A vizek mellett rengeteg szunyog tanyázik. A kunyhóba is jut elég. De a lápi ember nem tűri magánál. Este, mikor bevonulnak pihenni, egy csóva gázt meggyújt és ezzel kifűstöli a szunyogot. A vacokon kívül még egy vagy két láda van. Az egyikben a fehér ruháit, szerszámaikat tartja, a másikban a kenyeret, tésztát és főzeléket. A fennálló kunyhóban még egy sárból épített négyszögletes tűzhely van. A korcha akasztva a bogrács

és a kerekfejű kanalak. A gerincből vastag madzagon egy pecken lóg lefele a szalonna, ha módosabb, egy kis avas disznóhús. A sarokban kormos főzőfák hevertek, egy pár merítő fakupa, cserépkorsó, mércék, hálókötő-szerszámok. A másik sarokban sok vadmadár-tojás egy gyékénykosárban. A vacok alatt fészken ült a kotló. Rucatojásan ült.

Ha a Tiszán hajóznak, a magas partokon egyszerű, regényes kis kunyhók ötlenek szemünkbe. A kunyhók tájéka érdekes. Lent, a vizen, előtte ladikok pihennek. Innen a partbavágott földlépcsők vezetnek fel a kunyhóhoz. A kunyhó körül a földön halászszerzők hevernek össze-vissza. A kunyhó tetején a halászszerzők száradnak. A rozoga deszkaajtó előtt kutya hever és ugatva fogad. A házban senki sincs. A kutya az ör, s jobb, mint a zár. Be nem eresztene. A ház körül hajlongó füzes van, melyből egy-egy öreg fűzfa, nyárfa emelkedik őrszemül ki.

A ház nem lakásnak épült. Egy szoba az egész. De jó meghűződni a vihar elől, elég a feltettebb dolgoknak.

A tiszai és kisvizek halászaik csak tavasszal és nyáron késő őszig vannak a vizen. Ilyenkor keveset alusznak, éjjel-nappal dolgoznak. Télére a közeli tiszamenti falvakba vonulnak és itt átteleznek. Ez az életük csak annyiban pihenés, hogy ilyenkor vize nagyon ritkán mennek, hanem otthon javítják át szerszámaikat, vagy újakat készítenek.

Kora tavasszal, amikor a hal indulni kezd, vízre szállanak. Kunyhójukat kijavítják, vagy újat építenek. Egyszerű kunyhójuk rendszeren egy öbölben vagy egy kanyarulatban van. Legtöbbje hevenyészett. A halász szép, szíles nádat vág. A kijelölt helyen egy ásonyomnyira kiássa az alapot. Ebbe állítja töves végével a nádat, az alját földdel feltölti, jól megtapossa és áll a fal. Ezután két-három helyt bekorcolja a nádfalat, gallyból, nádból, sásból kétszeres tetőt csinál rá és már kész is az épület. Ha később ennek az épületnek a falát jó sárral kívül-belül beveri, vagy mint mondják, megtapasztja, takarosan besimítja, állandó kunyhóhoz jut. A Tisza partján sok helyt lehet ilyen jó erős *fennálló kunyhó*-kat látni.

Megtörténik, bár ez már ritkaság, hogy vályogot raknak össze állandó házzá. Ez módosabb halászbérlők kunyhói, vagy révházak. (68. ábra.)

Legtöbbször nem csinál ilyen házat, hanem csak a partba vermet ás, arra kétoldalas nád és sásetőt borít. Ajtáját nádból köti úgy, hogy vastag derék nádat fektet egymasmellé, jó gyékénnyel két-három helyen átfonja és a bejárat elé állítja. Ez a kis tákolmány csak egy szegényembernek szolgál enyhelyül. Fekhelye egy gödörbe levő vacok, feje alja a gödör belső végé-

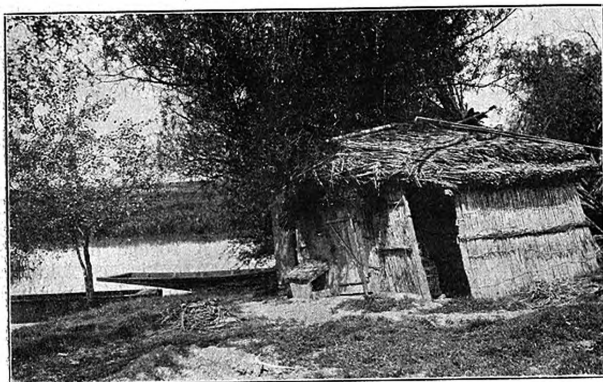

Fig. 67. ábra.

Halászkunyhó nádból a Tiszapartján.
Fischerhütte aus Rohr am Ufer der Theiss.

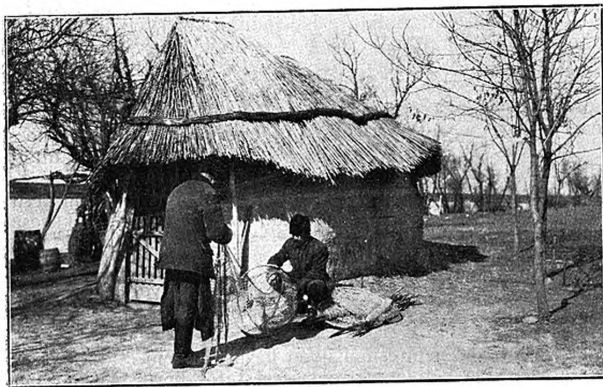

Fig. 68. ábra.

Halászkunyhó a Hortobágy folyó partján.
Fischerhütte am Ufer des Hortobágy-Flusses.

DHF. 1136. R. E. J. J. J. h.

ben levő földkúszób. Eleségét, kevés gúnyáját a tető gerincét képező vastagabb faágra akasztja az egerek elől. (67. ábra.)

A kisvizek mellett csak egy levelest rögtönöz a halász a nap heve ellen. Négy karót lever a parti fűvénybe, sást vág és ezt a begyallyazott félereszszerűen berakja. Aláhúzódik. Az ilyen leveles ott szükséges, ahol egyetlen fa sincs a közelben. Ilyen a Hortobágy, Kösely, Berettyó partja.

Érdekes a lápi ember kunyhója. Ez teljesen nádból épült. Természetes is, mert más építőanyag nincs. Hegyestetejű kunyhó, amelyet a pásztoreMBER is épít magának. Körülte néhány halászszerző, nádesörmő. Oldalt egy verem, melyben

Fig. 69. ábra.

Halászkunyhó a Hortobágy-folyó partján.
Fischerhütte neben dem Flusse Hortobágy.

a láp vize feketélik s ebben van a pákász halállománya. A kunyhó előtt állandóan tűz ég. A hamu alatt alig pislog a parázs, de ha a tüzet használni akarja, a hamut szétkaparja, nádesörmőt tesz rá és újra tüze van.

A nádas embere primitív életet él. Igénye semmi, élete nyugodt. Tüzet ősi módon rak. Száraz nyárfa gallyakat tördel. Kunyhója körül összerakja. Ha tüze kialudna, ami ugyan ritka eset, gyújtó nélkül ősi módon gyújt tüzet.

A nádesörmőt elkészíti. Száraz gallyakat rak rá. Két nyárfa gallyat egymásra tesz. A külső végét gyökérrel hirtelen jól összeköti. A két vessző közepére egy harmadik vesszőt keresztbe

tesz, most a belső végét bal markával összeszorítja és a keresztbe tett gallyat jobbkezelével erősen és sebesen huzgálja a két gally közé szorítva. Alig telik el pár perc, már szenesedik, serceg a harmadik gally, még annyi idő, tüzet lök a száraz gally. Ezt a tüzes gallyat a nádcsőrmöbe dugja és fújja. Nemsokára füstölög a *csőrmelek* és kész a tűz. Ha a csőrmelek *vonull* (megnyersült), nehezen fog tüzet. Ilyenkor a halász felveszi a csőrmelet a tüzes fával és a levegőben meghimbálja, a tűz éled és ha tüzet fog, leteszi, kész a tűz.⁹⁷ (70. ábra.)

1922—25-ben a Pallagcsa nevű bodroglői lápi világban jártam és több lápi emberrel találkoztam, aki gyújtó nélkül így rakott tüzet.⁹⁸

Nyáron, mikor szárad a láp, nagyon vigyázni kell, hogy a tűz el ne *legeljen*, mert kigyul a száraz láp. A lápi ember *vigyáz is rá*, de a kőbörgő pásztor, vadász nem vigyáz. Forró nyáron a kiszáradt láp sokszor meggyul. Nagy szerencsétlenség ez. A tűz a felszín alatt terjed. Észre sem lehet venni, mert nem ott füstöl, ahol ég. A védekezés nehéz. A falvak népe száraz nyáron állandóan fel van készülve. Ha a láp valahol füstöl, a falu férfi népét kirendelik ásóval, kapával. Az égő területet mesziről körülássák. A kiásott földet befelé hánnyják. Mélyen leásnak az agyagba is. Ha a tűz a sáncig eljut, az agyagon nem tud átterjedni, elalszik. Néha azonban egy jótékony zápor véget vet a veszedelemnek. A kiégett láp szántani is rossz addig, míg humusz nem képződik. Ez pár évig eltart.

A kunyhó előtt 20—30 lépésre a láp szélében rozoga ladik pihen. Félíg a vízbe van süllyedve. Ha indulni akar, előbb a vizet meri ki belőle.

A tanyák hangulata csendes és idillikus. Mély csend. Csak a ragadozó halak ugranak egyet kis zsákmányuk után. A nap utolsó sugaraival esőkolja a természet gazdag pompája között ezt a szerény kis hajlékot.

Primitív kunyhó és körülte tenger halászszerszám jelzi a tiszai halásztanyát. A halásztanya jobbra gallyból összetákoltt, sárral betapasztott, szalmával, náddal fedett ideigle-

⁹⁷ Ecsedi I.: A Bodroglői rejtelmek. Poros országutakon. 12. 1.

⁹⁸ Ecsedi I.: Ahogy a bodroglői pakás tüzet rak. Néprajzi Értesítő, 1925. évf. 168. l.

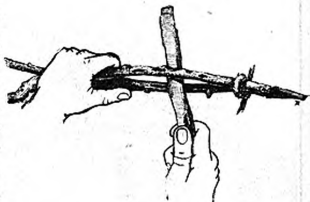

Fig. 70. ábra.

Tűzgyújtás szárazfa dörzsöléssel.
Feuerzeugung durch Reiben trockenen Holzes.

nes nyári kunyhó. Nem annyira lakásnak épült, mint inkább az eleséget, szerszámellékeket tartják benne. De enyhét ad a nagy vihar ellen is. Tetején a kisebb hálószerszámok pihennek, körülte a kisebb vesszőszerszámok hevernek szerteszét. Előtte a magas parton földlepeső vezet a vizig, hol egy-két csónak pihen a szőke víz hátán. A jobbmódú halászok állandó vályog- és sártanyát is csináltatnak. Az év egy részében itt laknak.

A tanya előtt van egy *tanyásbárka*, ez lyukas és a víz járja, ebben vannak a piacra szállítandó halak raktározva. Ha kevesebb a zsákmány, szegényebb a halász, vesszőből fon haltartót. Ezeknek túlnyomó többsége urnaalakú kas.

Fig. 71. ábra.

Versejavítás a kunyhónál.

Ausbessern der Reuse bei der Hütte.
DMF, 1142. *Flodobagzi E. J. felv.*

Ürtartalmuk kisebb-nagyobb, de mindig ritkafonásúak. Fedelük vereskerterű kúpok, amelyek belemélyednek a tartóba. A fedelét hegyesre faragott fával a kashoz szúrják, az így bezárt kast beleengedik a Tiszába és hogy a víz el ne vigye, kikötik egy fűzfabokorhoz. Nehéz idegennek megtalálni, csak a halász tudja, hol van. Így még az a veszély se fenyegeti, hogy valaki megdézsmálja a halat. Ez a vizen.

A parton két ágas van a földre ásva és ezen van egy vastag dorong keresztül téve: az a *teritsfa*. A teritsfára terítik száradni a nagyhálót. A halászás után a ladikból kihordják a hálót. A szép gyepen elterítik. Az apacsokat leoldják róla, s a kunyhó mellé felállítják. A nagy hálót gondosan átvizsgál-

ják, hogy nincs-e valahol elszakadva. Ha ilyen baj érte volna, rögtön kijavítják. Kiszedik a háló szemei közé akadt piszkot is. Csak ilyen gondos átvizsgálás után kerül a háló a *teritsfára*. (24. ábra.) Itt a háló megszárad, összepakolják és újabb használatig gondosan száraz helyen tartják.

A halász ritkán van kunyhójánál. Éjjel-nappal vizen van. Mindig azon töprenkedik, merre menjen. Napokig odavannak, míg bő zsákmánnyal visszatérnek a tanyára. A kissereszsámos hátán viszi szerszámát, az alkalmi halász szekerre pakolja a halászó eszközöket, még a ladikot is és a Tisza töltésén szekezik oda, ahol tanyát akar vetni. A vérbeli halász azonban a ladikra pakolja összes szerszámait. úgy ereszkedik csendesén a Tiszán. Ha felfelé megy, az őrfára hosszú kötelet, *alacság* köt, ő benne ül a ladikba, kormányoz, társa a parton hosszú kötelen vonja a ladikot lassan felfelé. (72. ábra.)

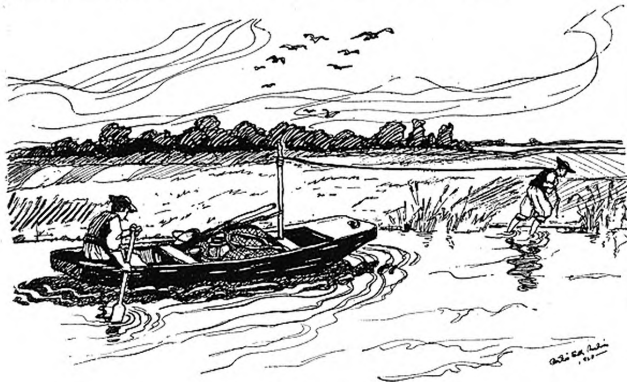

Fig. 72. ábra.

A halász költözik. Víznek vontatja a másikat.

Umzug der Fischer, der andere zieht ihn am Seil den Fluss hinauf.

A halász eledele.

A halászat nehéz munka. Józan életet, sok tapasztalatot és pompás érzéket igényel. A halászok erős, edzett emberek. Egész nap, sőt éjjel is a vizet járják, sárban taposnak, nagy fáradságot állanak ki. Ruházatukban nagyon egyszerűek, táplálékuk is egyszerű, de nagyon kiadós. Nem hallal élnek ők, sőt talán ők esznek meg legkevesebb halat. Hanem az ősi

magyar eleséget: kenyeret, szalonnát esznek. Lebbencstésztát főznek levesnek és öregen.

Ha azonban jófogás alkalmával megáhitják a halat, a parti füzesben halászlevet, halpaprikást főznek s mellette néhány szép csukát nyársra húznak és míg a halpaprikás megfő, a csuka is megül. Nyársnak csak a fa jó, vasnyárs megrozsdásodik addig, míg a halhús sülni kezd. Nagy halat kétágú nyársra négy száron teríti ki és így szépen pirul.

A halász mindig eleven halat főz meg. A döglött halat nem eszi meg épügy, mint a holt Tisza kotús izú halait sem.

A haltartókasból eleven halat válogat. Paprikásnak a vegyes hal: kecsége, harcsa, süllő, furkó keszeg, potykafű a legjobb. Kezébe veszi a halat, az evező tollán úgy elevenen kezdi lepakarni a hal pénzét erős és éles késével. A szegény hal borzasztóan szenved a halász keze alatt. Ő kíméletlenül kaparja és mártogatja a Tisza szőke vizébe a kínlódót.

Hamar előveszi füstös bográcsát. Telemeríti a Tiszából úgy, hogy a felszíne lefusson róla. A megtisztított, de keserveen vergődő halat újra előveszi és a farkától négy ujjnyira keresztülvágja a testét. Kifolyó piros vérét a bográcsvizbe eresztí. Majd görbe halászkésével (73. á. 4—5.) egy vágással oldalát felmettzi, a belét kiveti. A hal apró, veszélyes szálkát az evező tollán össze-vissza apróra vágja; a halat apróra darabolja és bográcsra hánnya. A nagyobb hal fejét kettéhasítja, hogy a velő hadd folyjon ki belőle.

Igy felaprít egy jó nagy márnát, potykát, kecségét és fiatal harcsát (harcsa pundra, harcsa kupré, harcsa fityak). Az ilyen vegyes halból fő a legjobb halászlé. A bográcsot egy földhöz támasztott, fél végével egy kétágú fába tett fatörzsre felkötí, jó tüzet rak alá. A víz csak éppen feléri a halat.⁹⁹

Még négy szép csukát kerít elő a haltartóból. Sülni nagyon jó a kecsége, harcsa, süllő, csuka. Ezeket hasonló kíméletlenséggel megtisztítja, megszózza. Ezután egyenes fűzfagallyból jóhosszú nyársat farag. Előveszi a halat. A nyársat a szemén beszúrja, a gerince mentén végigtolja egész a farkáig. (73. á. 2.) A másik kerekre hegyezett végével a tűz mellé szúrja. A hal fejével lefelé áll a nyárson. Még egy kicsit meg is dűti a tűz felé, hogy jobban süljön. A másik csukát már fordítva szúrja a nyársra. A farkánál szúrja be a nyársat és a fejéig tolja.

Míg így elkészül, a bogrács leve pezseg. A halász szorgosan pár fej vereshagymát karikáz a bográcsba, sőt, paprikát hint rá eleget.

A hal felfőtt. Buzog erősen. Nem szabad kavarni csak fordítani. Hamar fő, pompás illata van. A halász a bogrács párája

⁹⁹ Ecsedi I.: A tiszai halpaprikás. Poros országotakon. 21. l.

felé kapkod. Ha a pára ujjaira ragad, már megfőtt a hal. — Nagyobb biztonság okáért megrángatja a hal uszonyát is és ha kijön az uszony szála, biztosan megfőtt a hal.

A hal megfőtt. Pusztai módon körülülük a földretett bográcsot és esznek. A hal húsa pompás, de még kitünőbb a leve. A halat egész nap lehet enni, nem lakik jól az ember vele. Ezért azt tartja a magyar ember: „A hal nem ítel!”

Halételnél nagyon keveset beszélnek. Nem félnek, de tartanak a szálkától. A halász keményen összerágja a szálkát és meg-eszi. Jóízűen fogyasztják a jó paprikás halászlévet.

Fig. 73. ábra.

A halász ebédet főz. 1., 2. A hal felhúzása a nyársra. 3. Halfőzés. 4., 5. Halázkések. 6. Halfőző bogrács.

Der Fischer kocht sein Mahl 1., 2. Aufspießen des Fisches. 3. Kochen. 4., 5. Fischermesser. 6. Kochkessel.

A jó szénnél ezalatt megpirult a csuka. Mire a leves elfogyott, meg is volt sülvé. A halász felhúzza a karót és odaadja a vendégeknek. Ezek a nyársról eszik a pompás sült halat.

A kishalászok úgy főzik a halpaprikást, hogy egy jó nagy vasfazék apróhalat jól megfőznek, hogy teljesen széjjel főjjon. Ekkor a levét a halról leszűrlik, a halat kidobják és ebben a fíom lében főzik nagyobb halakból a pompás halpaprikást. A halász néha karikára vágott krumplit, vagy lebbenctésztát tesz a halászlébe.

A nádasokban élő kishalász a dűbirhalat egészben süti meg. Nem tisztítja meg a halat, hanem úgy mindenestől a forró hamuba dobja és betakarja a halakat.¹⁰⁰ Mikor a hal átsült, kikaparja a fekete, hamus halat, a hátuszonyát kirántja, piszkos, hamus bőrét leveti. Kettéválasztja, belét kilöki és így megeszi.

Ha a községben készítik a halat, az asszonyok kirántják. Megtisztított haldarabokat tengeridarában megforgatják, azután zsirban vagy olajban kisütik. A csukát savanyúleben és tölteve is pompásan el tudják készíteni.

A halászmester akkor étkezik, amikor ráér. Nem tartja meg a rendes háromszori étkezést. Ha dolgozik, nem ér rá enni. Ha munkáját végzi, ételt főz és étkezik. Hányatott élete nem tűr meg semmi szokványos szokást. Étélük egyszerű. Italluk a Tisza szőke vize. A kisvízeknél a sírkutaknak bizony sokszor nem valami egészséges a vize. Étél után jól alszik a bokor árnyékában.

A halpaprikást úgy is főzik, hogy alá aprítanak. Ez úgy történik, hogy a bográcsba szép félkövér szalonnát aprókokára vágunk, megsütik szép pirosra. Ebbe a zsirba egy-két fej vereshagymát kockára aprítva szintén megpirítanak. Azután a paprikát megpirítják és az így felkészített zsirba a szépen megtisztított és megmosott halat behányják, annyi vizet töltenek rá, amennyi feléri. Most sőt tesznek bele. Vereshagymát tisztítanak, karikára vágják és ezt is ráteszik. A lé már ekkor felfő. A hálnak csak egy forrás kell, éppen azért vigyázni kell, hogy a hagyma elég vékonyra legyen karikázva, hogy mielőbb megfőjjon. A halat nem szabad megkavarni, mert törik, málik. Az így elkészített halat én jobbnak tartom, mint a sovány halászlevét.

Óh hányszor jól tartottak a derék egyszerű halászok hallal. Mind egy bográcsból ettünk. Tányér nem volt a Tisza partján. A hal meg nagyon forró a bográcsban. A halászok látták, hogy ügyetlen vagyok és nem bírom a forró ételt enni. A nagy keserűlapú levelét leszakgatták és mindenkinek arra táltak egy pár szép darab halat. Mi a lapúlevelé mellé feküdtünk a zöld pázsiton és ki-ki a maga evőeszközével, bizony a legtöbb az öt körmével ette a halat. Ha elfogyott, a halászmester újra tett egy darabot.

Végül jött a drága jó leve. Bizony kanala a többünknek nem volt. A halászmester nem esett kétségbe. Jó egészséges nyárfaágat törtett és minden halászegény faragott egy-egy kanalat. Az enyémmek a nyelét még meg is cifrázták.

¹⁰⁰ Ecsedi István: Aki hamuba süti a halat. Poros országotakon. 13. lap.

Megettük a levét is. Én bort hoztattam hozzá eleget „hogy a hal azt ne higgye, hogy a kutya ette meg!” Bizony nem aludtunk egész éjjel sem. Vagy azt vártuk meg, míg a hold feljön vagy azt, míg a hold lemegy; mire a hold lement, már feljött a *ruhászártó csillag*, a ragyogó Nap. A hosszú éjjeleken előjöttek az izgalmas, veszelyes vagy szép halásztörténetek. A vízi-ember históriája, a lidérc, az ódó-kötő ember. Mindenki hitte, mélyen hallgatta. Csak a csendesen folydogáló Tiszában csapkodott olykor egy nagyharhas. A nagy rabló kapott a kishal után.

Komádiban a halat csipőfában szorítva sütik meg. A megtisztított halat egy végén behasított fába szorítják, beszúrájk a földbe, azután tüzes pernyével körülrakják, így sütik meg.

Pál Imre tiszacsegei halász, a pénzes halakról levakarja a pikkelyt. A harcsát nyárfahamuba takarja és addig tartja benne, míg le nem eszi nyálkás bőrét. A dubirt, sirincet, minden tisztogatás nélkül dobja a parázsba s úgy sūti meg. A hamut bőrével leszedi s az ott maradt fehér húsát megeszi. Azt mondja Pál Imre, hogy ennek a két hálnak nagyon mérges a tüskéje (hátuszonya), hogyha megszúrja az ember kezét, mehet az orvoshoz, mert ha nem siet, hát bele is hal.

A halászok szoktak még savanyú hallevest is csinálni. Vékony zsiros rántást készítenek, ebben hagymát sütnék. Ezt vízzel feleresztik és egy kis ecetet töltenek bele, hogy kellő savanyú legyen. Azután megfőzik a lében a halat. Sokszor egy kis babérlevelet is tesznek bele. Ez jobb ízt ad a levesnek. Azt mondják, hogy a hal akkor van megfőve, ha a leve fehér.

Legjobb hálnak tartja a tiszai halász a kecségét, harcsát, tokot, süllőt. Jó hal a jászkeszeg, a ponty, a compó, a furkóhalat olyannak tartja, mint a süllőt.

Legrosszabb hal a lattyakeszeg, *bál* vagy balint, az önhal, a sirinc, a dubír.

Jég induláskor csak sirincet fogtak, ritkán jeges keszeget vagy mint némelyek nevezik, *„jেকে keszeget*.

A csegei halászok sütnék halat szárazon. Ez úgy történik, hogy a tepsibe nádat raknak egymás mellé. A halat megtisztítás után jól megsózzák, paprikázzák és szépen a nádra rakják. Előzőleg a boglyakemencét jól befűtik, a fűtés után a pernyét vagy hátratulják, vagy kiszedik és a tepsiket betolják és a hal szép pirosra sūl.

Szokták a halat zsirban és olajban (napraforgó és tökmagolaj) sütni. Ilyenkor a halat lábasba rakják, zsírt vagy olajat öntenek alá, hogy a hal csak éppen beleerjen. Csendes tűzön sütik. Sütés közben villával forgatják.

A kisebb halat egyes nyáron sūtik. A nagyobb halat hátán kihasítják és kétágú nyársra húzzák. Sőt Pál Imre a nagy

kecségét úgy nyitja ki, hogy a kétágú nyárs mindenik ágát ketté hasítja és így négy ágon fekszik a szép halhús. Először azt a részét sūtik, amelyikbe a nyárs dugva van. A sūtó halász közben szalonnát sūt és a szalonna zsírját a sūló halra csepegteti. Megtudtam azt is, hogy a halat mindig fanyáron kell sūtni, mert ha vasnyársra húzzák, a nyárs megrozsdásodik és a hal gusztustalan lesz. Annyi idő, míg a nyers halhús a vasnyáron felmelegedik elég ahhoz, hogy a vasnyárs rozsdát kapjon.

Szatmárban a halat *cibak*-on sūtik. A cibak egy kétágú fa, vagy vas, melyet a földbe leszúrnak és ezen egy fanyársat fektetnek keresztbe. A nyárs éles részére szépen megtisztított és beszózt haldarabokat húznak fel úgy, hogy a darab hal után egy darab szalonnát is húznak fel. Az így felkészített nyársat a parázs felett forgatják addig, míg a hal szép pirosra nem sūl.

A csikot vagy zsirban sūtik meg, vagy káposztás levesen főzik meg. Ez utóbbi a *csikokáposzta*. A csik megtisztítása nem egyszerű dolog. A tiszamenti halászok a csik megtisztításával nem sokat kinlódtak. A tömeg csikot elevenen jól megsózzák, vagy nyárfahamuval leöntik és akkor örült forgásba kezd, mint mondják „ör”. Addig ör, míg a bőre le nem jön. Ezután lemosák és megkaparják. Most jön a nyakalás. Egy éles késsel egyenként levágják a fejét — szegény csik visít, mikor nyakalják — s levágott fejével vékony belét is kihúzzák.

Most a nagyját zsirban, olajban, tepsiben megsūtik. A Tisza partján láttam egy alkalommal, hogy az öreghalász megnyakalva 20—25 drb csikot, megsózta és egy kétágú nyársra felhúzogatta őket úgy, hogy derekán nyársalta fel mindegyiket. Mikor csaknem mind felhúzta, a parázsra tartotta, forgatta. Így sūtötte meg és megette.

A csik azonban káposztával lett ingyen étel a magyar urak asztalán. Elkészítése a magyar háziasszony legfőbb szakácsművészete volt, és maradt a mai napig. Régen a Sárreéten és az Ecsedi-lápon „ritka ház volt, ahol nem visittatták csikot”, mondják az öreghalászok. A csikot a háziasszony megnyakalja és szegény csik visít, cincog, mikor a fejét vágja. Fejével belét kihúzva, behányja egy tál vízbe. A fejetlen csik reflex mozgásaival sebeseb hanykolódik, forog a vízben jóideig. Habot ver a vízen és így tisztul. Végre eláll. Azt hinne az ember, megdöglött. A háziasszony még egy léből kimossa, besózza és a sóra a csik újra elkezdi hanykolódní.¹⁰¹

A háziasszony ezalatt jó savanyú hordóskáposztát feltesz főni saját levébe. Jól megfőzi és rántást tesz bele. Mikor ezzel is felfőtt, a beszózt csikot beleteszi. Sok csik újra mozog a forró

¹⁰¹ Ecsedi István : A magyar ember és a spanyol nátha. „Magyar-ság.”

lében. Mivel a csik hidegvízben lenyagakzva, félnapig is elél, ezért sokszor forróvízbe vetik. Itt nemcsak megdöglik, hanem csunya zöldesbarna bőrét is lemarja a forróvíz, tehát megtisztul. Nem rendszer nélkül teszik a káposztába a csikot, hanem a lábba alul káposzta, feléje egy sor csik. Erre ismét káposztát tesz, erre csikot. Tehát egy sor káposzta, egy sor csik. Rátölti a levét, főzi újra. Kavarni nem szabad, mert a csik összetörik. Nem sokáig kell főzni, mert a csiknak csak egy forrás kell és már a csik farka könnyű húzásra elszakad, megfőtt. Kész a csikoskáposzta. Sokat ettem csikot február, március hónapokban, nagyon jónak találtam.

A sulyom, mint csemege.

A tiszai morotváknak, az Alföld kisvízeinek érdekes, ma már kevésbé ismert hasznos növénye a *sulyom*. (Trapa natans L.) Ez a növény hosszú, hajlékony szárain belekapaszkodik az iszapba. Úszólevelei a vízszínen rózsaaalakot képeznek. Kedves fehér virágai dísz adnak a tó vízének. Termése fekete-

barna, négy tövissel. A halászok haragusznak e növényre, mert hálójuk teleakad szárával és alig tudják kitisztítani a sok szeméttől. Ősszel, mikor a marha bement inni a Hortobágy-folyóba, nagyszőre teleakadt sulyommal és alig tudta levakarni e rhombuszalakú rózsás gyümölcsöket magáról.

A sulyom gyümölcsét kora tavasszal szedik. A szegényember egy hosszú rúdra egy rossz guba vagy bundadarabot kötött, fejszéjével léket vágott a folyó jegén. A szőrös ruhadarabot a lék alá dugta, meghuzogatta, meg a jéghez. Csak úgy hullott a sok sulyom a jégre. (74. ábra.) A szegényember összeszedte, szűtyőjébe hányta és elvitte haza. Itt megválogatta. Ha sokat szedett, a városba vitte és eladta; ha keveset hozott, megfőzte és megette.

A sulyom üveges, lisztes fehér belseje olyan, mint a gesztenye. Nyersen, de különösen főve, nagyon kedvelt csemegeje volt a Tiszántúl szegény népének.

Fig. 74. ábra.

Sulyomszedés bundadarabbal.
Wassernussfang mit einem Stück Pelze.

A sulyomot fazékba öntötték, jó sok vizet töltöttek rá, jó tüzet raktak a fazék mellé vagy alá és elkezdtek főzni. Régen a kemencében főzték. Úgyis fűteni kellett télen a szoba melegítésére. Ennél a tűznél a sulyom is megfőtt. Soká főtt. Mikor jól megfőzte, késsel felhasítja két oldalát, héját szétfeszíti és kieszi belőle a jó parázs belet. Régen sok-sok szegényember és gyermek táplálkozott sulyommal a Tiszamentén. „Csege hallal, meg sulyommal il!” — mondta a régi közmondás.

Míg még a gesztenyét hazánkban meg nem honosították, a nagyobb alföldi városokban, így Debrecenben is sulyomáruló asszonyok árulták a piacon a főtt-sulyomot.¹⁰²

Ők a vizek partján lakó emberektől megvették, fa volt bőven a debreceni erdőkön. Nem kellett pénz érte, hátón ingyen hozták ez erdőkről. Főzték a sulyomot. Azon melegen felvitték a piacra, sulyomvágó széken megválták és elmenték. A megvágás ügyeséget kívánt. Az asszony leült egy kis *gyalogszékre*. A *sulyomvágón* volt több *kákó*. A *kákó* alá erős kést tettek élével lefelé. A főtt-sulyomot a kés éle alá helyezte, balkezelével a sulyomot tartotta, jobbkezelével a kés nyelét nyomta, a *kákó* a kés hegyét szorította, egy ügyes metszéssel levágta előbb az egyik, majd a másik tüskéjét. Ez ment egymásután, pár fillérért egy kupával vágott és a vevő markába töltötte. (75. és 76. ábra.)

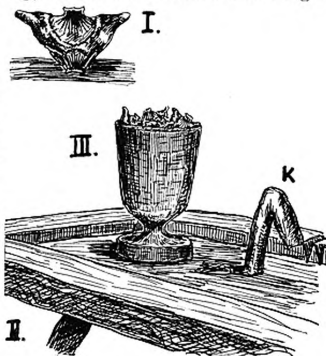

Fig. 75. ábra.

Sulyomárulás. I. Sulyom. II. Sulyomszék. III. Sulyom mérő kupa. K. Kákó.

Verkauf von Wassernüssen.
I. Wassernüsse. II. Verkaufstand.
III. Messgefäß. K. Schneidwerkzeug.

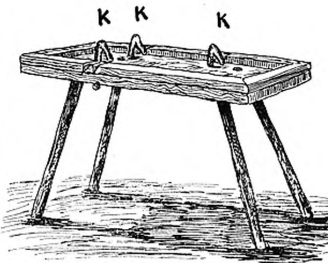

Fig. 76. ábra.

Sulyomvágószék. K. Kákó.
Sneiderstand für Wassernüsse.

¹⁰² Ecesdi I.: A magyar gesztenye. Kincses Kalendárium.

A vevő kinyitotta a fekete héját és megette az illatos, édeskés ízű parázs gesztenyeszerű belet.

Régen a debreceni piac felkapott tavaszi gyümölcse volt. A sulyomvágó és áruló asszonyok két sorjával ültek a Nagytemplom előtt. Még előkelő helyeken is feltaláltak, mint ritka csemegét. De sokszor jól laktam sulyommal! — Ma már eltűnt a piacról. A vizeket szabályozták. A sulyom fogy. A halász

kiszedi, kivágja hálója útjából. A fa drága, előállítása sokba kerül. A haladó kor a gesztenyét vezette be helyébe. A szegény magyar vaggonszámra veszi az olasz gesztenyét és adja pénzét külföldre!

Nádkutak a lápokon.

A halászkok józanéletűek. Megisszák ugyan a bort, ha hozzájutnak, de állandóan vizet isznak. Merítenek a folyóból, a tóból, tócsából; azonban a lápon, réten előfordul, hogy nincs nyílt víz. A halász ilyenkor sem esik kétségbe, rögtön segít magán.

A nyári lápi életnek egyik ősi érdekessége a *nádkutak*. Nádkutat ma már inkább a Pallagesa mocsár-világában készítenek. Igen egyszerű, de ötletes szerszám.

A lápi rétek felszínén nincsen víz. Azonban a lép alatt két-három méter mély víz van. Ez üdítő és friss hidegvíz, mely enyhít a nyári forróságban. Kútásással nem bajlódnak. De nem is kell a kút. A jószág eljár a nyílt vízre. Az ember találtkönysége könnyen segít magán. A lápi ember kiválaszt a nádretegekből két szép szál erős nádat. Az egyik jó vastag anyánád, a másik szép vékony, de erős sarjú nád.

A nádat megtisztítja, a vékonyabbal átüti a vastagabb bütykeit, hogy az egy cső legyen. A legvégső bütyköt nem üti át. Most a végső bütyök felett, egymással szemben, behasításokat csinál, sőt behasítja egy arasszal feljebb is. (77. ábra 2.)

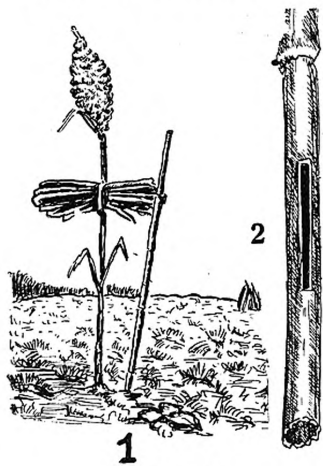

Fig. 77. ábra.

Lápicút. 1. Lápicút felállítva. 2. A kilyukasztott nádeső.

Moorbrunnen. 1. Aufgestellt. 2. Der durchlöcherle Rohrstengel.

Az így elkészült csövet a tőzeg rétegén óvatosan áttolja úgy, hogy a kihatott része a vízbe érjen. A nádszál felső részét jó erősen megszívja, a szájába szaladt szennyes vizet kiköpi és kész a kút. Ebből tiszta vizet ihatik mindenki.¹⁰³

Hogy pedig az utas, a kaszás lássa, hol van egy ilyen kút, nádbugából bokrétát tesznek az ilyen kút mellé. (77. ábra 1.) Az utak, kaszálók mellett, különböző távolságra ilyen bokrétákat lát az ember. Mindenik bokréta egy kútat jelent. A járókelők vigyáznak rá. Nem törnek el, mások kártevésétől is megóvják.

A halász ember jelleme.

Bár a halászkok között ma nincsen semmiféle elkülönítő rendszabály, hiszen mindenki egyéni életet él annyira, hogy még társának sem árulja el hova megy halászni és milyen közel dolgozik, mégis az évszázados szokásjogon bizonyos osztályozás fejlődött ki. Ők maguk megkülönböztetnek *nagy-szerszámú halászkokat* és *aprószerszámú halászkokat*. Ama csoportban tartoznak a tehetősebb gazdagabb halászkok, mindazok, akiknek teherhálója, lapsolója, tisztai nagy hálója, számos véghorga, 150—200 drb verséje van. A Tisza partján kunyhója áll, mely előtt számos ladik van kikötve. Ha halászik, több halászegénnyel dolgozik és alhérletben számos kishalász, horgos dolgozik neki.

Az aprószerszámú halászkok szegényemberek. Van nekik néhány verséjük, 40—50 drb horguk. Palónya és önháló, bóné, kece, vetőháló a szerszámuk. Kunyhót nem épít, legfeljebb egy-egy enyhelyet tart. Maga, halászegény nélkül halászik. Élszegődik részes halásznak a nagyhalász mellé.

E gazdasági osztályozódás mellett társadalmi tagozódás is van közöttük. A folyóvízi, hígvízi (tisztai) halász büszkén lenézi a kisvízi halászt. „Pocsolya halász”-nak nevezi, mint aki meg sem tud a Tiszán mozdulni. A kishalász viszont valami nagy megbecsüléssel tekint a folyóvízi halászra.

A halászkok természetüket tekintve nyugodt, csendes, szótalan, zárkózott természetű emberek. Keveset beszélnek, nem is tréfálkoznak. A halász szereti foglalkozását. Azt tartja, hogy aki a halászatot egyszer megpróbálta, nem tudja abbahagyni. Minden halász egyéni zárkózott életet él. Sem azt nem árulja el, hova megy halászni, vagy milyen szerszámon tőri a fejét, sem azt, hogy milyen szerszámokkal dolgozik, hogy konzerválja szerszámait. Mindezt magának tartja, ezektől szerencséjét reméli. De ha az idegen érdeklődő iránt bizalommal van,

¹⁰³ Ecsedi István dr.: Poros országutakon. Debrecen, 1925. 8.

sok régi históriát meg lehet tudni tőlük. Becsületességük közmondásos. A vízzel, a jéggel folytatott örökös küzdelem erősen megviseli szervezetüket. Étkezésük, pihenésük semmi rendhez nincsen kötve. Kítűnő helyismeretük bámulatos. Minden fát, bokrot ismernek, a víz alatt minden örvényt, lyukat tudnak. Tudják a folyó áradását és apadását, a haljárását, a hal szokásait. Örökösen keresnek, kutatnak, mint a vadászok. Messze eljárnak a zsákmány után. Napok, hetek mulva térnek vissza portyázó útjukról. Ha jó helyre akadnak, várnak, lesnek. Ilyenkor türelmük kifogyhatatlan. Mivel munkájuk eredménye legtöbbször a szerencsétől függ, azért nagyon babonás emberek. Hisznek a lidércben, mely magas lángokban tűnik fel előttük, a folyam rossz szellemében, mely a hálót leköti a folyam fenekére és ha nagyon húzzák, eloldja vagyis elbontja azt. Még mindég félnek a vízi embertől, aki a tavakban, nádasokban él. Lát a víz alatt, hallal él, akire ráteszi célját, lehúzza a víz alá.¹⁰⁴

Babonás lelkük erős vallásos érzésű. Védő szentjük Szent Péter. Ezt a szentet vallás különbségnélkül elfogadják a halászok. A halász-fohász egyszerű, de őszinte: „Szent Péter segíts! Jól tudod, hogy hova megyünk, azt is tudod, mit akarunk!”

Babonáik közül a következőket sikerült feljegyezni: A halász sem „firget”, amit a horogra tesz, sem szerszámot nem ad kölcsön más halásznak addig, míg az ő szerszámai nincsenek elhelyezve a vízben, mert azt tartja, hogy a szerencsét adja oda. A horglerakásnál sebesen dolgoznak. Azt tartják, hogy annak van nagyobb szerencséje, vagyis az fogja a legtöbb halat, aki legelőbb lerakja a horgot. A tiszai halász déli harangzó alatt nem ül ladikba, még akkor sem, ha a kolompja szól, ami pedig azt jelenti, hogy a horgon hal van. Déli harangzó alatt még horgot sem vet, azt tartja, hogy úgysem fogna semmit sem.

A halászok este raknak horgot. A horgok lerakása, illetve mint ők mondják, *elvetése* néha éjfél tizenkét óráig eltart. Ekkor lefekszik. Ellöki magát a zöld parton és alszik 2 óráig. Ha a rövid alvás alatt nagy fehér kutyával álmodik, sőt azzal veszekedik, úgy, hogy kézzel vagy marokkal kell védekeznie: felébredvén eszébe jut az álom, már sejti, hogy nagy szerencse éri. Ekkor örömeben Istenhez fohászokodik. A tiszacsegei református halász elénekli: Örvendj egész föld az Istennek... kezdetű kálvinista szoltárt, most már egészen biztosra veszi, hogy egy *darab* halat fog. Mi sem természetesebb, mint hogy a darab hal alatt ők nagy halat értenek. Pál Imre halászmester azt állítja, hogy az álom be is válik.

Mikor halászni mennek, senki se merje kérdezni, hogy hova megy, mert akkor nem lesz szerencséje. Nem szabad vissza sem nézni, mert akkor se lesz szerencséje. A halász ilyenkor aszszonnyal se szeret találkozni, mert ez is szerencsétlenség.

A halásznak biztos a fogása, ha borús időben indul.

Ha pucér gyerekekkel álmodik, biztos halászata lesz.

Ha álmában esőt lát esni, rengeteg halat fog.

Ha pappal találkozik, midőn viszi a hálót kifelé, így szól: jobb vón visszafordulni, mert ördögöt látok.

Ha a halász megáll a vízparton, de nem teszi le a hálóját, egy *vízipókot* meglát, jó halászata lesz.

Midőn halászik és rákad az apacsfára a háló, egészen biztos, hogy sok és nagy harcsákat fog, mert lobogója van.

A sárréti pákász nagy időjós is volt. Csikficánkodásból meg tudta állapítani, hogy égiháború fog lenni. Akkor, amikor a csikok a víz felszínén csapatostul ugráltak, rendszeren égiháborúra következtettek belőle. Az égiháború nagyságát a csikok sokaságától tették függővé.

Ezenkívül a sárréti ember a szél irányát úgy tudta meg, hogy mutatóujját a szájába dugta, és azt a fejefelé tartotta. A nyálás új a legkisebb szellő járását is megmutatta.

A régi társas együttélésnek érdekes maradványa maradt fenn a tiszai halászköznél. Ezt ők *halász-keresztelőnek* nevezik. Tulajdonképpen nem egyéb, mint remeklés a halászatban. A szertartás lefolyását így tudja Pál Imre halász: Mikor a halászlegény megtanul a folyó Tiszán is halászni, tud mindenféle szerszámmal jól bánni, még a legnehezebb szerszámot, a palónyát is tudja kezelni, és az öreghalászok is helybenhagyják, hogy teljesen jól halászott, egy vasárnap este megtartják a halászlegény keresztelőt. Ez úgy történik, hogy két evezőt tesznek keresztbe a fején, lenyomják és borral leöntik. A keresztapát a legény maga választja a jelenlevők közül. A tort is megtartják a keresztelő után.

Ezek a csendes, szótlan emberek néha tréfálnak is. Közismert tréfa az a mondásuk: Aki leves után vizet iszik, aki ha parázs van a tűzhelyen, gyufával gyújt rá, aki, mikor halászik, a markába köp, attól nem kell tanácsot kérni, mert az bolond ember.

Keresztelő, házasság, halálózás alkalmával külön szokásuk nincsen, ilyenkor legfeljebb finomabb halat főznek és sütenek mint máskor.

A halász kítűnő anatomusa a hálnak. A ponty keserű fogát okvetlen kikeresi és kidobja. Másik időöltésből szétszedi a csuka fejsontjait a megfigyelő képességének tanubizonyosságául nagyon találóan nevezi el az egyes csontokat.

¹⁰⁴ Ecsedi I. Poros országuiton Debrecen 1925. 6. lap.

Dombi Mihály kishalász Tépén nagy szakértelemmel szedegeti szét a csuka fejcsontját. Ő mutogatta és jelölte meg nekem is a csontokat, mint mondta az apjától tanulta. A csontok a 78. ábrán találhatóak és nevei a következők: 1—2. Puska: homlokcsontok (os frontale). 3. Szurony: alapesont (os basilare vagy os sphenoidum). 4—5. Tövískoszorú (os angulare és os dentale). 6. Gyík (Ceratobranchiale). 7. Szerkér nyakszirtcsont és szárnycsont és orrporc (os occipitale és

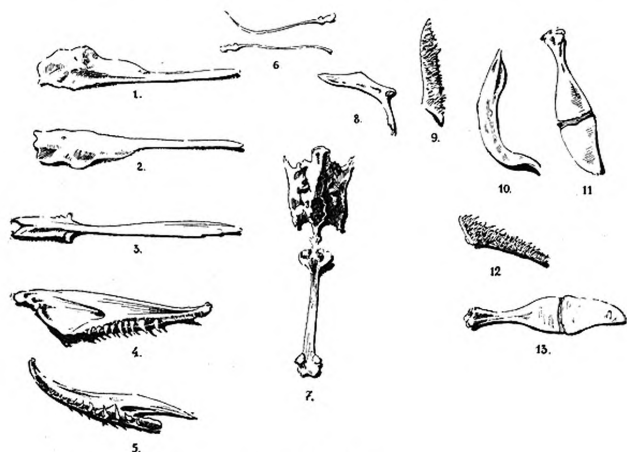

Fig. 78. ábra.

A csuka fejcsontjainak népies halásznevei.

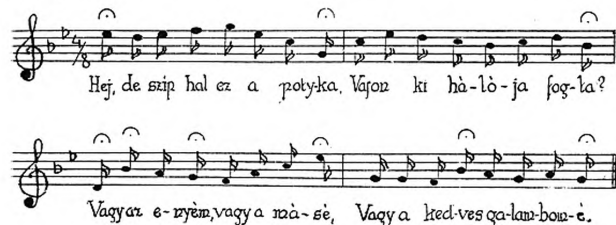
Volkstümliche Benennungen der einzelnen Kopfknoche des Hecktes bei den Fischern. 1—2. Gewer. 3. Bajonett. 4—5. Dornenkranz. 6. Eidechse. 7. Wagen. 8. Revolver. 9—12. Karbatsche. 10. Stichel. 11—13. Speer.

pteroticum és cartilago ethmoidalis). 8. Levolver (Hyomandibulare). 9—12. Korbács: ekesont (Vomer). 10. Salló Ptæoperculum). 11—13. Dárda: nyelvcsontív (Os hyoidium).

Lelkük világa legjobban megnyilatkozik a dalaikban. Ezeknek a csendes, becsületes, hallgatag igaz embereknek pihenésükben néha megnyílik a lelkük és édes-bús nótákat énekelnek el a csendesen folydogáló Tisza partján.

A halásznak minden gyönyörűsége a hal. Ez jár mindig eszébe. Ezt keresi éjjel-nappal. Ha megtalálja, nem tud hova

lenni a boldogságtól. Napi beszélgetésébe és dalaiba is szívesen foglalja be.

Régi jó szomorú nóta, de a dallamát már elfelejtették:

*Tisza partján van egy hajó kikötve,
Abba' van egy halász legin megölve.
Gyertek lányok ötözessük bíborba'.
Temessük el egy nefeljts bokorba.*

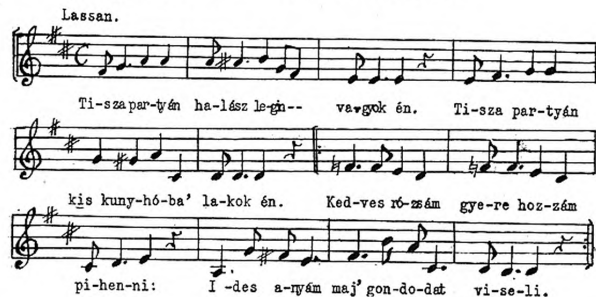
Szívüket rendszeren a szerelem nemes érzése tölti meg.

A fiatalok kezdik a nótát, az öregek a régi emlékeket nyitják fel.

Majd viharosan felkiált:

*Én vagyok a halász legin
Én járok a viz telején
Én fogom az aran' halat,
A tiszai nagy hid alatt, csuhaja.*

Vagy így kacérkodik a csalfa kedvesével:

A magyar ember ősi soron fogja a halat s nem halászik.
Ezt fejezi ki ez a régi nóta:

Lépegetve.

Kön-nyű ap-ró - ha-lat fog-ni, De ne-héz meg tisz-tog-at-ni,
Kön-nyű sz-re - tét ta-ta-ni De ne-héz tül-le-meg-ül-ni. Csú-haj-ja.

Kedvese után való olthatatlan vágyódást nagyon szépen
fejezi ki ez a nóta:

Töl a Tiszán, fe-jir keu-dó tu-keget, Á - tal macz-óék
Ked-tes tö-zsáto macz-le- bet fái-les a vic nív-cesen csaj-ira
Nem ve-be-tek á - tal raj-ka Te-har-óád.

Majd így kesereg szerelmi bánatában:

Ponitáda reboko

Voi ae-kem egy szipac ru-ton, de mox anacs Merel vit-te a ti-sza
í neş-ar-óix Ho-rom he-re bogy a Ti - szot
ba - losz - tom, aogy az ar-vix se-bai meg aca to - kol - tom

Ámde sokszor a foglalkozásuk köti le egész lényüket.
A nehéz munkának megfelelő lassú fáradt hangulatú nóták ezek

ébeszelve.

Haj! ba-tó-szók, ba-tó-szók 'merre mée a ba-jó-tok!
Hej! ba-tó-szók, ba-tó-szók De ú-res a bá-tó-tok
Tö-sök, Ho-vi-zsa-fe Ló - - yi-szi a víz Le-fe-le
nem is fo-gótt é-gye-bet Fi-res-szár-nyű ke-sze-gét.

*Hát a keszeg mit eszik?
Ha a vízre kiteszik?!
Nem eszik az egyebél,
Petrezselyem gyökerel.*

Néha csapongó jókedv fogja el a komor embereket. Ilyenkor
vidámság szállja meg a máskor mélabús kedélyeket.

A tal macz-óék és a Ti-ésén la-di-kepa, la-di-kepa, de la-di-kepa,
éskati tud-óám bán van az és ga-lan-bona, ga-lan-bona, de ga-lan-bona
Ot la-hik a' máno-nessz-e hó-ma-óék há-a ocsé-lé-be'
Fe-jir só-zsaa kik ve-fe-lyst re-ze-da, Myr-bir az ab-la-há-ba'

Lassacsқан.

Nem-érog a ma-lom, áll a vi-tor lá-ja. Szű-ke bar-najáslány
mi-lesz va-cso rá-ra? Hal-pap-ri-kás, mi gon-gya van
rá-ja: Es-té-re vá-rom a ró-zsám va-cso - rá-ra.

Lassacskán

Víz, víz víz,, Beh jó ez a Kő-sí víz.

Har-csa, csu-ka te-rem ben-ne, szép me-nyes-ke für-dik ben-ne

Víz, víz, víz. Beh jó ez a Kő-sí víz.

Így pihenés alkalmával. Ámde mikor a halpaprikás után áldomást isznak, felhangzik a tiszamenti régi nóta, mely most is jó:

Gyorsan

Jó í - tel a rák meg a hal. Bo-lond ki bú- vá-ba' meg-hal. Har-csa, csu-ka, ká -rász, ponty, ke-cse-ge; Á -ki min-dig bu -sul nin -csen a-sze.

A nóta messze hallik a csendes Tisza-parton. Ezek a nóták a magyar néplélek megnyilatkozásai. Egy-egy darab néplélek. Kései tarlózás, valamikor sokkal többet lehetett volna összegyűjteni.

Mesterszavak szótára.

Aaj, aajföd	5	Csajkás	138
Akol, aklosverse	32	Csali	51
Alacság	89	Csapóhorog	46
Alsózálni	70	Csatapálca	82
Apacs	87	Csák	136
Apacskö	87	Csámesz	138
Aprószerszámshalász	171	Csempely, csömpöly	69
Árok	5	Cserepecsik	50
Átalvető	111	Csikkas	105
Áthimelő	22, 27	Csikkas tányérja	34
Átveszik a vizet	35	Csikász	105
Babonák a halászéletben	172	Csikgödör	105
Bakó	124	Csikkosár	18, 105
Balkony	89	Csiklyuk	108
Bányalik	102	Csikmerő	106
Bányát vernek	86	Csikputton	106
Beadólék	101	Csikszűrő	109
Bevezető	46, 49	Csiktők	106
Bevezető zsinór	49	Csikgát	17
Békaböllér	121	Csikoskáposzta	167
Békarepítés	123	Csikfogókosár	18
Bikanyúzó	122	Csörmelík	100
Botló	29	Csúszkálás	141
Botlófa	38	Csutak	84
Botlövívó	37	Csukahorog	58
Botos	124	Dábó	5
Bónézik	73	Doh	106
Bónéháló	71	Dög Tisza, dög	4
Bónésok	37	Egyszárnyú verse	27
Bodontapogató	71	Egyszárnyú hálóverse	33
Bukorszák	69	Ellenző	30
Bukorverse	30	Emelő, emeliháló	68
Butykóhorog	54	Élő (iló) víz	6
Ciklend	73	Fabocskor	127, 148
Ciklendezik	73, 81	Faláb	153, 154
Csajka	138	Fapapucs	127, 148, 151

Farka, Halasfarka	4	Halászkunyhó	154—155
Farverse	30	Halpaprikás	165
Fejsontok nevei	174	Halászkeresztelő	173
Feji a hálót	103	Halásznóták	175
Feljáró ör	99	Haltartó	129
Felférgelve	45—41	Halhij	128
Felgiliztázva	45	Haltartó vesszőből	130
Felhalaz	47	Haltartó hálóból	130
Felkötött koresolyák	140	Haltartó deszkából	133
Felmenő madzag	97	Halkapzsi	96
Fel nem kötött koresolyák	143	Halászállás	98
Felsőzalin	79	Harsahorog	45
Felvezető zsinag	99	Harca pundra	163
Fenék	5	Harsaküpré	163
Fenekespice	46	Harsafityak	163
Fenekhorog	50	Hálómerettyű	63
Feneklaza	47	Háromfős vész	24
Fenekverse	27	Háromkörmű szigony	148
Fenekversék	50	Hidas	138
Fentő, frentő	56	Hígvíz	6
Fennálló kunyhó	156	Himeli	59
Filleng	22	Holtiszjai bárka	85
Fióklék	102	Horgony	42
Foglár	57	Horgos halász	45
Fok, szíkfok	5	Horogderék	49
Folyó Tisza	4	Horogtők	53
Forgó	47	Horogszem	49
Fűrű	50	Horognyél	46
Gámzsa	102	Horogszaka	45
Gátrekesztés	17	Horognyújtás	51
Gólyaláb	153, 154	Horog feje	45
Gyalogszanka	146	Horog füle	45
Gyalom	84	Húrca, hurdsza	29
Gyepes	5	Hurcagát	17
Gyíkinyező	112	Húzófa	78
Gyíkinyvágó	112	Húzóhám	91
Gyíkinyszövő	112	Húzóháló	77
Haboknya	35	Húzókötel	82
Hajtás	5	Ingó lap	105
Hajtórúd	102	Iringálás	141
Hajó	135	Iszonkodás	141
Hajtólék	102	Jegelnék	101
Hajtórúd	102	Jégpatkó	147
Hajóalakú haltartó	130	Kacor	127
Haltaposás	16	Kaccs	27
Halfogó kosár	18	Kallantýú	137

Kálló	4	Lágyra megy halászni	7
Kanyar	6	Lágyvíz	7
Kaparóhalász	73	Lábó (közlekedési eszköz)	34
Kaparóháló	32, 73	Lábó (mint csikrekesztő)	106
Kanyargatás	141	Lápihot	105
Káros jégpatkó	147	Lápmetsző	105
Kadarcas, kadaresok	4	Lápvágó	105
Kákamerettyű	123	Lápi kút	105
Kákó	50	Lábasülő	66
Keceháló	70	Láptáros	91
Kecefa	70	Lepiháló	58, 62
Kecések	37	Letartó vas	103
Kecézés	71	Lesiháló	68
Kecés	71	Levegőlék	43, 96
Kecsegeháló	90	Léket vág	97
Keresztés fakoresolya	145	Lécka	21
Kerítőháló	82, 85, 90, 92	Léhis	70, 84
Kerektanya	82	Lepsi, lebzsi	87
Keresztanya	84	Lésza	21
Keszegel	54	Lészaszék	22
Kettős szigony	41	Lészafő	22
Kétszárnyú vessző verse	28	Libogóslap	106
Kérészel	54	Locsogó	6
Kétközhaló	78	Marázsa	92
Kis apacs	90	Matak	91
Kiszedőlék	101	Matató	37
Korhány	5	Matatás	37
Kormányövedző	137	Merettyű, Mereggýű	63
Koppantó	41	Milling a csik	63
Kocs	138	Mohog a csik	106
Köselý, Kösi, Kösi	5	Nadályos	125
Kubik, kubikgödör	7	Nagy belső-apacs	90
Kuk	82	Nádvágó	127
Kusztony	39	Nádvágó kacor	127
Kút	7	Nádkút	170
Ladik	137	Nádkúp	128
Lacsuhaleves	139	Nádolás	110
Langavíz	7	Nádtörő	136
Langó	25	Neszelő	97—99
Lapockapala	79	Négyágú szigony	42
Lapsoló	37, 87	Nyári haltartó	130
Lapsolóznak	87	Nyeles tapogató	61
Laptárhám	91	Ónos in	72
Lazások	46	Ór	30
Lazahorog	46	Órfa	89
Lazakaró	46	Órfa fészek	89

Órfonalak, örök	68	Sárhajó	153
Órháló	37	Sárrét	6
Órvös háló	89, 100	Sár, verébsár	6
Órzsínór	99	Sereg a harscsa	55
Örmény (örmény)	7	Sikankózás	141
Övedző lapát	137	Sikanyozás	141
Övedző	73, 137	Simaháló	30
Pala, para, pálha	79	Síp	22, 27
Palás horog	54	Stangli horog	56
Palónya háló	79	Sulyom	168
Palónya szék	82	Sulyomvágó asszony	170
Pap ere, eri	4	Sulyomvágó szék	169
Palaj	7	Szapoly	90, 92
Parti laza	47	Szatyor gyékényből	130, 13
Parásin	79	Szatyor vesszőből	130
Páka	114	Szánka	145, 146
Pákász	109	Segges tapogató	59
Pálha	45	Szebesz	36, 82
Pece	4	Szeg	7
Pécézik	45	Szélestalpú jégpatkó	147
Pedző	45	Szigony	39, 143
Pendelyháló	75	Szigonyozik	143
Pergő	49	Szijasott fogas jégpatkó	147
Pék	45	Szívanó	64
Porong	7	Szükségkendő	16
Poton	45	Tanyásbárka	161
Puttyogató, Puttyogató	56	Tapogató	37, 58
Rapály	7	Tarajos verse	34
Rákázás	114	Tálalakú vessző rákfogó	114
Rántókötel	36	Teherszállítás jégen	151
Rántógúzs	79	Tekerő	82
Rántóövedző	137	Tekerő dorong	87
Rántóévezős	91	Tekerő pálca	88
Regena	70, 85	Terelő	28, 30
Réti háló	84	Teritsfa	161
Rétes emberek	110	Teszikaró	66
Rí	138	Teszihalász	64
Rít, riteshely	6	Teszirúd	64
Rívész	138	Teszi-veszi	64
Riház	130	Tetejhorog	53
Rigacs	7	Téliháló	97
Rokolyaháló	75	Tiltó	30
Rostakéreg tapogató	61	Tiszamerítő	7
Rúdálás	88, 99	Tiszai nagyháló	90
Rúdáló lyuk	97	Tócó	6
Sarkantyú	7	Toló	127

Tocsogó	6	Versekfa	25
Tors, torsoló	64	Vesszőverse	25
Türbük vaskarika háló- súly	—	Versék	25
Turulya	38	Vezér, vezérrúd	102
Turulyázás	37	Végeshorog	49
Tükörháló	85	Véter	34
Vakvézfő	24	Vész, vészlés	22
Vasas szak	99	Villeg, villekháló	69
Vágó horog	55	Villegpipa	69
Vájás	6	Villegel	69
Vállverse	30	Zubantó	65
Versek	25, 27, 34	Zubbantanak	65
		Zug	7

Deutscher Auszug.

Volkstümliche Fischerei im Gebiete der mittleren Theiss und jenseits der Theiss. Von Direktor Dr. St. Ecsedi. Mit XIV Tafeln und 78 Abbildungen.

Der Verfasser behandelt das Leben der Fischer in jenem Teile der Ungarischen Tiefebene, welcher sich längs der Theiss und östlich davon bis an den Rand des Gebirges ausbreitet. Er stellt fest, dass die Fischerei bei den Ungarn in der Urzeit nicht allgemein verbreitet war. Ein Aufschwung vollzog sich, als sie in ihre heutige Heimat kamen und zum Christentum übertraten. In der Entwicklung des ungarischen Fischerlebens unterscheidet man vier Zeitabschnitte: I. Blühende Fronfischerei vom XI. bis zur Mitte des XVI. Jahrhunderts. In dieser Zeit hatte die Geistlichkeit viele Fischer, und es gab in Ungarn viele ertragliche Fischteiche. II. Die Zeit des Verfalls, die Zeit wo der Türke Herr im Lande war, von der Mitte des XVI. Jahrhunderts bis zum XVIII. Die Türken essen keine Fische. Daher wurden die Fischteiche zerstört, die Fischer vertrieben und die ganze Fischerei fiel dem Untergange zum Opfer. III. Das Zeitalter der neuen Entwicklung, vom Anfang des XVIII. bis in die 60-er Jahre des XIX. Jahrhunderts. Die Fischerei nahm einen neuen Aufschwung. Die grossen Urbariatteiche wurden nicht neu hergestellt, jedoch das Fischen des Einzelnen entwickelte sich umso mehr. Die Fischerei wurde zur Erwerbsquelle vieler Menschen und einzelner Gruppen. Diese Fischer suchen von der Theiss kommend auch die seichten und sumpfigen Gegenden jenseits der Theiss auf. Der IV. Abschnitt ist wieder eine Zeit des Verfalls und dauert vom zweiten Drittel des XIX. Jahrhunderts bis auf unsere Zeit. Die Binnenwasserregulierung und die Entwässerung der Theissgegend gab dem Reichtum an Fischen den Todesstoss. Die Stellen, welche zur Fischzucht und zur Entwicklung günstig waren, wurden wasserarm, die Fischerwirtschaft ging bergab. Die Fischer verliessen ihre alte Beschäftigung und suchten sich einen anderen Lebensunterhalt. Wer aber zurückblieb, konnte sein Leben kaum fristen. Die Fischerei gelangte in die Hände der Grosspächter. Die Regierung versuchte durch Schutzmassnahmen und Einrichten von künstlichen Fischteichen der in Verfall geratenen Fischerei auf die Beine zu helfen. Die ersten Versuche

hatten einen schweren Stand, doch ist die Hoffnung vorhanden, dass in Zukunft alle Hindernisse überwunden werden können.

Der Verfasser behandelt dann die natürlichen Arten der Fischerei. Er macht uns mit jener Art bekannt, bei welcher kein Gerät Verwendung findet, und unterscheidet weitere neun Arten, bei denen ein Gerät zur Anwendung kommt: 1. Absperrende Fischerei. Hier wird das Absperren durch Errichtung von Dämmen, ferner das Auswerfen von Ruten, Reusen und Sperstellen behandelt. 2. Fischfang durch Schlag. Hier behandelt der Verfasser die Harpunenwerfer. Beide sind sehr alte Arten des Fischfanges. 3. Fischfang mittels Überwurfes in seichten Gewässern. Diese Art ist auch heute noch sehr üblich. Hieher gehört das Tasten im Wasser. 4. Fischfang mit Hebewerkzeugen. 5. Absuchen, dabei werden *bóné, kece* sowie Netze verwendet. 6. Treiben und Einkreisen. Hier kommen die grossen Theissnetze und die kleinen Ziehnetze in Anwendung. 7. Das Angeln ist längs der Theiss sehr beliebt. Es gibt Einzelangeln und solche, die bis zum Ende mit 100—150 Stücken versehen sind. Im Verfertigen und im Auswurf der Angeln ist der ungarische Fischer ein erfindungsreicher Künstler. 8. Wurfnetze kommen schon seltener vor. 9. Dem Winterfang schenkt der Verfasser ein eigenes grosses Kapitel. Unter dem Eis kann sowohl der Kleinfischer, wie auch der Grossfischer mit einer Anzahl von Geräten sein Geschäft betreiben. In dieser Art des Fischfanges sind sie sehr erfinderisch und haben gute Einfälle, sie zeigen grosse Reinlichkeit und Liebe zum Beruf.

Nun folgt die Beschreibung des Fanges und die Verwendung von Grundeln, Krebsen, Fröschen und Blutegeln. Auch die Fischerhütte, der volkstümliche Verkehr auf den Flüssen, Teichen, im Kotmeer kommen bei dieser Behandlung nicht zu kurz. Darin zeigt der Mensch der Tiefebene nicht minder eine grosse Erfindungsgabe.

Nun folgt das Leben der Fischer. Ihre Hütten sind auf Grund vieler Erfahrung praktisch gebaut. Ihre Speisen sind einfach; nicht immer sind es Fische, sondern auch Brot mit Speck. Auch kochen sie Mehlspeisuppen. Kochen sie Fische, so geschieht dies mit einer Paprikabrühe. Gebraten wird am Spies. Zum gekochten Fisch gehört Brot, Bratfisch wird zumeist ohne Brot gegessen. Lieblingsfische sind der Stock, der Schill, der Wels, der Karpfen und die Karausche. Der Grundel wird in Krautsuppe gekocht. Frösche und Krebse finden keinen Anklang. Diese verkaufen sie lieber den vornehmen Leuten. Die Blutegel sammeln sie für ärztliche Zwecke. Der schwerblütige Ungar des Tieflandes lässt sich sein überflüssiges Blut gerne durch diese Tiere absaugen.

Auch mit den Nebenprodukten der Teichwirtschaft be-

schäftigen sich die Fischer. Sie schneiden Rohr und Brinse. Beide werden verarbeitet. Auch damit befasst sich die Abhandlung.

Zuletzt wird der Charakter der Fischer beschrieben. Sie sind wortkarg und geschlossen. Ihre Redlichkeit ist sprichwörtlich. Der Aberglaube ist unter ihnen ziemlich verbreitet. Sie glauben an eine Art Vampir, an den Geist des Wassers, der die Netze schliesst oder öffnet. Sie fürchten sich vom Wassermann, der im Wasser wohnt, von Fischen lebt, und jeden unter das Wasser zieht, den er erreichen kann. Dabei sind sie religiös. Ihr Schutzheiliger ist St. Peter. Zu ihm flehen alle Fischer, ohne Unterschied der Konfession, wie folgt: „St. Peter hilf! Du weisst wohl, wohin wir wandeln, du kennst unseren Willen.“

Die Fischer leben ihr eigenes Leben, in Arbeit, Erfinden von neuen Werkzeugen, in deren Verfertigung und Betreuung. Kommt ihnen die Lust dazu, dann singen sie ihre Weisen. Solche gibt es aber nur wenige. Einige werden im Text mit Singstimmen mitgeteilt. Zur Erklärung dienen gegen 100 Zeichnungen und Illustrationen.

TARTALOM.

	Oldal
Bevezetés	3
Térszíni formák a halászatban	4
Halász volt-e a tiszántúli magyar nép?	8
Eszköz nélküli halászok	15
A rekesztőhalászat	17
I. Vészlés	20
II. Verszés	25
Az ütőhalászat. Szigonyozás	38
Horgászat a Tiszántúlon	45
Borítószerszámok	58
Emelő-halászat a Tisza vidékén	63
Keresőhalászat a Tiszán	70
A vetőhalászat	75
Kerítőhálóval való halászat	77
A téli halászat	93
A csikászat	104
A pákász és a pákászat	109
Rákászat	113
Békászat	116
A nádalyozás	124
Nádvágás	125
Haltartók	129
Közlekedés a vizen	134
Közlekedés a jégen	141
Közlekedés a sáron	153
A halászok kunyhója	154
A halász eledele	162
A sulyom, mint csemege	168
Nádkutak a lápokon	170
A halász ember jelleme	171
Mesterszavak szótára	179
Deutscher Auszug	184